JACOBI TOLLII
INSIGNIA
ITINERARII
ITALICI,

Quibus continentur

ANTIQUITATES SACRÆ.

Di Gennaro Cejanelli

TRAJECTI ad RHENUM,

Apud { FRANCISCUM HALMAM, GUILIELMUM vande WATER, } Bibilop.

M. D. C. XCVI.

POTENTISSIMO & INVICTISSIMO

CÆSARI,

LEOPOLDO

MAGNO,

D.G. ELECTO

ROMANORUM IMPERATORI SEMPER AUGUSTO, P.F.

GERMANIÆ, HUNGARIÆ, BOJOHEMIÆ, DALMATIÆ, CROATIÆ, SCLAVONIÆ, &c. &c. &c.

140

R E G I,

A R C H I D U C I
A U S T R I Æ,

DUCI BURGUNDIÆ, STIRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLÆ, ET WIR-TEMBERGÆ, COMI-TI TERIOLORUM, &c. &c. &c.

Triumphatori Gentium Barbara-rum, Optimo Principi,

Felicitatem perpetuam.

A U.

AUGUSTISSIME IMPERATOR,

On infœcundus ager accepta plerumque ſemina diti reddit cum fœnore : quod eo luculentius eſt, & uberius, quo benigniore fuit aeris temperie fotus, adjutuſque. At ubi cœlum triſtius frugum obſtitit incrementis, parcius hæ proveniunt, neque ſatoris reſpondent exſpectationi. Tua Liberalitas, & animi Clementia, OPTIME CÆSARUM, illa mihi Viennæ ſemina ſuppeditaverunt, quæ in has tandem excrevere & maturuere ſpicas, quas nunc in Auguſtæ Bonitatis Tuæ Ara adolendas oblatum venio. Immitior aura e Brandeburgico ſpirans Palatio, ad inſtar ſævientis Boreæ, diro ſemina Tua, ne exſurgerent, rigore continuit. Tandem Divina illa diſcuſſa adſpiramine eſt : & ecce tenuiorem quidem, ſed tamen cum augmento ſegetem :

quam si tam benivolo acceperis animo, CÆSAR AUGUSTISSIME, quam favente semina ejus præberi jussisti voce, habebo certe, quod gratæ devinctæque AUGUSTÆ MAJESTATI TUÆ mentis studia felicissime mihi impensa gratuler. Nihil vero mihi jucundius, quam quid, quantumque SACRATISS. MAJESTATI TUÆ debeam, publice testari. Decreveram hisce THEOLOGICIS, quod argumentum non tam meæ est Professionis, MEDICA subnectere, & CORPUS CHIRURGIÆ GRÆCÆ veteris Gr. Lat. Auctori itidem suo, SER. Principi COSMO TERTIO, Magno Hetruriæ Duci, debita cum gratiarum actione, laudeque, restituere, atque consecrare. Huic porro operi Chemicos adjungere Poetas Græcos: ac tandem tertio tomo, quæ ad mea cummaxime spectant studia, id est, Monumenta vetera inedita literaria, utroque sermone, prorsa ac ligata conscripta oratione, complecti. Tua incredibilis, AUGUSTISSIME IMPERATOR, in omne studiorum genus, præcipue vero

Medicum, animi propensio, cum admirabili eruditione conjuncta, impulit me, ut animi mei sententiam paulo liberius hic exponerem: præsertim, quod, quum ex Italia primum redux ad SACRATISSIMÆ MAJESTATIS TUÆ venerationem admissus essem, ipsa Tua Vox Augusta & diligentiam meam in describendo illo codice vetere Chirurgico probare dignata est, & porro me ad editionem ejus clementissime cohortari. Erat hic mihi campus vix ullis circumscriptus terminis, LEOPOLDE CÆSAR INVICTISSIME, totum illud SACRATISSIMÆ TUÆ MAJESTATIS studium, quo omnis doctrinæ cultum prosequeris, & remp. Literariam Liberalitate Tua Benignitateque mirifice complecteris, omni facundia, quantacunque in me est, honoreque verborum extollendi: Erat argumentum illustre, exoptatum, & ad perpetuitatem famæ accommodatissimum, Cæsaream Tuam Vindobonensem Bibliothecam meritissima laude & huic seculo, & omni, quæ sequetur, posteritati commendandi, deprædicandique: ni fata

fata manus injicerent, morboque lento, & vitalia depaſcente, nimiam meam in his excolendis literis pertinaciam, nimiſque non ſufficientibus corpuſculi viribus improvidam, caſtigarent. Utere igitur, OPTIME IMPERATOR, in admittendo hoc ultimo fortaſſe grati devotique SACRAT. CÆS. MAJESTATI TUÆ animi mei documento, ingenua Tua Clementia, & accipe ſimul vota ab eadem animi affectione proficiſcentia. Deus Opt. Max. ſervet ſoſpitetque SACRATISS. TUAM MAJESTATEM, omnemque FAMILIAM AUSTRIACAM perpetuum: eaque Imperiale faſtigium Tuum gloria faciat effulgere, qua nullus ante Te Cæſarum eluxerit, nullus poſt Te eluceat. Hoc tota mente precatur,

POTENTISSIME ET INVICTISSIME IMPERATOR,

SACRAT. CÆSAREÆ MAJESTATI TUÆ

Devotiſſimus

JACOBUS TOLLIUS.

LECTORI ERUDITO S.

Xhibeo Tibi, *Lector Erudite*, *partem promissorum*; *seu primum tomum* INSIGNIUM Itinerarii Italici; *qui inedita Theologica continet. Sunt autem ea* Carmina *mille ducenta admodum* D. Gregorii Nazianzeni : *tum* Confutatio *sectæ* Massalianorum : *item* Ritus Receptionis Manichæorum : *quæ tria e Cæsarea Vindobonensi Bibliotheca descripta benignitati Invictiss. Cæsaris* LEOPOLDI MAGNI *accepta referenda sunt. Reliqua duo, Testamentum Theodori Studitæ, & D. Macarii Narratiuncula, Joachimi Felleri b. m. Biblicthecæ Lipsiensis Academiæ Præfecti, Viri optimi, dum fuit, & mihi amicissimi, do-*

num sunt. Prioribus tribus notulas aliquas adsperfi, prout aliqua notatu digna in Excerptis meis Theologicis, sed in alium usum collectis, occurrerunt. Nam a Bibliotheca adeo destitutus fui, ut ne unicum quidem Theologum inter perpaucos, qui furaces mali juvenis manus effugerant, numerare potuerim. Ergo, si quid minus placuerit, Lector Erudite, dona id malæ fortunæ meæ; sicubi erravero, corrige benivole, & gratias tibi habebo gratissimas. Neque enim ex iis sum, qui vel arrogantia, vel invidia, vel pertinacia, summum me, & omnibus numeris absolutissimum in his literis jactitem, mihique persuadeam. Tantum vero ab invidia remotus, ut cunctis viris excellentibus toto animo faveam. In agnoscendis vero erroribus meis facillimus hactenus fui. Castigavi nuper in Gallica mea Longini editione insanam eorum animi impotentiam, qui de lana caprina disputantes inaudita feminis salsamentariis convicia in se mutuo congerunt: non cogitantes, omnem eruditionis & eloquentiæ famam, quam sibi merito peperere, hac turpissima ac indelebili macula fœdissime contaminari. Hos ego summos Oratores ac Poetas, purique sermonis Latini primas æque arroganter sibi vindicantes, facillime non in uno alterove, si mihi amicos irritare luberet, sed pluribus argumentis inconfutabilibus nec Poesios nec Rhetorices intima adyta unquam penetrasse facile ostenderem. Sed hæc non adeo ad Rempublicam spectant literariam. Quare saniorem ipsis mentem precor, ut-

que

que omiſſo inani faſtu, & invidia tempora ſua utilitati potius publicæ, quam mutuis animi irritamentis impendant. Hoc amicis meis, quibus revera bene cupio, quorumque laudes & ingenii decora nunquam non prædicare ſoleo, brevi forſan fato conceſſurus, fidele monitum quaſi teſtamento lego: utque placido hanc meam admonitionem animo accipiant, rogo. Hæc ſunt, Lector Erudite, quæ te ſcire volui, cui omnia læta, felicia, proſpera toto animo voveo & precor. Vale.

S E R I E S

TRACTATUUM,

Qui hoc Volumine continentur.

D. GRE-

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ

Τῶν Κυκνείων Ἀσμάτων

ΑΝΕΚΔΟΤΑ.

D. GREGORII NAZIANZENI

THEOLOGI

Carmina Cygnea

INEDITA.

ARGUMENTUM

JO. LEUNCLAVII.

Verela est de hominum ingrata mente, qua ostendit in hac vita nemini laborum exspectanda esse præmia. Qui Constantinopolin venerit, quos labores exanclarit, narrat. Contraxisse tandem corporis ægritudinem ex gravissimis ærumnis: Tum invidia motos Episcopos sub debilitatis prætextu ipsum munere suo dejecisse. Subjicit inde, quales ætas illa Episcopos habuerit, qui suam inscitiam Apostolorum exemplis excusare voluerint, in quibus & publicani, & piscatores exstitissent. Verum hanc objectionem varie dissolvit, & dissimilitudinem inter utrosque maximam esse probat. Addit, alios Episcopos esse adulatores, seque temporum ad rationes accommodare. Hinc originem malorum ipsam ostendit: sumi nimirum citra delectum, & nullo adhibito judicio, quoslibet, mimos, agricolas, opifices, publicanos, provinciarum præfectos rapaces; itemque præfectos ceteros, civiles ac militares, qui reapse rudes subito videantur idonei. Describit & simulationem gravitatis in moribus ac gestibus externis. Tandem eis longum vale dicit, obiterque ad virtutem & concordiam hortatur.

CAUSA SCRIPTI.

REGORIUS ab ipsis statim incunabulis ad instar Samuelis a matre Deo consecratus omni deinceps vitæ tempore singulari ardore virtutem pietatemque coluerat, animumque Athenis una cum Basilio Magno omni sacrarum, profanarumque scientiarum cognitione imbuerat: cujus & in Ponto deinde usus contubernio, ab eodem, quum a patre primum, qui Nazianzi erat episcopus, Presbyterii fuisset exornatus dignitate, invitus ac nolens Sasimorum constituitur episcopus. Verum quum locum hunc infra dignitatem suam esse cerneret, ac merita, nullo episcopi ibidem functus officio inde discedit: a patre vero revocatus exoratur, ut vices suas jam senis suscipiat, & una secum Episcopatum tamquam vicarius administret. Eo mortuo, quum ab episcopis impetrare non posset, ut alium patri sufficerent successorem, Seleuciam se confert: ac paulo post Nazianzum revertitur. Hinc Constantinopolin ad SS. Trinitatis contra Arianos & Apollinaristas doctrinam tuendam a populo &. Episcopis Catholicis evocatus, Catholicorum templum tantum tunc temporis Anastasiæ tenentium Episcopus creatur, confirmante per literas Petro Alexandrinæ civitatis Episcopo: trienniοque integro rem ita strenue contra Arianos, ceterósque gerit hæreticos, ut ecclesiam Catholicam mirifice augeret, veramque doctrinam late propagaret, insigni cum adversariorum dolore, qui jam in ipso ejus dignitatis ingressu ita suæ partis plebem concitaverant, ut Gregorium lapidibus petierint. Quum vero cum omni vita, tum & cultu victuque monachum potius severissimæ integritatis, quam tantæ dignitatis ageret ac referret Episcopum: adhæc & altiores ob eruditionem, defensamque SS. Trinitatis doctrinam, spiritus gerere videretur, Ciceronianæque imbecillitati affinis, ut ille consulatum suum, & expulsum urbe Catilinam, omnibus tantum non horis memorabat, ita & ipse contusos Arianos, & suam Triadem assidue prædicaret, ingentem sibi quorundam suorum Presbyterorum, aliorumque Episcoporum, conflavit invidiam; qui, quod splendidius & luxuriosius viverent, vitam Gregorii severiorem instar sibi esse exprobrationis existimabant. Accidit forte, ut interea temporis Maximus quidam Philosophus Cynicus, sed Christianas partes amplexus, ex Ægypto Constantinopolin se conferret, a Lucio Ariano, qui Petrum Alexandrina sede expulerat, eamque per vim occuparat, flagris cæsus, & in exilium actus. Hunc Gregorius, vir priscæ simplicitatis, & omnis virtutis amantissimus, sed minus cautus, ac patens adulationibus, veluti martyrem aliquem non modo in contubernium recepit, sed & egregia præsentem laudavit oratione, quæ sub Heronis Philosophi nomine vigesima tertia est: adeoque nihil mali de nequam isthoc homine suspicatus est, ut & ad intimam eum admiserit amicitiam. Verum evenit ei,

quod

quod illi in fabulis, qui enectam frigore viperam in sinu fovebat. Maximus enim Ægyptios aliquot Episcopos Gregorio invidentes, auro corrupit, persuasitque, ut se in ejus locum substituerent. Dictum factum. Illi namque prolatis aliis Petri epistolis, captata Gregorii absentia, Maximum noctu convocatis quibusdam suarum partium hominibus Episcopum creant. Quo facto sequenti mane cognito, ingens tumultus plebis Gregorio addictæ ortus: & adnitentibus, qui eidem favebant, Episcopis aliis, Maximus urbe pulsus est, confirmatusque postpaulo ab redeunte in urbem Imperatore Theodosio Gregorius, collata in eum Archiepiscopali dignitate, Arianis erepta: quos ea res tantum non in furorem egit; sic ut & percussorem Gregorio submiserint. Imperator deinde Concilium Episcoporum Constantinopolin evocat, a quo Gregorii electio confirmatur, adnitente præcipue Meletio, Antiochiæ præsule. Quo mox mortuo, ingentes de successore ejus inter Episcopos dissensiones ortæ sunt. Quas cum frustra Gregorius componere satageret, imprudenti nimium fervore successorem sibi quoque petit: privatam sibi vitam, quam tot contentionibus, rixis, & calumniis obnoxiam dignitatem, potiorem dictitans. Arripuere statim æmuli, quod offerebatur, & accedentibus e Macedonia & Ægypto Episcopis, qui Gregorium non rite electum asserebant, ceteros in sententiam suam pertraxere. Sero sapiunt Phryges. Gregorius, qui promtissimum hunc assensum non exspectarat, propria se captum videns ingenuitate animi, quamquam statim facti pœnitebat, pudore tamen adductus in sententia perstitit, gravique ac luculenta ad Imperatorem & Concilium habita oratione, quæ inter editas XXXII est, ut Archiepiscopali sese abdicare liceret dignitate, rogavit, impetravitque. Hinc statim natæ hæ, quas hic e Manuscripto Cæsareæ bibliothecæ codice promimus, querelæ: hinc illæ, ut ita dicam, lacrymæ, & ceteri threni: in quibus & patientiam, & animi robur, ac moderationem in tam probo viro merito desideres. Scilicet nemo sine vitiis: optimus ille, qui minimis urgetur. Ciceronem sane nemo melius expressit vita, moribus, eloquentia, fortuna, usque in exilium: & in exilio uter mollior, vix quisquam dixerit. Fortior Carolus Quintus fuit, qui, licet eum positi imperii, regnique filio traditi, statim pœnituerit, dolorem tamen suum numquam non pertulit, ac dissimulavit. Ceterum carmen hoc statim post depositam dignitatem scriptum est; adeoque illud *de vita sua* tempore præcedit. Hic enim lenius agit, neminemque nomine designat: illic liberius & acerbius; ac nominatim Maximum perstringit, ceterosque perpetuum duraturis stigmatibus inurit: aucto scilicet ex pœnitentia & accedentibus adversariorum ludibriis, ac irrisu dolore, irritatique inde in hanc veluti vindictam ægri jam nimis animi perturbatione.

Εἰς ἑαυτόν, καὶ περὶ

ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ.

Ἴσως μὲν ἐχρῆν ὡς κακούμενον φέρειν
Ταῖς τοῦ παθόντος ἐντολαῖς τυπούμενον,
Οὕτω παθόντα καρτερεῖν καὶ τὸν λόγον.
Ὡς ἂν πλείους ὦμεν ἠγωνισμένοι,
Καὶ μισθὸν ἐλπίζωμεν ἐντελέστερον.
Ὧν γὰρ τέλειος μόχθος, ἐντελέστερος.
Ὧν δ' οὐ τέλειος, καὶ τὸ ἆθλον ἐλλιπές.
Ὡς ἂν δὲ μὴ δόξαιεν οἱ κακοὶ κρατεῖν
Τὰ πάντα, μηδ' ἡ λεῖος αὐτοῖς ὁ δρόμος,
Ἀνεξέταστος οὐδενός, τὸ μὲν πέρας
Τούτων παρήσω τῷ τελευταίῳ πυρί,
Ὃ πάντ' ἐλέγχει καὶ καθαίρει σὺν δίκῃ,
Ἃ λανθάνομεν ἐνθάδε πλοκαῖς τισιν.
Αὐτοὺς δὲ μικρῷ τοὺς ἐμοὺς λόγῳ πλήξω·
Φονεῖς. Φονεῖς γὰρ οἱ κρίνοντες ἔκτοπα,
Ψυχῶν ἀθώων ἐκχέοντες αἵματα,
Πάντων, ὅσους ἔπληττον, ὧν ᾠκονόμουν.
Ἐρῶ δ', ἃ λέξω, μηδὲν εὐλαβούμενος
Τὸ λοιδορεῖσθαι, πρᾶγμ' ἀπηγορευμένον
Πᾶσιν μὲν, ἐμοὶ δὲ καὶ πλέον μισούμενον.

Οὐ

NOTÆ ad QUERELAM de EPISCOPIS.

Carmen hoc rectius intelliget, qui primum illud & prolixum prius legerit, quo vitam suam D. Gregorius exponit, &, quæ hic attinguntur, fuse enarrat. Nos autem paucula tantum nonnumquam inde excerpemus, quæ ad hujus explanationem pertinere videbuntur necessario; adjectis & nonnullis aliis, quæ suapte sponte aliud agenti obtulerunt, ac veluti sub manu nata sunt.

V. 1. Ἴσως μὲν ἐχρῆν] Verum hoc: estque in hisce vir sanctissimus aliquid humani passus; optimi quidem consilii atque voluntatis, sed in ferendis injuriis aliquanto, quam oportebat, mollior, minusque a conviciis & acerbitate, quæ Christianum dedecet, temperans. Sed hæc ejus imbecillitas ceteris ipsius præstantissimis donanda virtutibus est, ac meritis; cogitandumque, nimisquam difficile esse, quum homo natus sis, hominem exuere.

Ibid. Ἐχρῆν ὡς] malim ἐχρῆν μ' ὡς.

11. Τελευταίῳ πυρί] Sic Carm. 1:

Δέσω τὸ κρίνειν τῷ τελευταίῳ πυρί.

Ignem illum indicat, de quo Apostolus priore ad Corinth. III, 13; qui quidem Catholicæ ecclesiæ ὁ καθαίρων τὰ ἀνομήματα, *revelaturus cujusque opera, probaturusque, cujus sint generis*. Verum perfecti Christiani est, deprecari potius, quam imprecari supplicia & pœnas. Infra vers. 495:

Τοχυ

De se ipso, & adversus

EPISCOPOS.

Fortasse debebam, itidem ut factis me contineo,
Quum vexor, ad illius me præcepta componens,
Qui pro nobis passus est, etiam oratione tolerans esse:
Ut perfecte certamen vitæ hujus absolverem,
Et præmium perfectius exspectarem.
Nam quorum labor perfectus est, & præmium est perfectius:
Sicut imperfecto labori etiam præmium consimile respondet.
Verum ne mali omnium potiri videantur,
Neve levi prorsum cursu ferantur
Adversante nemine, finem illorum equidem
Extremo permittam igni,
Qui cuncta juste tum explorat, tum purgat.
Tametsi hac in vita per fraudes quasdam nosmet occultemus.
At nihilominus orationem hanc brevem contexam.
Nam qui absurda proferunt, sicarii sunt
Animarum effundentes innoxium sanguinem
Illorum omnium, quos a me gubernatos vulnerant.
Dicam autem hæc nihil reveritus.
Conviciis quidem exagitare non fas est quemquam: & ut homines
Cuncti ab eo abhorrent, ita peculiariter ipse vitium hoc odi.

Propte-

Τυχὸν τι ἄλλην ὕστερον πλασθήσομαι
Πλάσιν, καθαρθεὶς τῷ φιλοτρόπῳ πυρί.

Vid. & v. 53. in tetrastichis vocat ἔσχατα καθάρσια.

13. Πλοκαῖς τισίν] Dolis, quibus ipsum irretiverant. Sic c. *de vita sua*:

Εἰ μὴ τὸ πλεῖον τοῦ μίσους τὸ λάθριον,
Νέον ὄλεθρον, καὶ σπιλάδες, λόχοι βάθους.
Ἄλλοι λέγουσι ταῦτα, συγγράφω δ' ἐγώ.
Οὐ γὰρ σχολή μοι πλεκτὰ γινώσκειν κακά,
Τὴν ἁπλότητα καρδίας ἠσκημένῳ.

14. Πλήξω] In MS. erat πλήσαιμι, vitiose, pro πλήξω. Leunclavius πλέξω legisse videtur. Sed nec sic se versio recte habet. Repone: *At brevi tamen ego meos sermone verberabo sicarios. Sicarii enim sunt, qui absurda proferunt*: Sive, *Homicidas. Homicidæ enim sunt, qui impie judicant.*

15. Φονεῖς] Ita fere Optatus Milevitanus lib. II: *Vos vivum facitis homicidium: latro jugulans das de morte compendium.* Et mox: *Valent quidem membris, sed erepta portant funera dignitatis*: de Episcopis expulsis.

Ibid. Οἱ κρείττονες ἔκτεινα] Nempe ipsum pluribus simul in urbibus Episcopum esse, ideoque non rite electum Constantinopoli: qua de re vid. infra, v. 96. Mox pro ἔπλαττον lege ἔπλασσα: id est, *quoscunque formavi, quos rexi.*

18. Μηδὲν] Malim μηδέν', ἐνδείξω. Vertam vero: *Neminem vero in his, quæ dicam, indicabo; veritus, ne quemquam calumniari videar: quæ res & per se illicita est, & mihi præprimis exosa. Non enim quemquam nomine designabo*, &c. Attamen id carmine de vita sua non impigre & peracerbe facit.

21. Οὐ

Οὐ γὰρ ὀνομαστὶ τοὺς λόγους ποιήσομαι,
Τῷ μὴ δοκεῖν ἐλέγχειν, ἃ κρύπτειν χρεών.
Ἀλλ' οὐδὲ πάντων ἐξ ἴσης μεμνήσομαι.
Μή μοι τοσοῦτον ἐκδραμήσειε στόμα.
Πολλοὺς γὰρ οἶδα καὶ λόγου τοῦ κρείσσονας.
Ἀλλ' ὅς τις ἐν κακοῖς τι, καὶ κακῶν πέρα,
Αὐτὸς κρατείσθω, καὶ δαμαζέσθω τὰ νῦν.
Τεμεῖ τὸ χεῖρον ἡ μάχαιρα τοῦ λόγου.
Τί τοῦτο; δείξεις, ἂν μάχῃ πρὸς τὸν λόγον,
Αὐτοῦ προδήλως ἐμφανὴς κατήγορος.
Τὸ δ' οὖν ἐμὸν τοιοῦτο. Βαλλέτω με πᾶς.
Πόῤῥωθέν εἰμι τοῖς λίθοις ἠρεμιζόμενος.
Θάῤῥει λέοντα. Πάρδαλις τῶν ἡμέρων.
Ἀσπὶς τάχ' ἄν σε καὶ φύγοι δεδοικότα.
Ἓν ἐντρέπου μοι, τοὺς κακοὺς ἐπισκόπους,
Μηδὲν φοβηθεὶς τοῦ θρόνου τὴν ἀξίαν.
Πάντων τὸ ὕψος, οὐχὶ πάντων δ' ἡ χάρις.

Τὸ

21. Οὐ γὰρ ὀνομαστὶ] attamen ita exacte designatis iis, quos perstringit, ut nominasse non opus fuerit. Sed & alibi Maximum nominat, in quem potissimum hoc carmen conscripsit. Sic inter Jambica carmen in eum p. 249, aculeatissimum est; cujus initium:

Τί ταῦτα; τολμᾷς καὶ σὺ, Μάξιμε, γράφειν;
Γράφειν σὺ τολμᾷς; τῆς ἀναιδείας ὅση;

Carmine item primo p. 12: ubi ita eum describit, ut pictor melius non potuerit:

Ἦν τις πρὸ ἡμῶν ἐν πόλει θηλυδρίας,
Αἰγύπτιον φάντασμα, λυσσῶδες κακὸν,
Κύων, κυνίσκος, ἀμφόδων ὑπηρέτης,
Ἄφωνος, ἄφωνον κῦμα, κητῶδες τέρας,
Ξανθὸς, μελάνθριξ, οὖλος, ἁπλοῦς τὴν τρίχα:

Et hanc quidem comam ejus eodem carmine adeo Satyrice exagitat, & adeo aspere, ut nihil supra; ut:

Δράσεις δὲ δὴ τί τὴν καλὴν κόμην; πάλιν
Θρέψεις φιλεργῶν; ἢ μονῆς τοῖον γέλως;
Ἄμφω γὰρ αἰσχρὰ, καὶ τί τοῖν δυοῖν μέσον;
Οὐκ ἔστιν εὑρεῖν οὐδὲ ἓν, πλὴν αἰσχύνης.

Quid! laqueum proponere inimico ad suspendium, ut nil de convitiis istis dicam, hominisne est Christum sectantis? non videtur. Agnosco hic igitur, ut Carmine XI appellat, θυμούμενον λόγον, οὐκ ἀνίης. Ad comam vero Maximi & hoc Carmine vers. 660 alludit, quum ait: Ἐπίσχες ἢ τρυφὴν, ἢ τὰς τρίχας.

Superius autem interpres c. 1, τὸ ἀμφόδων ὑπηρέτης non recte vertit, *viarum servulus*, quod nihili est. Repone, *acer minister*; ut apud Phædrum Canis: *Quia videor acer, alligant me interdiu.* Ita enim de hoc Maximo Gregorius eodem carmine:

— Τίς οὗτος ὡς ἐμοίγε Μάξιμος;
Στίγμα, τραπίζης, δογμάτων, βουλευμάτων
Κοινωνός. Οὐδὲν μέγα· καὶ γάρ τις ἦν μέγας
Κύων, ὑλακτῶν οὖθεν τοὺς κακόφρονας,
Καὶ τῶν ἐμῶν πρόθυμος αἰνέτης λόγων.

23. Ἐξ ἴσης] ab interprete hoc omissum est. Adde igitur, *æqualiter*, sive, *eodem modo*. Et mox in codice erat vitiose ἐνδραμήσειε, pro ἐκδραμήσειε. i.e. *Ne mihi adeo extra metas procurrat sermo*, seu *lingua*. Ἐκτὸς δρόμου φέρεσθαι. Plato dixit. Sic Carm. *de vita sua*:

Κἀνταῦθα θάρσους ἐκδραμόντος τῇ θέᾳ:

ubi male quidam ἐνδραμόντος malunt.

26. Καὶ κακῶν πέρα] Sic infra in Variis:

Καίτοι πάσχων δεινὰ, καὶ δεινῶν πέρα.

27. Αὐτὸς] In exemplari Cæsareo erat δοξαζέσθω, pro δαμαζέσθω. Unde initio addubitabam, an non potius foret τὸ κρατείσθω in κροτεῖσθω mutare; sic ut utrumque ironice positum videretur; & οὗτος pro αὐτὸς. Sed hoc frustra fuit. Δαμαζέσθω vero in suo etiam legisse videtur Leunclavius. Ita enim vertit: quæ lectio confirmatur illo versu e Monostichis: Ἡ

σαρξ

Propterea nominatim nihil proferam,
Ne proferre videar in lucem, quæ occultanda erant.
Nec item omnium mentionem faciam:
Nolim enim me tam loquacem esse.
Nam multos etiam novi, de quibus loquendum sit honestius.
Verum quisquis improbus est, & plusquam improbus,
Vinci se, domarique patiatur.
Vulnerabit orationis gladius, quidquid malum fuerit.
Et quinam sint mali, patebit deinceps, ubi meam orationem
oppugnans
Manifesto te tuimet ipsius accusatorem declaraveris.
Sic equidem affectus sum. Petat me jaculis, qui volet.
Jam dudum ad lapidum ictus ferendos me accommodavi.
Leonem vereri nolito. Pardalis animal mansuetum est, ac mite.
Fortassis etiam exhorrescentem te fugiet aspis.
Unum mihi quiddam modo vitato, malos scilicet episcopos,
Nihil solii dignitatem reveritus.
Omnium est eadem sublimitas, at non omnium gratia.

Pellem

πάξ κρατεῖσθαι, πρὶν διαμάζεσθαι καλῶς.

28. Τεμεῖ τὸ χεῖρον] Ita ferme Hieronymus ad Bonasum: *Disposui nasum secare fœtentem: timeat, qui strumosus est.*

29. Τί τοῦτο; δείξεις] Τί τοῦτο; *Quid enim?* sic v. 787: Τί ταῦτα; alias malim, σὺ τοῦτο δείξεις. D. Hieronymus adversus Ruffinum: *Quando sine nomine contra vitia scribitur, qui irascitur, accusator sui est.* Idem ad Nepotianum, de vita Clericorum: *Nullum læsi: nullius nomen mea scriptura designatum est: neminem specialiter meus sermo pulsavit. Generalis de vitiis disputatio est. Qui mihi irasci voluerit, ipse de se, quod talis sit, confitebitur.* Habuit autem hoc D. Hieronymus, ut erat Ciceronianus, e Ciceronis Or. pro lege Manilia, c. XIII: *Ego autem neminem nomino. Quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se voluerit confiteri.* Sic & Phædrus prol. lib III.

Suspicione si quis errabit sua,
Et rapiet ad se, quod erit commune omnium,
Stulte nudabit animi conscientiam.

Idem, qui supra, Hieronymus ad Rusticum: *Scio me offensurum esse quamplurimos, qui generalem de vitiis disputationem in suam referunt contumeliam: &c. dum mihi irascuntur, suam indicant conscientiam: multoque pejus de se, quam de me judicant. Ego enim neminem nominabo: nec veteris Comœdiæ licentia certas personas eligam, atque perstringam.*

31. Βαλλέτω με πᾶς] respicit hic, quod ei in initio evenerat electionis, cum a populo lapidibus impetitus fuit. Sic infra in alio carmine inedito:

Βάλλετε, τοξεύετε μὴ πεφεισμένους.
Σιγῇ βαδιοῦμαι. Γρηγόριος πορρωτάτω,

& hinc statim ait:

Πόῤῥωθεν εἰμὶ τοῖς λίθοις ἡρμοσμένος.

id est, *Jam dudum memet ad excipiendos lapides composui.*

qua de re v. not. ad vers. 103. Sic & C. Iamb. I.

Βάλλετ', ἐυστοχεῖτε τοῖς λίθοις.

& Carm. XXIII: Λιθαζέτω με πᾶς

Ὡς ἐκ παλαιοῦ τοῖς λίθοις
Ἄριστ' ἡρμοσμένον.

33. Θάῤῥει λέοντα] Sic & carm. *de vita sua* 3. leoni se confert:

Λέοντες ἦσθα χθὲς, ἀλλὰ σήμερον
Πίθηξ ἔγωγε. Σὺ δὲ μακροῦ λέων.

35. Τοὺς κακοὺς ἐπισκόπους] in quos sæpius vehementissime invehitur, inprimis toto carmine XI; ubi inter cætera dicuntur

Ἀδρανίας χάσκοντες ἐν ἀλλοτρίοισι προσώποις
Εὐσεβίης, ὅσα δ' αὐτὸς, ὁμοίια πᾶσιν ἔχοντες.

36. Τὸ

Τὸ κώδιον πάρελθε, τὸν λύκον βλέπε.
Μὴ τοῖς λόγοις με πεῖθε, τοῖς δὲ πράγμασι.
Μισῶ διδάγμαθ', οἷς ἐναντίος βίος.
Τὰ χρώματ' αἰνῶ τοῦ τάφου, βδελύττομαι
Τὴν ἔνδον ὀδμὴν τῶν σεσηπότων μελῶν.
Πῶς ταῦτα; καὶ τί ταῦτα; τοὺς λόγους ἀεὶ
Κινῶν ἀμείνους, οὐχὶ καὶ νῦν δυστομεῖς;
Ἀλγοῦντός ἐστιν, ἐξερεύγεσθαι πάθος
Θεῷ, φίλοις, γονεῦσι, γείτοσι, ξένοις,
Εἰ δ' οὖν χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον.
Μικρὸν δ' ἀνοίσω τὸν λόγον πορρωτέρω.
Μηδεὶς ποτ' εἴπῃ τοῖς πονοῦσί τι πλέον
Ἐντεῦθεν εἶναι. Παιζέτω, ὃς φρονεῖ τάδε.
Ἅπαντ' ἐν νυκτὶ καὶ ζόφῳ πορευέται.
Τοὺς μὲν πυροῖ γὰρ, τοὺς δ' ἐπιζοφοῖ θεός.
Ἕως τὸ πῦρ ἅπαντα φωτίζει τάδε.
Ἄλλος μὲν ἐξήντλησε μοχθηρὸν βίον
Στένων, ἀϋπνῶν, δάκρυσιν τήκων μέλη,
Χαμευνίᾳ τε καὶ τροφῇ στενούμενος,

Καὶ

38. Τὸ κώδιον] Sic carm. XII,
Διπλόος ἐστὶν ἕκαστος, οἷς λύκοι ἀμφικαλύπτων.

39. Μὴ τοῖς λόγοις] D. Hieronymus ad Oceanum: *Perdit enim auctoritatem docendi, cujus sermo opere destruitur.* Quare noster Basilium laudans c. LXIV, ait:
---- Σὺ γὰρ μόνος ἶσον ἔφηνας
Καὶ βίοτον μύθῳ, καὶ βιότῳ λόγον.
Et sunt nonnulli, inquit Gregorius Magnus l. I. Dial. *quos ad amorem patriæ cælestis plus exempla, quam prædicamenta succendunt.* Noster in tetrastichis:
Ἢ μὴ διδάσκειν, ἢ διδάσκειν τῷ τρόπῳ.
Μὴ τῇ μὲν ἕλκειν, τῇ δ' ἀπωθεῖσθαι χεροῖν.
Ἧττον δύσῃ τοῦ λόγου πράττων, ἃ δεῖ.
Γραφεὺς διδάσκει τὸ πλέον τοῖς ἐκτύποις.
D. Augustinus lib. IV. de Doctrina Chr. c. 27: *Habet autem, ut obedienter audiatur, quantacunque granditate dictionis majus pondus vita docentis.*

40. Μισῶ διδάγματ'] D. Hieron. in Epitaph. Marcellæ: *Erubescit enim quamvis præclara doctrina, quam propria reprehendit conscientia.* Idem ad Nepotianum de vita Clericor. *Delicatus magister est, qui pleno ventre de jejuniis disputat. Accusare avaritiam & latro potest. Sacerdotis Christi os manusque concordent.* Et in Apologia pro libris ad Jovin. *Reprehensorem non audio; sequor magistros. Delicata doctrina est, pugnanti ictus dictare de muro: & cum ipse unguentis delibutus sis, cruentum militem accusare formidinis.*

41. Τὰ χρώματ'] Matthæi XXIII, 27.

45. Ἀλγοῦντός ἐστιν] Carm. X:
Φάρμακον ἄλγεός ἐστι καὶ εἴρει μῦθον ἐνισπεῖν

47. Εἰ δ' οὖν] *Saltem, si non*, quasi εἰ δ' οὐ. Sic infra vers. 182:
Τὸν πρῶτον, εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ μὴ τὸν ἔσχατον.
& inter varia:
--- δεῦρο φαρμάσσου ὕδωρ.
Εἰ δ' οὖν, σὺ σαυτῷ εἰπέ. καὶ παγήσομαι.
pro quo alibi dixit, εἰ δ' οὐ φίλον σοι. Carm. *de vita sua:*
Γλῶσσαν τίν' ὀξεῖς ἐνωμοτῇ συνήγορον,
Εἰ δ' οὖν, ἐλευθέραν τε καὶ ζῆλον πλέαν;
Ibid. Εἰ δ' οὖν χρόνῳ] Carmine *de vita sua:*
Ἀκουσάτω πᾶς, εἴ τε νῦν, εἴθ' ὕστερον.

49. Τοῖς πονοῦσί τι πλέον] Hoc sibi vult Gregorius: Nemo sibi imaginetur homines probos, qui se affligunt Divino incitati amore, omnesque voluptates rejiciunt, felicius hic vitam

Pellem missam facito : lupum inspice.
Noli verbis persuadere , sed rebus ipsis.
Odi doctrinas , vita quibus adversatur.
Colores ac picturas sepulchri laudans , odorem
Internum membrorum , quæ jam putruerunt , abominor.
Quonam hæc pacto dicuntur abs te ? & quid sunt ? qui fit , ut ,
Quum semper meliora quæque proferas , non etiam modo bona verba proferas !
Dolentis est , adfectionem animi velut eructare , deque corde promtam
Exhibere Deo , amicis , parentibus , vicinis , exteris ,
Atque etiam ad posteritatem.
Lubet autem hanc orationem paulo altius repetere.
Nemo umquam dixerit laborantibus , futurum , ut suis
Ex laboribus aliquem fructum percipiant. Fallitur , qui hoc existimat.
Omnia nocte ac tenebris involuta fiunt.
Alios enim in luce collocat , alios in caligine Deus ,
Donec ignis extremus ille cuncta mortalium facta revelet.
Alius quidem vitam permolestam & ærumnosam exhausit
Gemens , expers somni , membra lacrymis tabefaciens ,
Humi cubans ; cibo utens perexiguo ,

Solli-

tam degere , quam impios. Omnia in eadem versantur obscuritate , iisdemque volvuntur tenebris : id est , eodem ignoto mortalibus fato agitantur. Probus , malus , eadem fruuntur sorte. Πονία hic κατ' ἐξοχὴν de probe viventibus dicitur. Impatientius hæc a Gregorio prolata sunt , velut Divinam accusante justitiam , quod piis hic plerumque male sit , impiis autem bene ; contra quam oportere fieri videtur. Sic Carm. v. de calamitatibus suis querens ait :

Πολλάκι Χριστὸν ἄνακτα κακοῖς μογέων μεγάλοισιν
Ὠνεσάμην , &c.

Postea tamen resipiscens orationem luculentam scripsit , quæ XLII est , qua hoc argumentum elegantissime tractavit , ostenditque futura bonis vitæ melioris præmia certa esse , & æterna.

51. Ἄπαντ'] Non sat belle interpres *fiunt* posuit. Malim , *feruntur* , vel *fluunt*.

52. Τοὺς μὲν πυροῖ] τὸ πυροῦν hic pro in *luce collocare* ab interprete accipitur , notione minus usitata : alias enim *candefacere* , sive *ignire* , vel *igne* etiam *examinare* significat. Quare , quum priorem versum considero , longe aliter ea mihi vox explicanda videtur ; & pro *malis , ærumnis ve inflammare* posita esse : quemadmodum contra dolore , ira , &c. *ardere* dicimur. Sequitur enim proximo versu , ἕως τὸ πῦρ ἅπαντα φωτίζει , seu potius φωτίζῃ τάδε : ignis scilicet ille purgatorius , de quo supra v. 11 , ὃ πάντ' ἐλέγχει. Sic & πύρωσις v. 38. de examine ignis , & infra in *Variis* , de exploratione per ærumnas.

54 Ἄλλος] Se ipsum innuit. Quod ad vitæ purioris austeritatem attinet , præivit ipse suis , non secus ac docuit. Carm. 1 , p. 12 :

—— Καρτεροῦντα καὶ ψαλμῳδίαις ,
Εὐχαῖς , στεναγμοῖς , δάκρυσι , χαμευνίαις ,
Γαστρὸς πιεσμοῖς , ἀγχόναις αἰσθητηρίων ,
Θυμοῦ , γέλωτος , χειλέων εὐταξίᾳ ,
Τὴν σάρκα κοιμίζοντα πνεύματος κράτει.

Sic & D Hieronymus ad Nepotianum de vita clericorum , *jejunia , vigilias , eleemosynas* cum *chameuniis* conjunxit.

56. Τροφῇ στενούμενος] Quæ Gregorio panis tic-

Καὶ τοῖς μερίμναις, ἐν θεοπνεύστοις γραφαῖς,
Μάστιξι θ' αὐτὸν ταῖς ἔσω ξαίνων ἀεί.
Τί μοι παρεῖται μὴ δέον; τί δ' ἔδρασα;
Ἄλλος τὰ πρῶτα τῶν νέων ἐθρέψατο,
Ἔπαιξεν, ἧσε, γαστρὸς ἔπλησεν νόσον,
Πάσαις ἐφῆκεν ἡδοναῖς, αἰσθήσεσι
Κλεῖθρ' οὐκ ἔθηκε, πῶλος ἡνίας ἄτερ.
Κἄπειτα τὰ μὲν συμφοραὶ κατέδραμον.
Οὐ συμφοραὶ μὲν, οὐ γὰρ ἀτελεῖς σοφῶν
Τῶν δ' ἐνθάδ' οὐδὲν, ὡς δοκεῖ τοῖς πλείοσιν,
Ὑφ' ὧν ὀλεῖται καὶ τὸ φαίνεσθαι σοφόν.
Ὁ δ' εὐδρομῶν ἅπαντα, καὶ τόδ' εὐδρομεῖ,
Κράτιστος εἶναι τὴν ἀρετὴν νομίζεται.
Λόγου δὲ μάρτυς αὐτὸς, ὃς λέγει τάδε.
Ἄνω καθῆσθαί με τῶν ὁρωμένων,
Καὶ νῷ μόνοις μιγνῦντα τοῖς νοουμένοις,
Ῥίψαντα δόξας, κτῆσιν, ἐλπίδας, λόγους,
Τὸ μὴ τρυφᾶν τρυφῶντα, καὶ μάζῃ στενῇ
Βίον γλυκαίνονθ', ὕβρεως ἐλεύθερον.
(Ἢ πάντα δεῖ σε προσδοκᾶν, κἂν ᾖς σοφός)
Παρ' ἐλπίδας τίς τῶν καλῶν ἀποσπάσας
Ἔκδημον ἤγαγε. Ὅστις, οὐκ ἔχω λέγειν.
Εἴτ' οὖν τὸ θεῖον πνεῦμα, εἴθ' ἁμαρτάδες,

Ὡς

nis ſiccus cum ſale pro pulmento, vel obſonio. Ita enim Carm. 1.

— Αὐτὰρ ἔμοιγε
Μάζα φίλη, γλυκὺ δ' ὄψον ἅλες.
—— σχεδίη δὲ τράπεζα
Νηφάλιον δ' ἐπὶ τοῖσιν ὕδωρ ποτόν.

ubi νηφάλιος ποτὸς ſicut νηφάλιοι θυσίαι, quæ Memoriæ, Muſis, Auroræ, &c. offerebantur, ſolam aquam libando, ut eſt apud Scholiaſten Sophoclis Oed. Colon. p. 274. ex Polemone. Et Carm. *de vita ſua* p. 12 a; ubi adverſarios loquentes inducit:

— Ἀρτύσεις ἡμῖν φίλαι,
Σοὶ δ' εὐτελεῖς, καὶ τρυφὰ ἔσθειν ἅλας.

ita enim illic legendum pro vulg. τρυφᾶς ἔσθειν ἅλας. Tertullian de cultu feminar. c. 9: *quidam ipſam Dei creaturam ſibi interdicunt, abſtinentes vino, & animalibus exulantes; quorum fructus nulli periculo, aut ſollicitudini adjacent: ſed humilitatem animæ ſuæ in victus quoque caſtigatione Deo immolant.* Nota vero ratio eſt. Baſilius M. Serm. 11. de jejunio: *ὅσον ὑφαιρεῖς τῆς σαρκὸς, τοσοῦτον ποιήσεις τῆς πνευματικῆς εὐεξίας τὴν ψυχὴν ἀποστιλβοῦν.*

58. *Μάστιξι ταῖς ἔσω*] Non puto ſacræ flagellationis jam tum cognitum uſum, quem nunc ſacer ordo ſapientiſſime laſcivienti populo commendat. Gregorius autem noſter doloris cruciatibus, quos peccatorum conſcientia adhibebat, pro flagris uſus eſt. *Cruciata pectora* dixit Auſonius in Ephemeride:

Tacitum quum pœnitet, altaque ſenſus
Formido excruciat, tormentaque ſera gehennæ
Anticipat, patiturque ſuos mens ſaucia manes.

59. *Τί μοι παρεῖται μὴ δέον;*] Sic Pythagoræi: *Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;*

60. *Ἄλλος τὰ πρῶτα*] Carm. 1. *de vita ſua:*

Ὡς

Sollicita mentis occupatione divinis in literis verſans;
Semper denique flagris internis atterens ſeſe; perpetuo repetens
Cum animo ſuo: quid abs me omiſſum eſt? quid feci, quod non oportuit?
Alius e diverſo juveniles voluptates quaſi decerpſit,
Luſit, cecinit, gulæ morbo ſatisfecit,
In omnes ſe voluptates immerſit, ſenſibus
Peſſulum nullum obdidit, pullo ſimilis equino, qui freno caret.
Et tamen illum quidem calamitates obruerunt,
Quæ calamitates non ſunt. Nam attingere ſapientes nequeunt,
Quæcunque in hac vita eveniunt, ut plerique putant,
Qui perfectum ſapientem non ex opinione conſtituunt.
Hic autem cunctis in rebus proſpero ſucceſſu utitur,
(Siquidem hoc eſt proſpero ſucceſſu rerum uti)
Et virtute præſtantiſſimus eſſe videtur.
Huic orationi teſtimonio ſum ego ipſe, qui hæc dico.
Quum ſupra res adſpectabiles poſitus eſſem,
Ac mente cum ſolis intellectibus verſarer,
Abjecta gloria, poſſeſſionibus, ſpe, doctrina,
Delicias ex eo ipſo capiens, quod delicias nullas ſectarer: exiguoque pane
Contentus jucundam vitam agerem, ab omni petulantia liber,
(Nihil non exſpectandum tibi putato, tametſi ſapiens ſis)
Præter omnem ſpem a bonis his abreptum me quiſpiam
Longe abduxit. Et quis ille fuerit, non habeo dicere:
Divinuſne ſpiritus, an peccata mea:

Ut

Ὡς δ' ἐν νέαν ἀκμῇ τε καὶ φορᾷ θράσους,
Ἄλλων σὺν ἄλλαις φρατρίαις διεστραμμένων,
Οὕτω διεξήειμεν ἥσυχον βίον, &c.

63. Πῶλος ἡνίας ἄτερ] Apud Ciceronem equorum domitores equuleorum effrenatam vim *fame* domare dicuntur: multo vero laſciviores ſunt, & impotentiores, quum nullo continentur freno.

68. Ὁ δ' εὐδρομῶν ἅπαντα,] Melius verteris: *Hic autem, ut in rebus omnibus, ita & in hac proſpero curſu fertur,*
Virtute cenſetur eſſe præſtantiſſimus,
illa vero *ſiquidem* &c. In exemplari Græco non exſtant. Forte legit Leunclavius, κἂν τόδ' εὐδρομεῖν, ſc. ἐστί.

71. Ἄνω καθήμενον] Carm. v.
Πάντ' ἀμυδὶς βιότοιο ἀφύγγεον εἰς ἅλα ῥίψας
Καὶ νόον ὑψιβιβάντα τεῷ θεότητι πελάζων
Σαρκὸς νόσφιν ἔθηκα. Λόγος δέ μοι ἡγεμόνευε
Πάντων μὲν κρατέειν, πάντων δ' ὑπὲρ αἰθέρα τέμνειν
Χρυσείαις πτερύγεσσιν. Vide Orat. XXXIV.

74. Τὸ μὴ τρυφῶν] Lege, τῷ μὴ τρυφᾶν.

77. Παρ' ἐλπίδας τις] Baſilius: qui & antea, quum Gregorius in Pontum fugiſſet, ne Saſimorum epiſcopus crearetur, cum tamen in ſuam patriſque ſententiam pertraxerat.

79. Εἶθ' ἁμαρτάδες] Carm. 1, *de vita ſua:*

Ὡς ἂν δίκας τίσαιμι τῆς ἐπάρσεως.
Τὸ δ' ἦν πρόδηλον, σύλλογοί τε ποιμνίων
Καὶ λαὸς ὀρθόδοξος, ἀλλ' οὔπω πλατύς,
Ἄρτι πρὸς αὐγὰς ἡλίου μικρὸν βλέπων.
Ὡς ἄν τις ἔλθοι τῷ λόγῳ παῤῥησία,
Μικρόν τ' ἀναπνεύσωσι τῶν κύκλῳ κακῶν,
Λάλων τε γλωσσῶν, καὶ πολυσχιδοῦς πλάνης,
Ὑφ' ὧν ἔκαμνον οὐκ ἔχοντές τι σκέπης.
Οἷόν τι τερπνὸν ἐν μέσῳ βάτων ῥόδον,
Ἤ τις μέλαινα ῥὰξ ἐν ἀώρῳ βότρυϊ,
Οὕτω μὲν ἦν ἐπῆλθον εὐσεβὴς ξένος,
Ὅρκοις τε καμφθεὶς, καὶ λιταῖς πολυτρόποις,
Αἷς ἀντιβῆναι τῶν λίαν κακοφρόνων.
Ἐπεὶ δ' ἐπῆλθον καππαδόσσαν γῆν λιπών,
Ἣ πίστεως ἔρεισμα τοῖς πᾶσιν δοκεῖ,
Οὐ λαὸν, οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐμοί.
Ταῦτ' ἐστὶν ἐχθρῶν πλάσματα, ψευδεῖς λόγοι,
Φθόνου καλύμματ' ἀστόχως εὑρημένα,
Ὑμᾶς ἐρεῖ τἀπίλοιπα βούλομαι.
Ὑμεῖς γὰρ ἐστὲ μάρτυρες μόχθων ἐμῶν,

Τί

Οὐκ οἶδ' ἐμαυτοῦ τὰς ἁμαρτίας πλέον,
Αἳ πολλὰ δή με πολλάκις δεδήχασι.
Μέμψοιμ', ὑπερζέοντες &c.

81. Σύλλογοί τε ποιμνίων] Carm. 1, p. 10: τούτοις, &c.

Ἐπέμψεν ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ πνεύματος,
Πολλῶν καλέσαν ποιμένων, καὶ θρεμμάτων.

82. Καὶ λαὸς ὀρθόδ.] Carm. 1:

Ψυχὰς τελείας τῷ λόγῳ τῆς πίστεως,
Λαὸν βραχὺν μὲν, τῷ Θεῷ δὲ πλείονα,
Ὃς οὐκ ἀριθμοῦ πλῆθος, ἀλλὰ καρδίας.

Oratione vero XXXII non gregem illum fuisse ait, sed potius ποίμνης τι μικρὸν ἴχνος, ἢ λείψανον ἀσύντακτον, καὶ ἀνεπίσκοπον, καὶ ἀόριστον.

85. Τῶν κύκλων κακῶν] Interpres legit τῶν κύκλῳ κακῶν. Sed hic mihi κύκλοι circulos, seu conventus Arianorum & Apollinaristarum significare videntur. Alias enim τῶν ἐν κύκλῳ κακῶν rectius foret: sed lex carminis τὸ ἐν hic non admittit.

86. Λάλων τε γλωσσῶν] Huc refer, quæ carmine *de vita sua*, ait:

—— Καὶ γὰρ ἐζήτουν λόγους
Δεῖξαι βοηθοὺς τοὺς νόθους τοῖς γνησίοις,
Ὡς μὴ ἐπαίροιντ' οἱ μαθόντες οὐδὲ ἕν.
Πλὴν τῆς ματαίας καὶ κενῆς εὐγλωττίας,
Τῆς ἐν ψόφοις τε καὶ λάρυγξι κειμένης,
Μὴτ' ἐνδεοίμην πλεκτάναις σοφισμάτων.

ubi οἱ νόθοι λόγοι eloquentia, seu literæ politiores sunt profanæ, τῶν ἔξω· deinde:

Γλῶσσαι δὲ λάβροι, καὶ πολύστροφοι πλοκαί·
Ἐξ ὧν τὸ γ' ἁπλοῦν οἴχεται τῆς πίστεως,
Ἱστοί τ' ἀράχνης, σαθρὰ διζητήρια,
Τὰ κοῦφα συνδέοντες, ἰσχυροῖς γέλως,
Ῥαγοῦσιν, ἢ λυθεῖσιν ἐν στεῤῥοῖς λόγοις.

Ibid. Πολυσχιδοῦς πλάνης] Apollinaristarum, quorum errores Carm. 1 exponit, quosque gregie contudit

Κακῶς φρονοῦντας ἐν πολυσχιδεῖ πλάνῃ.

88. Οἷόν τι] Suavissima hæc est, & elegantissima comparatio, qua nescio an delicatior, venustiorve dari possit.

92. Αἷς ἀντιβῆναι] Nescio, interpresne ita verterit, an typothetæ scripturam ejus assecuti non sint. Corrige leviter; *quibus adversari hominis insolentis*, seu potius, *duri nimis & perversi, fuisset*. Κακόφρων hic est durus, immitis, qui se flecti non patitur, nec exorari. Sic Carm. 1 *de vita sua*:

Εἰς

Ut elationis pœnas darem.
Hoc quidem manifeſtum eſt, impuliſſe me paſtorum conventus,
Et populum recte ſentientem, qui tamen necdum amplus & copioſus erat,
Recens adhuc conſecutus, ut radios ſolis paullum intueretur.
Factum autem eo conſilio, ut alia doctrina libertas acquireretur,
Et nonnihil eccleſiæ ex illis malis reſpirarent, quæ undique illas invaſerant:
Nimirum a linguis ereptæ garrulis, erroreque multiplici.
Nam his rebus adflictabantur, quum præſidii nihil haberent:
Inſtar elegantis roſæ, quæ medio in ſenticeto ſita eſt:
Vel tamquam acinus quiſpiam niger in uva necdum matura.
Quapropter hoc modo religioſus hoſpes adveni,
Obteſtationibus ſacris, & variis precibus permotus:
Quibus adverſati tantum homines inſolentes fuiſſent.
Ceterum poſtquam acceſſiſſem relicta Cappadocia,
Quæ fidei propugnaculum eſſe pleriſque videtur,
Nequaquam deſerto populo, cui aliqua neceſſitudine obligatus eſſem:
(Nam illa ſunt hoſtium meorum figmenta, falſique ſermones,
Invidiæ quædam velamenta, ingenioſe excogitata)
Quid porro factum ſit, de vobis exquirere lubet.
Nam vos laborum meorum teſtes eſtis.

Quid

Εὖς ἐκάμψαν· καὶ γὰρ ἦν δεινὸς μόνος
Θρόνοις τοσούτοις ἀντιβῆναι, καὶ λόγοις.

94. Ἡ πίστεως] Carm. *de vita sua*:
Καὶ γὰρ ἀνθεῖλκεν πατρὶς,
Πίστει κρατοῦσα τῶν ὑφ' ἥλιον σχεδὸν.

95. Οὐ λαὸν &c.] Exponit hoc ipſum Carm *de vita ſua*: ubi ſe numquam Saſimorum Eccleſiam attigiſſe, nec ullum ibi ſacrum obtuliſſe refert, neque item paternæ poſt ejus mortem, cui ſuccenturiatus viventi fuerat, geſſiſſe curam, licet hoc ſæpe rogaretur. v. ſupra v. 15.

95. Οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων] Id eſt, qui cum nihil mihi erat negotii; quippe cujus nullam ſuſceperam curam. Id enim expreſſiſſimis ait verbis Carm. 1 *de vita ſua*:
Ὃν οὔτε κήρυγμα, οὐδ' ὑπόσχεσις κρατεῖ.
Et mox:
Τῆς μὲν δοθείσης οὐδ' ὅλως ἐκκλησίας
Προσεψάμην, οὐδ' ὅσον λατρείαν μίαν
Θεῷ προσενεγκεῖν, ἢ συνεύξασθαι λαῷ,
Ἢ χεῖρα θεῖναι κληρικῶν ἑνί γέ τῳ.
Et inde quidem Seleuciam ſe primum contulit: unde Conſtantinopolin venit,
Πολλῶν καλούντων ποιμένων καὶ θρεμμάτων.

96. Ψευδεῖς λόγοι] Carmin. *de vita ſua*.
Εἰπεῖν ἀνάγκη, κἂν δέῃ μακρηγορεῖν,
Τοῦ μὴ καθ' ἡμῶν ἰσχύσαι ψευδεῖς λόγους.
Οἱ γὰρ κακοὶ φιλοῦσιν, ἂν δρῶσιν κακῶς,
Εἰς τοὺς παθόντας ἐκτρέπειν τὰς αἰτίας.
Ὡς ἂν κακῶσι καὶ πλέον τοῖς ψεύσμασιν,
Αὐτοὺς δ' ἐκκλύσωσι τῶν ἐγκλημάτων.

97. Ἀστόχως] Interpres εὐστόχως legiſſe videtur. Vertit enim *ingenioſe*. Si tamen alterum illud præferendum videbitur, vertendum erit, *infeliciter*; quod ſcilicet calumnia nimis aperta, & inepta eſſet, in re tam nota.

 102. Τῶν

Τί σχὼν, ἢ προσθείς τις, ἢ βλάβην φέρων,
Ἢ εἶπεν, ἢ ἔπραξα τοῦτ᾽ ἔτος τρίτον;
Πλὴν ἕν γε τοῦτο, τῶν κακῶν ἐφυσάμην,
Ὑφ᾽ ὧν λιθασθεὶς εἰσόδου προοίμιον
Ἐκαρτέρησα. καὶ γὰρ εὐσεβέστερον
Παθόντα τὰ χείρω με ἥττω καὶ φέρειν.
Ὁρᾷς, πένητες οἷα δωροῦνται θεῷ.
Καὶ τοῦτο δ᾽ ἔγκλημ᾽, εἰ δοκεῖ, ποιώμεθα.
Σὴς μὲν, τις εἶπεν, ὀστέων, αἰσθητικαὶ
Φρένες. τὸ δ᾽ ἔργοις τοῖς ἐμοῖς ἐγνώρισα.
Τὸ χάλκεόν μοι σῶμα φροντίσιν τακὲν
Ἤδη νένευκεν· ἄλλο δοῦναι δ᾽ οὐκ ἔχω,
Πλείω χρεωστῶν, κἂν τὰ πάντων εἰσφέρω.
Τί ἂν πάθοι τις συζυγεὶς σαθρῷ φίλῳ;
Ἀλλ᾽ ἀντέον μοι πρὸς τὸν ἐξ ἀρχῆς λόγον.
Κέκλημ᾽· ἔπηξα λαὸν ἐν μέσῳ λύκων.
Ποίμνην ἄνυδρον τοῖς λόγοις ἐπήγασα.
Ἔσπειρα πίστιν τῷ θεῷ ῥιζουμένην,
Τριάδ᾽ ἔλαμψα τοῖς πρὶν ἐσκοτισμένοις.
Ὅπως τις ἤμελλεν, ἐν γάλακτι φάρμακον,
Πειθοῦς βίᾳ· καὶ τοὺς μὲν ἤδη δεσμίους,

Τοὺς

102. Τῶν κακῶν ἐφυσάμην] Cujus rei rationem reddens c. I, ait;

Δύο γὰρ οὕτω καλὰ κερδαίνειν παρῆν.
Αὐτούς τε ποιεῖν μετρίους τῷ μετρίῳ,
Ἡμᾶς τε δόξαν, καὶ τὸ φίλτρον λαμβάνειν.

103. Ὑφ᾽ ὧν λιθασθεὶς] concitata impia plebe ab adversariis Anti-Trinitariis. Sic Carm. *de vita sua*:

Πρῶτον μὲν ἐξέζεσε καθ᾽ ἡμῶν ἡ πόλις
Ὡς εἰσαγόντων ἀνθ᾽ ἑνὸς πλείους θεούς.

& mox:

Λίθους παρέσαι, τὴν ἐμὴν πανδαισίαν.

& c. V: Λαΐνέαις νιφάδεσσι βεβλημένος. Item c. X:

Λᾶες ἐμοὶ, κείνων δὲ τριὰς θεότης νεόπηκτος.
Τοίοις ἀλλήλους ξενίσαμεν ξενίοις.

item Carm. LVIII,

Οὐ μὴν πάμπαν ἄτρεστος, ἐπὴν λάεσσιν ἐδέχθην.

106. Πενίας εἶναι δωρ.] Ita & in tetrastichis:

Δῶρον θεῷ κάλλιστόν ἐστιν ὁ τρόπος.
Κἂν πάντ᾽ ἀνίσχῃς, οὐδὲν οὕτως ἄξιον.
Ὃ καὶ πένης δίδωσι, τοῦτο πρόσφερε.

108. Σὴς μὲν, τις] In distichis Jambicis:

Νοῦς ἐμμέριμνος σὴς βιβρώσκων ὀστέα.

& Carm. V:

Νούσῳ τε στυγερῇ καὶ ἀργαλέαις μελεδώναις
Τηχθέντ᾽ ἐξαπίνης. Ἰὸς δέ τε ἀνδρὶ μέριμνα.

Ita enim illic legendum pro τεχθέντ᾽, quod interpres *natum* vertit, quum *labefactum* rectius fuisset: vel, ut versui consulatur, *fractum*. v. hic vers. 557.

110. Τὸ χάλκεόν μοι] Ita Carm. LX ad Diabolum: Σαρκὶ ἐμῇ σθενόεσσαν ἐπῆλθες. Videtur enim ante hunc morbum corpore vegeto & firmo fuisse.

113. Συζυγεὶς σαθρῷ] Ut illi, quos Mezentius apud Virgilium vivos mortuis alligabat, ut sic una computrescerent. Quamquam animus interire non potest, affici, corrumpique potest.

115. Κέκλημ᾽. ἔπηξα] Interpres legit, κεκμηκ᾽. ἔπηξα. Ita Carm. LVII·

Ἔμπηγε μὲν ἀνάφανα· καὶ ὡς κύκλον περὶ κέντρον
Πάντας ἐτόρνωσεν ῥήμασιν εὐσεβίης.

& Carm. *de vita sua*:

Ἔπημ.

Quid improbum, quid vobis contrarium, quid noxium
Vel verbis protuli, vel re designavi toto jam hoc triennio?
Unum licet excipias, quod malis pepercerim,
A quibus ingressu primo lapidatus
Hoc ipsum constanter toleravi. Nam religiosum imprimis ac pium erat,
Quæ Christo acciderunt, eadem eodem animo pati.
Vides, qualia pauperes offerant Deo.
Hoc etiam, siquidem ita videtur, crimini mihi detur.
Vermen ossium habet, inquit ille, qui tristia patitur.
Id verum esse, re ipsa per me declaratum est.
Corpus hoc meum aheneum curis maceratum, ac tabefactum,
Jam elanguit: & aliud, ejus loco quod dem, nullum habeo,
Plus debens quam dissolvere possim, etiamsi omnia omnium bona numerem.
Et quid obsecro pœnæ meretur, qui debili conjunctus est (amico?
Enimvero redeundum mihi ad id, de quo sum exorsus dicere:
Laborari: Populum in medio luporum collegi:
Gregi aqua carenti de meæ doctrinæ fonte potum præbui.
Feci sementem ejus fidei, quæ est in Deo fundata.
Trinitatis lumen illis patefeci, qui prius in caligine versabantur.
Adeoque quasi coagulum quoddam eram in lacte, persuasionis
Vi cogentis pharmacum. Et alios quidem jam constrictos tenebam:

Alii

Ἐπέμψεν ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ πνεύματος
Λαοῦ βοηθοὺς, καὶ λόγου συλλήπτορας.

116. Ποίμνην ἄνυδρον] Carm. *de vita sua*:
Ὡς ἂν κατακλύζοιμεν ἐνθέου ῥοῇ
Ψυχὰς ἀνύδρους.

Et post paulo:
Οὕς εἶπον ἤδη, οὐδενὸς πεφυκότος
Τῶν συμφερόντων, τῷ χαρισματι στοιχεῖν,
Ὡς τοὺς ἀνύδρους ταῖς φυτείαις ἰκμάσι.

117. Ἔσπειρα πίστιν] Elegantissime similitudinem hanc exsecutus est Carm. *de vita sua*:
Ἤδη γεωργῶν ἦμεν ἐν τοῖς πλουσίοις.
Εἰ καὶ συνακτὸν οὐχ ὁμοῦ τούτων θέρος.
Τοὺς μὲν γὰρ ἄρτι τῶν ἀκανθῶν ἠμείρομεν.
Οἱ δ' ἀμαλλίζονθ'. οἷς δ' ἐβάλλετο σπόρος,
Οἱ δ' ἐν γάλακτι· τῶν δ' ὑπὲρ γῆς ἡ φυή.
Οἱ δ' ἐχλόαζον. οἱ δ' ἐδείκνυντο στάχυς.
Οἱ δ' ἐξήνθουν. οἱ δὲ λευκοὶ πρὸς θέρος.
Ἄλως τιν' εἶχε, τοὺς δὲ θημών τις φίλος.
Οἱ δ' ἐκκρίνοντο. οἱ δὲ τῶν σίτων ἔσω.
Οἱ δ' ἦσαν ἄρτος, τῆς γεωργίας πέρας.

ubi notandum, herbas, seu frumenta, ἐν γάλακτι εἶναι dici, quum semen pullulans necdum suum germen in luminis oras extulit

118. Τριάδ' ἔλαμψα.] Hic Gregorii nostri consulatus est, & defensa adversus Catilinam patria. Sic Carm. LVII omne sibi decus ait;
Τῆς μεγάλης τριάδος ξυνὸν σέλας, ὃν ἀναφαίνων
Ἄχρις καὶ ἀδελφειῶν ἤλυθεν ἐκ πατρίδων.

120. Πειθοῦς βίᾳ] Carm. 1. p. 19:
Τούτων τίς ἂν οὕτως ἀκριβὴς τέχνη,
Ὥς με τὸ οὖς γε τοῖς ἐμοῖς κλίνειν λόγοις, &c.
ubi egregie docet, quomodo & populus in concione instruendus, & adversarii leniter ac διαλόγοις confutandi sint.

224. Τῷ

Τοὺς δ' ἐγγὺς εἶχον, οἱ δ' ἔμελλον αὐτίκα.
Πᾶσιν δὲ θυμὸς ἐκλίθη, τὸ πρὶν ζέων,
Καὶ φίλτρον ἤδη τῷ λόγῳ συνεκράθη.
Ἐλπὶς δὲ παντὸς, καὶ ῥοπή τις μετρία.
Ῥώμης τόδ' οἶδεν ἄστυ τῆς εὐδαίμονος,
Καὶ τῆς μάλιστα φημὶ τὸ πρῶτον γένος,
Οἵ μ' ἠξίωσαν καὶ λόγου τυχεῖν τινος.
Παρ' οἷς πλέον καὶ μικρὸν εὐκλείας ἔχειν,
Ἢ πρῶτ' ἐν ἄλλοις τιμίου παντὸς φέρειν.
Καὶ γὰρ τοσοῦτόν εἰσι πάντων κρείσσονες.
Οὗτοί με καὶ παρόντα εἶχον ἐν λόγῳ,
Καὶ νῦν ἀπόντος αἰτιῶνται τοὺς κακούς.
Πλέον γὰρ οὐδὲν εἶχον ἢ τοῦτο δρᾶσαι.
Οὐδ' αὐτὸς ᾔτουν οὐδέν. Ὦ πόλις, πόλις,
Ἵν' ἐκβοήσω καί τι καὶ τραγῳδικόν·
Ἀλλ' οἱ καλοί τε κἀγαθοὶ συμποίμενες
Φθόνῳ ῥαγέντες, (ἴστε τοὺς θρασωνίδας.
Οὐ γὰρ φέρει παίδευσιν ἡ ἀγροικία)
Καὶ τὴν ἐμοῦ λαβόντες ἔκγονον πόνων
Ἀῤῥωστίαν συνεργὸν, ἣν αἰδεῖσθ' ἔδει
Τοὺς καί τι μικρὸν τῷ θεῷ κεκμηκότας,
Τό, τε θρόνου τοσούτου μὴ στέργειν κράτος,
Κόσμου ῥαγέντος ἐν μάχαις μεταιχμίῳ.
Ταῦτ' οὖν λαβόντες σὺν ῥοπῇ τοῦ δαίμονος

Πρου-

124. *Τῷ λόγῳ συνεκράθης*] Ita in v.c. reposui, *συνεκράθη*. mox malim, *καὶ ῥοπή τις μετρία*.

125. *Ῥώμης τόδ' οἶδεν*] Carmine *de vita sua*:

Ῥώμη νεουργὴς, εὐγενῶν ἄλλων ἕδος,
Κωνσταντίνου πόλις τε, καὶ στήλη κράτους.

ubi *κράτος* principem significat, ut eodem Carm. *ὀργῇ καθ' ἡμῶν, πρὸς δὲ τὸ κράτος λιταῖς.* Aliquanto post:

Δύο μὲν οὐ δέδωκεν ἡλίους φύσις,
Δισσὰς δὲ Ῥώμας, τῆς ὅλης οἰκουμένης
Λαμπτῆρας, ἀρχαῖόν τε καὶ νέον κράτος, &c.

Et Carm. XII: *Ὁ πλουτέρη Ῥώμη*, &c.

126. *Τὸ πρῶτον γένος*] Theodosium puto hic innui imperatorem, a quo se Carm. *de vita sua* honorifice exceptum tractatumque refert. Possit & ad quosdam ex Episcopis referri, quibus invitis Constantinopolin reliquerat. Malo tamen ad imperatorem ob sequentia, *Οὐδ' αὐτὸς ᾔτουν οὐδέν.* Carmine namque *de vita sua* raro se ad aulam sese contulisse scribit, ut Imperatoris favorem captaret.

134 *Ὦ πόλις, πόλις*] Ut apud Sophoclem in Oed. Col *ὦ γάμοι, γάμοι*, &c. Exclamationes enim istiusmodi Tragicis familiares sunt.

137. *Φθόνῳ ῥαγέντες*] Carmine *de vita sua*:

Ἀλλ', οὐ γὰρ ἡσύχαζεν, ὁ φθορεὺς φθόνος,
Ὦ, πάνθ' ἁλίσκετ' ἢ φανῶς, ἢ λαθρίως,
Ἀρχὴν κακῶν μοι τὸ κρατεῖν ἐπεισάγει.

Et sæpe alibi de hac Episcoporum invidia conqueritur: ut c. XII:

Ὑμείας δυσσεβίας ἐπιβώσομαι, οἷα μ' ἔοργεν
Ὁ φθόνος, ὃς ἱερῶν τῆλε βάλεν τεμένων.

140. *Ἀῤῥωστίαν σύνεργον*] eodem Carm. XII:

Ταῦτα νόσος στυγερὴ, ταῦτα θεοῦ θέραπες.

142. *Μὴ στέργειν κράτος*] Non satisfacit mihi hic interpres; versus enim hic cum illo,

τοῦ

Alii prope aberant, alii ſtatim idem facturi erant.
In omnibus autem iracundia flectebatur, quæ prius in eis fervebat.
Et doctrina mea jam benevolentia quadam erat temperata.
Idem de toto populo ſperandum videbatur, cujus eſſet mediocris erga nos propenſio.
Novit hoc felix vrbs Roma,
Et inprimis patriciis orti familiis cives,
Qui me forte aliquo etiam in pretio habebant:
Apud quos vel parum gloriæ conſequi majus quiddam eſt,
Quam apud ceteros loco plane principe rebus in omnibus eſſe.
Tantopere cunctis aliis præſtant.
Hi ergo & præſentem me obſervabant,
Et nunc, poſteaquam ab eis abſum, malos accuſant.
Nihil enim præſtare amplius hac in parte poterant.
Nec ut amplius mea cauſſa facerent, ipſe poſtulabam. O civitas, civitas!
(Lubet enim more Tragico exclamare)
Præclari vero, bonique collegæ mei
Invidia rupti, (noſtis illos arroganter temerarios.
Non fert inſtitutionem ruſticitas.)
Et ad inſtitutum ſuum perficiendum debilitatem meam adſumentes,
Laborum moleſtiarumque ſubolem, cui quadam cum verecundia parcere debebant,
Qui vel parum Deo laboraſſent,
Quodque dicerent ſe tanti ſolii poteſtati non adquieſcere,
Mundo tantis diſcidiis partes in diverſas diſtracto;
Hæc itaque prætexentes cum favente numine

Me

καὶ τὸν ἐμὸν λαβόντες, cohærere videtur. Duæ ſcilicet cauſæ erant, quas prætexebant hi, qui Gregorium e ſede ſua Conſtantinopolitana expellere cupiebant: prima, quod ægro corpore eſſet, adeoque oneri non ſufficeret: altera, quod & ipſe hoc onere liberari cuperet. Dixerat enim in conventu Epiſcoporum:

Ἡμῖν δὲ συζχωρήσατ' ἄλγεινον βίον,
Τὸν ἀκλεᾶ μὲν, ἀλλ' ὅμως ἀκίνδυνον, &c.

p. 26. Carm. *de vita ſua*: Sic ut στέργειν hic *amare* vel *delectari* ſignificet. Liquet autem e ſequenti verſu, qui ſine dubio codici MS. interpretis defuit, quia illum non vertit,

Ταῦτ' οὖν λαβόντες, &c.

Vox enim ταῦτα plura quam ſolum morbum reſpicit: & illud φίλτατοι, licet ironice dictum, ſpeciem tamen amicitiæ adhibitam indicat, quæ in eo, quod tanti ſolii poteſtati non acquieſcerent, locum nullum habuiſſet. Forte interpres ſcripſerat, *me tanti ſolii*, pro *ſe*, &c. alias ita explicem: *Quodque meam tanti ſolii poteſtatem ferre amplius non poſſent.*

Προὔπεμψαν ἔνθεν ἀζημίως οἱ φίλτατοι,
Ὥσπερ τιν᾽ ὄγκον ἐκ νεὼς βαρουμένης
Ῥίψαντες. ἦν γὰρ φόρτος εὐφρονῶν κακοῖς.
Ἔπειτ᾽ ἀροῦσι χεῖρας ὡς ἁγνοὶ θεῷ;
Καὶ δῶρα πέμψουσ᾽ ἐκ φρενὸς καθάρσια;
Καὶ λαὸν ἁγνίσουσι μυστικοῖς λόγοις;
Οἵ κἀμ᾽ ἔπεμψαν ἔνθεν ἐκ πονηρίας.
Οὐ σφόδρ᾽ ἄκοντα, καὶ γὰρ ἦν αἶσχος μέγα,
Τούτων τιν᾽ εἶναι τῶν καπήλων πίστεως,
Ὧν οἱ μὲν ὄντες ἔκγονοι φορογράφων,
Οὐδὲν φρονοῦντες τοῦ παρεγγράφειν πλέον,
Οἱ δ᾽ ἐκ τραπέζης, τῶν τ᾽ ἐκεῖσ᾽ ἀγαλμάτων,
Οἱ δ᾽ ἐξ ἀρότρων ἡλίῳ κεκαυμένοι,
Οἱ δ᾽ ἐκ δικέλλης καὶ σμινύης πανημέρου,
Ἄλλοι δὲ κώπην, ἢ στρατὸν λελοιπότες,
Ἄντλον πνέοντες, ἢ τὸ σῶμ᾽ ἐστιγμένοι,

145. Ἀζημίως] *Lei n'è padrone*, dicunt Itali: ficut Innocentius Papa XI Castelmainio Anglorum R. Jacobi II legato, discessum ex urbe in patriam, ni melius tractaretur, minitanti respondit. Ergo, ut est apud nostrum Carmine *de vita sua*:

—— Οὐδ᾽ ἴσασι, καὶ θεός,
Εἰ μή τι πλεῖον τοῦ μίσους τὸ λάθριον,
Νέων ὄλεθρος καὶ σχιλάδες, λόχοι βαθεῖς.
Ἄλλοι λέγουσι ταῦτα, σιγῶσι δ᾽ ἐγώ, &c.
Ἄφνω τετίμηκ᾽ ἐυκόλως συναινέσει.

Ut igitur errorem suum animadvertit, quippe qui hunc assensum tam facilem non exspectaverat, pœnitentia ductus exclamat:

Τοιαῦτα πατρὶς τοῖς φίλοις χαρίζεται.

146. Ὥσπερ τιν᾽ ὄγκον] Mirum hæc hic dicere Gregorium, qui Carmine *de vita sua*, p. 29, nil se magis appetiisse scribit, aitque ad Episcopos:

Ἀρπαντες ἡμᾶς ῥίψατε κλήρου φορᾷ.
Ἐγὼ δ᾽ Ἰωνᾶς, &c.

Et mox:

Οὐδ᾽ ἱερουργεῖσθαι ἄζηλος, καὶ νῦν ἑκὼν
Ἄπειμι· πείθει καὶ τὸ σῶμα οὕτως ἔχον.

148. Εἶτ᾽ ἀροῦσι χεῖρας] In sacrificio Missæ; ubi & digitorum ea propter lotio: quæ in sacris cum apud Judæos olim, tum apud gentiles sollemnis fuit. De Christianis manus, cum oraturi essent, lavantibus v. Tertullian. de Oratione c. xi, qui ibidem manus quoque tunc attolli, & in crucis imaginem expandi solitas scribit.

149. Καὶ δῶρα πέμψουσι] Id est, oblationes facient, & preces ad Deum pro salute populi. Sic Carm. lxiv ad Basilium jam mortuum, & angelorum choris insertum:

Ποντου, καππαδοκῶν τε μέγα κλέος, εἰ ἔτι καὶ νῦν
Λίσσομ᾽ ὑπὲρ κόσμου ἵστασο δῶρ᾽ ἀνάγων, &c.

Carm. x.

Αὐτὰρ ἔγω τρομερῇσι καὶ ἐναγέεσι παλάμῃσι
Δῶρον ἄγει Χριστοῦ σαρκα χαριζόμενος. &c.

Post sacrificium vero Missæ, oratione completa oratum pro Coëpiscopis, ut est apud Epiph. in Epist. ad Johannem Hierosol.

151. Ἐκ πονηρίας] Neglexit hoc vertere interpres, vel forte in suo codice non invenit. Carm. x.

Ὡς ἴδον ἄσυλα ἔργα, κακορραφίην τ᾽ ἀλεγεινήν,
Ἂψ ἀναχαζόμενος ἐκτὸς ἔθηκα πόδα.

152. Καὶ γὰρ ἦν αἶσχος] D. Hieron. ad Pammachium: *Apud viros bonos indignior fit ipsa dignitas, quam multi indigni possident.*

153. Καπήλων πίστεως] Quippe qui auro a Maximo corrupti fuerant; quosque Carm. *de vita sua* χριστεμπόρους appellat:

Τοὺς συρφετοὺς δὲ, τοὺς πάλαι χριστεμπόρους
Τοὺς σῶμα πτωχοί, ὧν ἀεὶ καὶ βόρβορον

Εὐωδίᾳ

Me amanter scilicet amicissimi homines ablegarunt,
Quasi ejecto quodam onere de navi nimis gravata.
Nam reapse, qui recte sapit, ac prudens est, non potest non improbis oneri esse.
Qua re confecta non dubitabunt etiam tanquam puri ad Deum manus attollere,
Donaque lustralia de corde promere?
Non populum verbis mysticis sanctificare?
Dimiserunt igitur ab urbe, *procul ut essem a malitia*,
Non admodum repugnantem, quippe turpissimum erat
Illorum me fidei cauponum in numero esse,
Quorum alii nepotes erant eorum, qui tributorum scribæ fuerant,
Et aliud nil animo volvebant, quam falsas & subdolas rationum depravationes:
Alii de argentariorum mensa, quæque illic sunt oblectamenta,
Alii ab aratris venerant, adusti a sole:
Alii a ligone, vel bidente totum diem non quiescente:
Alii remos, exercitusve reliquerant,
Redolentes adhuc sentinam, vel corpus fœdatum cicatricibus habentes:

Populi

Εὐωδίῃ μίξῃ τις ἀχράντου μύρου.

154. Φορογράφων] Qui & πράκτορες φόρων hoc Carmine, & Carm. I. πρηκτῆρες: ut, κρατερῶν τε φόρων πρηκτῆρος ὁμοκλῶν. Cujusmodi Hellenius fuit, ad quem carmen scripsit XLVII pro Monachis suis deprecatorium. In eo extremo ait:

— Ὅς λάχῃς αἰὴ
Στῆσαι ἡμετέρῃ μέτρα δίκαια φόρων.
Καὶ στήσαις μεγάλοιο Θεοῦ σὺν ἀμύμονι χειρί,
Ὥς κεν ἀγνῶς στήσαις, μηδ' ἐπιρρεκλινία,
Κέρδεσιν οὐχ' ὁσίοισι δαμεὶς φρένας, &c.

Item Julianus, ad quem sequens Carmen est XLVIII:

Σοὶ δὲ Θεὸς χείριζε φόρων οἴηκας ταλάντων, &c.
Φείδεό μοι πτωχῶν, φείδεο σῇ γραφίδι.

ubi plura: unde liquet, æstimationem tributorum in ipsorum manu fuisse, ac relatam in tabulas.

155. Τοῦ παρεγγράφειν] Id est, plus quam oportet, in libros rationum inferre, vel quod ad summam vectigalis impositi, vel, quod ad nomina hominum, qui descriptione tributorum non continebantur. Sequens versus in codice Leunclavii defuisse videtur.

156. *Τῶν τ' ἐκεῖσ' ἀγαλμάτων*] *Signorum.* Sine dubio statuas intelligit, quæ forum exornabant: erant enim in foro mensæ argentariæ; unde *cedere foro* dicti, qui solvendo non essent. Sic in tabula Actorum Urbanor. apud Reines. IV, 4. *Aufidius mensarius taberna argentaria ad scutum Cimbricum cum magna vi æris alieni cessit foro*, &c.

157. Οἱ δ' ἐξ ἀρούρων] Sic Carm. X:

Μήτε τις οὖν ἀροτὴρ, μὴ τέκτων, μὴ σκυτοεργὸς,
Μὴ θηρῶν μελέτων, μήτ' ἔμπορος ἔργον ἐλαύνων,
Τῇδε μένοι, μηδ' ἄλλον ἔχοι σημάντορα θεῖον.

160. Τὸ σῶμ' ἐστιγμένοι] Dei Martis hi stigmatiæ fuere, quibus corpus plurimis cicatricibus in bellis ac præliis, veluti notis compunctum. Sic scilicet suos Deum nonnulli habue-

Λαοῦ κυβερνῆταί τε, καὶ στρατηλάται,
Πέφηνʼ οὐκ εἴξουσι καὶ μικρόν ποτε.
Ἄλλοι δὲ τεχνῶν ἐμπύρων τὴν ἀσβόλην
Οὔπω τελείως σαρκὸς ἐκνενιμμένοι
Μαστιγίαι τε, καὶ μυλώνων ἄξιοι,
Πρὶν καὶ τὸ τίμημʼ εἰσενεγκεῖν δεσπόταις,
Μικρόν τινʼ ἂν εὕρωσι παῦλαν τῶν πόνων,
Ἔπειθʼ ὑπερμαζῶσι, καὶ δήμου τινὰς
Κλέψαντες, ἢ πείσαντες; ἢ τυραννικῶς,
Ἄνω τρέχουσι κάνθαροι πρὸς οὐρανὸν,
Πόλον στρέφοντες οὐ τὸν ἐκ κόπρων ἔτι,
Οὐδʼ ἐξόπισθεν, ὡς τὸ πρὶν, νενευκότες
Αὐτῶν δʼ ἔχειν δοκοῦντες τὸ ἄνω κράτος.
Ἀειστερὰ λαλοῦντες, οὐδὲ τοὺς πόδας
Αὐτῶν ἀριθμεῖν εἰδότες, ἢ τὰς χεῖρας.
Ἀλλʼ οὐ χάκιστα ταῦτα, οὐδʼ ἐπισκοπῆς,

Ὦ λῶ-

habuerunt literatos. Nam & Herculi se tradentes sacra accepisse stigmata apud Herodotum legimus. Ita enim ille lib. II, cap. XIII, de templo in Ægypti litore Canobico ad Taricheas: Ἐς τὸ ἢν καταφυγὼν οἰκέτης ὅτευ ἀνθρώπων ἐπιβάληται στίγματα ἱρὰ, ἑωυτὸν διδοὺς τῷ θεῷ, οὐκ ἔξεστι τουτέου ἅψασθαι. Lucianus in Dea Syria, de Gallis Deæ Syriæ Sacerdotibus: Στίζονται δὲ πάντες· οἱ μὲν ἐς καρπούς, οἱ δὲ ἐς αὐχένας. Καὶ ἀπὸ τοῦδε ἅπαντες Ἀσσύριοι στιγματοφοροῦσι. Sic & lib. II. Machabæor. II, 28; Judæos legas, gentilium Ægyptiorum sacris initiatos, Bacchi insignibus, id est, hederæ foliis ἐστιγμένους. Hippolytus lib. de AntiChristo Antiochum Epiphanem tradit inter cetera Judæis imperasse, ut Libero Patri pompas agerent, κισσοῖς ἐστεφανωμένοι; quod longe diversum ab ἐστιγμένοι, ut mox videbimus. Quin & in sacris libris apud Ezechielem XI, vers. IV, is ritus exhibetur; ita enim illic: Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, δίελθε μέσην Ἱερουσαλὴμ, καὶ δὸς σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν, τῶν καταστεναζόντων, &c. Item in Apocalypsi D. Joannis a bestia signati leguntur. Hinc Ptolemæus Philopator cognomen *Galli* accepit, ut est in Etymologico, διὰ τὸ φύλλα κισσοῦ κατεστίχθαι, ὡς οἱ Γάλλοι. Si modo locus ille integer est, & non potius ibidem κατεστέφθαι, ut aliquando ad Lucianum de Calumnia annotavi, legendum; quia sequitur: Ἀεὶ γὰρ ταῖς Διονυσιακαῖς τελεταῖς κισσῷ ἐστεφανοῦντο. Tunc enim, ut hæc ratio valeat, ἐστίζοντο pro ἐστεφανοῦντο corrigendum. Coronari autem solitas in festo Dionysii Bacchas, & bacchantes, ex compluribus liquet scriptoribus. Nil enim tritius. Sic apud Athenæum l. V Callixenus de Bacchis ait: ἐστεφανωμέναι τινὲς μὲν ὄφεσιν, αἱ δὲ σμίλαξι, καὶ ἀμπέλῳ, καὶ κιττῷ. Et paulo ante de Satyris: μεθʼ οὓς Σάτυροι τεσσαράκοντα ἐστεφανωμένοι κισσίνοις χρυσοῖς στεφάνοις. Ceterum quod Stigmatias attinet, alia Pictorum in Britannia notandi corpora ratio fuit; de quibus Claudian. Cos. Stiliconis II, 247:

Inde Caledonio vallata Britannia ponto,
Ferro picta genas.

& Isidorus lib. IX Etymol. cap. II: *Scoti propria lingua nomen habent a picto corpore, eo quod aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum stigmate notentur.* Vide & Servium ad IV Æn. v. 146. Sic ego errantium in Africa Nomadum uxores filiasque vidi brachia elegantissime pictas; interque multiplices figuras crucis quoque effigiem observavi. Hierosolymis autem, qui S. Sepulchrum visitant, equestrique ordini adscribuntur, Cruce Hierosolymitana in brachio signantur, ut in nonnullis amicorum istinc reversorum non sine aliqua vidi voluptate.

162. Πέφηνʼ] verte potius: *quantum videtur, ne hilum quidem concessuri sunt:* id est, adeo magna laborant φιλαυτίᾳ, atque insolentia, ut, qui paulo ante remiges, aut milites

Populi gubernatores, aut duces militum,
Qui ne minimum quidem conceſſuri videntur:
Nonnulli etiam opificiorum, quæ citra ignem perfici nequeunt, gnari, qui
Ne fuliginem quidem de corpore integre abluerant:
Flagriones, ac piſtrinis digni:
Qui priuſquam pretium heris numerare queant,
Si vel exiguam a laboribus requietem inveniant,
Laſciviunt inſigniter, ac nonnullis de populo
Furtim ſuam in ſententiam pertractis, vel perſuadendo adductis, vel vi,
Tamquam crabrones ad cælum tendunt
Non amplius axem luteum vertentes,
Nec ut prius demiſſis capitibus:
Sed exiſtimantes ſe in res ſuperas imperium habere,
Proferentes ſiniſtra, nulliuſque momenti, nec pedes ſuos
Manuſve numerare ſcientes.
An non hæc improborum ſunt, vir optime, ac nequaquam Epiſco-

tes deſertores, ac fugitivi fuerunt, jam ſibi populi magiſtratibus, & exercituum ducibus, ſi non ſuperiores, ſaltem pares videantur.

163. *Τέχναν ἐμπύρων*] Ita & Carm. XI:

Μήτις οὖν ἀροτὴς, μὴ τέκτων, μὴ σκυτοτεχνὶς,
Μὴ θῆρας μελέταν, μήτ᾽ ἔμπυρον ἔργον ἐλαυνων,
Τῆλε μένοι.

165. *Μαστιγίαι*] Qui ſervorum abjectiſſimi & peſſimi. Hi enim verberibus ſervilibus caſtigabantur, & in piſtrinum detrudebantur. Notum illud Simonis Terentiani, *in piſtrinum te, Dave, dedam uſque ad necem.*

166. *Πρὶν ἢ τὸ τίμημα*] Ad libertatem parandam. Sic & nunc apud prædones Africanos, præſertim Algeziræ, Chriſtianis in ſervitutem illuc abductis, multa facultas diligentia ſua pecuniam faciendi, qua ſe poſtea redimant. Nec facile id cuiquam negatur, qui aliquod callet opificium, conceſſa hujus in tabernula aliqua exercendi libertate, pro quo in menſem binos patrono coronatos ſolvit argenteos, ac totidem Domino tabernæ: quidquid ſupereſt, ipſius eſt peculium ſervi, nec ab hero eripi poteſt, vetante judice; & hoc ſe tandem redimit: quod pauculis fit annis ab his, qui ſpe alienæ deſtituti liberalitatis, genium ſuum ad tempus defrudare malunt, quam perpetuum ſervire. Poteſt alias & de diurna accipi mercede, quam dominis conficere & conferre debebant: niſi potius tributa, quæ Principibus pendebantur, hic ſignificari exiſtimandum eſt.

168. *Ὑπερμαζῶσι*] Laſcivia hæc a nimia ſatietate eſt: qualis equorum a copia pabuli: unde & apud nos proverbium eſt, *de Haverkoornen ſteecken hem.* Id eſt, avenæ nimis ſumſit, hac pungitur, & ad laſciviam excitatur. *Μάζα* vero hic de omni cibo accipitur.

170. *Κάνθαροι πρὸς οὐρανὸν*] Nota fabula eſt ſcarabæi in Jovis ſinum volantis, unde excuſſa poſt aquilæ ova.

171. *Τὴν ἐκ κόπρου*] Ut ſolent Scarabæi. Videſis notata ad Auſonium epigr. de Marco, cujus animam poſt mortem Pythagorica metemphychoſi in ſcarabæum tranſituram divinabat. Item Plutarchum de Iſide & Oſiride p. 355. & 381. edit. Pariſ. Euſebium lib III Pr. Eu. c. IV. e Porphyrio, Suidam, in *κάνθαρος*, Ariſtophanem in Pace ſc. 1, &c.

172. *Νενευκότες*] *Neque nunc, ut ante retrorſum in terram reſpicientes, ſed jam cælum ſe tenere, cæleſtiumque rerum dominium exiſtimantes.*

174. *Οὐδὲ τοὺς πόδας ἀριθμοῦντ*] elegans in homines indoctos adagium. *Ἀριστερὰ λέγειν* eſt inepta dicere, & vel non ad rem facientia, vel ſanæ doctrinæ prudentiæve non convenientia. *Ἀριστερὰ* enim Græcis *τὰ μωρὰ*, ut contra *τὰ δεξιὰ, συνετά.* De hac Epiſcoporum ignorantia

 oratio-

Τί λοιπόν; μὴ τοσοῦτον ἀρχαίως φρονεῖν,
Ὡς τηλικοῦτο πρᾶγμα τιμᾶσθαι κακῶς.
Μηδ᾽ εἰ λίαν μοι τὸ χθαμαλὸν σπουδάζεται.
Οὐ γὰρ κάκιστον ἡ ἐπισκοπή· χρεὼν
Πάντως τιν᾽ εἶναι, τῶν δ᾽ ἀρίστων ἐκλέγω
Τὸν πρῶτον, εἰ δ᾽ οὖν, ἀλλὰ μὴ τὸν ἔσχατον.
Εἴπερ νομίζεσθαί τι δεῖ μου τὸν λόγον,
Καὶ νῦν μάλιστα ἐν ζάλῃ γλωσσαλγίας,
Καὶ τῶν μεγίστων ἀστέων, καὶ συλλόγων.
Ὧν καὶ μενόντων ἀσφαλῶς, κέρδος πλέον.
Καὶ μὴ μενόντων, ἡ βλάβη πληρεστέρα.
Ὧν δὴ χρεών σοι τοὺς καλοὺς ἐκλεκτέον.
Μόλις γὰρ ἄν τις τῶν μέσων οὕτω τύχοι,
Εἰ σφόδρ᾽ ἀγωνίζοιτο, τοὺς καλοὺς κρατεῖν.
Οὕτω γινώσκειν, γνώμονος ἀψευδεστάτου.
Ἀλλ᾽ οἱ τελῶναι, χ᾽ ἁλιεῖς, ἥξουσί μοι
Εὐαγγελισταί, καὶ πένητες ἐν λόγῳ,
Κόσμον σαγηνεύσαντες εὐτελεῖ λόγῳ.
Καὶ τοὺς σοφοὺς λαβόντες εἴσω δικτύων,
Ὡς ἂν τὸ θαῦμα μεῖζον ᾖ τὸ τοῦ λόγου.
Καὶ γὰρ πρόχειρον τοῦτο τοῖς πολλοῖς λέγειν.
Πρὸς οὓς βραχύς μοι καὶ σαφὴς ἄγαν λόγος.
Δός μοι τὸ πιστὸν τῶν ἀποστόλων ἑνός,
Ἄχαλκον εἶναι, πήραν οὐκ ἐξημμένον,
Ἄραβδον, ἡμίγυμνον, ὡς δ᾽ ἀσάνδαλον,
Ἐφήμερον, πλουτοῦντα ἐλπίδας μόνας,
Μηδ᾽ εὐπροσήγορον τὸν εἰς δόξαν λόγου,

Τοῦ

orationem Gregorii XXIX adire licet, qua eos gravissime perstrinxit.

177. Ἀρχαίως φρονεῖν] οἱ ἀρχαῖοι, *veteres*, simpliciores; unde illud; *Homo antiqua virtute & fide*.

180. Ἢ ἐπίσκοπον] Rectius, quod pro varia lectione, ἡ ἐπισκοπή: quemadmodum & Leunclavius legisse videtur.

182 Ἀλλὰ μὴ τὸν ἔσχατον] Maximum hic tangit improbe sibi suffectum; in quem post pluribus & vehementius invehitur, quem versu 550 ἐμοῦ μαθητὴν καὶ διδάσκαλον δοκεῖν dicit. Erat enim tum temporis adhuc Catechumenus, quum per factionem Episcopus crearetur: Acciditque ei licet dissimillimo, quod Ambrosio Mediolanensi, qui & ipse Catechumenus adhuc Episcopus factus fuit, non eodem tamen eventu.

184. Ἐν ζάλῃ γλωσσαλγίας] De qua carm. in suos versus:

Πολλοὺς ὁρῶν γράφοντας ἐν τῷ νῦν βίῳ
Λόγους ἀμέτρους, καὶ ῥέοντας εὐκόλως,
Καὶ πλεῖστον ἐκτρίβοντας ἐν πόνοις χρόνον
Ὧν κέρδος οὐδὲν, ἢ κενὴ γλωσσαλγία.

Libanium hic notari puto.

185. Τῶν μεγίστων] Constantinopolis & Antiochiae: ubi tum temporis gravissimae erant contentiones, animorumque concertationes de successore Meletii. Vide Argumentum alterum.

186. Κέρ-

Epiſcoporum? Non enim tam ſimplices nos eſſe convenit;
Ut rem tantam non recte æſtimemus.
Etiamſi admodum mihi cara ſint humilia.
Nam Epiſcopatus non eſt res mala. Eſſe
Omnino aliquem oportet. Verum ego de præſtantiſſimis
Primum eligo, vel ſaltem non poſtremum:
Siquidem aliquid mea valere debet ratio, (tium,
Præſertim hoc tempore, in hac tempeſtate linguarum prurien-
Maximarumque civitatum ac cœtuum procella:
Quæ civitates ſi retineantur in tranquillitate ſecura, magno id ipſum cum fructu ſit:
Sin autem; majus detrimentum percipitur.
Quapropter eligendi tibi ſunt boni ac præclari.
Nam vix fiet, ut aliquis mediocrium ſit in numero,
Etiamſi vehementer in hoc incumbat, ut bonos ſuperet.
Hæc ſententia eſt judicii minime depravati. (numero,
Verumenimvero publicani & piſcatores Euangeliſtarum in
Doctrinæque inopes mihi proferentur,
Qui mundum univerſum oratione ſimplici tamquam everriculo quodam complexi ſint,
Et retibus ſuis ſapientiſſimos doctiſſimoſque ceperint:
Ut eo majus ſcilicet per doctrinam Chriſtianam prodigium ederetur.
Nimirum hoc plerique vulgo in ore habent. (utemur.
Ad quos diſſertatione quadam brevi, ac perquam dilucida
Exhibe tu mihi fidem alicujus ex Apoſtolorum numero:
Oſtende quendam, qui numos nullos habeat, qui peram alligatam non geſtet,
Baculo careat, ſeminudus ſit, ſandaliis non utatur,
In diem vivat, ſola ſpe dives & opulentus ſit,
Affabilitatem, comitatemque fugiat in loquendo,

Ne

186. Κέρδος πλέον] Formula laudantis probantiſque: id eſt, tanto melius: ut alibi, κέρδος ἐμόν.

191. Γνώμων] qui ſtilus horas indicat in ſolario.

192 Ἀλλ' οἱ τελῶναι] Τοῦτο πρόχειρον τοῖς πολλοῖς εἰς ἀπολογίαν τῆς ἀμαθίας, ut ait Orat. XXVII.

194 Σαγηνεύσαντες] Carm. LXI:
Οἱ κόσμον γλυκεροῖσι θεοῦ δικτύοισι σαγηνεύσαντες,
Οὔτε λόγοις κρατεροῖσι πεποιθότες, &c.

197. Πολλοῖς λόγων] Al. λόγοις.

200 Ἀχάλκους ἰδών] ex inſtituto Magiſtri, Matthæi x, verſ. 9 & ſeqq. Non poteſt autem elegantior Franciſcanorum ſeverioris ordinis deſcriptio dari. Permitte peram & baculum, Cynicos exprimi dixeris.

203. Μηδ' ὑποδηματοφόρον] Lucæ x, 4.

205. Πρὸς λόγους ἀλλοτρίους] Τῶν ἔξω ſcilicet. Atqui his ipſe operam dederat, ut Carm. I:

Τῶν

Τοῦ μὴ δοκεῖν θεραπείαν ἰσχύειν πλέον,
Μηδ' ἀσχολεῖσθαι πρὸς λόγους ἀλλοτρίους.
Τούτων τίς ἔστω, καὶ τὰ πάντα δέξομαι,
Ἄφθογγον, αἰσχρὸν, δυσγενῆ, βοηλάτην.
Ὁ γὰρ τρόπος κάλυμμα τῆς μοχθηρίας.
Τούτων τὶς εἴης, κἂν ἁλιεύοις βατράχους,
Ἔπειτα δώσομέν σε ἀγγέλων χοροῖς.
Ἓν οὖν τι δός μοι, μὴ καθήρῃς δαιμόνων;
Μὴ λεπρὸν ἐξέλοις, μὴ νεκρὸν τάφου;
Μελῶν τε πῆξιν μὴ λάβοι παρειμένος;
Θὲς τῷ κάμνοντι χεῖρα, καὶ στήτω νόσος.
Οὕτω με πείσεις τοῦ λόγου καταφρονεῖν.
Εἰ δ' ἐκ δυοῖν σοι τοῦ ἑνὸς συγκειμένου,
Ἐπαινετοῦ τε, καὶ κατηγορουμένου,
Τὸ μὲν λογίζῃ, τὸ δὲ παρατρέχεις ἑκὼν,
Κλέπτεις κακούργως τὴν ὁμοίωσιν σφόδρα.
Ματθαῖος ἦν τελώνης, ἀλλὰ τίμιος.
Οὐχ ὡς τελώνης, ὡς δὲ πνεύματος γέμων.
Πέτρος μαθητῶν ἄκρος, ἀλλὰ πέτρος ἦν,
Οὐχ ὡς σαγηνεὺς, ἀλλ' ὅτι ζήλου πλέως.
Πείθει με τιμᾶν καὶ τὸ δίκτυον ὁ τρόπος.
Σοῦ δ' ἐκτρέπομαι, κἂν τι τῶν σεμνῶν φέρῃς.

Τοῦτ'

Τῶν λόγων δ' ἔρως ἐμοὶ
Θερμός τις ἴσχει· καὶ γὰρ ἐζήτουν λόγους
Δοῦναι βοηθοὺς τοὺς νόθους τοῖς γνησίοις.
Ὡς μὴ ἐπαίροινθ' οἱ μαθόντες οὐδὲ ἕν.

Quam tamen eruditionem, ut Carm. 11 ait,

Πενίᾳ ἐν δαπέδῳ Χριστοῦ προπάροιθεν ἔθηκεν.

quod & Carm. LXI ad Nemesium repetit. Modum autem carmine tertio Jambico p. 193 indicat:

Καὶ τῶν μαθήσεων τῶν παρ' Ἕλλησι λόγων
Ὥσπερ δικαστὴς ἔννομον ψῆφον φέρων,
Ὑπερβεβῆσθαι τάξον, ὡς ἐστι πρέπον,
Τῇ τῶν ἀληθῶν δογμάτων παρρησίᾳ
Τῇ πανσόφῳ τε τῶν γραφῶν θεωρίᾳ.
Καὶ γὰρ δίκαιον, τὴν σοφίαν τοῦ πνεύματος,
Ἄνωθεν οὖσαν, ἐκ Θεοῦ τ' ἀφιγμένην,
Διακρῖναι ἴσως τῆς κάτω παιδεύσεως.

potest & simpliciter accipi de sermonibus aliorum, quibus vacare non oporteat, aut aures suas dedere: εἰς δόξαν λόγου vero exponi, *ut laudem consequare facundia.*

208. Τῆς μοχθηρίας] μοχθηρία hic infelicitatem sordesque humilium natalium, & opificiorum significat. Huc quadrant illa Juvenalis:

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.

Boni igitur mores, & emendata vita, dedecus natalium, & humilis conditionis sordes corrigunt, & fulgore suo obruunt, ac obtegunt. Ita enim hic versus explicandus est. Sic Noster Carm. LII:

Κρεῖσσον ἀρεστὸν ἐόντα κακὸν γένος, ἢ κάκιστον
Ἔμμεναι εὐγενέτην· καὶ ῥόδον ἐκ τρηχείης
Ἐβλάστησε φυτοῖο, ῥόδου μὲν ἐκ οἶδ' ἀπὸ γαίης
Ἤλθες ἀκανθ' ἀπαλοῦ, τοῦ πυρὸς ἄξιος εἶ.

ut illic legendum videtur. Infra v. 224:

Πείθει με τιμᾶν καὶ τὸ δίκτυον ὁ τρόπος.

209. Ἁλιεύοις βατράχους] non potuit quidquam aptius venustiusque in eos dici, qui se inani gloria cum piscatoribus Apostolis compara-

Ne plus efficere adſentando, quam docendo videatur:
Qui denique doctrinis externis & alienis diſcendis non ſit occupatus,
Horum, inquam, ſi mihi monſtres aliquem, nihil non admittam, concedamque:
Tametſi linguæ noſtræ non ſit gnarus, tametſi deformis, ignobilis, bubulcus.
Nam probitas ac mores ruſticitatis imperitiæque velamentum ſunt;
Si horum de numero ſis, etiamſi vel ranas piſcari conſueveris,
Nihilominus in angelorum cœtus te aggregabimus.
Itaque da unum aliquod mihi. Num malis a geniis obſeſſos repurgas?
Num lepra infectum mundare potes? num mortuum de ſepulcro eductum vitæ reſtituere?
Num per te conſequi poteſt, cui diſſoluta membra ſunt, ut rurſum conſolidetur?
Impone manum ægrotanti, ac finem morbus habeat.
Sic nimirum mihi perſuadebis, ut omnem doctrinam aſperner.
At ſi de duobus compoſitis
Uno laudabili, altero vituperabili,
Quod laudem meretur, commemoras, quod vituperationem, libenter ſilentio præteris,
Subdole fraudulenterque comparationem hanc inſtituis.
Matthæus erat publicanus, ſed venerabilis:
Non ut publicanus, ſed ut ſpiritu plenus.
Petrus Apoſtolorum Princeps erat, ſed Eccleſiæ petra:
Non ut piſcator, ſed ut fervoris ſcatens.
Ut ipſa quoque retia venerer, probitas facit.
At te averſor, etiamſi quid habeas honeſtæ ſpeciei;

Quod

parabant. Nam & ranæ in palati delicias hamis capiuntur, & reticulis: eſtque hoc puerorum aut ruſticorum munus, qui piſcatorum eapropter affectare nomen non auſint.

210. Ἀγγέλων χοροῖς] ἄγγελοι hic Apoſtoli ſunt Euangelii nuntii & præcones.

211. Μὴ καθαίρεις] num potis es miracula illa præſtare, quibus Apoſtoli illi, quos inculto & vulgari ſermone uſos imitari te dicis, excelluere?

217. Ἐπαινετοῦ] miracula faciendi poteſtatis.

Ibid. Κατηγορημένου] incomti, tenuiſque ſermonis, infantiæ in dicendo.

222. Πέτρος] Hi duo verſus a codice Leunclavii abfuiſſe videntur. Quare eos e noſtro addidimus.

225. Κἄν τι τῶν σεμνῶν φέρεις] Pallium nigrum. Etenim *decipit frons prima multos*. Capitur ſcilicet populus exteriore ſanctitatis ſpecie, veſtitu, & geſtibus blandiente. Τὰ σεμνὰ igitur illa ſunt, quæ gravitatem habent, aut præ ſe ferunt, præſertim religionis. Sic Oratorium in ſolitariis Ægyptiorum Monachorum manſionibus σεμνεῖον appellatum, apud Euſebium & Niceph. Calliſtum in Hiſt. Eccleſiaſt.

D 226. Τῶν

Τοῦτ' ἔστιν ἡ πάγη τε, καὶ τὸ θήρατρον.
Γραφεύς τις εἰμὶ τὰς καλὰς μιμούμενος
Μορφὰς ἐν ἄλφοις καὶ σπαράγμασιν μόνοις.
Ἢ πᾶν τὸ κάλλος γράψον, ἢ τὸ πᾶν πάρες.
Κἀκεῖνο δ' εἰπέ, πῶς ἀπαιδεύτους καλεῖς,
Τοιοῦτοι ὧν λόγοι τε, καὶ συγγράμματα,
Ὧν κάμνομεν νοῆσαι καὶ μικρὸν λάθος,
Οἱ τοῖς λόγοις ἄνωθεν ἐντεθραμμένοι;
Εἰς οὓς λόγος τοσοῦτος αὖθις καὶ πόνος,
Ὡς μὲν τὰ πάντα τυγχάνειν ποιημάτων,
Γλώσσης τε πάσης, καὶ φρενὸς εὐμαθεστέρας,
Καρπὸν φερούσης, ὕψος ἐξηγήσεων.
Πόθεν βασιλεῖς, καὶ πόλεις, καὶ συλλόγους,
Κατηγοροῦντας, εὐθύνοντας ἐν λόγοις,
Πρὸ βημάτων τε, καὶ θεάτροις ἐν μέσοις,
Σοφούς, νομικούς, Ἕλληνας ὠφρυωμένους,
Δημηγοροῦντας, εὐστομοῦντας καίρια,
Ἔπειθον, ἐξήλεγχον ἐν παρρησίᾳ,
Εἰ μὴ λόγου μετεῖχον, οὗ σὺ μὴ δίδως;
Ἴσως ἂν εἴπῃς, ἐν ῥοῇ τοῦ πνεύματος,
Λέγων ἀληθῶς· ἀλλὰ τοὐντεῦθεν σκόπει.
Σοὶ δ' οὐ μέτεστι πνεύματος; καὶ μὴν φρονεῖς

Τούτῳ

226. Τοῦτ' ἐστὶν ἡ πάγη] simulatio scilicet illa gravitatis, sanctitatisque, qua vulgus circumveniri solet.

227. Γραφεύς τις εἰμί] qualis ille Horatianus epist. de Arte Poët. ad Pisones:

Æmylium circa ludum faber imus & ungues
Exprimet, & molles imitabitur are capillos,
Infelix operum summa: quia ponere totum
Nesciet. Hunc ego me, si quid componere curem, &c.

forte tamen melius hic legas: *γραφεύς τις ὡς ὁ τὰς καλὰς* &c.

228. Ἐν ἄλφοις] ludit hic, faceteque hypocritas illos perstringit, qui infantiam suam exemplo defendebant Apostolorum. Pictoribus igitur illos comparat, vitia tantum corporis exteriora penicillo exprimere gnaris, cujusmodi sunt vitiligo & lepra, quæ cutem rimis inarant, albisque squammulis obducunt: (& hanc speciem exteriorem ironice *pulchram* appellat;) ceterum purum, integrumque, & vere pulchrum corpus exhibere non valentibus.

232. Μικρὸν λάθος] τὸ λάθος hic est, quod in maxima rerum graviorum copia velut leviculum aliud agentes effugit: quod *humana parum cavit natura*, ut est apud Horatium: vel quod etiam sponte veluti minutum negligitur: ὥσπερ ἐν τοῖς ἄγαν πλούτοις εἶναί τι χρὴ καὶ παρολιγωρούμενον, ut Longinus meus ait sect. XXXIII. Et tamen, inquit noster, hæ minutiæ nobis affatim sudoris exprimunt, qui jam a prima adolescentia studiis innutriti sumus sacrarum istarum commentationum ac sermonum. Quid igitur αὐθήμεροι doctores, heri magistri, hodie discipuli, illos adhuc abditissimæ sapientiæ magistros Apostolos, velut imperitos eloquii, ad velandam inscitiam & balbutiem vestram in exemplum afferre sustinetis?

234. Λόγος τοσοῦτος] vilis ille, &, ut vos vultis, τὸν ἰδιώτην ἴσχνως προσδοκῶν sermo tantum nobis exhibet negotii, tantum exprimit commentationum, ac interpretationum, ut omnia his ferme referta scateant. Mox lego: Ὡς πάντα πλήρη τύχ.

238. Πό-

Quod aliud nihil est, quam decipula, meræque pedicæ.
Sum pictor, qui pulchras formas in exprimenda
Vitiligine, vel rimis imitari potest.
Quin tu potius pulchritudinem totam exprimis, vel prorsus artem pingendi omittis. (doctrinæ voces,
Etiam hoc mihi declarato, qui fiat, ut tu rudes & imperitos
Quorum tot exstant libri atque scripta,
De quibus vel exiguum quiddam, quod abditum sit, nos quoque vix intelligere magno labore possumus;
Ceteroqui doctrinis a prima ætate innutriti?
Quos quidem in libros tantum commentamur & scribimus,
Ut lucubrationibus omnia plena sint,
Quæ omnibus in linguis, & ab omnibus intelligentia mentis acriore præditis (sint elaboratæ.
Quæ fructum peculiarem habet, enarrationum sublimitatem,
Qui factum, ut reges, civitates, cœtus hominum,
Accusatores suos, magna dicendi facultate valentes,
Ante tribunalia, & mediis in theatris,
Homines item sapientes, legum peritos, Græcos supercilia insigniter attollentes, (ferendo,
Concionando, commodeque & opportune doctrinam pro-
Persuaserint, summaque docendi libertate convicerint:
Nisi fateamur eos doctrina præditos fuisse? quod tu tamen haudquaquam vis concedere.
Fortasse dices, id factum auxilio, nutuque S. Spiritus.
Vere dicis: at mihi deinceps hoc considera,
Num tu S. Spiritus non es particeps? Atqui maxime

Hoc

238. *Πόθεν βασιλεῖς*] Agrippam & Beronicen hic videtur denotare; sicut & cetera omnia ex Apostoli Pauli historia petita videntur, ut de civitate, Iconio, Act. XIV: de concilio Pharis. & Sadducæor. Act. XXIII: item de Tertullo Oratore c. XXIV, de tribunali Gallionis c. XVIII, de theatro Ephesiorum, c. XIX, de Philosophis, & Areopago Athen. cap. XVII.

241. *Ἕλληνας ὀφρυωμένους*] Secularis scientiæ & eloquentiæ fastu turgidos. Inprimis hic Stoïcos notat, qui Paulum Athenis tamquam nugatorem una cum Epicureis explodebant, deridebantque, Actor. XVII, 18. Nota vero Stoïcorum arrogantia est, alios omnes Philosophos præ se contemnentium: quos rursum egregie deridet in Satyris Horatius, multoque etiam facetissime Cicero in orat. pro Muræna c. XXIX. & seqq. De *supercilio* vero Philosophico, quippe re pervulgatissima, nil est, quod addam amplius; ne & illos offendam, quos *ἐπὰν ἴδω κάτω βλέποντας, τὰς δ᾽ ὀφρῦς ἔχοντας ἐπάνω τῆς κορυφῆς, ἀποπνίγομαι*, ut Alexis ait apud Athenæum l. VI.

242. *Δημηγοροῦντας*] Interpres & hoc, & sequens vocabulum nominativo casu legisse videtur, *δημηγοροῦντες, ἐνσημῶντες*. Nec id mihi displicet. Nolui tamen quidquam contra codicis fidem immutare.

245. *Ἐν ῥοῇ*] alii, *ἐν ῥοπῇ*. Utrumque defendi potest, sed illud tamen alibi etiam usurpat.

 251. *Καὶ*

Τούτῳ μάλιστα· πῶς φθονεῖς ἐν τῷ λόγου
Τοῖς τοῦτον ἐκζητοῦσιν; ἀλλ' ἤτοι μάτην
Δίδως σὺ τοῦτο τῇ φύσει τοῦ πνεύματος,
Καὶ τοῖς δικαίοις, τὸ μὲν, ἐμπνεῖν τὸν λόγον,
Τοῖς δ' ἐμπνέεσθαι, ἢ πεφήνασιν σοφοί.
Οὕτως ἀφύκτως ἐνδέη τοῖς σοῖς λόγοις,
Ὦ ταῦτα λαλῶν σύγε προθύμως, καὶ μόνον,
Ἃ μὴ λαλεῖσθαι κρεῖσσον, ἀλλ' ἔνδον μένειν.
Ἄφωνον οἶδα πνεῦμα τὸ ἐναντίον.
Καὶ τοῦτο σιγᾷν κρεῖσσον, ἢ λαλεῖν κακῶς.
Τῶν μὲν λύοις τὴν γλῶσσαν, ὦ θεοῦ λόγε,
Ὅσοι λαλοῦσιν ἔνδικα, τῶν δὲ καὶ βάροι,
Ὅσοι φυσῶσιν ἀσπίδων συρίγματα,
Πέμπουσί τ' ἰὸν ἔνδοθεν ἀδελφοκτόνον.
Οὕτω μὲν ἐν σύ· τίς δ' ἀπαιδεύτου λόγος
Ἄλλος γένοιτ' ἄν; ὡς δὲ τ' ἀληθὲς ἔχει,
Φρονεῖν τ' ἄμεινον, συντόμως ἐγὼ φράσω.
Ἦσαν ποτ', ἦσαν εὐμαθεῖς, εἴπερ τινὲς,
Οὐκ εὐμαθεῖς δὲ τὸν εὐπρεπῆ πάντες λόγον.
Ἔχει γὰρ οὕτως· διττὸς ἡμῖν πᾶς λόγος,
Λέξις τε, καὶ νοῦς· αἱ μὲν, οἷον ἔκτοθεν
Ἔσθημ', ὁ δ' ἔνδον σῶμα ἠμφιεσμένον.
Καὶ τοῖς μὲν ἄμφω καλὰ, τοῖς δὲ θάτερον,
Ἢ αἰσχρὸν αὖθις, ὡς μάθησις, ἢ φύσις.
Ἡμῖν δὲ, τοῦ μὲν ἐκτὸς οὐ πολὺς λόγος,
Ὅπως ποθ' ἕξει, τοῦ δ' ἔσω λίαν πολύς.
Ἐν νῷ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ἡ σωτηρία,
Πλέον ἐκλαλουμένῳ τε, καὶ δηλουμένῳ.

Πηγῆς

251. Καὶ δικαίοις] Interpres *Apostolos* vertit. Mox pro ἢ πεφήνασιν legit, ἢ πεφ. *vel necesse est, fatearis eos fuisse doctos.* Alias, si ἢ rectius videbitur, vertendum: *unde docti, sive sapientes fuisse visi sunt.*

255. Ἃ μὴ λαλεῖσθαι] calumnias, scilicet, quibus sanctissimos viros impetis, quum eos inscitiæ arguis, qua ipse plenus es: qui, ut puteris sapere, cælum vituperas.

256. Ἄφωνον οἶδα πνεῦμα] respicit hic ad illum, cui Christus ejecto malo spiritu loquelam reddidit, Matth. IX, 32, 33.

260. Ἀσπίδων συρίγματα] venena linguarum maledicarum mortifera. Maximum hic notat, de quo Carm. ad invidos:

Τὸ πλῆρες ἴου θηρίον, τὸ τοῦ φθόνου
Δεινόν τε καὶ φρενῶδες ἐργαστήριον,

ut & Episcopos ceteros sibi invidentes, de quorum calumniis sæpius queritur.

265. Ἦσαν ποτ' ἦσαν] ut, ἦσάν ποτ', ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.

Ibid. Εὐμαθεῖς] fuere olim cum Prophetæ, tum Apostoli, si qui umquam alii, eruditi, & omni doctrina sacra imbuti; at non omnes eadem facundia præditi; non omnes illa

eloquen-

Hoc ipso te effers. Cur igitur illis doctrinam invides,
Qui eam inquirunt? Enimvero vel frustra
Tu naturæ id ipsum spiritus tribuis,
Quod ipse quidem doctrinam Apostolis inspiraverit,
Apostoli vero inspiratam acceperint: vel necesse est fatearis,
eos fuisse doctos.
Sic inevitabiliter per tuasmet rationes implicaris,
Qui alacriter hæc, & sola quidem garrire potes,
Quæ potius non efferres, sed intra te contineres.
Agnosco equidem spiritum mutum, verum adversariorum.
Quem tacere præstat, quam male loqui.
At enim illorum solve linguam, ô Dei sermo,
Qui justa rectaque proferunt: horum autem linguam obstrue
gravatam pondere nimio,
Quicumque sibilos aspidum edunt,
Et per eos immittunt virus, quo fratres suos perimunt.
Atque hæc quidem est sententia tua. Et quo pacto queat aliter
Loqui homo rudis ac imperitus? Ut autem vere se res habeat,
Et qui rectius sentiendum sit, equidem breviter exponam.
Erant, si umquam alias, olim quidem erant ingeniosi homines,
Non tamen omnes in eloquentia conveniente ac præclara.
Sic enim res comparata est. Duplex est omnis oratio:
Nam & verba continet, & mentem: quorum illa quidem
sunt velut externus
Amictus quidam; hæc vero internum est aliquid, simile corpori, quod amictu vestitur.
Et his quidem ambo vel bona, vel mala sunt: illis alterutrum,
Pro ratione naturæ, aut institutionis.
Nos externa non magni facimus,
Quocunque tandem modo affecta sint: internum vero quod
est, magnopere amplectimur.
Nam in mente nobis sita salus est:
Ita tamen, ut ea per sermonem efferatur, & indicetur.

Quæ-

eloquentia seculari, qua censentur oratores, pariter exornati.

267. Διττὸς ἡμῖν ὁ λόγος] προφορικὸς καὶ ἐνδιάθετος.

269. Ἔσθημα] ita fere Cicero, & Quintilianus. Sic Synesius de Providentia *mentem verbis amiciri ait, ut corpus vestimentis.*

271. Ἢ αἰσχρὸν αὖθις] lege, Ἔσθ' αἰσχρὸν αὖθις.

272. Τοῦ μὲν ἐκτὸς] λόγου τοῦ προφορικοῦ, orationis, non adeo magna apud nos est cura: at τοῦ ἔσω, τοῦ ἐνδιαθέτου, longe alia ratio est. Mentem enim, seu sapientiam, maximi facimus.

275. Πλὴν ἐκλαλουμένου] *Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter.*

276. Πη-

Πηγῆς τί κέρδος ἐστὶν ἐμπεφραγμένης;
Τί δ' ἡλιακῆς ἀκτῖνος, ἣν κρύπτει νέφος;
Τοιοῦτόν ἐστι νοῦς σοφὸς σιγώμενος,
Οἷον ῥόδου τὸ κάλλος· εἰ κάλυξ σκέπει,
Οὐκ εὐπρεπὲς τὸ τερπνόν· ἐκφαίνει δ', ὅταν
Αὔραις ῥαγεῖσα τὸν τόκον θεαλείσῃ.
Εἰ δ' ἦν τὸ κάλλος ἐσκεπασμένον,
Οὐδ' ἄν τις ἦρος ἦν χάρις οὐ τιμή.
Οὐδὲν πλέον ζητοῦμεν, ὡς οὔπω λαλεῖν,
Ὡς οἱ δοκοῦσιν εὐτελεῖς τὰ τοῦ λόγου.
Εἰ δ' οὖν, παρέστη τοὺς ἐκείνων ἐμφάσεις.
Αὐγῆς ποθῶ τι καὶ μέρος τῆς σῆς λαβεῖν.
Εἰ μὲν γὰρ οὐδέν εἰσιν οἱ γεγραμμένοι
Λόγοι, τοσοῦτον πῶς ἐπαιζόμην χρόνον;
Ἢ πῶς θαλάσσης ψάμμον ἠρίθμουν μάτην,
Νύκτας συνάπτων ἡμέραις ἐν τοῖς πόνοις,
Ὡς ἄν τις ἔλθοι εἰς γε ῥυτίδας λόγος;
Εἰ δ' εἰσίν, ὥσπερ εἰσίν, οἱ γεγραμμένοι,
Μὴ δῷς ἀράχναις τὴν δικαίαν τοὺς πόνους·
Πέζευέ μοι τὴν λέξιν, ἀγροικοστομεῖ.
Οὐδὲν διοίσομ'· οἶδα καὶ βαίνειν κάτω.
Λιτὴ τράπεζα πολλάκις μοι φιλτέρα
Τῆς ὀψοποιῶν χερσὶν ἐξησκημένης.
Ἐσθὴς δ' ὁμοίως· ὡς δὲ κάλλος εὐπρεπές,
Οὐχ' ὃ γράφουσι χεῖρες, ἡ φύσις δ' ἔχει.
Ὁ νοῦς ἀνείται, καὶ τόδ' ἡμῖν ἀρκέσει.
Οὐδὲν τὸ κομψόν, ταῖς θέλουσι δώσομεν.
Μή μοι τὰ Σέξτου, μηδὲ Πύρρωνος πλέκε,

Χρύ-

276. Πηγῆς τί κέρδος] Vid. Senecam Epist. vi. Theophyl. Simocatus hujusmodi homines agricolis comparat, agros ubere frugum copia florentes possidentibus, sed qui nihil metant. Habet & nonnulla in hanc sententiam Stobæus p. 225, & Theognis v. 767.

281. Θεαλείσῃ] quum *in calathum funditur orbis, & tota rubentium foliorum panditur ambitione*, ut ait D. Hieron. ad Pammachium.

285. Ὡς οἱ δοκοῦσιν] emendandum judicavi, ὡς οἱ δοκοῦσιν.

286. Ἐμφάσεις] id est, præsta tu mihi modo illorum, quam præteris, illuminandi animi divinam facultatem, qua velut cælestes radios mentibus nostris immittunt. Vide notata ad Carm. v, 8.

290. Θαλάσσης ψάμμον] v. Adagiographos.

294. Μὴ δῷς ἀράχναις] i. ne ita despicias eorum scripta, & contemnas, ut quasi pulvere & situ digna videantur: sicut illa, quæ neglecta aranearum telis oppleri solent. Notum illud: *Nam tui Catulli Plenus sacculus est aranearum.*

295. Πέζευε] utere humi serpente stilo; non exigo a te sublimem elatamque facundiam.

Ibid. Ἀγροικοστόμει] Cassiodorus l. 1. variar. in

Quænam utilitas est fontis obstructi?
Quæ radii solaris, a nube si tegatur?
Tale scilicet quiddam est, mens silentio tecta,
Quale rosa, cujus venustatem folliculus
Non admodum elegans occultat: profert autem jucundissimam adspectu pulchritudinem suam,
Quum fœtus ejus auris adapertus oculis intuendus exponitur.
Quod si venustas ejus semper tecta maneret,
Nulla veris amœni esset gratia.
Nihil requirimus amplius, quam ut eorum more loquare,
Qui simplices in doctrina videntur esse.
Saltem exhibe nobis illorum radios:
Nam cupio splendoris tui partem aliquam consequi.
Quod si libri scripti nihil sunt,
Quamobrem mihi tam diuturno tempore sum passus illudi?
Cur absque fructu maris arenam numeravi?
Quum quidem noctes in laborando cum diebus conjungerem,
Ut saltem in ipsis rugis doctrinam aliquam adipiscerer.
Sin recte præclareque scripti sunt, ut sunt,
Noli tam egregios sanctorum virorum labores araneis dare.
Quod orationem attinet, pedes esto; rusticoque dicendi genere & imperito utitor.
Nequaquam idcirco diffidebimus. Etiam ipse me demittere novi.
Tenuis mensa sæpenumero mihi gratior est ea,
Quæ cupediariorum manibus est instructa.
Idem de veste judico. Sic & pulchritudo insignis ac decens est,
Non quam pingunt manus, sed quæ ipsa est a natura profecta.
Mentem quis habeat: & satisfaciet nobis.
Nihil argutum, & elegans requirimus: potius id concedimus aliis hac in parte studiosis.
Noli mihi Sexti ac Pyrrhonis more tuas orationes nectere:
Valeat

in Præfat. *Dictio semper agrestis est, quæ aut sensibus electis per moram non comitur, aut verborum minime proprietatibus explicatur.*

299. Κάλλος εὐπρεπὲς] malim, ὡς τὸ κάλλος εὐπρεπές. Cicero in perf. Oratore, c. XXIII: *Fucati medicamenta candoris & ruboris omnia repellentur, elegantia modo & munditia remanebit.* Plura videsis apud Quintilianum & Auctorem Dial. de caussis corr. eloq.

301. Ὁ νοῦς αἰρέσθω] mens assurgat: hæc alta, hæc sapientia exculta sit, non exteriore verborum specie exornata: & hoc nobis sufficiet. Interpres vertit, *mentem quis habeat*; ac si legisset, ὁ νοῦς παρέστω: vel potius, ὁ νοῦς ἂν ἴσται.

303. Μή μοι τὰ Σέξτου] gravissima est Gregorii nostri querela orat. in Athanasium de iis, qui obscuras illas subtiliter disputandi artes in ecclesiam invehebant. Ἦν, inquit, ὅτε ἤκμαζε τὰ ἡμέτερα, καὶ καλῶς εἶχεν· ἡνίκα τὸ μὲν περιττὸν τοῦτο, καὶ κατισλαττισμένον τῆς θεολογίας,

Χρύσιππος ἔρρε, μακρὰν ὁ Σταγειρίτης.
Μηδὲ Πλάτωνος στέργε τὴν εὐγλωττίαν.
Ῥίψον τὸ κάλλος, ὧν τὰ δόγματ' ἀποστρέφῃ.
Ἐμφιλοσόφει τῇ εὐτελείᾳ τοῦ λόγου.
Ἡμῖν ἀρέσκεις, κἂν ἀπαιδεύτως λαλῇς.
Δίδαξον ἡμᾶς ὡς θέλεις, δίδασκε δέ,
Τίς ἡ τριάς μοι, πῶς ἑνίζεται θεός,
Καὶ τέμνετ' αὖθις, ἓν σέβας, φύσις μία,
Μονάς, τριάς τε, ἀγγέλων δὲ τίς φύσις,
Κόσμου τε διατοῦ, καὶ προνοίας ἐνδίκου,
Κἂν πολλὰ μὴ δίκαια τοῖς πλείστοις δοκῇ.
Ψυχῆς τε, σώματός τε τίς λογός, νόμων
Πρώτου τε, δευτέρου τε, σάρκωσις δὲ τίς
Τοῦ καὶ νοητῶν πλεῖστον ἐξεστηκότος;
Καὶ τῶν ἀρίστων μίξις εἰς δόξαν μίαν;
Νέκρωσις εἰς ἔγερσιν, οὐρανὸς πάλιν,
Ἀνάστασις δέ, καὶ κρίσις τίνος λόγου;
Ἢ τίς δικαίοις, τίς δ' ἁμαρτωλοῖς βίος,
Πῶς ῥεῖ τὰ πάντα, φάσκε μοι, πῶς δ' ἵσταται,
Εἴ σοί τι τούτων ἐτερανώθη πυθμάτι,
Τὸ σύμπαν, εἴτε καὶ μέσως, εἴτ' ἐνδεῶς,
Ὅσον κεχώρηκ' ἡ κάθαρσις σῆς φρενός.
Μή με στερήσῃς· εἰ δὲ πάντῃ τυφλὸς εἶ,

Τί

γίας, καὶ ἐντέχνου οὐδὲ πάροδον εἶχεν εἰς τὰς θείας αὐλάς· ἀλλὰ ταυτὸν ἦν ψήφους τι παίζειν, τὴν ὄψιν κλεπτούσαις τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως, ἢ κατορχεῖσθαι τῶν θεατῶν παντοίοις καὶ ἀνδρογύνοις λυγίσμασι, καὶ περὶ θεοῦ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, καὶ περίεργον. Τὸ δὲ ἁπλοῦν τε καὶ εὐγενὲς τοῦ λόγου εὐστάθεια ἐνομίζετο· ἀφ' οὗ δὲ Σέξτοι καὶ Πύρρωνες, καὶ ἡ ἀντίθετος γλῶσσα ὥσπερ τι νόσημα δεινὸν καὶ κακόηθες ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν εἰσεφθάρη, καὶ ἡ φλυαρία παίδευσις ἔδοξε, &c. ὦ, τίς Ἱερεμίας ὀδύρηται τὴν ἡμετέραν σύγχυσιν καὶ σκοτομίαν;

Ibid. Σέξτου] Empirici, qui Pyrrhonias nobis reliquit Hypotheses, Pyrrhonis πλοκὰς continentes.

307. Ἐμφιλοσόφει] non vidit vim vocis interpres. Verte igitur: *Pondera rerum trade tenui licet sermone*: id est, tracta mihi res alta speculatione pervestigandas, cujusmodi sunt præcipua & obscurissima Theologiæ, seu Philosophiæ sacræ, mysteria; sive ea, quæ postpaulo memorat, dogmata.

308 Ἡμῖν ἀρέσκεις] egregia in hanc sententiam epistola Senecæ est LXXV: ubi inter cetera: *Non mehercules jejuna esse & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicuntur. Neque enim ingenio Philosophia renuntiat: multum tamen opera impendi verbis non oportet. Non delectent verba nostra, sed prosint. Si tamen contingere eloquentia non sollicito potest, aut si parata est, aut parvo constat, adsit, & res pulcherrimas prosequatur.*

310. Τίς ἡ τριάς μοι] cujus defensione contra Arium & Apollinaristas unice & jure se noster jactat: qua de re multa carm. 1, *de vita sua*: & passim ad fastidium usque. Hic enim, uti dixi, est nostri Ciceronis consulatus. Videtur autem Gregorius ostendere hic velle, quantum inter illum, quem hic tangit, Maximum, atque ipsum intersit discriminis, quum ille nihil, ipse præclara illa Arcanorum de Deo &c. Carmina & Orationes ediderit.

311. Καὶ τέμνετ' αὖθις] durissima, fateor, hæc

Valeat Chryſippus. Longe abs te Stagirenſem illum ablegato.
Noli facundiæ Platonis ſtudioſus eſſe.
Rejice venuſtatem orationis eorum, a quorum decretis ac
doctrinis abhorres.
Saltem mihi diligenter in doctrina ſimplici verſare.
Magnopere nobis acceptus es, etiamſi rudi & impolito genere ſermonis utaris.
Doce nos, ut voles, modo doceas,
Quæ mea ſit Trinitas: quo pacto Deus uniatur, (natura,
Ac rurſum diſtinguatur; quippe qui unum ſit numen, unaque
Trinitas & Vnitas. Quæ natura ſit angelorum:
Mundique duplicis: quæ juſtæ providentiæ ratio; (re.
Tametſi multa non juſta, nec æqua pleriſque videantur eveni-
Quæ item ſit animi, corporiſque ratio: quæ legum,
Primæ, ſecundæque: quid ejus incarnatio,
Qui omnes intellectiles res plurimum ſuperat,
Et quid inæqualium naturarum in unam gloriam miſtio?
Mors ad reſurrectionem, rurſumque cælum;
Quæ reſurrectionis & judicii ratio?
Quæ futura ſit juſtorum; quæ peccatorum vita: (ſint?
Qui fluxa ſint omnia, declarato mihi, & ubi tandem ſtatuta
Quod ſi quid horum a ſpiritu perſpicue tibi patefactum eſt,
Sive adeo totum, ſive mediocriter, ſive infra ipſam quoque
mediocritatem;
Quantum videlicet mentis tuæ purgatio capere potuit;
Noli me quidquam celare. Sin es omnino cæcus,

Quam-

hæc mihi viſa de Deo loquendi formula. Attamen ſic & alibi, ut Carm. Jamb. xxiii:

Οἱ τὸν Θεόν μου τὸν μέγαν
Οὐκ ὀρθίως τεμνοῖς
Τέμνουσιν· οἱ μὲν τὴν μίαν
Πάντων ὑπερβολὴν
Ἄνω τιθέντες, καὶ μέσον,
Κάτω τε τὸ τρίτον.
Τέμνουσι δ᾽ ὡς Θεόν μου, καὶ
Θεοῦ μέγαν βροτὸν
Ἄνω τιθέντες, ὡς ἄνω
Ἀδὰμ πεπλωκότος.

& carm. in Apollinarium:

Ὁ τοῖς τέμνουσι τὴν θεότητα δυσφορῶν
Οὐ καὶ σὺ τέμνεις τοῦ Θεοῦ τὸ σύνθετον;

quam pauci de Deo Deo digna loquuntur!

312. Ἀγγέλων δέ τις φύσις] vide carmen Arcanor. vi.

313. Κόσμου τε διττοῦ] v. Arcanorum Carmen iv.

Ibid. Προνοίας ἐνδίκου] vid. Carmen Arcan. v. & Jambicor. ii.

314. Κἂν πολλὰ μὴ δίκαια] ſic Carm. Jamb. ii.

Ἡμῖν δ᾽ ἄγει μὲν εἷς Θεὸς, τὸ πᾶν τέλος
Σοφῶς ἐλίσσων καὶ πλέκων, ὡς ἂν θέλῃ,
Ταῖς αὐτὸς αὐτοῦ νεύμασί τε καὶ λόγοις,
Κἂν μὴ τὰ πάντα δεξιῶς στρέφειν δοκῇ.
Πολλά γε μὴν κάμνουσι τῶν σοφωτάτων, &c.

315. Ψυχῆς] vide Carm vii.

Ibid. Νόμων] vide Carmen viii.

316. Σάρκωσις] de qua carmen eſt Jambicum adverſus Apollinarium, p. 247.

321. Ἡ τῆς δικαίοις] vid. Carm. Jamb. xix.

326. Μέμψει στερήσεις] melius, στερήσῃς.

Τί χειραγωγοῦς μὴ βλέπων; ὢ τοῦ σκότους
Τῷ μὴ βλέποντι χρωμένων διδασκάλῳ,
Ὡς εἰς βόθρον πίπτουσι ἀγνοίας ἅμα!
Οὗτοι μὲν οὕτως· οἱ δὲ, καὶ ἧσσον κακοί.
Ἄγνοια γὰρ κακὸν μὲν, ἀλλ' ἧσσον κακόν.
Τί δ' ἄν τις εἴποι καὶ κακῶν μεμνημένος;
Εἰσὶν γὰρ, εἰσὶν ἀθλιώτεροί τινες,
Δύστην', ἀπευκτὰ τοῦ βίου κυβεύματα,
Τὴν πίστιν ἀμφιδέξιοι, καιρῶν νόμους,
Οὐ τοὺς θεοῦ σέβοντες, εὔριποι λόγων
Παλιρροοῦντες, ἢ κλάδων μετακλίσεις,
Θῶπες γυναικῶν, τερπνὰ δηλητήρια,
Μικροῖς λέοντες, τοῖς κρατοῦσι δ' αὖ κύνες,
Πάσης τραπέζης εὐφυεῖς ἰχνεύμονες,

Θύρας

327. Τί χειραγωγοῦς] Notum adagium, *cæcus cæcum ducit.* Matth. XXIII, 16.

328. Τῷ μὴ βλέποντι] al. βλεπόντων διδασκάλων.

331. Ἄγνοια] & hunc verſum e noſtro Codice addidimus, quem Leunclavius in ſuo deſideravit.

334. Τοῦ βίου κυβεύματα] Teſſerarum in hac vita jactus: qui perquam varii & inconſtantes ſunt, διὰ τὸ ἑτερόφορον, non ſecus ac fortuna domina. Martialis in Apophoretis: *Cum ſteterit nullus vultu tibi talus eodem.* Carm. VI:

Οἱ δ' ἄλλοι πεσσοῖσιν ἐοικότες ἔνθα καὶ ἔνθα
Πίπτουσιν, πεσσῶν τε κυλίνδωσι τέρψιν ἔχουσιν.

At orat. XXXIII, κυβιστὰς λόγων ἀτέχνως καὶ ἀμφιδέξιους appellat hæreticos volubili lingua diſertos, ut hi ſententiis mutabiles: quam vocem pro κυβευτὰς interpres non recte accepit. Κυβιστὴς enim eſt, qui ſe in caput præcipitem dat, ut delphines in mari ſolent. Vid infra v. 396.

335. Τὴν πίστιν ἀμφιδέξιοι] ἀμφιδέξιοι ſunt, qui utraque manu æque bene ac celeriter utuntur. Dicuntur & ancipites in ſententia, conſiliis, & vita. Gregorius hic de Epiſcopis illis loquitur, qui inter Arianos & Catholicos medii, utrique parti pro temporum ratione ſe venditabant. Carm. *de vita ſua* Chamæleontes illos appellat.

Χαμαιλέοντων, καὶ τρόπον πολυχρόων,
Πολλὰς τιθέντες τοῖς λόγοις ἀεὶ χρόας.

& ἀμφιδέξιους, ubi de Nicæna fidei profeſſione:

Ταύτην ἐώρων ἀλμυρᾶς ἐπιῤῥοαῖς
Τῶν ἀμφιδέξιων ἀθλίως θολουμένην,
Οἱ ταῦτα δοξάζουσιν, οἷς χαίρει κράτος.
Μέσοι μὲν ὄντες· αἰδέσιμοι δ', οἱ μέσοι
Καὶ μὴ προδήλως κλίνοντες ἐναντίως.

Ibid. Καιρῶν νόμους, &c.] temporarii, qui, quo fortuna vultum vertit, inclinant. Sic Carm IX:

Πολλοὶ γὰρ καιροῖσιν ἐπιῤῥέποντες ὅτε ἔχουσιν.

& Carm. *de vita ſua* Epiſcopos dicentes inducit:

Δουλεύομεν καιροῖς τε καὶ λαῶν πάθεσι.
Ἀεὶ διδόντες τὸ πνέοντι τὸ σκάφος.

item ibid.

Δοῦλα καιρῷ γάρ φασι τὰ πάντα.

Vide & Carm. XII.

336 Εὔριποι λόγων] hoc nomine etiam & hi, & ipſi auditores orat. XXXII inſigniuntur; ubi ita de his loquitur. Σήμερον σύνθρονοι καὶ ὁμόδοξοι, ἂν οὕτω φέρωσιν ἡμᾶς οἱ ἄγοντες· αὔριον ἀντίθρονοι καὶ ἀντίδοξοι, ἐὰν ἀντιπνεύσῃ τὸ πνεῦμα· μετὰ τῆς ἔχθρας καὶ τῆς φιλίας καὶ τὰ ὀνόματα. καὶ τὸ δεινότατον, οὐκ αἰσχυνόμεθα τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι τῶν ἐναντίων ἀκροαταῖς, οὐδὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν βεβηκότες, ἄλλοτε ἄλλως ποιούσης ἡμᾶς τῆς φιλονεικίας, εὔριποι μεταβολῆς τινες, ἢ ἀμπώτιδες.

Ibid. Εὔριποι λόγων] notum in inconſtantes adagium. De Euripo noſter Carm. III:

Εὐβοίης δ' ἂρ' ὄπισθε θρεπτὸν πόρον, ἐνδ' ἐπίφρεστον
Πορθμὸν ἁλὸς κλήϊδα, παλιστρόφοισι ῥεέθροις
Μαινόμενον· πόντος δὲ ῥέει, καὶ ῥόθρον ἀνέστειν.
Ὠκεανὸς δ' ὃν ἔλαστ' ἀπὸ χθονὸς, εἴτ' ἐπὶ χέρσου
Ἔρχετ' ἐπειγομένοισι μεταΐσσων ῥοθίοισι.

337. Κλάδων μετακλίσεις] l. qui tam facile ab omni fortuna, quam rami a ventis, moventur

Quamobrem alios quasi manu ducis, ipse nihil cernens? ô
insignem caliginem
Illorum, qui nihil videntes opera tua seu doctoris utuntur,
Ut simul utrique cadant in foveam ignorationis! (sunt.
Sic quorundam scilicet comparatæ res sunt. Alii minus malum
Ignorantia namque malum quidem est, sed minus malum est.
Quid autem dicat aliquis, si malorum mentionem faciat?
Sunt enim, sunt infeliciores quidam
Misera & abominanda vitæ ludibria, (porum,
Quod fidem attinet, in utramque partem parati, colentes tem-
Non Dei leges, Euripi doctrinæ,
Hinc inde fluctuantes; ramorum flexus,
Adulatores, dulcia mulierum venena,
Parvis leones, at rerum potientibus canes,
Cujuslibet mensæ ingeniosi pervestigatores:

Poten-

ventur. Carm. x:

Κλινόφρονες καιροῖσι, δόνακες πολύκαμπτοι ἀήταις.

338. *Θῶπες γυναικῶν*] nulla hisce facilior & paratior ad inflammandam Ecclesiam materies, jam ipsis Apostolis notata, & graviter perstricta. Ita *Simon magus heresim condidit Helena meretricis adjutus auxilio. Nicolaus Antiochenus, omnium immunditiarum repertor, choros duxit femineos. Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præpararet. Apelles Philomenen suarum comitem habuit doctrinarum. Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias per Priscam & Maximillam, nobiles & opulentas feminas, primum auro corrupit, deinde heresi polluit. Arius, ut orbem deciperet, sororem principis ante decepit. Donatus per Africam, ut infelices quoque fœtentibus pollueret aquis, Lucillæ opibus adjutus est. In Hispania Agape Elpidium, mulier virum, cæcum cæca duxit in foveam: successoremque sui Priscillianum habuit Zoroastris Magi studiosissimum, & ex Mago Episcopum: cui juncta Galla non gente, sed nomine, germanum huc illucque currentem alterius & vicinæ hæreseos reliquit heredem.* D. Hieron. adversus Pelagianos: ubi in hanc sententiam plura. Et, ne vetera atque obsoleta arcessamus, habuit, habetque hoc seculum homines complures hoc sibi adjumento famam, opes, voluptates, & quid non? parantes. Quare jam non miror alterum sexum alicubi tantopere amari; nam ab illa ætate ignem quidem, quem οἱ βασιλικοὶ inter Incredibilia Palæphati referunt, at non hæreses metuas. Alia Jesuitarum ratio est, qui virtute sua & pietate ad exemplum Jesu, Lucæ VIII, 5, non Marias tantum Magdalenas, & Susannas, & de familia Herodis servorum, libertorumve uxores, sed ipsas Principes ac Reginas ad se alliciunt, ex iisque sectatrices suas faciunt: non opum, non hereditatum, non tacitarum voluptatum, non luxuriæ, non expiscandorum per ipsas e maritis arcanorum caussa, ut maleferiati adversarii ex invidia jactitant, sed confirmandæ, tuendæ, augendæ religionis Catholicæ caussa. Non tangit tam sanctos homines tam indigna societate ac nomine Jesu, quo præter omnes Christianos, sicut & omni virtutum splendore, effulgent, vitiorum adeo abjectorum contagio: supra omne convicium, supra omnem maledicentiam eorum integritas est. Et hinc apparentium illis semper matronarum in Collegiorum atriis frequentissima statio, *in hoc signo* carnis & mundi illecebras, & Diaboli fraudes facile *vincentium*. O terque quaterque beati, beatæque!

Ibid. *Τερπνὰ δηλητήρια*] adulatores, qui, ut simia prolem, quos complectuntur, necant.

339. *Μικροῖς λέοντες*] Carm XI:

Θῶπες ὑψηλοῖσιν χθαμαλοί, χθαμαλοῖσι λέοντες.

340. *Ἰχνεύμονες*] Hesychius: *ἰχνευταί, οἱ νῦν ἰχνεύμονες λεγόμενοι.* Aliud est ichneumon, animalculum Ægyptiacum Crocodilo inimicissimum, ejusque somnos explorans. Hic sunt

 cœni-

Θύρας κρατοῦντων ἐκθλίβοντες, ὦ σοφῶν.
Τὸ πρὸς χάριν τιμῶντες, οὐ τὸ συμφέρον,
Ὡς ἂν κακοὺς ποιῶσι καὶ τοὺς πλησίον.
Εἴπω τι τούτων καὶ σοφὸν, κελεύετε;
Ὃς μέν τις εὐγένειαν, ὃς δ' εὐγλωττίαν,
Πλοῦτόν τις ἄλλος, ὃς δὲ κομπάζει γένος,
Οἱ δ' οὐκ ἔχοντες, ἐξ ὅτου δέξουσί τι,
Ποιοῦσιν αὑτοὺς γνωρίμους πονηρίᾳ·
Σοφὸν δὲ καὶ τό· οὐ γὰρ εἰδότες λόγον
Γλῶσσαν ἴδησαν τὴν λαλιστέραν ὅμως.
Εἰ δ' ἦν τις ὀφθαλμῶν καὶ χερῶν ἔρις,
Καὶ ποῦτ' ἂν ἡμῶν ἐξεκόψατ', ὦ σοφοί.
Ταῦτ' οὐ πρόδηλος ὕβρις; οὐ βλάβη σαφής;
Τούτων ἀνέξεταί τις; ὦ μυστηρίων!
Ἤδη σχεδόν τι τῆς ὅλης οἰκουμένης
Οἵαν λαβόντες ἐκ θεοῦ σωτηρίαν,
Ὡς σφόδρα χρώμεθ' ἀναξίοις τοῖς προστάταις!
Βόησομ' οὐ ψευδῆ μὲν, οὐχ ἥδιστα δέ.
Σκηνή τις, οἴμοι, παίζετ' εὐπρεπεστέρα·
Νῦν τὰ προσωπεῖα, τὰ πρόσωπα δ' ὕστερον.

Αἰσχρὸν

cœnipetæ, laudicœni, cœnarum venatores, &c.

341. Θύρας κρατούντων] cujusmodi multa apud veteres de pseudophilosophis querela est. Solus sufficere queat ad hosce cognoscendos Lucianus, qui eos elegantissime suis depingit coloribus.

342. Τὸ πρὸς χάριν] id est, verba secunda, auremque juvantia, loquentes. Quare Carm. x de se ipso ait:

Οὐδὲ μὲν οὐδὲ πρόεδρος ἐὼν ἱεροῖς ἐνὶ χώροις &c.
Φθέγξομαι οὔασι τερπνὰ, τὰ πνεύματος ἔκτοθι ῥίψας,
Ὡς κεν ἕτοιμα πρόφρων, φίλτρον ἔχων πλεόνων.

348. Γνωρίμους πονηρίᾳ] ut ille, qui Dianæ templum incendit: & Italus ille Marchio, quem nullius rei magis pœnituit, quam quod divertentes ad se Rom. Imperatorem & Pontificem non de turri, quam ad perlustrandam civitatem conscenderant, præcipitasset: nullum enim celebrius umquam factum fore.

350. Γλῶσσαν ἴδησαν] erepta scilicet facultate populum docendi. Sic Carm. LXIV:

Γνῶ τόδε, ὡς Βασίλειος ἐς οὐρανὸν, ὡς ποθέεσκε,
Γρηγόριος δ' ἐπὶ γῆς, χείλεσι δεσμὰ φέρων.

pro λόγον, λόγων restitui.

Ibid. Τὴν λαλιστέραν] non hic in malam, sed in bonam partem sumitur, de iis, qui non *loquentiores*, sed *eloquentiores* sunt.

353. Ταῦτ' οὐ πρόδηλος] sic & præfat. in Carmina sua:

Ταῦτ' οὐ πρόδηλος ψεῦδος; οὐχὶ διπλόη;

355. Ἤδη σχεδόν τι] versio Leunclavii hic minus bene se habet. Corrige: *Quum vero jam tantum non universo terrarum orbe optabilem a Deo salutem acceperimus:* veræ nempe fidei, quæ nunc passim sub Theodosio Imperat. restituta est, Ariana impietate profligata, quæ sub Constantio & Valente totum fere orbem terrarum infecerat, & occuparat.

357. Ὡς σφόδρα] in quos supra totum carmen a Gregorio scriptum undecimum diximus.

Ibid. Ἀναξίοις] Oratione XXI, quæ Athanasii laudes complectitur, νόθους illos & παρεγγράπτους ἱερέας appellat, καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος

Potentum fores, non doctorum hominum terentes:
Quod gratum est aliis habentes in pretio, non quod utile;
Quo malos etiam proximos suos afficiant.
Vultis aliquid de his belle sapienterque proferam?
Nobilitatem alius, alius facundiam,
Alius opes, alius suum genus jactitat. (possint,
Nonnulli, quum nihil habeant, quamobrem aliquid esse videri
Ipsa sibi improbitate nomen famamque conciliant.
Etiam illud argute factum ab ipsis: quum doctrinæ rudes & expertes essent,
Linguam meam vinculis quibusdam constrinxerunt, quod loquacioribus evenire solet. (nibusque meis.
Quod si qua fuisset vobis, viri sapientissimi, cum oculis ma-
Contentio; etiam illa mihi ademissetis membra.
Non hæc manifesta est injuria, petulantiaque?
Num quis hæc æquo ferat animo? ô pietatis mysterium,
Quod jam prope per orbem universum est propagatum,
Quali a Deo salute accepta,
Quam indignos antistites habemus! (*dissima auditu:*
Elatiore voce dicam non falsa quidem, sed quæ non jucun-
Scenæ cujusdam, ut arbitror, præstantioris instant ludi.
Nunc larvas, deinceps ipsas facies intuebimur.

Pudet

τοὺς ἀναξίους, οἳ μηδὲν τῇ ἱερωσύνῃ προσεισενεγκόντες, μηδὲ τοῦ καλοῦ προταλαιπωρήσαντες, ὁμοῦ τε μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς εὐσεβείας ἀναδείκνυνται, καὶ πρὶν καθαρθῆναι καθαίρουσι. Χθὲς ἱερόσυλοι, καὶ σήμερον ἱερεῖς. Χθὲς τῶν ἁγίων ἔξω, καὶ μυσταγωγοὶ σήμερον· παλαιοὶ τὴν κακίαν, καὶ χθιζοὶ τὴν εὐσέβειαν· ὃ ἔργον χάριτος ἀνθρωπίνης, οὐ τῆς τοῦ πνεύματος· οἳ ὅταν πάντα διεξέλθωσι βιαζόμενοι, τελευταῖον τυραννοῦσι καὶ τὴν εὐσέβειαν· ὧν οὐχ ὁ τρόπος τὸν βαθμὸν, ὁ βαθμὸς δὲ τὸν τρόπον πιστοῦται, παρὰ πολὺ τῆς τάξεως ἀνταλλαττομένης· οἳ πλείους ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἢ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων τὰς θυσίας ὀφείλουσι, καὶ πάντως τῶν δυοῖν τὸ ἕτερον ἁμαρτάνουσιν, ἢ τῷ δεῖσθαι συγγνώμης ἄμετρα συγγινώσκοντες, ὡς ἂν μή τι ἀνακόπτοιτο κακία, ἀλλὰ καὶ διδάσκοιτο, ἢ τῇ τραχύτητι τῆς ἀρχῆς τὰ ἑαυτῶν συγκαλύπτοντες. Id est: *adulterinos, & insititios Præsules, eoque munere, quod profitentur, indignos, qui, cum nihil prius ad sacerdotium attulerint, nullas ærumnas virtutis caussa pertulerint, discipuli simul magistrique pietatis creantur, aliosque ante purgant, quam ipsi purgati fuerint. Heri sacrilegi, hodie sacerdotes: heri profani, hodie sacrorum antistites: veteres vitio, pietate rudes & recentes; (quod gratiæ ac favoris humani, non spiritus opus est) qui quum cetera omnia violenter pervaserint, ad extremum ipsam quoque pietatem tyrannide premunt: quorum non mores dignitati, sed dignitas moribus fidem adstruit, ordine admodum præpostero: qui denique plura pro suis, quam pro populi peccatis sacrificia debent, ac prorsus duorum alterum peccant, vel quia venia ipsi opus habent, ultra modum aliis ignoscentes, ut sic vitium non modo reprimatur, sed etiam doceatur: vel quia imperii acerbitate peccata sua obtegunt.* Eosdem orat. XXIX in init. Αὐθημερινοὺς σοφοὺς vocat, καὶ χειροτονητοὺς θεολόγους, οἷς ἀρκεῖ τὸ θελῆσαι μόνον πρὸς τὸ εἶναι σοφοῖς. Quod ipsum & hoc Carmine ait.

358. Βοητομ.] & hic versus ex iis est, quos Leunclavius non vidit.

360. Νῦν τὰ προσωπεῖα] sic Carm. LXIII, de feminis ambitiosius comtis,

Ὥστε προσωπεῖον, οὐχὶ πρόσωπα φέρειν.

 362. Τεχ.

Αἰσχρὸν μὲν εἰπεῖν, ὡς ἔχει φράσω δ' ὅμως.
Ταχθέντες εἶναι τοῦ καλοῦ διδάσκαλοι,
Κακῶν ἁπάντων ἐσμὲν ἐργαστήριον.
Σιγῇ βοῶντες, κἂν δοκῶμεν μὴ λέγειν·
Πρόεδρος ἡ κακία, ποιείτω μηδὲ εἷς·
Κακὸν γίνεσθαι, τοῦτο συνθημάτων,
Καὶ λαῶν· ἤδη πρᾶξις ἵσταται νόμος·
Μόλις γὰρ ἄν τις ἐκ βίας διδασκάλων
Νεύσειεν εἰς τὸ κρεῖσσον· εἰ δ' ἔχοι τύπον
Μοχθηρὸν, ἤλω, ῥοῦς κατὰ πρανοῦς τρέχων·
Τὸ δ' αἴτιον, βολαῖς μὲν ἡλίου φασὶ
Κρίνειν νεοττῶν ὄψιν ἀετὸν πανσόφως·
Ἐξ ὧν νόθον μὲν, καὶ τὸ μὴ, γινώσκεται·
Ἡμεῖς δὲ πάντας ῥαδίως καθίζομεν,
Ἐὰν μόνον θέλωσι, λαοῦ προστάτας,
Οὐδὲν σκοποῦντες τὴν νέαν, ἢ τὴν πάλαι,
Οὐ πρᾶξιν, οὐ λόγον τιν', οὐ συνουσίαν,
Οὐδ' ὅσον ἦχον γνωρίσαι νομίσματος·
Οὐδὲ χρόνου πύρωσιν ἐνδεδειγμένους,
Ἀλλ' αὐτόθεν φανέντας ἀξίους θρόνων·

Εἰ γὰρ

362. Ταχθέντες εἶναι] Carm. XI:

Ὑμᾶς δ' ἱστορέω τὶς ἐναντίον οἴδμασιν ὀδίνοι.
Καὶ τόδε μᾶλλον ὄνειαρ ἀφ' ὑμετέρης κακότητος.

Carm. *de vita sua* in initio:

Λαοῦ πρόεδροι, τοῦ καλοῦ διδάσκαλοι,
Ψυχὰς τρέφειν λαχόντες εὐθείᾳ τροφῇ,
Αὐτοὶ δὲ λιμώττοντες· ἰατροὶ παθῶν,
Νεκροὶ βρύοντες ἀφθόνοις νοσήμασι.
Τρίβων ὁδηγοὶ τῶν ἐπικρήμνων ἴσως,
Ἃς οὐκ ὁδηγοῦσιν, ἀεὶ ὀλισθάνουσιν.
Οἷς μηδ' ἔπεσθαι δόγμα συντομώτατον
Σωτηρίας, δίδαγμα τ' εὐστοχώτατον.

& in Tetrastichis:

Ὑμῖν λέγω μάλιστα τοῖς τοῦ βήματος,
Ὀφθαλμὸν εἶναι μὴ σκότους πεπλησμένον,
Μὴ καὶ πρόεδροι τοῦ κακοῦ φαινώμεθα·
Εἰ γὰρ τὸ φῶς τοιοῦτο, τὸ σκότος πόσον;

ubi τὸ ὑμῖν λέγω formula est aliud agentes excitandi, ut animum ad ea, quæ dicuntur, advertant Sic Lucianus in Philopatride: Σοὶ λέγω, ὦ καλὲ Κριτία, οὐκ ἀΐεις ἐμοῦ ἐπιβοωμένου τὰ πολλά, &c. Ovidius in Epist. Acontii ad Cydippen:

Alterius thalamo, tibi nos, tibi dicimus, exi.

& in Priapejis:

Heus, inquit, tibi dicimus, Cinæde.

363. Κακῶν ἁπάντων] *Quis enim vereatur scelus, cujus in suggestu gremio complicem videt? Incassum personam ficta severitatis inducit, cum avarus pecuniæ ambitum dissuadet; cum legibus parendum censet injustus.* Cassiodorus Variar. l. I. ep. IV.

364. Σιγῇ βοῶντες] tale illud Ciceronis in Q Cæcilium, c. VI: *etiamsi taceant, satis dicunt.* Nostro Carm. III fucatæ facies Μηχ λοσυνης σῦλοι τι, καὶ οὐ λαλέοντες ἔλεγχοι.

365. Πρόεδρος ἡ κακία] Verte: *Improbitas jam pontificiam sedem obtinet:* vel, *malitia jam præsidet.* Vid. infra vers. 642. & seqq. ubi ejusmodi submitti Episcopos ait a Diabolo, quo facilius ecclesiam evertat.

366 Κακὸν γίνεσθαι] Forte rectius, κακοὶ γίνεσθε· τοῦτο &c. Ita certe interpres legit. Carm. XI:

Εἰς νόμος ἐστὶ, κάκιστον ἔχειν πλέον.

368. Μόλις γὰρ ἄν τις] ita & Socrates, ni fallor, ad Laidem apud Ælianum. Scilicet,

—— facilis descensus Averni est.
At revocare gradum, superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est.

Ergo

Pudet me quidem dicere, quo pacto res nostræ comparatæ sint, sed canam tamen.
Quum ordinati, constitutique simus virtutis doctores,
Omnium malorum officina sumus.
Tacite clamamus, etiamsi non videamur loqui:
Sceleratum habemus antistitem: nemo boni quid laboris suscipiat.
Mali evadite. Hoc maxime compendiarium est,
Et optimum. Nimirum ipsum antistitis factum pro lege ducitur.
Etenim vix aliquis omni a doctoribus adhibita vi
Propendet ad meliora. Quod si autem formam & exemplum habeat
Improbum, captus est: similis est rivo per declivia currenti.
Cujus rei causa est quædam hujusmodi. Proditum est literis, aquilam
Singulari quadam industria pullorum suorum oculos ad radios (solis sic explorare,
Ut per eos fetum genuinum ac spurium mox agnoscat:
Quorum alterius patrem se fatetur, alterum de nido suo deturbat.
Nos vero cunctos facili motu adducti collocamus
In antistitum solia, modo ipsi velint:
Nequaquam recentium, aut priscorum, vel actiones
Considerantes, vel doctrinam, vel conversationem:
Immo ne sonum quidem numismatis exploramus.
Non eos antistites facimus, qui aliquo temporis spatio fuerint examinati:
Sed qui suomet judicio digni videntur.

At

Ergo recte noster paulo ante;

Πονεῖται μηδὲ εἷς.

369. Εἰ δ' ἔχοι τύπον] sic Carm. x Episcopi dicuntur

Παντοίης κακίης ὐκ ἄκος, ἀλλὰ τύπος.

Terent. Andria: *Quod si magister accedat ad eam rem improbus, animus ægrotus parvo momento huc illuc impellitur.*

370. Ῥοῦς κατὰ πρανοῦς] Carm. xi:

Τοῖα μὲν ἡγητῆρες. ὁ δ' ἑσπετος ἐξγύθι λαὸς
Πρόφρονες ἐς κακίην καὶ ἡγητῆρος ἄνευθεν.

Ut enim Synesius ait de Provid. *Κακία μὲν αὐτοδίδακτος, ἀρετὴ δὲ σὺν πόνῳ κτᾶται.* Vid. infra v. 721. Sophocles:

Ταχεῖα πειθὼ τῶν κακῶν ὁδοιπορεῖ.

371. Βολαῖς μὲν] Carm. LII:

Οἱ δ' αἰετοὶ τίκτουσι, καὶ ὡς ῥίπτουσι νεοσσούς.

Tertullianus de Anima cap. VIII: *Solem noctuæ nesciunt oculis: aquilæ ita sustinent, ut natorum suorum generositatem de pupillarum audacia judicent: aliquæ non educabunt, ut degenerem, quem solis radius averterit.* Vid. & Scholiasten Homer. Ἰλ. ρ'.

377. Τῶν πάλαι] οἱ πάλαι hic non prisci sunt, sed qui jam diu fuere Catholici Christiani.

379. Οὐδ' ὅσον ἦχον] ut exploratoribus monetæ moris est. Sic Persius in Sat. de fidelia:

..... *sonat vitium percussa maligne.*

380. Πειρασθ] examen auri per ignem, καθαιρομένου χωνευτῷ, ut ait Carmine VII. Tempus autem morum explorator est. Non enim diu latet simulatio. *Da un picciol pertugio*, ut ajunt Itali, *si vede giorno.* Noster infra inter varia:

Πείρασις οἶμαι τοῦτο, καὶ τίγνει.

383. Χεὶ-

Εἰ γὰρ πόθ' ἵζων, ὡς τὸν ἐξωλεσμένον
Χείρω τίθησιν ὡς τὰ πόλλ' ἐξουσία,
Τίς ἂν προσεβάλλετ' εὖ φρονῶν, ὃν ἀγνοεῖ;
Καὶ εἰ τοσοῦτο τὴν ἐμὴν ἔργον μόνην
Ψυχὴν κυβερνᾶν ἐν βίου τρικυμίαις,
Πῶς παντὶ δώσεις αὐχένας λαοῦ πόσου;
Πλεῖν, ἢ καταδῦσαι τὸ σκάφος σπουδὴν ἔχεις;
Πόθεν λίθοι μὲν δυσπόριστοι τῶν καλῶν;
Καὶ γῆς ἀρώματ' οὐ πάσης παντὸς φέρειν;
Ἵππος δ' ὁ μὲν κάκιστος ἐν μέσῳ πολύς.
Τὸν δ' εὐγενῆ τρέφουσιν οἶκοι πλουσίων.
Ὁ δὲ πρόεδρος ῥᾳδίως εὑρίσκεται,
Μηδὲν πονηθείς, πρόσφατος τὴν ἀξίαν.
Ὦ τῆς ταχείας τῶν τρόπων μεταστροφῆς!
Πεσσῶν κυλίσματ', (ἐν κύβοις τὰ τοῦ θεοῦ)
Ἢ κωμικὸν πρόσωπον, ἀθρόως πεσεῖν
Τῶν εὐτελεστάτων τε καὶ μικρῶν ἑνί,
Πέφηνεν ἡμῖν οὗτος εὐσεβὴς νέος.
Πολλή τις ὄντως ἡ χάρις τοῦ πνεύματος,
Εἴγ' ἐν προφήταις καὶ Σαοὺλ ὁ φίλτατος.
Χθὲς ἦσθα μίμων καὶ θεάτρων ἐν μέσῳ,
(Τὰ δ' ἐκ θεάτρων ἄλλος ἐξεταζέτω)
Νῦν αὐτὸς ἡμῖν ἡ ξένη θεωρία.
Πρώην φίλιππος, καὶ θεοῦ πέμπων κόνιν,

Ὡς

383. *Χείρω τίθησιν*] Honores enim mutant mores. Sic in tetrastichis:

Καὶ γὰρ κακοὺς καλοῦμεν, οὐχὶ τοὺς κάτω.
Τοὺς δ', οὐχ ὑψωθέντας, πίπτοντας μέγα.

387. *Πλεῖν ἢ καταδῦσαι.*] Interpres, *πλεῖν ἢ καταδῦσαι*, legit. Sed & defendi vulgata potest, ut sit interrogationis nota post *πόσου*; & tum vertendum: *Navigarene, an demergi navem mavis?* *Navis* de ecclesia, item de rep. usitatum est. Sic apud Horat.

O navis, referent te in mare venti, &c.

Sed altera lectio potior est.

390. *Καὶ γῆς*] *Non omnis fert omnia tellus.*
India mittit ebur, molles sua tura Sabaei.

394. *Μηδὲν πονηθείς*] in Maximum hæc dicta sunt, qui rerum erat divinarum imperitissimos. Sic Orat. 1: *ἠσχύνθην ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ὅσοι μηδὲν τῶν πολλῶν ὄντες βελτίους, μᾶλλον δὲ, εἰ καὶ μὴ πολλῷ χείρους, ἀνίπτοις χερσὶν, ὃ δὴ λέγεται, καὶ ἀμυήτοις ψυχαῖς, τοῖς ἁγιωτάτοις ἑαυτοὺς ἐπεισάγουσι, καὶ πρὶν ἄξιοι γενέσθαι προσιέναι τοῖς ἱεροῖς, μεταποιοῦνται τοῦ βήματος, θλίβονταί τε, καὶ ὠθοῦνται περὶ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ὥσπερ οὐκ ἀρετῆς τύπον, ἀλλ' ἀφορμὴν βίου ταύτην τὴν τάξιν εἶναι νομίζοντες.*

396. *Πεσσῶν κυλίσματ'*] Vide not. ad vers. 334. Interpres hic legit *ἢ κύβοι*, vel *κύβων*, pro *ἐν κύβοις*; minus recte, prava deceptus distinctione. Non nego vero talos a tesseris diversos esse. Sic enim Sophocles apud Eustath. in Homer. Il. κ': *Καὶ πεσσὰ πεντάγραμμα, καὶ κύβων βολαί.* E quibus duobus locis talorum figura pentagonos & volubilis cognoscitur. Victoriam, seu Venerem *quinto die* natam in *Fortuitis* p. 205 & 206 ostendimus: quæ & cap. 11 de numero quinario consuli poterunt. Suetonius

Atenim ſi ſcimus plerumque fieri, ut antiſtitem delectum
Poteſtas ipſa pejorem efficiat:
Quis mentis compos eligere velit eum, quem ignorat?
Et ſi tam magni res laboris eſt, tantum animam
Meam in decumanis illis vitæ fluctibus gubernare,
Quo pacto committas, ut tam numeroſi populi cervices cuivis ſubjicias?
Niſi forte tibi ſtudio eſt naviculam velle mergere.
Qui fit, ut magni quidem pretii gemmæ difficulter conquiri (poſſint,
Et non cujuſvis loci ſit aromata ferre;
Ut equorum item malorum magna ſit copia,
Quum generoſos tantum domus locupletum alant:
Antiſtes vero facili momento reperiatur,
Qui nihil antea præſtiterit, & novitius ad dignitatem accedat?
O ſubitam morum mutationem!
Res divinæ modo ſunt jactus alearum, cuborumque.
Si larva comica ſubito imponatur
Alicui de hominum genere viliſſimo,
Statim ille nobis prodit recens factus homo religioſus.
Magna profecto gratia ſpiritus eſt,
Si jucundiſſimus ille Saulus vatum in numero ſit.
Heri mimorum & ſpectaculorum in medio verſabaris;
Et quæ poſt ſpectacula perpetraveris, alius inquirat:
Nunc ipſe nobis ſpectaculum quoddam novum & inuſitatum exhibes. (excitatum mittebas,
Nuper equorum perquam ſtudioſus eras, & Deo pulverem

Ut

tonius in Auguſto, c. LXXI: *Talis enim jactatis, ut quiſque canem, aut ſenionem miſerat, in ſingulos calculos ſingulos denarios in medium conferebant, quos tollebat univerſos, qui Venerem jecerat* Ita enim illic legendum, pro *talos*, puto. Plura videſis apud Demſterum in Paralip. ad Roſin. l. v, c. 1. ubi obiter ſenarius veteris Poëtæ a Suida allatus levi correctiuncula emendandus eſt, legendumque:

Μίδας ὁ ἐν κύβοισιν εὐϐολώτατος, pro *εὐϐουλότατος*.

Id eſt, *Optimus ad jaciendum*, vel *in jactu feliciſſimus*: non autem *conſultor optimus*, ut illic verſum legitur. Plura Cæl. Rhodiginus, Hadrianus Junius in Animadverſion. Alexander ab Alexandro, aliique ſuppeditabunt.

397. Ἢ *κωμικὸν*] interpres, *ἐς κωμικὸν πρ.* *εἶ. τεθῇ.*

401. Εἰγ' ἐν πρoφ.] Sic Carm. x:

Θαῦμα μέγ' ἴδε Σαοὺλ, χάριτος ξένος,
ἀλλ' προφήτης.

403. Τὰ δ' ἐκ θεάτρων] ſuſpicioſiſſima eſt hæc per ſpeciem ignoſcendi tacendique accuſatio. Fortean Maximi commercium illud cum feminis innuit, de quo in Jambicis ad eundem:

Ὧν σὺ σε κύκνος, οἷς ἐνηχεῖς μουσικὸν,
Ὅταν ῥίπτοιν ὡς Ζέφυρος κατὰ πτερῶν
Λιγραῖς πνοαῖσιν ἀζομένους ἀπλουμένων.

Quæ & ipſa allegorica ſunt.

404. Ἢ ξένη θεωρία] malim, ἡ ξένη θεωρία.

405. Καὶ θεῷ πέμπων] non potuit acerbius quidquam dici, nec urbanius.

407. Πιὼν

Ὡς ἄλλος θυχαῖς, ἢ νοήμασι θύσιδι.
Τὸ δ' αἴτιον, πίπτων τις ἁρματηλάτης,
Ἤ τις τὰ δεύτερ' ἵππος ἐν δρόμοις φέρων·
Ἵππων δ' ἀὴρ σοι κοῦφος ἀντετύπετο,
Ὡς ἐκ φρενῶν πεσόντι καὶ μεμηνότι·
Νῦν εὐσταλής τις, καὶ βλέπων αἰδῶ μόνην,
Πλὴν εἰ λαθών που πρὸς ἀρχαῖον δρόμοις,
Ὡς λοξὸς οἶμαι πτόρθος ἐκφυγὼν βίαν
Χειρὸς κατευθυνούσης εἰς ταυτὸν τρέχει.
Χθὲς ῥητορεύων τὰς δίκας ἀπημπόλεις,
Στρέφων ἄνω τε καὶ κάτω τὰ τῶν νόμων,
Ἐξ ὧν ἀπώλλυς, οὓς ἔσωζεν ἡ δίκη,
Σταθμῷ δικαίῳ χρώμενος τῷ πλείονι.
Νῦν μοι δικαστὴς, καὶ Δανιήλ τις ἀθρόως.
Χθές μοι δικάζων σὺν ξίφει γυμνουμένῳ
Τὸ βῆμ' ἐποίεις ἔννομον ληστήριον,
Κλέπτων, τυραννῶν, καὶ παρεὶ πάντων τοὺς νόμους.
Ὡς ἥμερός μοι σήμερον! οὐδ' ἐσθῆτά τις
Οὕτως ἀμείβει ῥᾳδίως, ὡς σὺ τρόπον.
Χθὲς ἐν χορευταῖς ἐστρέφου θηλυδρίαις,
Γάμων δὲ κήρυξ ἦσθα λυδαῖς ἐν μέσαις,
Ὠδαῖς λυγίζων, καὶ ποτοῖς γαυρούμενος.
Νῦν σωφρονιστὴς παρθένων καὶ συζύγων·
Ὡς σου τὸ καλὸν ὕποπτον ἐκ τοῦ πρὶν τρόπου!
Σίμων μάγος χθὲς, σήμερον Πέτρος Σίμων.

Φθό

407. Πίπτων τις] Ex Homero noster hæc sumsisse videtur, ubi ludos in funere Patrocli factos describit.

410. Ὡς ἐκ φρενῶν] non secus atque auriga e curru. Qui Pythii Apollinis afflantur aura, mente excidunt. Huic equorum auram noster comparat, quæ illum mente, ut aurigam curru, excussit.

411. Νῦν εὐσταλὴς] habitu, vultuque in modestiam composito.

Ibid. Βλέπων αἰδῶ μόνην] κάτω νεύων. Apud Aristænetum lib. I epist. XIX: Ἐκπλήττομαι, νὴ τοὺς θεοὺς, πῶς αἰδοῦς ἅπαντα μεταβέβληκεν ἡ γυνή. ubi inter cetera argumenta matronalis verecundiæ, νεύειν τε κάτω. Oculi vero pudoris indices & sedes sunt: ut in notis ad Longinum fusius ostendam. Contra ὀφθαλμοὶ στροφούμενοι καὶ περιφερόμενοι, καὶ μανικὸν βλέποντες a nostro in Juliano arguuntur, invectiva II.

412. Πλὴν εἰ λαθὼν] *Naturam expellas furca, tamen usque recurret.* Venusta vero est illa naturæ, cui vis facta, cum ramo comparatio. Sic Carm. IV:

Ὥς τε φυτὸν παλάμῃσι μεθελκόμενον κομόωντος,
Γυμνωθὲν προτέρην ἄψ πάλιν ἐς κεφαλήν.

418 Σταθμῷ δικαίῳ] ironice. Longinus περὶ ὕψους sect. ult. Οὐ γὰρ ἔτι κρίσει μέν τις δεκασθεὶς, οὐκ ἂν ἔτι τῶν δικαίων καὶ καλῶν ἐλεύθερος, κἀὶ ὑγιὴς ἂν κριτὴς γένοιτο. Interpres hæc non cepit. Corrige igitur versionem, & repone: *Amussi, seu regula, justo usus plus dans sua manu*, pro δικαίῳ, legendum est δικαίων.

426. Γάμων τε κήρυξ] al. κίδαρις. Quod quid sit, nescio. Per præconem vero in Græcia apud

Ut alius quispiam preces, aut cogitationes religiosas.
Ejus autem caussa mutationis hæc est: forte cadebat auriga (quidam,
Vel equus in cursu victus:
Aër autem equorum levis te reverberabat,
Tamquam mente captum, & furore correptum.
Nunc itaque compositis es moribus, & tantum verecundiam vultu præ te fers,
Nisi forte clam ad mores pristinos recurras,
Tamquam ramus incurvus, qui vim manus
Dirigentis effugiens pristinam ad formam redit.
Heri oratoris munere fungens jus fasque venale habebas:
Leges susque deque volvens,
Quibus eos perdebas, quos justitia salvos esse volebat;
Æqua lance illorum in caussis utens, qui plus largiebantur.
Nunc autem subito judex & Daniel alter factus es.
Heri gladio nudato pro tribunali sedens (cum,
Id ipsum faciebas esse legitimum quasi quendam latrocinii lo-
Dum cleperes, tyrannidem ac vim usurpares, præsertim in leges ipsas. (quidem
At quam hodie mihi mitis ac mansuetus es! Ne vestimentum
Tam facile mutare quis queat, ut tu mores mutas.
Heri temet inflectebas inter effeminatos tripudiatores
Nuptiarumque eras præco inter lascivas Lydias,
Cantilenas quasdam flexili volubilique voce concinens, & in compotationibus superbiens.
Nunc tam virginum, quam in conjugio degentium moderator es, ad modestiam eos continentiamque revocans.
Quam tua virtus ex moribus suspecta est?
Heri Simon magus eras, hodie Simon Petrus.

Heu

apud Rhodios novam nuptam in thalamum vocatam, deductamque, e Plutarcho discimus in Problem. v Brisson de nuptiis. *Lydiæ* feminæ tibicines sunt, in nuptiis & festis adhiberi solitæ.

427. Ὠδὰς] fescenninos, carmina obscœna nuptiarum. ᾄσματα αἰσχρὰ, καὶ μέλη θηλύνοντα καρδίας τόνον, ut ait Carm. III Jamb. quibus, ut hic, & αὐλοὺς jungit, & χορείας πορνικῶν βακχευμάτων.

Ibid. Ὠδὰς λυγίζων] verbum hoc turpem quandam & inhonestam in cantu gestuque mollitiem significat. Sic & orat. XXI ἀνδρόγυνα λυγίσματα appellat p. 380, τὸ ἀσταθὲς καὶ κατεγλωττισμένον τῆς θεολογίας καὶ ἔντεχνον, quo auditores falli solent, non secus ac spectatores ψήφοις decipiuntur τὴν ὄψιν κλεπτούσαις τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως. Ita & Carm. III Jamb.

Ἄλλο δ' ἐκείνων εἶδος ἀθλιώτερον
Τῶν ἀρρένων τὴν δόξαν ἐξορχουμένων,
Μελῶν λυγισμοῖς συγκατακλῶντες φύσιν.

ita enim illic legendum pro λογισμοῖς: ut liquet ex epist. XLIII ad Gregor. Nyssenum.

 431. Ἀντ'

Φεῦ τοῦ πάχους! φεῦ, ἀντ' ἀλώπεκος λέων·
Σὺ δ' εἰπέ μοι, βέλτιστε, καὶ πράκτορος φόρων,
Ἢ καὶ στρατοῦ τιν' ἐκλελοιπὼς ἀξίαν,
Πόθεν πένης ὤν, εἶθ' ὑπερβαλὼν Κῦρον,
Τὸν Μῆδον, ἢ τὸν Κροῖσον, ἢ Μίδαν πόροις,
Πλήρη τὸν οἶκον δακρύων κεκτημένος,
Μετῆλθες εἰς τὸ βῆμα, καὶ κρατεῖς θρόνου,
Ἔπειτα πάντα συλλαβὼν ἔχεις βίᾳ;
Τέλος, τυραννῶν καὶ θεοῦ μυστήρια,
Οἷς οὐδὲ θαῤῥεῖν προσβλέπειν ἐχρῆν ἴσως
Τοὺς μὴ λίαν πόῤῥωθεν ηὐτρεπισμένους;
Τὸ λουτρὸν, ἡ κάθαρσις, ἐξήμειψέ σε;
Μεῖον· φανήτω· καὶ τί σοι φθονήσομεν;
Ἐμὸν τὸ κέρδος· τῷ χρόνῳ τι δὸς μόνον·
Αἰτῶ σε μικρὰν τοῦ πόθου προθεσμίαν.
Εἰ δὲ καθαρθεὶς σήμερον δώρῳ θεοῦ
Βρύεις τὸν αὐτὸν βόρβορον ἐκ ῥαθυμίας,
Πηγῆς μενούσης, ἢ βρύει τὰ πρὶν κακά,
(Ἡ γὰρ πλύσις κάθαρσις οὐ πάντως τρόπου,
Τῶν δ' ἐκφυέντων ἐκ τρόπου βλαστημάτων)
Σαφῶς τόδ' ἴσθι, πόθιμος ἡ σωτηρία.
Ὅσῳ τὸ πρὶν μὲν, δεξιαὶ γοῦν ἐλπίδες·
Νῦν δ' οὐδὲ τοῦτο. Ἓν χάρισμ' ἑνὸς θεοῦ·
Ἔστω δὲ μὴ κακός τις· ἀρκέσει τόδε·
Καὶ κηρὸν ἂν στέργομεν, ὃς τύπους πάλαι
Τοὺς πρὶν λεανθεὶς, τοὺς καλοὺς μετεγράφη.
Γενοῦ Ζακχαῖος· τοῖς μὲν ἠδικημένοις
Μὴ πλεῖον, αὐτὸ τὸ κεφάλαιον, εἰ δοκεῖ,

Μόνον

431. Ἀντ' ἀλώπεκος] i. pro humili & abjecto adulatore insolens & superbus, minaxque dominus, v. Adag. sic Carm. x:

Οὐδὲ δορὴν βασιλῆος ἔχων βεβαροῖς λέοντος
Κνώδει κερδώων ἔνδοθι δολοσύνην.

in præfatione autem in sua Carmina:

Πίθηκος ἡμῖν ἀρτίως, νῦν δ' αὖ λέων.

432. Πράκτορος φόρων] φορολόγου. Esaias cap. III: Λαός μου, οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς. Vid. supra φορολόγοι.

436. Δακρύων] id est, spoliis, & bonis, quæ vi doloque, multis cum possidentium lacrymis in domum tuam congessisti.

437. Εἰς τὸ βῆμα] id est, unde nobis tam subito episcopus ades, qui de suggestu populo præcepta recte vivendi tradas

442. Ἡ κάθαρσις] al. ἢ, vel ἦ.

444. Ἐμὸν τὸ κέρδος] non recte hoc vertit Leunclavius. Rectius: *valde id mihi placet.* Id est, me sic juveris: nam, quæ dicis, mihi grata sunt. Sic infra v 502: Ἐμὸν τὸ κέρδος ποθεῖται μόνον λόγου.

445. Τοῦ πόθου] alii τοῦ χρόνου. Sicut & interpres.

446. Ἐκ ῥαθυμίας] *per segnitiem.* Neglexerat hoc addere Leunclavius.

453. Ἐν

Heu nimiam celeritatem, heu! pro vulpecula leo prodiſti.
Velim autem mihi dicas, vir optime, qui tributorum exactor
Vel aliquam in exercitu dignitatem reliquiſti, (eras,
Qui factum ſit, ut, quum pauper eſſes initio, deinde tam
factus opulentus, ut ſuperares Cyrum
Illum Medum natione, vel Crœſum, vel Midam divitiis.
Domum totam lacrymis refertam poſſidens,
Ad ſuggeſtum tranſieris, & ſolium occuparis,
Omniaque per vim complexus obtineas,
Ad extremum etiam in Dei myſteria tyrannidem exercens;
Quæ ne adſpicere quidem audacter oportebat eos,
Qui non diuturno prius tempore forent præparati?
At lavacrum, & luſtratio te immutavit?
Opperire nonnihil. Re illud declarato. Non invidebimus.
Meo conſecutus es hoc cum commodo. Saltem aliquid tempori concede.
Breve ſcilicet abs te ſpatium temporis poſtulo.
Quod ſi repurgatus hodie per Dei gratiam
Scates eodem ſocordiæ cœno, *ob ignaviam*
Manente fonte, de quo priora vitia ſcaturiebant,
(Nam ablutio non prorſus eſt indolis ipſius luſtratio,
Sed eorum germinum, quæ ex eo naſcuntur)
Scito ſalutem tuam luctuoſam eſſe.
Quippe prius ſuperabat adhuc ſpes bona:
Quæ hoc modo amittitur, unicum ſolius Dei donum.
At vero, ais, ſatis eſt aliquem malum non eſſe.
Hac ratione te ceu ceram amplectemur, quæ, priſtinis figuris
Non elegantibus molliendo deletis, alias accepit.
Fac Zachæus ſis, ac fraude quidem per ſe circumventis
Non amplius quam ſortem ipſam, ſiquidem ita viſum fuerit,
Reſti-

453. Ἓν χάρισμα] id eſt, non bis datur, repetiturve baptiſmus, quo priora peccata abluuntur. Veteres in hos ſatis ſeveri fuerunt, qui poſt baptiſmum in idem peccatorum cœnum revolverentur. Vide verſ. 493, & ſeqq. Quare nonnulli baptiſmum in ultimum vitæ diem protrahere conati, ut ſic puri mundique a peccatis morerentur. Vid. D. Chryſoſtomum homil. Εἰς τὸ [illegible], noſtrum Orat. XL, Auguſtini Confeſſ. &c. Imo etiam neſcientes nec ſentientes in morbis baptizati, ut eſt apud D. Auguſtin. l. IV. Confeſſ. De quo & canon exiſtit Concilii Laodiceni CLI. Hi vero, qui in morbis baptizabantur, ad Presbyterium non admittebantur, juxta canonem LVII Concilii Neocæſarienſis.

455. ὁ τύπους πάλαι] rectius, ὃς τύπους πάλαι, & mox, μετεγράφη, pro μεταγραφείς.

457. Γενοῦ Ζακχαῖος] Lucæ XIX, 8.

458. Τὸ κεφάλαιον] id ipſum, quod eripuiſti: ipſam ſaltem ſine fœnore ſummam, ſeu ſortem reſtitue.

459. Οὐ

Μόνον καταθεὶς· οὐ γὰρ φέρεις τὸ τοῦ νόμου.
Τοῖς δ' αὖ πένησιν εἰσένεγκ', ὅσον θέλεις·
Καὶ τότε Χριστὸν ἑστιάσεις ἀξίως,
Εἰ δ' ἔνδον ὄντων σκύλων, τὴν μικρὰ δύο
Πένησιν, οἴει τυγχάνειν ἐλεύθερος,
Τὸ θεῖον ἡμῖν πέπρακται, εἰ θέμις λέγειν·
Πῶς γὰρ δίκαιον, τὴν βλάβην μὲν τὴν ἐμὴν
Ἄλυτον εἶναι, σοὶ δὲ τὸ χάρισμ' ἔχειν
Τὸ μὴ δίκας δοῦναί σε τῶν τολμημάτων;
Ἔχεις χάρισμα; τῶν δ' ἀλλοτρίων γενοῦ
Πόρρωθεν· οὕτως ἡ κάθαρσις παντελής·
Εἰ δ', ἡνίκ' ἦσθα τοῦ χαρίσματος μέσος,
Εἶχες τὰ μὴ σὰ, μηδὲ πάντ' ἐξέπλυνε,
Ὀκνῶ τὸ ἑξῆς, πάντη δ' οἴομαι σαφές.
Ζήτει χάρισμα· νῦν γὰρ οἶδ' ὀφειλέτην·
Κἂν ὁ θρόνος σε λίαν ὑψηλὸν φέρῃ·
Ὧν ἠδικήκαμεν γὰρ, οὐχ ὧν πταίομεν,
Τὸ λουτρὸν ἐξάλειψις· ὥστε παντελῶς
Σαυτὸν καθαίροις· ἀλλὰ νυνὶ μὴ γελῶ,
Ἄλλους καθαίρων αὐτὸς ἐσπιλωμένος.
Εἰ μὴ μόνῳ σοι τοῦτο ἐκ θεοῦ γέρας,
Ὡς ἃ γράφει χεὶρ βασιλέως πρὸς χάριν,
Τὸ καὶ προσεπαινεῖσθαί σε τῆς τυραννίδος·
Εἴδ' οὐδὲ τὸ λουτρὸν ἐκκαθαίρει παντελῶς
Τοὺς, ὥσπερ εἶπον, τὴν χάριν δεδεγμένους,
(Θεὸν γὰρ οὔποτ' οὐδὲ εἷς σοφίζεται,
Τὸν συνδέοντα καὶ σοφοὺς σοφωτέροις,)
Τίς ἂν καθῆραι τῶν μετὰ χείρω κακῶν
Τοὺς αὖθις ἐγχρωσθέντας ἰλύος βάθει,

Καὶ

459. Οὐ γὰρ φέρεις] ut secundum legem quadruplum restituas. Mox malim, κἂν τότε σύ.

462. Σκύλων] al. σύλων, id est, pignoribus, quæ pro fœnore sumsisti.

464. Τὸ θεῖον ἡμῖν πέπρακτ'.] vertere malim: *omnis de Deo, ejusque justitia, spes nobis abiit.* Actum est de Divina justitia.

466. Ἔχειν] id est, τοσοῦτον ἰσχύειν, ὥστε σε μὴ δοῦναι δίκας. Pro σοὶ al. σύ. Minus bene.

468. Ἔχεις χάρισμα] Ἔχῃς hic legit interpres. χάρισμα hic pro baptismi gratia & efficacia ponitur. Quam & gentiles affectarunt, suos quoque baptizantes, ut est apud D. Augustinum l. VI, c. V, de Baptismo contra Donatistas.

474. Ὁ θρόνος] Urbanus Papa in epist. de rerum communione: *Quod autem sedes Episcoporum in ecclesiis excelsa constituta & præparata inveniuntur in throno, speculationem & potestatem judicandi, & solvendi atque ligandi a Domino sibi datam materiem docent.*

486. Τίς ἂν καθῆραι] Origenes sane iis, qui regene-

Restituas: (quando, quod lege præscriptum est, ferre non potes)
Verum pauperibus, quantum omnino vis, afferas.
Hoc modo Christum egregie convivio excipies.
Quod si spoliis domi repositis, exili beneficentia
In pauperes exercita, consequutum te putas, ut sis immunis a crimine designato, (qui fas est.
Nimirum ipso numine ad quæstum abuteris, si quidem ita lo-
Nam quo pacto æquum sit, meam quidem noxam
Indissolubilem esse, tuam vero gratiam hoc juris habere,
Ne mulceris propter facinora perpetrata?
Habeas scilicet Dei gratiam. Verum fac longe alienis a bonis
Absis: sic tua lustratio perfecta erit omnibus numeris.
Quod si eo tempore, quo Dei gratiam consequebaris,
Facultates non tuas possidebas; non etiam integre ablutus es.
Nam, quod porro restat, quo minus efferam, metu præpedior, quamquam id nemini non esse perspicuum arbitror.
Gratiam quærito. Animadverto te debitorem esse,
Tametsi thronus admodum te in sublime ferat.
Nimirum, quæ improbe & injuste commisimus, per lavacrum abolentur,
Non, sicubi jam halucinamur. Quapropter integre
Te purga: neve committas, ut irridearis,
Quasi qui alios purget, ipse maculis pollutus sit.
Nisi forte tu solus hoc a Deo peculiare munus habes,
Instar eorum privilegiorum, quæ ad gratificandum alicui manu Imperatoria subscribuntur:
Ut præter ipsam tyrannidem, qua pœnas omnes respuis, etiam laudem merearis.
Sin ne lavacrum quidem omnino purgat eos,
Qui gratiam sic acceperunt, ut dixi:
(Nam Deum argutiis suis nemo circumscribere potest,
Qui quidem versutos & ingeniosos etiam modis argutioribus constringit, & capit)
Quis quæso post abstersionem vitiorum lustret eos,
Qui rursum in cœni se profunditatem demergunt?

Qui-

regenerati iterum ad peccata pristina prolabuntur, Baptismum non aquam salutis, sed ignem perditionis esse dicit Homil. IV in Hieremiam.

496. Τῷ φιλεργέτῃ χυρί.] Vide notas ad vers. XI.

497. Πλὴν

Καὶ τὴν ἄνωθεν εἰκόνος τιμὴν ἀξίαν
Καθυβρίσαντας ἑρπετῶν ἢ θηρίων
Μορφαῖς, ἀφ' ὧν ποιούμεθα, ζηλουμένων;
Πλάστης γὰρ ἄλλος ὁ τρόπος καθίσταται,
Ὃν ἔργον ἐκλεῖψαι τε καὶ πόῤῥω βαλεῖν.
Οὐδὲν γάρ ἐστι δεύτερον καθάρσιον.
Ἅπαξ γεγέννημ'· εἶτ' ἀνεπλάσθην θεῷ.
Τυχὸν τι ἄλλην ὕστερον πλασθήσομαι
Πλάσιν, καθαρθεὶς τῷ φιλοτρόπῳ πυρί·
Νῦν δ' οὐδὲν οἶδα φάρμακον, πλὴν δακρύων,
Ἐξ ὧν συνούλωσις μὲν ἔρχεται μόγις,
Οὐλαὶ δ' ὅμως μένουσιν, ὡς ἐμὸς λόγος,
Τῶν περὶ κακίστων τραυμάτων κατήγοροι.
Εἰ δ' ἔστιν, ὅστις καὶ πλέον θαῤῥεῖ θεῷ,
Ἐμὸν τὸ κέρδος· πειθέτω μόνον λέγων·
Εἴποι τάχ' ἄν τις, ὡς ἐπισκόπων χέρες,
Τότ' ἐν μέσῳ κήρυγμα, λουτροῦ τις χάρις,
Ἅς τ' ἐκβοῶμεν, ὡς ἀνάξιοι, μέσας
Φωνὰς, διδόντες τὴν κάθαρσιν τῇ κλίσει,
Καὶ τῷ τυραννήσαντι δῆθεν πνεύματι,
Κρίσει δικαίων καὶ σοφῶν ἐπισκόπων·
Οὓς θᾶττον οἶμαι τοῦ μύσους τι λαμβάνειν,
Ἢ τὴν ἑαυτῶν λαμπρότητος προσνέμειν.
Ῥᾷον κακοῦ γὰρ ἢ καλοῦ μετουσία·
Γνώσῃ δ' ἐκεῖθεν, ὡς ἀληθεύει λόγος.
Κρέας γὰρ εἰ ψαύσειεν ἡγιασμένον
Ποτοῦ, Μιχαίας φησὶν, ἢ βρωτοῦ τινὸς,
Οὐκ ἂν ποθ' ἁγνίσειεν, οὗ ψαῦσαι τύχοι.

Ἐκ

497. Πλὴν δακρύων] Tertullianus de Pœnitentia, c. VI: *Peccator ante veniam deflere se debet, quia tempus pœnitentiæ idem quod periculi & timoris.* Absolutionem tamen Confessio præcedebat: quam sequebatur conscientiæ purgatio sacrificio & manu sacerdotis, ut est apud D. Cyprianum de lapsis.

503. Ἐπισκόπων χέρες] impositio manuum in veteri ecclesia triplex erat, Ordinationis scil. & Benedictionis, quæ duplex. Ad hanc enim referenda, quæ baptizatis impertiebatur: ut & lapsis ac pœnitentibus, interveniente oratione. v. Cyprianum de lapsis, Hieron. adversus Luciferianos, Nicephor. Callist. l. VI cap. 11 Hist. Eccl. Isidorum lib. VI, 19 itemque Balduinum ad Optatum Milevitanum p. 92, ac Justellum ad Canones Eccles. Univ. & Concil. Afric. At hic de ordinatione, seu consecratione Episcopi sermo est. Κλίσις est genuflexio. Genibus enim flexis hanc accipiebant: non secus ac οἱ ὑποπίπτοντες. Τὸ τυραννῆσαν πνεῦμα est invicta vi animos movens spiritus. Ironia hic.

504 Τότ' ἐν μέσῳ κήρυγμα] hoc scilicet, quod inante ordinationem Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorumque, &c. in ecclesia fieri solebat. Nemo enim ex hisce ante ordina-

Quique cælestis imaginis dignitatem
Per scelus deformant, ac in reptilium, belluarumve
Figuras commutant, quas quidem æmulando qualitates
eaſdem conſequimur?
Etenim affectus noster alius quidam quaſi formator noſtri eſt:
Quem abjicere, ac longe ablegare, magni res eſt laboris.
Nulla namque reſtat altera luſtratio.
Semel procreatus ſum; deinde inſtauratus Deo.
Fortaſſis alio quodam modo deinceps fingar
Per mitem ac benignum ignem, ſive explorationem luſtratus.
Nunc aliud remedium, extra lacrymas, nullum plane ſcio.
Quibus quidem lacrymis vix obducta vulnera conſeneſcunt.
Nam cicatrices de mea quidem ſententia nihilominus remanent,
Peſſimorum vulnerum, quibus adfecti prius eramus, accuſatrices.
Quod ſi quis eſt, qui majus etiam aliquid ſibi de Deo pollicetur,
Equidem hoc ipſum in lucro ponam. Tantum id oratione
ſua mihi perſuadeat.
Fortaſſe dixerit quiſpiam, Antiſtitum manus,
Et denuntiationem, quæ fit ad omnes, aliam quandam eſſe
lavacri gratiam:
Itemque voces illas, quas nos indigni proclamamus,
Quum ipſa inclinatione purgationem largimur,
Etiam ſpiritui ſcilicet, qui tyrannidem exercuit,
De judicio ſanctorum & ſapientum antiſtitum.
Quos equidem arbitror potius piaculi participes fieri,
Quam ſui ſplendoris puritatiſque aliquid cum aliis communicare.
Facilius enim mali quam boni participes reddimur.
Quam autem ſit hæc vera oratio, licebit hinc animadvertas,
Si caro conſecrata & ſanctificata rem aliquam
Poculentam aut eſculentam attigerit, negat omnino Michæas vates
Ab ea ſanctificari ac luſtrari, quod attingitur.

Quum

dinabatur. quam a quovis ex populo ſcitatum eſſet, ecquis, quod objiceret, inveniret. Poſtea illud præconio publico in eccleſia factum. v. Canones Eccleſ Univerſalis.

Ibid *Λουτροῦ τις χάρις*] id eſt, gratia quædam. quæ ſit ad inſtar baptiſmi: beneficium, quod lavacro baptiſmi conferri queat, quippe peccatorum ablutionem præſtans.

505. *Ὡς ἀνάξιοι*] formula ejus, qui ordinabatur, præ modeſtia hacce dignitate indignum ſe fatentis. Quare rectius verteris: *quas tum pronunciamus, indignos nos eſſe profitentes.*

512. *Κρέως μὲν*] al. *κρέας γάρ.*

Ἐκ τῶν δ' ἀνάγνων ἁγνὰ κοινωθήσεται·
Ταῦτ' οὖν ὁ θεῖος Παῦλος εὖ πεπεισμένος,
Ἐν οἷς τυποῖ Τιμόθεον ἐξ ἐπιστολῆς,
Νόμον τίθησι, μὴ προχείρως τὰς χέρας
Ἄγειν ἐπ' ἄλλον, μηδὲ κοινοῦσθαι τρόπον.
Ἀρκεῖν γὰρ ἡμῖν φόρτον οἰκείων κακῶν.
Ἔστω δὲ λουτρὸν, εἰ δοκεῖ, καὶ τοῦτό σοι·
Τίς ἐγγυᾶται τὸν τρόπον, λέγοντος δίχα
Δεικνύντος, ὡς ἔσμηξε καὶ βάθος χάρις,
Ἀλλ' οὐκ ἐπιπολῆς, ὡς βαφή τις ἐκ πόας
Ἢ λαμπρότης, ἧς καὶ τὸ κάλλος ἔκπλυτον;
Ἔστω δὲ καὶ τοῦθ' ἡ κάθαρσις παντελής·
Ὁ βαθμὸς ἤμειψέν σε· ἄγγελον βλέπω.
Τοῦτ' οὖν ὁ πιστὸς, καὶ σέβων ἐμοὺς νόμους,
Δώσει προθύμως, ἐνδιδοὺς τῷ δόγματι.
Ὁ δ' ἐκτὸς οὐδὲν οἶδε, πλὴν δυσδοξίας,
Ὅρον τίθεσθαι τοῦ καλοῦ τῆς πίστεως·
Ὡς τῶν μὲν αὐτοῦ μηδὲ ἓν λογίζεται,
Τῶν σῶν δὲ πικρὸς ἵσταται κατήγορος.
Πῶς τοῦτον, εἰπὲ, πείσομεν δόξαν λαβεῖν
Ἄλλην, παρ' ἣν δεδώκαμεν τῷ πρὶν βίῳ;
Πῶς γλῶσσαν ἐμφράξομεν, ἢ ποίοις λόγοις;
Περιφρονεῖν γὰρ οὐδὲ τοῦτ' ἐμῶν νόμων,
Οἳ πάντοθεν ξέουσιν ὡς ἄγαλμά τι
Τὸν προστάτην, ὡς μή τι τοῦ λαοῦ λάβῃ·
Καὶ τοῦτ' ἀφήσω· τὴν χάριν δόξῃ κρατεῖν·
Πάντες τεθήπασί σ'· οὐδ' ὁ μῶμος ἅπτεται·
Εὐθὺς μεθ' Ἠλίαν σὺ τῷ σεμνῷ λόγῳ·
Πῶς οὖν ἄπειρος κἀμαθὴς ἄνω κάθη
Τῶν ἐκπονουμένων τε, καὶ ποθουμένων

Πολ-

528. Ὁ βαθμὸς] gradus ille Episcopalis dignitas est: ἄγγελος autem angelicæ puritatis hominem hic significat.

531. Ὁ δ' ἐκτὸς] Hæreticus, vel gentilis, qui extra ecclesiam.

538. Ἐμῶν νόμων] ut supra v. 529. σέβων ἐμοὺς νόμους· νόμος hic disciplinam, & institutum vitæ, a Gregorio sibi suisque præscriptum significat. Alias & de religione Gregorii, seu vera de sacris sententia accipi possit, Arianorum, aliorumque pravis dogmatibus opposita, qui hic extranei, sive οἱ ἐκτὸς nominantur, ut antea Gentiles, & Judæi non credentes in Jesum Christum.

540. Ὡς μή τι τοῦ λαοῦ λάβῃ] rectius verteris, *ne quid habeat de plebe*, scilicet vitii: verum ut sit quam emendatissimus, & absolutissimus. Interpres, & al. βλάβῃ. Non male.

541. Τὴν χάριν δόξῃ κρ.] interpres legit, σὺν χάριν, δόξης κρατεῖν.

542. Ἅπτεται] malim ἅπτεται.

545. Τῶν ἐκπονουμένων] non hæc ad τὸ ἄνω, ut interpres fecit, sed ad τὸ ἀμαθὴς referenda sunt. Repone: *Quomodo igitur superiore, id est Episcopi,*

Quum e diverso, si quid impuri contigerit, omnino pollutio-
nis particeps fiat.
Hæc quia Paulo homini divino persuasissima erant,
Idcirco Timotheum per epistolam formans, & instruens,
Legem fert, ne promte, vel expedite,
Alii manus imponat, neve committat, ut alienorum ipse
morum particeps fiat.
Etenim sufficere nobis propriorum malorum onus.
Verum enimvero sit hoc etiam tibi lavacrum, siquidem ita
videtur. (potest,
At quis certi quiddam polliceri de indole ac moribus alicujus
Absque temporis aliquo spatio, quod ostendat baptismi gra-
tiam ima quoque abstersisse;
Nec tantum in superficie splendorem quendam esse,
Velut haustum ex herba quapiam colorem? quippe talis
splendoris elegantia & venustas facile elui potest.
Sed enim esto, prorsus esse te ablutum per hoc, ac purgatum.
Cur non enim gradus ipse te immutaverit? Angelum equi-
dem video.
Sentit itidem de te, quicunque fidelis est, measque leges colit:
Largietur illud tibi, doctrinæ cedens.
At extraneus quispiam nequit bonitatem fidei nostræ
Aliter definire, ac metiri, quam honestate famæ.
Ac sua quidem facinora prorsus non computat,
Tuorum vero acerbus est incusator. (opinionem
Quo pacto persuadebimus huic, quæso, ut aliam de nobis
Admittat, præter illam, quam ex nostra anteacti temporis
vita concepit? (verbis?
Qui linguam ejus obstruemus, quibus obsecro rationibus &
Nam aliorum de nobis opinionem omnino negligere leges
meæ vetant, (stitem poliunt,
Quæ quidem ab omni parte quasi quoddam simulacrum anti-
Ne quid sit, quod populo detrimentum adferat.
Ceterum hoc quoque concedam, ac tua quidem gratia, te
videlicet magna in existimatione apud extraneos esse. (re.
Admirantur te scilicet. Ne Momus quidem ipse audet te tange-
Ipsum Eliam honestate famæ te superare demus.
Qui fit, ut homo rudis & imperitus supra illa sedeas,
Quæ à multis elaborata sunt, & expetita?

Πολλοῖς· τέθηπα γ', εἴγε σοὶ πεπεισμένον.
Τὸ γὰρ φρόνημα οὐδὲν μὲν μαθεῖν ἐᾷ,
Παθεῖν τι μὴ προσόντα ῥαδίως ἔχειν·
Ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο· ἀλλ' ἐκεῖνο πρὸς φύγης,
Ὁμοῦ μαθητὴς καὶ διδάσκαλος δοκεῖν,
Θήγοντα θήγειν, ὡς ὀδόντες τῶν συῶν,
Δέον διδάσκειν ἐκμαθόντα τοὺς νόμους·
Τίς ἡ τοσαύτη σύγχυσις τοῦ πράγματος;
Πόθεν τὸ δόγμα εὔωνον οὕτω γίγνεται;
Πύκτης μὲν οὐδείς, ὅστις ἂν τὸ πρὶν χέρα
Προυβάλλετ', οὐδ' ἐσκέψατ' εὐχερεῖ στάσιν·
Οὐδὲ σταδιεὺς μήπω τὼ πόδε προγυμνάσας.
Αὐλοὺς δέ τις ποτ' εὐφρονῶν αὐθημερὸν
Τέτμηκεν, ἐξήσκησεν, ἠγωνίσατο;
Γραφεὺς δέ τις ποτ' ἄκρος ἠκούσθη ποτέ,
Μὴ πολλὰ μίξας χρωμάτων μορφώματα;
Ἐρρητόρευσεν δ', ἢ νόσους τις ἤλασε,
Πρὶν πλειόνων λόγων τε, καὶ νοσημάτων;
Μικροῦ γ' ἂν ἦσαν αἱ τέχναι τιμήματος,
Εἰ τῷ θέλειν ὑπῆρχε τὸ κτᾶσθαι μόνον.
Τὸν δὲ πρόεδρον δεῖ κελευσθῆναι μόνον,
Εἶναι καλόν τε κἀγαθὸν παραυτίκα.
Καὶ τοῦτ' ἐκεῖνο, πρᾶξις ἐστὶν ἡ φύσις.
Χριστὸς κελεύει, καὶ κτίσις παρίσταται.
Καὶ τοῦτο σιγῶ· πῶς δὲ σὺ βλέπων κάτω
Τοῦτον μένοντα τοῦ θεοῦ παραστάτην,
Ὑψαυχενεῖς τε, καὶ θρόνων στέργεις κράτος,

Ἀλλ'

scopi, sedeas sede eorum rudis & imperitus, qua a multis &c. Et mox: *Namque animi tui elatio, ut quidquam discas, vetat*: Indoctos autem hos Episcopos c. x νεήλυδας ἱερέων, & νεολαμπίας vocat.

550. Ὁμοῦ μαθητὴς] Sic vers. 640:

Γέρων μαθητὴς οὗτος, ὁ νῦν διδάσκαλος.

Satyrice magis id expressit Carm. *de vita sua*:

Ἐπίσκοποι, νῦν μανθάνοντες τὸν Θεόν·
Διδάσκαλοι χθὲς, καὶ μαθηταὶ σήμερον.
Τελεσιποιοὶ, καὶ τέλειοι δεύτερον.

552. Δέον διδάσκειν] ille enim præceptor optimus est, qui ea prius bene didicit, quæ alium docturus est, ut est apud Platonem in primo Alcibiade. Et recte Aristoteles lib. 1 Oeconom. c. VI: Οὐ γὰρ οἷόντε μὴ καλῶς ὑποδειχθέντα καλῶς μιμεῖσθαι.

553. Τίς ἡ τοσαύτη] Synesius de Insomniis extremo: Ὅλως δὲ οὐδὲν ἐπαίειν μοι δοκοῦσι τοῦ τῆς μελέτης ὀνόματος, ὅτι φησὶ δι' ἄλλο σχεδιάζεσθαι. Οἱ δὲ τὴν παρασκευὴν τέλος ἥγηνται, καὶ τὴν ὁδὸν, ὡς ἐφ' ὃ δεῖ βαδίζειν, ἠγάπησαν. Τὴν γὰρ μελέτην ἀγῶνα πεποίηνται. Noster in Maximum:

—— ὢ καιροῦ φορᾶς!

Ὥσπερ μύκητας ἀθρόως ἀνατρέχειν
Σοφοὺς, στρατηγοὺς, εὐγενεῖς, ἐπισκόπους,
Μηδὲν προμοχθήσαντας εἰς μοῖραν καλῶν.

& mox:

Κοῦν-

Abs te quidem expetita umquam esse, mirum mihi fuerit.
Nam animi elatio & arrogantia nequidem permittit, ut aliquid discatur, (non habent.
Facile persuadens hominibus, ut ea se habere credant, quæ
Num locum hoc in te non habet? Quinam igitur evitabis,
Ut ne simul discipulus ac magister esse videaris,
Acuentem acuens, quemadmodum dentes suum facere solent?
Nam tum demum docere debebas, ubi doctrinæ leges perdidicisses.
Qui fit, obsecro, ut in hac parte tanta sit confusio? (sit?
Qui fit, ut doctrina tam vili pretio redimi, compararique pos-
Pugil nullus est, qui non antea manum (xerit.
Adversariis objecerit, nec standi commodam rationem dispe-
Non stadii cursor ullus, qui antea pedes suos non exercuerit.
Nemo item mentis compos eodem die laborem exercitationis
Suscepit, eundem absolvit, ac decertavit.
Quem umquam pictorem exstitisse summum accepimus,
Qui non varias colorum formas prius miscuerit?
Num quis oratoriam professus est, num morbos abegit prius,
Quam vel orationes plures habuisset, vel morbos inspexisset?
Nimirum artes non magni essent pretii,
Si earum comparatio sola in voluntate sita foret.
At vero in antistite satis est, si saltem jubeatur
Esse subito bonus, virtuteque præditus.
Quod quidem est illud, quod proverbio fertur, dictum factum.
Christus imperat, & creatura statim producitur.
Verum hoc quoque silentio prætereo. Quo autem pacto fit, ut tu conspiciens
Adstitem aliquem Dei manenentem inferiore gradu, (tas?
Nihilominus cervicem attollas, & soliorum potestatem expe-

Cur

Κυβιστάτω τὶς μὴ μαθών· τεχνίτω.
Πτεροῖς φερέσθω πρὸς νέφη μετάρσιος.
Ἀρκεῖ τὸ βούλεσθ᾽, εἴδαμεν τὸ εἰδέναι.

Fusius hæc multo exsequitur pag. 21 & 22, Orat. 1: ubi eos severe simul & vere ob crassam rerum sacrarum ignorantiam castigat, ac tandem subjicit: οὐχ οὕτω κοῦφον τοῦτο καὶ πεπατημένον τεχνῆμα, ὥστε θελῆσαι δεῖ μόνον καὶ εἶναι σοφόν.

555. Πύκτης μὲν οὐδεὶς] Plutarchus in Perseo: Θαυμαστὸν γὰρ οὐκ ἔστιν, οὔτε τὸν μὴ βάλλοντα κατευτυχεῖν, οὔτε τὸν μὴ φέροντα κρατεῖν, οὐδ᾽ ὅλως τὸν ἀπρακτον ἐυτυχεῖν.

556. Εὔκαιρον στάσιν] v. Fabrum de re Athletica, alia est στάσις νυχθήμερος vers. 578, cujusmodi nostro & στάσις πάννυχος alicubi vocatur: quum nempe in vigiliis noctes diebus continuantur, præcipue in basilicis martyrum, uti illo seculo sollemne, teste Hieron. adv. Vigilantium. Quæ Latinis *Statio* dicta.

558. Αὐλοὺς δέ τις] Lapsus hic est interpres. Muta, & lege: *Aut quis mentis umquam compos eodem tibias die secuit, expolivit, decertavit?*

574. Μὴ

Ἀλλ' οὐχὶ Φείσεις, οὐδ' ἐπιτρέψεις θρόνοις,
Μὴ βοῦς ἐλαύνης κρείσσονας βοηλάτου;
Σκόπει γὰρ οὕτως, εἰ σχολή σοι καὶ βλέπειν.
Οὗτος χαμεύνης, καὶ κόνει βεβρωμένος,
Καὶ σάρκας ἐξέτηξεν ἀγρυπνίαις,
Ψαλμῳδίαις τε, καὶ στάσει νυχθημέρῳ,
Καὶ τοῦ πρὸς ὕψος ἐκ πάχους ἐνδημίας.
(Τί γὰρ τάφοις δεῖν εἰσφέρειν τὸν χοῦν ὅλον,
Σκώληξί τ' εἶναι δαψιλεστέραν τροφὴν,
Γεννῶντα, καὶ τρέφοντα τοὺς γεννωμένους;)
Καὶ δακρύων ἔσμηξε πηγαῖς τοὺς σπίλους,
Εἴ πού τιν' εἶχε καὶ βραχὺν ῥαντίσμασιν,
Οἷς βάλλεθ' ὅστις καὶ σοφὸς πηλῷ βίου,
Τύποις τε σαρκῶν ἐσφράγισται τιμίοις
Ἐσκληκόταν ψυχῇ τε, καὶ πολλοῖς πόνοις,
(Οἷς ἡ παλαιὰ γεῦσις ἐτρύχωσέ με
Εἰς γῆν στραφέντα καὶ πηλὴν μητέρα)
Ῥίγει τε, πείνῃ, καὶ στεναῖς ῥακώμασι,
Ποθῶν λαβεῖν ἔνδυμα τὴν ἀφθαρσίαν.
Καὶ γαστρὸς ὕβριν οὐδὲν καθύβρισε
Τροφῇ, τὸ θνήσκειν μεμνημένος καθ' ἡμέραν.
Τροφὴν γὰρ οἶδεν ἀγγέλων ἁπλῶν Θεόν.
Οὗτος πένης νῦν, ἢ δ' ὅτε ζάπλουτος ἦν,
Ἀλλ' ἐκβολὴν ἔστερξε, καὶ κοῦφος πλέει,

Ῥίψας

574. Μὴ βοῦς ἐλαύνης] v. Adag.

575. Οὗτος χαμεύνης] non poteſt ſui oblivisci vir optimus, at nimium φίλαυτος, & hiſce, quæ commemorare paſſim non ceſſat, (ut olim Tullius in conſulatu ſuo partum depulſæ exſtinctæque Catilinariæ conjurationis decus) gloriolæ ac jactantiæ inſtrumentis nimis ἐνηγερμένος. ſic Carm. XI:

—— Ὁ δ' ἄλλυμος ἄλλον ἐλαύνει,
Πολλάκις καὶ τὸν ἄριστον ἐνιδρώσαντα θρόνοισι,
Γνησιόν, σάρκεσσι τετρυμένον, ὑψινοέοντα,
Κόζωον ἀτιμάζοντα, θεῷ μόνα μοῖραν ἔχοντα,
Καὶ νίκην ἐν ζωοῖσι, θνητὸν ἐόντα ἀνακτος.

Conferatur & Carm. v, ubi plura. Neque illic hanc gloriam ſuam immunem Divinæ fuiſſe animadverſionis diffitetur, additque:

Αἰὲν ἀγωνεύσγεσιν, ἄναξ, κοτέεις μεγάλγειν.

576. Οὗτος χαμεύνης] hic locum habet in Gregorio noſtro illud Senecæ l. v. controverſ. XXXI: *Loquax eſt virtus; nec oſtendit ſe tantum, ſed ingerit.*

576. Κόνει βεβρωμένος] ſic Carm. IV:

Εὐνὴ μοι χθαμαλὴ ἐστι· τὰ ῥήγεα σάκκος ἐρυμνός,
Καὶ κόνις ἐν δαπέδῳ δάκρυσι δευομένη.

579. Ἐκ πάχους] e mole corporis: corpus enim mentem degravat, ut ait in diſtichis Jambicis:

Νοῦν λεπτὸν ὄγκος ἐκδίδωσι γαστέρος.

ergo omnis ſanctorum cura fuit, ut corpus extenuarent. Sic Carm. LIX:

Κόπτειν σάρκα παχεῖαν ἐν εἴδεσι πᾶσιν ἄριστον
Εὐχαῖς, νηστείαις, φροντίσιν, ἀγρυπνίαις.

ſiquidem, ut ibidem ait,

Τὰς παχίας σάρκας, καὶ γαστέρα ὄγκον ἔχουσας,
Ἡ λεπτὴ χωρεῖν εἴσοδος οὐ δύναται.

Quo & fabula ſpectat Horatiana de muſtela.

583. Καὶ δακρύων] hinc a ſeo acriter Epiſcopos objurgat Carm. *de vita ſua*, qui ἐκλελοῦσι

τὰ

Cur non trepidas, & ad ipsos thronos exhorrescis,
Metuens, ne boves agas te bubulco præstantiores?
Sic enim mecum rem considerato, siquidem etiam videndi tibi otium est.
Alius humi cubans, & erosus a pulvere,
Carnes tabefecit vigiliis,
Psalmorum concentibus, in statione noctem diemque durante:
Denique mentis extra molem corporis ad ea, quæ sursum sunt, peregrinationibus.
(Non enim committendum putat, ut molem hanc terrenam totam in sepulcra inferat,
Nec vermibus cibum largiorem præbeat,
Quos & gignat ipse, & ortos ex se nutriat.)
Idem lacrymarum fontibus maculas suas abstersit,
Siquam vel exiguam habebat adspersam sibi, (sapiens.
Quemadmodum vitæ hujus cæno respergitur quivis etiam
Præterea notis in carne pulcherrimis obsignatus est,
Quæ per preces, multosque labores, ac molestias, in ipso exa-
(Quibus olim facta illa degustatio me adflixit, (ruit,
Ad terram tendentem, abjectam humilemque matrem)
Per frigus item, per famem, per viles & laceras vestes,
Dum immortalitatis vestem consequi cupit.
Etiam carnis petulantiam ciborum inopia compescuit,
Quotidie cibum unum petens, nimirum mortem.
Scit enim unicum esse cibum angelorum simplicem, Deum.
Alius nunc quidem pauper est, verum aliquando erat, quum divitiis abundaret.
Nimirum malebat exonerationem quasi navis fieri, ut levius & expeditius navigaret;

Ab-

τὰ σφῶν κακά,
Καὶ ταῦτα χωρὶς δακρύων· ὁ γῆς ξένος,
Ἄδακρυς ἐκλάλησις ἀῤῥωστημάτων.

586. Τύποις τε σαρκῶν] credo genuum callo. Sic de Asella Hieronymus in ejus laudatione, genua ejus præ orandi assiduitate callo obducta fuisse refert. Nisi forte catenæ illius ferreæ impressa carni vestigia significare voluerit, de qua v 604.

588. Ἡ παλαιὰ γεῦσις] al. χεῦσις. Minus bene: gustationem enim pomi in Paradiso innuit: unde nobis laborum omnium origo, nisi potius ita explicandum videatur, *quorum gustus jam olim ab adolescentia mihi cognitus me confecit*. Mox pro τιθηνὸν μητέρα, alii ταπεινὴν μητέρα prætulerunt.

590. Ποθῶν] ita in vetere libro legebatur: pro quo πόθῳ substituerim.

593. Τὸ θνήσκειν] non recte hic se habet interpretatio. Corrige:

Et carnis petulantiam inopia contudit cibi,
Quotidie mortem æmulatus abstinentia.

596. Ἐκβολὴν ἔστερξε] ut navigantes solent, quum tempestatibus jactantur. Alibi:

Μηδὲν ἀξεστατόν· ἀλλὰ πᾶν ῥίψας βάρος
Βίῳ ματαίῳ, καὶ κακῶν τῶν ἐνθάδε.

597. Γύ-

Ῥίψας πένησιν, οὐ βυθῷ, τὸ φορτίον.
Οὗτος φυγὼν πόλεις τε καὶ δήμου κρότους,
Καὶ τὴν ζάλην, ἣ πάντα τὰν μέσῳ στρέφει,
Τοῦ νοῦ τὸ κάλλος τῷ Θεῷ συνήρμοσε,
Μόνος τὰ θεῖα καὶ μόνῳ κοινούμενος.
Οὗτος τὸ καλὸν σῶμα, (πῶς γὰρ οὐ καλὸν
Τὸ τῶν ἀρίστων;) μαργάροις συνέκλεισε
Δεσμοῖς σιδηροῖς, λαθραίῳ κοσμήματι,
Σφίγξας ἑαυτὸν οὐδὲν ἠδικηκότα,
Ὡς μήποθ' ὑβρίσειεν ὢν ἐλεύθερος·
Καὶ συνδίαν αἴσθησιν αὐτῶν τὴν πλάνην·
Τούτῳ τὸ πνεῦμ' ἔταξε γράμματος βάθη
Λύσαντα πολλῶν ἐσφραγισμένων φρεσί.
Τοιαῦτα κάλλη καὶ σύ μοι φράζειν τὰ σά·
Οἶκος, γυνὴ σφριγῶσα, τέκνων ὁδός,
Κτῆσις, κελευσταί, πράκτορες, βοαί, δίκαι,
Ἅπαντα μεστὰ φροντίδων καὶ πραγμάτων.
Τράπεζα φλεγμαίνουσα τῶν ἐδωδίμων,
Ταῖς ὀψοποιῶν καὶ κερασμάτων πλοκαῖς,
Γῆς καὶ θαλάσσης καρποφορούντων ἐντέροις,
(Ἐξ ὧν ὁ νοῦς βαπτίζετ', οὐδ' ἔχει πλάτος,)
Μύροις, γέλωσι, ψαλμάτων συναυλίαις,
Οἷς κυμβάλων δεῖ καὶ ποδὸς ψοφημάτων.
Ἄλλαι δὲ λύσσης ἔμπλεῳ τῆς συμφύτου,
Νοσοῦντες, οἰδαίνοντες, ἐπιλωβώμενοι
Γυναιξίν, ἄρτι νυμφίοι, τὸ μέτριον,
Οὔπω λύσαντες παστάδας γαμηλίους,
Ἢ καὶ πόθοις συζῶντες ἀζύγοις ἔτι,

Περὶ

597. Ῥίψας πένησιν, οὐ βυθῷ] tacite Philosophum Cratetem, vel alium, ut quidam volunt, carpere videtur, qui opes in mare abjecit, demergere illas, quam ab iis demergi se malle dictitantem. Potuisset enim in egenos multo illas sapientius distribuere. Carm. XVIII: ubi de Cratete:

Φασὶν τὸν αὐτὸν, ὥς τινος δ' ἀλλοτρίου,
Τῶν φιλοσοφούντων ἐξ ἴσου φρονήματος &c.

v. Carm. p. 208.

604. Δεσμοῖς σιδηροῖς] *Tantum relligio potuit suadere malorum.* Carm. XLVII, de monachis quibusdam:

Οἱ δὲ σιδηρείοισιν ἀλυκτοπέδαις μογέουσι,
Τήκοντες κακίην σὺν χροῒ τηκομένῳ.

607. Αἴσθησιν αὐτῶν] lege, αἰσθησίαν αὐτοῦ πλάνην. Mox pro ἔταξε interpres legit ἔδειξε. Sed nec ita sequentia se bene habent. Malim: ἔδειξε γραμμάτων βάθη Λύσαντι πολλῶν ἐσφραγισμένα φρεσί, ultima in ἐσφραγισμένα producta ob sequentes consonantes. Quod si cui τὸ ἔταξε magis arriserit, pro τούτῳ, τοῦτον reponendum erit.

611. Γυνὴ σφριγῶσα] Episcopis enim tunc temporis uxores habere licitum erat. Hæc & liberis exceptis, nulla verior Episcoporum hujus

Abjecto illo in pauperes onere, non in profundum mare.
Et ea tempestate, quæ in medio rerum humanarum cursu
omnia volvit, & agitat,
Pulchritudinem mentis suæ Deo applicuit,
Solus cum solo res divinas tractans.
Alius pulchrum corpus suum; (& qui non pulchrum sit
Præstantissimorum hominum corpus?) unionibus inclusit, &
Ferreisque vinculis, ornamento clandestino, (constrinxit,
Semet illigavit facinore nullo designato,
Ut ne umquam solutus ac liber insolenter se gereret,
Constringens nimirum sensus in se ipso, qui a natura sunt erronei ac vagabundi.
Alii spiritus literæ profunditates commonstravit,
Solvens & aperiens ea, quæ multorum mentibus obsignata
sunt & occulta. (rato.
Talia sunt horum ornamenta. Nunc tu mihi tua commemo-
Nimirum ea sunt domus, uxor lasciviens, liberorum actiones;
Facultates, operarum præfecti, exactores, clamores, supplicia,
Cuncta curarum negotiorumque plena;
Mensa cibis celebribus abundans,
Cupediariorum ac temperaturarum argutiis,
Quæ maris ac terræ fructus intestinis afferunt,
(Quibus ipsa mens sic demergitur, ut latitudinem, spatiumve
se explicandi non habeat)
Abundans item unguentis, risu, cantilenarum concentibus,
Qui & cymbala, & strepitus pedum saltantium requirunt.
Alii furore insito nativoque pleni,
Morbo nullo laborantes, nitida cute conspicui,
Recens facti sponsi, &, ut moderate quid dicam,
Nondum apertis nuptialibus thalamis,
Vel etiam suis cum amoribus innuptis adhuc viventes,
Prius-

jus seculi dari possit descriptio, quam quæ hic exhibetur.

612. Κελευσταὶ] proprie in navibus hi, qui remiges celeusmate ad opus excitabant.

619. Ἄλλοι δὲ λύσσης] non cepit hæc Leunclavius. Λύσσα hic est libidinis æstus, ἣν λυσσῶσι οἱ ἐρωμανεῖς. Sic Phocylides:

Πολλοὶ γὰρ λυσσῶσι πρὸς ἄρσενα μίξιν ἔρωτος.

Noster c. LXIII:

Ὁππόταν λύσσῃ βεβορὼς ἐστι νέων.

Vertendum fuerat:

Alii innato libidinis æstro conciti,
Æstuantes, turgentes, perpasto & nitido
corpore,
Ut mulieribus placeant, sufficiantve, recens sponsi, &, ne quid nimis,
Nondum apertis &c.

sic Carm. XI:

Ἀρτίγαμοι, ζείοντες, ἔτι χνοάοντες ἴουλον,
Καὶ κλέπτας φυσικοῖο πυρὸς, φαίνουσιν ἔχοντες
Ἠρέμα φιλότητα, ὅτ' ἀμφαδίην ἀλέονται.

Πρὶν καὶ παρειὰν ἀνδρικῷ κοσμήματι
Θριξὶν καλύψαι, παντελῶς ἀρτίχνοοι,
Νέοι τὸ σῶμα, τὸν τρόπον νεώτεροι,
(Ἢ καὶ παλαιῶν ἡμερῶν, πλήρεις κακῶν)
Ἔπειτ᾽ ἀσάρκων εἰσὶ τέκνων προστάται,
Ἃ πνεῦμα τίκτει σαρκὸς ἐξῳκισμένον.
Τιμῶν πάθη μαθόντες, οἷς πεπόνθασι,
Συνήγοροι σφῶν ἐν κακοῖς ἀλλοτρίοις,
Διδόντες ὥσπερ λαμβάνουσ᾽ ἐξουσίαν.
Οὔποι μὲν οὕτως· καὶ τάχ᾽ ἂν καὶ βελτίους
Αὐτῶν γενόμενοι κωλύονται τοῖς θρόνοις.
Τὸ γὰρ κρατεῖν τὸν ἄφρονα ποεῖ χείρονα,
Ὁ δ᾽ ἐξ κρατῆς ἕστηκεν ἠτιμασμένος,
Κάτω νενευκὼς, πρὸς θεὸν μόνον βλέπων,
Στέργων μαθητοῦ χώραν, οὗ μηδ᾽ ἄξιος.
Ἴσως μαθητὴς οὗτος ὁ νῦν διδάσκαλος.
Εἴπερ τὸ κρατεῖν οὐ τόπῳ γνωρίζεται·
Τοιαῦτ᾽ ἐν ἡμῖν ἰσχύει τὸν βάσκανον;
Οὕτω σοφίζετ᾽ εὐστόχοις πονηρίαις,
Ὅταν δῆμόν τιν᾽, ἢ πόλιν πλῆξαι θέλῃ,
Πρὸς οἷς ἑκάστου πειρᾶται, καὶ σύντομον
Νόμον δίδωσι πονηρίας τὸν προστάτην·
Ἔπειτα χαλκὸς χρυσὸν ἠμφιεσμένος,
Ἢ καὶ χαμαιλέων ἕκαστος χρόας,
Πώγων, κατηφὲς ἦθος, αὐχένος κλάσις,
Φωνὴ βραχεῖα, πιστὸς ἐσκευασμένος,
Νωθρὸν βάδισμα, πάντα, πλὴν φρενὸς, σοφὸς,

Τὸ

628. Παλαιῶν ἡμερῶν] obscurius est τὸ *antiquorum dierum*. Malim:

Quin potius nequitia senes, scelerum pleni.

631. Τιμῶν πάθη] D. Hieronymus adv. Joh. Hierosl. *Natura hominum prona est ad clementiam: & in alieno peccato sui quisque miseretur.*

640. Τὸν βάσκανον] Diabolum.

649. Πώγων] non pictor elegantius hypocritam descripserit. Αὐχένος κλάσις opponitur ὑψαυχένι φρονήματι. Nimis tamen affectata hominum erat effeminatorum, ut est apud Dionem Chrysost. de Regno & Tyrannide: item Clementem Alex. Pædagog. l. III, c. XI. Esaias c. III, 16. de filiabus Jerusalem: Καὶ ἐπορεύθησαν ὑψηλῷ τραχήλῳ. Noster Carm. LIX;

Ἔστω σοι πώγων τε βαθὺς, καὶ στάκκινος ἦθος.
Κ᾽ αὐχὴν ἐπιθρυπτος, δὲ σχήματα καινὰ τίθει.

& paulo ante:

Ὡς στυγνὸς, ὦ πάντες, καὶ ὠχρὸς, κἀνυπόδητος.
Αὐχμηρός τε κόμην, φθεγγόμενός τε μόγις!
Καὶ ζώνῃ διαρεῖ τὸ χιτώνιον, ἦτε μέλαινα
Διπλοῖς ἐνταλως ἕλκετ᾽ ἐς ἀστραγάλους.

650. Πιστὸς ἐσκευασμένος] Puto hic aliquid latere vitii. Series enim effecti ad severitatem exterioris habitus aliud quid requirit. Forte, χιτὼν ἴσος.

651. Νωθρὸν βάδισμα] compositus scilicet incessus ad gravitatem. Vocat hoc κατὰ γόμ-

φους

Priusquam genas ornamento virili, nimirum
Pilis, vestitas habeant, omnino prima lanugine,
Corpore juvenes, moribus & affectibus juniores,
(Vel etiam antiquorum dierum, vitiis referti)
Præfecti scilicet ac antistites sunt liberum carne non procrea-
Quos spiritus absque commercio carnis gignit. (torum,
Quum affectiones illas animi habere didicerint in honore,
quibus antea laborabant,
Alienis in vitiis suimet ipsorum patroni, (sumant.
Concedentes peccandi licentiam aliis, itidem ut ipsi eam sibi
Et horum quidem hujusmodi est ratio. Quod si forte se
ipsos vincere,
Meliusque se gerere velint, per ipsa solia impediuntur.
Nam imperium atque potestas ex homine stulto pejorem
efficit. (pers,
Interim continentia præditus aliquis stat omnis honoris ex-
Vultu demisso, Deum solum intuens,
Discipuli locum boni consulens & amplectens, cui fortasse
ne par quidem est
Ille discipulus, qui modo doctoris sibi munus usurpat;
Siquidem antistitis potestas ex loco non pendet.
Tantumne virium in nobis invidum illum habere?
Nimirum ita nos argute circumscribit malitia sua successu
non carente,
Quum populum aliquem, vel urbem vexare cogitat.
Quem quidem præter conatum singulorum animos tentat,
& legem (bitatis constituens.
Compendiariam, brevemque fert, nimirum antistitem impro-
Tum vero cernimus deinceps æs auro vestitum,
Vel coloris in chamæleonte mutationem,
Barbam, mores tristes, cervicis inflexionem,
Vocem pertenuem, hominem fidelem habitu ornatuque tan-
tum expressum, ac repræsentatum, (cepta mente:
Incessu lentum, rebus in omnibus sapientia præditum, ex-
Quæ

φας βαδίζειν Libanius p. 570. Petronio appellatur *incessus arte compositus.* Videsis de hoc Clem. Alexandrinum p. 253, Athenæum l. XII p. 525. A Gellium l. IX, cap. XI, Bochartum in Phalego l. IV, c. XIX. Aristænetus lib. I, epist. XIX, τεταγμένα βαδίζειν dixit, ubi & inter illa modestiæ specimina βραχυλογία ἐν ἠρεμαίᾳ φωνῇ. Contra apud Apulejum lib. II Milef. Speciosus & *immeditatus incessus* laudatur. Nam modestus incessus, & vultus compositus indicia bene educati hominis sunt: cujus ideo magna apud Græcos cura fuit, ut plu-

Τὸ πρῶτον ἐν πρώτοις τι τῶν νυνὶ καλῶν,
Ἐφοὺδ τὸ σεπτὸν, ἢ Σαμουὴλ διπλοῖς,
Σκίμπους ταπεινὸς, οὐδ' ὅλως δεσμούμενος,
Τὰ πρὸς χάριν παρθένων κοσμήματα
Λίνῳ περισφίγγων τε καὶ σακκούμενος,
Τὰ πρόσθεν εὐχῆς σύμβολα προκείμενα.
Πῶς μή τι ῥήξω ῥῆμα τῶν ἐμοὶ ξένων;
Οὐκ ἂν δυναίμην μή τι καὶ θυμοῦ φέρειν
Κύβευμ'· ἐπίσχες, ἢ τρυφὴν, ἢ τὰς τρίχας.
Τί καὶ τὰ μὴ σὰ, καὶ τὰ σὰ ζητεῖς ἔχειν;
Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα.
Χωρὶς τὰ Μερρᾶς καὶ Σιλωὰμ ῥεύματα.
Τὰ μὲν γὰρ οὐδὲ γευστὰ, τῶν δὲ καὶ νόσοι
Ἡττῶντο πρῶτον ἀγγέλῳ κινουμένων.
Διπλοῦν φυτεύεις ἀμπελῶνα, διοστὰ δὲ
Σπείρεις· τὸ δ' ἔνδυμ' ἐκ δυοῖν ὑφασμένον.
Τὰ δ' οὐχ' ὁμοζυγοῦντα συζυγῇ τίθεις·
Ἀπηγόρευται δ', εἴπερ οἶδα, τῷ νόμῳ
Τὸ πλεκτὸν, ἐκκλίναντι τὸν διοστὸν τρόπον.
Ἄλλος γυναικῶν κόσμος, ἄλλος ἀρρένων.
Ἄλλο κολοιῶν ὕψος, ἄλλο δ' αἰετῶν·
Αἰσχρὸν μεγάλων μίμησις ἐν μικροῖς λίαν.

Μικρο-

ribus docet Casaubonus ad Athen. p. 55. qui & variis vocabulis corruptum & lascivum incessum notaverunt. Unde apud Athenæum lib XIV, p 643. *Καλλαβίδας βαίνειν*, & lib. XV, p. 685, *κοσμοσάνδαλα βαίνειν*. Apud Heliodorum in Æthiopicis *βλακώδης, ἁβρὸν βαίνειν*: de quo & Suidas in *ἁβρὸν βαίνειν* respici poterit, item Hesychius in *σαλακωνίσαι*, & *σαλάξασθαι*. Ita enim appellabant *ἁβρῶς καὶ μετὰ τρυφῆς βαδίζειν*. Sic & Jesaias filias Sion castigat *τοῖς ποσὶν ἅμα παιζούσας*, cap III, 16.

653. Ἐφοὺδ] *Ἐπωμίδα*, *superhumerale, palliolum ex auri filis intextis Hyacinthi, cocci, & purpura subtegmini, & stamini byssino miræ pulchritudinis, in modum caracallarum sine cucullis*: Hieronymus de veste Sacerdotali. Versum præcedentem huc potius referendum puto, quam ad antecedentem vocem *sapientiæ*. Quare verterim: *Quodque in his, quæ nunc pulchra habentur, primum est, Ephod venerandum* &c. Id est Episcopalis dignitatis insignia, quæ nunc omnium animis oculisque pulcherrima rerum videntur. *Διπλοῖς* autem Samuelis memoratur I Reg. II, 19, ubi mater ejus Anna *διπλοΐδα μικρὰν* ipsi fecisse dicitur: quod ipsi genus indumenti perpetuum fuit, sic ut ex eo facile a Saulo Samuel agnosceretur, quia erat *διπλοΐδα ἀναβεβλημένος*, I Reg. c. XXVIII, v. 14.

654. Σκίμπους] interpres *σκίμπουν* legit, vertens *Scipionem*. Quod miror; nil enim minus hic convenit respectu alligationis. Melius, *sellam humilem, necdum totam vestitam seu revinctam*: nisi quis *grabatum* maluerit: hunc enim Attici *σκίμποδα* appellabant.

655. Παρθένων] interpres *κοσμήματα λίνῳ περισφίγγων τε καὶ σακκούμενος*, legit. Margini codicis adscriptum erat pro varia lectione. al. *κοσμήματα*. Malim tamen retinere quod in nostro Codice est, *κοσμήματι*, & pro *λίνῳ* legere *λινῷ*, a *λινοῦς*: estque lineum reticulum, quo virgines capillos colligebant; *κόρυμβος*, vel *ἐμπλόκιον*, vel *τρίχαπτον*: de quibus consulendi Suidas, Hesychius, Pollux. Lucretio *Anadema, redimiculum*. Homero *πλεκτὴ ἀναδέσμη*

Quæ quidem ſapientia princeps eſt inter prima mundi bona
bonum.
Cernimus & venerandam Ephodum, & Samuelis diploïdem,
Scipionem humilem, prorſus non alligatum;
Capitis ornamenta virginibus peculiaria
Valde conſtringentem, & in morem ſacci componentem, ut
turgida ſint : (expoſita.
Ab anteriori parte notas, ac ſigna precationis hominum oculis
Quo pacto non proferam verbum mihi ceteroquin inſolens?
Equidem id non poſſum, nedum iræ ludibrium ferre.
Tu vel deliciis illis, vel comis abſtineto.
Cur & tua quæ ſunt, & quæ tua non ſunt, habere deſideras?
Separati ſunt Myſorum ac Phrygum limites.
Diverſa Merrhæ Siloæque fluenta.
Nam illa guſtatus reſpuebat, hæc etiam morbos ipſos
Superabant, poſteaquam primum ab Angelo movebantur.
Duplicem conſeris vineam : duplicem
Sementem facis: veſte duplici de materia contexta uteris.
Non copulanda ſub jugum unum conjungis.
Lege, ſi neſcis, interdictum hoc erat textum,
Ut quæ morum diverſorum connexiones haud ferret.
Alius mulierum cultus eſt, alius virorum.
Alia graculorum ſublimitas, & aquilarum alia.
Turpis eſt magnorum in parvis admodum imitatio.

Parum

δίζωμα. De reipſa D. Hieron. l. 11 adv. Jovinian. *Coma in occipitium frontemque tornantur.*

658. Πῶς μή τι ῥῆμα] ſic Carm. XI:
Φθέγξομαι οὐκ ἐθέλων μὲν, ἀτὰρ λόγον ἔκτοθι ῥίξω
Ψυχῆς, ὡς ὅτε κῦμα βιαζόμενον ἔκτοθι λάβρον
Πνεύματι, καὶ σπήλυγγας ὑποτρέχον, οὐκ ἐπίοπτα
Καχλάζει, καὶ πού τι διεκπίπτει ψακάδεσσι
Ῥηγνυμένης αἰθύσσει ἀνὰ στόμα· τοῖα πέπονθα.

660. Ἢ τρυφὴν] τρυφὴ hic mihi fictam illam modeſtiæ ſpeciem, vel etiam nigram tunicam ſignificare videtur, cui Maximus, quem hic tacite perſtringi e capillis liquet prolixioribus, ἐνδιεθρύπτετο. Non enim coma iſtiuſmodi Philoſopho conveniebat Chriſtiano: unde & Carm. I. ea ipſi ablata dicitur, cum ad ſedem Conſtantinopolitanam aſpiraret. Sic infra v. 686:
Ἕλξω τὸ φαιὸν προσδεδεγμένον χιτώνιον, &c.
Καὶ γὰρ ἐν τούτοις ποτὲ τρυφᾶτε.

662. Χωρὶς τὰ] uſus eſt noſter hoc adagio & alibi, ubi & auctorem ejus Alcmæonem citat. Ita enim Carm. XVIII, p. 209:
Χωρὶς τὰ Μυδῶν καὶ Λυδῶν ὁρίσματα,
Ἀλκμαίωνος δ᾽ εἴ τις τόδ᾽ ἀκούσει ποτέ.
ubi τὰ Μυσῶν reſtituendum interpres quoque vidit, qui *Myſos* vertit, ſed in voce Λυδῶν nihil mutavit. Item pag. 20 Carm I:
Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα.
unde & ibidem Φρυγῶν pro Λυδῶν reponendum videtur. Item p. 249, Præfat. in Carmina ſua:
Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα.
Χωρὶς κολοιῶν κἀετῶν ὑψώματα.

663. Τὰ Μεῤῥᾶς] Μεῤῥᾶ, Mara, fons aquæ amaræ, Exod. XV, 23.

666. Διπλῆν φυτ.] Vid. Deuteron. XXII, 9, 10, 11.

672. Ἄλλο κολοιῶν] Vid. Adag.

673. Αἰσχρὸν μεγάλων μίμημα] Sic &

Isocr,

Μικροπρεπὲς γάρ· οἱ Φαραὼ φαρμακοὶ
Σαφῶς σε πειθέτωσαν ἱστορούμενοι.
Ἀλλ' εἴ τις εἶναι τῶν σοφῶν ἐσπούδακας,
Μή μοι μόνην τὴν ῥάβδον εἰς ὄφιν τρέπειν.
Ζητῶ τὰ πάντα, κἂν ἔσαι τὸν μέγαν Ἀάρων:
Εἰ δ' ἐντέταξαι σὺν μάγοις Αἰγυπτίων,
Εἰ καλὸν, ἐξάσκησον εὐθέως ὅλον.
Οὐδεὶς φθόνος σοὶ τῆς καλῆς μιμήσεως.
Εἰ φαῦλον, ἐκτὸς στῆθι· φεῖσαι τῶν ἐμῶν·
Ἐμὸν γὰρ ἴσθι, κἂν ὑποκρίνῃ σοφῶς·
Ἀποστερεῖς με καὶ σὺ τὴν μίαν ἀμνάδα.
Μοιχεύεται τὸ σχῆμα· τίς Νάθαν φράσει;
Ῥῆξαι τὸ φαιὸν περιβεβλημένον χιτώνιον,
Εἴ που λαβοίμην· καὶ γὰρ ἐν τούτοις ποτὲ
Τρυφᾶτε, ὥσπερ βρωμάτων ἐν χείροσιν,
Ὅταν πάθητε πλησμονὴν ἐν τιμίοις.
Ῥῆξόν τι καὶ σὺ τῶν ἐμῶν, ἄν που λάβῃ,
Τῶν μαλθακωτέρων τε καὶ νόθων ἐμοί.
Τούτων τί ἂν γένοιτο ἐνδικώτερον;
Ἔστω Λάβαν τὰ λευκά· τὰ ἐπίσημα δὲ
Τοῦ πολλὰ μοχθήσαντος ἐπὶ ποιμένος,
Νυξὶν παγέντος, ἡλίῳ κεκαυμένου.
Αἰσχρῶν μὲν οὖν αἴσχιστον ἡ τρόπου πλάσις.
Ὅμως φύλασσε, καὶ μ' ἐπαινέτην ἔχεις.
Νῦν δ' οἷον ἐστι τοῦτο, καὶ τῷ προσφερές;
Ἆρ' ἐστι καὶ παῖξαί τι τερπνῷ πλάσματι
Σπουδῆς μεταξύ; καὶ γέλως ἐν δακρύοις.
Γαλῆν καθίζει μῦθος εἴσω παστάδος.
Νύμφη γὰρ εἶχε, νυμφικῶς ἐσταλμένη.
Ἔδνα, κρότοι, γέλωτες· ἦν λαμπρὸς γάμος.

Ἡ δ'

Inops, potentem dum vult imitari, perit. apud Phædrum lib. 1 de rana bovis imitari cupiente magnitudinem.

680. Εὐθέως ὅλον] al. ἰθέως ὅλον. Quod forsan rectius. Sic infra v. 753:

Ἄνω φανέντα ἐνθέοις κινήμασι.

682. Ἐκτὸς στῆθι] *extra cancellos consiste.* Id est, ne tibi Episcopalem dignitatem arroges. Φεῖσαι τῶν ἐμῶν, id est, ἱερέως ἡμετέροιο. Carm. xi, ubi de cancellis his ab impudentibus hominibus, passim sacram sedem invadentibus, perruptis ac violatis fusius agit.

684 Ἀποστερεῖς με] II Reg. xii. 3, 5.

685. Τὸ φαιὸν] nigro enim pallio Philosophi Christiani usi sunt: ita & monachi nigra subucula vestiti, apud D. Hieron. adv. Jovinian. l. II

694. Ποιμένος] Jacobi. Genes xxxi. 40.

696 Αἰσχρῶν μὲν οὖν] malorum pessima est hypocrisis. Vid. Juven. in impudicos Philosophos.

697. Ὁ-

Parum enim hoc decet, ac ineptum eſt. Venefici hoc tibi
Pharaonis
Perſuadeant; de quibus in hiſtoria ſacra perſcriptum legimus.
Quod ſi umquam ſapiens ut eſſes, operam dediſti,
Noli ſolam mihi virgam in ſerpentem convertere.
Deſidero abs te, ut per omnia ſis magnus ille Aharon.
Quod ſi magorum Ægyptiorum in numero & collegio es,
Siquidem recte facis, totus in eo ſtudio velut adflatus a numine temet exerceto. (debet)
(Nec enim quiſquam invidere tibi præclaram imitationem
Sin male; ſubſiſtas extra nos, & a meis abſtineto.
Nam mea ſcito eſſe, tametſi aliud argute ſimules.
Nimirum tu quoque me unico ſpolias agno. (indicabit?
Adulterio quaſi quodam vitiatur habitus. Quis hoc Nathan
Equidem accurrens fuſcum illud palliolum tibi diſcerpam,
Si te prehendero. Nam ea quoque nonnunquam
Pro deliciis quaſi quibuſdam uſurpatis, quemadmodum interdum cibis vilioribus veſcimini.
Quum magno coemtorum pretio ſatietas vos cepit.
Viciſſim tu mea diſcerpito, ſi quid deprehenderis
Aliquanto mollius, ac minime mihi germanum, ac conveniens.
Quid hiſce ſtatui poſſit æquius?
Tu, qui Laban es, albos habeto fœtus: maculoſi vero
Paſtoris illius ſunto, qui magnos labores exantlarit,
Noctu a frigore læſus, interdiu a ſole aduſtus.
Enimvero rerum omnium, quæ turpes ſunt, turpiſſima eſt in moribus ſimulatio.
Nihilominus hoc tibi ſervato: me laudatorem habes.
At qualenam hoc eſt? & cui conſimile? (licet?
Num obſecro jucundo quodam figmento in re ſeria ludere
Licet vero. Etiam riſus in lacrymis.
Felem in thalamo nuptiali fabula collocat
Tamquam ſponſam, cultu ſponſalitio exornatam.
Munera ſponſalitia, plauſus, riſus, omnia aderant ut in ſplendidis nuptiis. Ea

697. Ὅμως φύλαστι] ſc. τὸν τρόπον πλάσιν. Perſiſte in illa ſimulatione, ut, ſi non caſte, ſaltem caute.

698. Καὶ τῶν περ(σφιὶς] interpres legit, καὶ τῆς πε. al. τό. rectius illud τῆς,

699. Ἄρ' ἔστι] ſic Carm. XXII:
Πρὸς ταῦτα καί τι μυθολογῆσαί σοι θέλω,
Εἰ δεῖ τι παίζειν ἐν μέσῳ τῶν συμφορῶν;

703. Ἕδνα, κρότοι, &c.] verſus hic Leunclavio aut præteritus, aut non lectus eſt.

Ibid.

Ἡ δ᾽ ὡς ἴδει μὲν διατρέχοιτ᾽ ἐν τῷ μέσῳ,
Νύμφη μὲν ἦν, γαλῆ δέ· τῷ Φανέντι γὰρ
Ἐπιδραμοῦσα δεῖπνον εἶχεν, οὐ γάμον.
Τοιοῦτός ἐστι πᾶς νόθος διδάσκαλος.
Τὸ γὰρ πεφυκὸς οὐ ταχέως μεθίσταται·
Ἀλλ᾽ εὔστροφός τις οὗτος ἐν τοῖς πράγμασιν,
Ὃν οὐκ ἐπαινεῖς, ἐντελής τε προστάτης,
Τρίβων παλαιῶν καὶ νέων κινημάτων.
Ὁ δ᾽ εὐσεβὴς μὲν, χρήσιμος δ᾽ αὐτῷ μόνῳ·
Τίς ταῦτα φησίν; ὡς λίαν κακότροπος!
Οὐδεὶς γάρ ἐστιν, ὅστις αὑτῷ ζῇ μόνῳ.
Οὔτ᾽ οὖν καλῶν τις, οὔτε μὴν τῶν χειρόνων.
Ἀλλ᾽ ὥσπερ οὗτος, οὐ τύχοι πάσας, ἀὴρ
Εὐωδίας μετέχειν, ἢ δυσωδίας,
Οὕτω τάχιστα τοὺς πέλας ποιούμεθα,
Καλοῖς μὲν ἧττον, τοῖς κακοῖς δὲ καὶ λίαν.
Μᾶλλον γὰρ εὐμίμητον ἡ πονηρία.
Εἰ δ᾽ οὗτος ἡμῖν καὶ πρόεδρος ἂν τύχοι,
Εἰ μὲν κάκιστος καὶ πονηρίας πλέως,
Τοῦτ᾽ ἔσθ᾽ ὃ καὶ νῦν, ῥάμνον ἄρχειν τῶν ξύλων·
Εἰ δὲ κράτιστος, αὖθις ἐν στύλῳ πυρὸς
Ἡγουμένῳ πορεύοιτ᾽ Ἰσραὴλ μέγας
Πρὸς ἣν ἅπαντες σπεύδομεν γῆν ἐλπίδος,
Κἂν μὴ κυκῶν τις, μηδ᾽ ἀγοραῖος ὢν τύχοι,
Πρωτεὺς σοφιστὴς εἰς κλοπὰς μορφωμάτων.
Ἢ καὶ Μελάμπους, ἤ τις ἄλλος ἄστατος,
Πᾶσιν τὰ πάντα ῥᾳδίως τυπούμενος
Πρὸς τὴν ἁπάντων ἀθρόαν καταστροφήν·

Πῶς

Ibid. Γέλωτες] nil enim nuptiis hilarius. Sed hic Fescenninos intelligi putem, de quibus D. Cyprianus de habitu Virginum: *Quasdam non pudet nubentibus interesse, & inter illam lascivientium libertatem sermonum colloquia incesta miscere:* &c.

708. Τὸ γὰρ πεφυκὸς] *Naturam expellas furca, tamen usque recurret.*

710. Ἐντελής τε προσ.] al. ἐντολῆς, & ita interpres: vertit enim, *legis*. Mallim tamen alteram retinere lectionem, & exponere: *Et omnibus numeris absolutus praesul.* Non enim de pio illo altero dubitari poterat, quin & ipse legis defensor foret. Sequens item versus minus feliciter expressus est. Repone: *veterum simul & novorum animi motuum peritus.* Pro κινημάτων, al κινήματα legunt, minus recte. Id est, novit hic artes tractandi animos hominum, prout hoc vel illo modo se habent, aut moventur, tam Catholicorum & veterum, quam Arianorum & Apollinaristarum, qui recentiores. Infra v. 759:

Τοῖς τάδ᾽ ἐντελεστέροις.

v. 753:

Εὐθέοις κινήμασι.

712. Ὁ δ᾽ εὐσεβὴς μὲν] sc. Gregorius noster,

Ea vero, quum murem in medio procurrentem vidiſſet,
Sponſa quidem erat, ſed felis. Nam in murem conſpectum
Irruens cœnam minime nuptialem ſumſit.
Tales ſunt omnes Doctores ſpurii & adulterini.
Nam quod a natura nobis adhæret, non facile mutatur.
At enim is, quem tu non laudas, cum agilitate magna verſatur
In negotiis, & legis antiſtes eſt,
Veterum recentiumque motus veſtigans atque terens.
Hic vero tuus religioſus ac pius, ſed ſibi ſoli utilis.
Quis hæc ait? Quam is eſt improbus!
Nam nemo eſt, qui ſoli ſibi vivat,
Neque bonus neque malus.
Sed quemadmodum hic aër ejus, quod forte attraxit,
Vel fragrantiam, vel fœtorem acquirit, (ximi noſtri,
Sic nos etiam quam celerrime tales evadimus, quales ſunt pro-
Ac boni quidem rarius, mali vero utplurimum.
Quippe procliviores ad imitationem mali ſumus.
Quod ſi nunc antiſtitem habeamus,
Si peſſimus ſit ac improbitatis plenus, (rum potiri.
Nimirum hoc eſt, quod dicitur, Rhamnum imperio ligno-
Sin optimus, rurſum populus Iſraëliticus
Præcedente columna ignis iter facit (tendimus.
Ad terram in exſpectatione poſitam, ad quam omnes con-
Etiamſi non ſit quiſpiam in circulis, & foro multum diuque
verſatus:
Vel Proteus ille furtim varias in formas ſeſe convertens:
Vel Melampus, vel quis alius inſtabilis,
Quamvis in figuram ſe facile conformans
Ab ſubitam rerum omnium converſionem.

Quo

ſter, quem ut nimis præfractum & ſeverum ferre non poterant.

716. Ἀλλ' ὥσπερ οὗτος] ſic Orat. 1: Οὐ γὰρ οὕτως οὔτε δευσοποιοῦ βαφῆς μεταλαμβάνει ῥᾳδίως ὕφασμα, οὔτε δυσωδίας, ἢ τοῦ ἐναντίου, τὸ πλησιάσαν, οὔτε νοσερός τις οὕτως εὐκόλως ἀναχεῖται εἰς τὸν ἀέρα, καὶ διὰ τοῦ ἀέρος ὁμιλεῖ τοῖς ζώοις ἀτμοῖς, ὃ δὴ λοιμός ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται, ὡς φιλεῖ τάχιστα τῆς τῶν προεστώτων κακίας ἀναπίμπλασθαι τὸ ὑπήκοον.

718. Οὕτω τάχιστα] τὸ ποιώμεθα a ποιόω hic derivatur, id eſt, eadem qualitate imbuo, ſimilem reddo, efformo, effingo. Inprimis hoc in aëre locum obtinet.

720. Μᾶλλον γὰρ εὐμίμ.] Vid. Juv. Sat XIV, & Plutarchum de audiendis poëtis, & in Alcibiade p. 350, Hieronymum ad Lætam, &c.

726. Κυκῶν] rectius κυκλῶν. Et ita interpres legit.

729. Μελάμπους] qui & ipſe in varias ſe figuras mutare noverat, ut in fabulis eſt. Vid. Schol. Hom. Odyſſ. λ'. & ό, Schol. Theocrit. eid. γ'. Herodot. l. II, Plin. l. VII, 33, &c.

730. Πᾶσιν τὰ πάντα]

Χαμαιλεόντων καὶ πολυπόδων τρόπον
Πολλὰς τιθέντες τοῖς λόγοις ἀεὶ χρόας,

ut ait Carm. *de vita ſua*.

736. Τὸ

Πῶς ἂν ἄχρηστον, εἰπέ μοι, τοῦτον καλεῖς,
Πρὸς ὃν βλέποντες βελτίους γενοίμεθ' ἄν;
Ἢ πῶς ἄριστον προστάτην καὶ δεξιὸν,
Πρὸς ὃν βλέπειν οὐ τοὺς ἐμοὺς διαπλύνεις;
Τό τοι περιττὸν καὶ προσάντες τοῖς σοφοῖς.
Τὸ δ' εὐγενὲς μάλιστα πιθανώτατον·
Ἐκεῖνος εἴης ὡς σὺ φρεῖς, οὗτος δ' ἐγώ.
Ἢ καὶ γραφέων ἄριστος οὗτός σοι δοκεῖ,
Οὐχ ὃς γραφῇ κινούμεν' ἀπλοῖς χρώμασι,
Ζεῦξίς τις, ἢ Πολύκλειτος, ἤ τις Εὐφράνωρ,
Ἀλλ' ὃς μὲν ἀνθηραῖς τε καὶ παντοσκίοις
Βαφαῖς ἄμορφα σώματ' ἐξεργάζεται;
Ὧν Καλλίμαχος καὶ Κάλαις ἤστην, ὡς δοκῶ,
Μόλις γράφοντες εἰκόνας τῶν εἰκόνων.
Τοιοῦτός ἐστι πᾶς ἀνὴρ πολύτροπος.
Ταῦτ' ἂν ὁρῶν ἔκαμνες εὑρεῖν ποιμένα;
Ὡς μικρὸν ἐσπούδακας· ἐγκαλύπτομαι·
Ὥσπερ λογιστὴν ἐσκόπεις τὸν προστάτην.
Κόσμου μέλει σοὶ, μειζόνων δ' ἐμοὶ λόγος·
Ἓν ἔργον ἐστὶν τοῦ ἱερέως, καὶ μόνον,
Ψυχὰς καθαίρειν ἐν βίῳ τε καὶ λόγῳ,
Ἄνω φανέντα ἐνθέοις κινήμασι,
Γαλήνιον, ὑψίνουν τε, τὰς θείας μόνας
Ἀκηλιδώτους ἐμφάσεις τυπούμενον,
Ὥσπερ κάτοπτρον ἔνδοθεν μορφούμενον,
Ἁγνάς τε πέμπειν προσφορὰς ὑπὲρ τέκνων,
Ἕως ἂν αὐτοὺς προσφορὰν καταρτίσῃ.
Τὰ δ' ἄλλα ἀφείσθω τοῖς πεδ' ἐντελεστέροις.

Οὕτως

736. Τό τοι περιττὸν] erravit hic Leunclavius. emenda: *Nimia & insolens garrulitas etiam sapientibus odiosa est: ingenua autem & pudens oratio maxime ad persuadendum apposita est.* Vide infra vers. 764. & seqq.

738. Ὡς σὺ φρεῖς] ita v. c interpres vertit, quasi ὡς σὺ φῂς legisset: verum tum quartus pes pro jambo spondæus est. Forte fuit; ἐκεῖνος εἴη, ὡς σὺ φῄς. i. *Sit ille, qualem eum prædicas.*

743. Ἄμορφα] anima carentia, quæ corporis forma est & vita, qua destituuntur εἰκόνες τῶν εἰκόνων.

744. Καλλίμαχος καὶ Κάλαις] Vid. Plin. Hist. nat. ubi fuse de pictoribus.

746. Πολύτροπος] Protei instar mutabilis, numquam idem, Chamæleon passim colores mutans, πᾶσιν τὰ πάντα ῥᾳδίως τυχόμενος, ut paulo ante dixit.

748. Ἐγκαλύπτομαι] quod solebant ii facere, qui pudore afficiebantur. Sic Socrates caput in Convivio apud Platonem pallio contexit de amore verba facturus. Et hinc velatum semper caput Pudicitiæ in nummis & marmoribus: idemque novis nuptis flammeo obnuptum. Contra apud Platonem γυμνῇ τῇ κεφαλῇ aliquid agere, vel dicere, *citra pudorem* significat. Ideoque & Honori sacra facientes capite aperto erant,

Quo pacto igitur inutilem vocas illum, dic mihi,
Quem intuentes meliores fieri possumus?
Vel qui præstantissimum ac industrium antistitem,
In quem tu intuens meos despuis?
Esto scilicet; multi sapientibus adversentur:
Quod generosum est, lubenter obsequitur, ac fidem eis habet.
Tu quidem ille sis, qualis mens tua: ego autem hic ero.
Num præstantissimus tibi pictor videtur esse,
Non qui res vivas simplicibus exprimit coloribus,
Ut Zeuxis quidam, vel Polycletus, vel Euphranor:
Sed qui floridis & apricis coloribus
Efficit informia quædam corpora, (& Calais,
Quorum erunt in numero mea quidem sententia Callimachus
Vix imagines imaginum pingentes?
Talis est omnis homo versutus.
Hoc igitur respiciens in reperiendo pastore laborabas?
Parum certe studii impendisti. Me quidem pudet.
Antistitemne putabas rationarium esse?
Stercora tibi curæ sunt. Meo judicio unum est maximum
Sacerdotis, & quidem solum, opus,
Nimirum animos vita doctrinaque purgare,
Divinis homines motibus sursum ferendo:
Utque sedatus sit, & sursum erectam mentem habeat, & solos in se divinos radios
Absque maculis habeat expressos,
Tamquam speculum intus conformatum:
Ac sanctas pro liberis suis oblationes mittat Deo,
Donec eos efficiat divinam oblationem. (possunt.
Cetera missa faciat, ac relinquat iis, qui ea rectius tractare
Sic

to erant, teste Plutarcho in Quæst. Rom. quia honor nemini pudorem incutit.

749. Ὥσπερ λογιστὴν] id est, qui tantum curam gereret redituum ecclesiæ. Cujusmodi homines astutos & vafros esse oportet, &c. ut supra v. 708, ἐνσχέφεις ἐν τοῖς πράγμασιν. Opum enim ecclesiæ, pecuniarum, donorum, vasorum, redituum, &c. λογισμὸς τοῖς γράμμασι τῶν προεστώτων, ἢ ταμιῶν τῆς ἐκκλησίας, continebatur, atque annotabatur. Quibus vero eorum cura committebatur ab episcopo, λογιστὴς dicebatur: ut liquet e Carm. I. p. 24.

753. Ἄνω φανέντα] id est, apud superos, cum Deo versantem, sive cælestia tractantem & cogitantem. Non vidit hic interpres, quantum potuit. Patet id e Carm. XVIII:

Ἐν ἔργον αὐτῷ φυσικόν τε καὶ μόνον,
Ἄνω φέρεσθαι, καὶ συνάπτεσθαι Θεῷ,
Ἀεί τε πάντῃ πρὸς τὸ συγγενὲς βλέπειν.

Vid. infra vers. 803.

755. Ἐμφάσεις] Vid. notas ad Carm. V, 8.

757. Προσφορὰς] oblationes, sacrificia precum, pro populo, qui τέκνα Episcopi. Προσφέρειν de sacrificio missæ dicitur. Sic noster Carm. I:

Οὐδ᾽ ἔασεν λατρείαν μίαν Θεῷ προσενεγκεῖν.

vid. & in operibus p. 495.

Οὕτως ἂν ἡμῖν ἀσφαλὴς ἔχοι βίος.
Ἐπεὶ δέ σοι μέγιστον ἡ παρρησία,
Ἔστω μέν· οὐδ' ἐμοίγε φαίνεται βραχύ,
Εἰ σὺν λόγῳ τε χρώμεθα, καὶ μετρίως.
Ὅμως ἄκουσον, ὡς ἔχει· τοῦ γὰρ σοφοῦ
Πλέον τὸ σιγᾶν, ἢ τὸ σὸν περιτρέχειν·
Καὶ σοῦ μέν ἐστι καὶ τὸ θάρσος ὡς θράσος.
Τοῦ δ' εὐγένεια καὶ τὸ συντελεῖν λόγον·
Εἴ που δὲ καιρὸς ἐμπέσοι παρρησίας,
Ὄψει μαχητὴν τὸν πρᾶον, καὶ πηλίκος
Ἐστὶ κατορθῶν, τηνικαῦτα γνωρίσεις.
Γνώσῃ, τί κέρκωψ, καὶ τί βρυχᾶται λέων,
Ὅταν τὸ μὲν σὸν ἐκπλύνητ' ἀνθρώπινον,
Κάμπτοντος εἰς γῆν τοῦ κακοῦ συνειδότος.
Οὐδ' ὢν ἁλωτὸς λαμβάνηται ῥᾳδίως·
Τρόπου γὰρ οὐδέν ἐστι πιθανώτερον.
Οὕτως ἔλαττον κἀνθάδ' ὁ τρίβων ἔχει,
Ὅμως δὲ λαμπρὸς ἐν μέσοις καθίζεται,
Ἀλλοτρίας τραπέζας ἐκκαρπούμενος,
Περιφρονῶν ἅπαντας ὡς ἀμβλώματα
Τοσοῦτον, ὅσον αὐτὸς περιφρονητικός·
Ἐν τοῦτ' ἔχων φρύαγμα λαμπρὰν τὴν πόλιν,
Ἐφ' ᾧ σε δεῖ καὶ μᾶλλον ὄλλυσθαι κακῶς·
Πλείους γὰρ οὔπω δημιουργεῖς τοὺς κακούς.
Κάνθων δὲ τίς ποτ' ἀστικῶν ἄλλου πλέον
Κάνθωνος ἐζήτησεν ἀγροίκου φέρειν;
Ἀλλ' ἔστω ὥσπερ ἐστί, κἂν οἰκῇ πόλιν·
Τί ταῦτα; πῶς μὴ ταῦτα συμπεράνῃ κακοῖς;

Πῶς

764. Τοῦ γὰρ σοφοῦ] unde noster c LIV:

Χείλεσι θῆκε θύρετρα· τὸ δ' αἴτιον, ὄφρα μάθοιμι

Μῦθον μέτρα φέρειν, παντὸς ἐπικρατέων.

765. Ἢ τὸ σὸν περιτρέχειν] Id est, inani volubilitate verborum huc illuc evagari. Sic Platoni ἡ περιτρέχουσα ἑταιρεία, vulgaris amicitia est, epist. VII.

766. Σοῦ μὲν γὰρ] al. καὶ σοῦ μέν ἐστι, &c. Sic Carm. XV:

Θρασὺς δὲ, θαρσαλέος πρὸς τὰ μὴ τολμητέα.

quare rectius verteris:

Tibi namque confidentia pro fiducia est.

θάρσος enim in bonis fiducia. θράσος in malis rebus audacia est. Vid. & orat. IV. p. 113. & Schol. Homer. Γλ. ί.

767. Τοῦ δ' εὐγένεια] verte: *huic autem ingenua verecundia videtur sermonis quandoque finem facere.*

770. Ἐστὶ κατορθῶν] melius interpretabere, si reponas:

Et quantum in facundia certamine praevaleat, tum demum senties.

Alias infra v. 791. οἱ κατορθοῦντες βίον, pii homines, probique, qui omnes virtutis partes implent.

771. Γνώσῃ, τί κέρκωψ] sic Carm. XXII:

Παῦ-

Sic vita nostra secure transigetur.
Quia vero tu maximum quiddam esse putas libertatem oris,
Esto sane: ne mihi quidem exiguum quid esse videtur,
Siquidem ea cum ratione, ac moderate utamur.
Et tamen audi, quo pacto se res habeat: sapientis viri
Silentium majus quiddam est, quam longæ ambages tuæ.
Tibi confidentia & temeritas idem sunt.
Ille vero generosum ac nobile quid ducit etiam posse orationem abrumpere.
Quod si tempus incidat, quo sit oris utendum libertate,
Proh! quam insignem præliatorem esse cernes eum, qui ceteroqui mitis est?
Animadvertes id temporis, quis sit, qui egregie hoc præstare possit.
Quid simiæ adulantis cauda, quid leonis sit rugitus, cognosces.
Quum medius homuncio exspuetur,
In terram se demittente mala conscientia;
Et quum invictus ille facile capietur.
Nihil hoc esse verisimilius puta.
Sic nimirum etiam hac in parte veterator indagatorque tuus ille succumbit.
Et tamen inter alios insignis sedet
Aliena mensa fruens,
Omnesque tantopere velut abortus præ se contemnens,
Quantopere ipsum contemni, ac nihili fieri oportebat.
Unum illud, quo se jactitet, habet: urbem splendidam scilicet.
Qua ipsa de caussa magis tibi pereundum erit.
Nam hoc modo plures improbos efficis.
Et quis umquam, obsecro, urbanus asinus majoris fieri voluit,
Quam rure degens quispiam?
Nimirum asinus est asinus, etiamsi in urbe habitet.
Quid de his dicam? Qui fieri possit, ut non hæc pro improbis faciant?

Qui

Παῦρας λέοντι μέτρῳ χίρχαντας φέρειν.

772. Ὅταν τὸ μῆ τὸν] Leunclavius male legit τὸ μέσον, vertitque, *medium*. Nec cetera valent: quare corrige:

Quum humana illa tua concidet atque despuetur loquentia,
Dejiciente illam in terram mala conscientia.
At meus hic sermo, nulli conscientia morsui obnoxius, facile accipietur.
Probitate oratoris nil ad persuadendum efficacius est.

Oratorem itaque virum bonum esse debere multis Quintilianus ostendit in Instit. Orat. Cicero de Orat. l. II. c. 43: *Valet igitur multum ad vincendum, probari mores, instituta, & facta, & vitam eorum, qui agent causas.* Et postpaulo: *Tantum efficitur sensu quodam ac ratione dicendi, ut quasi mores oratoris effingat oratio.*

778. Ἀλλοτρίας τράπεζαν] alieni carpens Episcopatus fructus. Τράπεζα enim hic de Episcopali sacra mensa accipitur; & hæc pro Episcopatu: estque signum pro re signata. Sic Carm x:

Θείαν δὲ ἀφεὶλλιβοῦσθε τράπεζαν, Στεφάνοις, φθόνοις.

788. Εἰ-

Πῶς δ' εὐδρομοῦσι μὴ σαφὴς ὄλισθος ἦν;
Πάχνουσι γάρ τι καὶ σοφοὶ τὴν οὐ σοφῶν,
Ὅταν κακοῖς μὲν εὐροῇ τὰ πράγματα,
Λυπρὸν δ' ἔχωσιν οἱ καθαρεύοντες βίον.
Ἢ τοῦτ' ἄριστον, ὥσπερ ἐν ζάλῃ τινὶ
Πάντα στρεφούσῃ μικρὸν ἐκκλίναντά τι,
Πάντων ἄνω τε καὶ κάτω δονουμένων,
Ἐν ἀσφαλείᾳ τὰς βραχείας ἡμέρας
Θέσθαι, τὸ γῆρας δ' ἐν καλῷ στῆσαι τέλει·
Θρόνους μὲν οὖν ἔχοιτε, καὶ τυραννίδας
Ὑμεῖς, ἐπεὶ καὶ πρῶτα ταῦθ' ὑμῖν δοκεῖ·
Χαίροιτε, ὑβρίζοιτε, πατριαρχίας
Κληροῦσθε· κόσμος ὑμῖν εἰκέτω μέγας.
Τόπους ἀμείβοιτ' ἐκ τόπων, τοὺς μὲν κάτω
Βάλλοιτε, τοὺς δ' ὑψοῦτε· ταῦθ' ὑμῖν φίλα.
Χωρεῖτ'· ἐγὼ δὲ συστραφήσομαι Θεῷ,
Ὧι ζῶ, πνέω τε, καὶ πρὸς ὃν βλέπω μόνον,
Ὧι πρὶν γενέσθαι μ' ἡ τεκοῦσ' ὑπέσχετο,
Ὧι κίνδυνοί τε συνῆψαν, καὶ νυκτῶν χάρις.
Τούτῳ τε θύσω νοῦ καθαρὰ κινήματα,
Ὡς γοῦν ἐφικτὸν, προσλαλῶν μόνῳ μόνος.
Ταῦτα πρὸς ὑμᾶς τοὺς κακοὺς ὑπὲρ καλῶν,
Οἷς εἴ τις ἄχθεθ', εὑρεῖν, ὃν ζητεῖ, λόγος.
Τὰ δ' ἄλλα ἐκεῖθεν, ὦ φίλοι, λελέξεται·
Πλὴν ἐξιτήριόν τιν' εἰ δοκεῖ λόγον,
Βραχὺν μὲν ἀλλὰ χρήσιμον, δέξασθέ μου

Ὡς

788. Εὐδρομοῦσι] possit & disjunctim legi, Εὖ δρομοῦσι; vertendum vero, *probus ac recto virtutis tramite decurrentibus.* Sequitur enim, πάχνουσι γάρ τι &c. Sic noster alibi:

Τὰ μὲν δὴ μέχρι τούτου εὔδρομος ἡμῖν ὁ λόγος.

799. Χαίροιτε] Carm. XIV:

Ὦ πάλλευθ' ἱερῆες· ἐγὼ θάνον· ὦ καὶ ἀλιτροὶ
Γείτονες. ὑμέτι μοι φρίξετε, ὡς τὸ πάρος.

801. Τόπους ἀμείβοιτ'] i.e per me vobis licet Episcopatus mutare, & ex una in aliam urbem transire; licet id mihi vitio verteritis, νόμους στρέφοντες, ut Carm. I. ait, τοὺς πάλαι τεθνηκότας. veluti Canonibus prohibitum: non ego tam severe vobiscum agam, quum hæ leges jam exoleverint. Antherus Episc. Rom. ad fratres per Bæticam & Tholosanam provincias Episcopos: *De mutatione vero Episcoporum, unde sanctam sedem Apostolicam consulere voluistis, scitote, eam communi utilitate atque necessitate fieri licere, sed non libitu cujusquam aut dominatione. Exemplum Petri. Eusebii, Felicis. Non enim mutat sedem, qui non mutat mentem; nec mutat civitatem, qui non sua sponte, sed consilio & electione aliorum mutatur. Nam sicut Episcopi habent potestatem ordinare regulariter Episcopos, & reliquos sacerdotes: sic quoties utilitas, aut necessitas expoposcerit, supradicto modo & mutare, & inthronisare potestatem habent.*

801. Τοὺς μὲν κάτω] ut me, & Paulinum. Extollite vero Nectarium, & Flavianum.

803. Ἐγὼ δὲ συστραφ.] Carm. *de vita sua:*

—Χά-

Qui non prosperitate rerum fruentibus certa pernicies sit?
Accidit etenim quiddam sapientibus etiam viris ab ipsorum
persona alienum,
Quum improbis secundæ res sunt,
Et virtutem colentes tristem agunt vitam.
Num igitur optimum fuerit, ut quis tamquam in tempestate
Omnia pervertente paulum deflectens,
Dum cuncta sursum deorsum agitantur,
Paucos vitæ dies in tuto collocet,
Ac senectutem in tranquillo statuat?
Quamobrem & vos solia retinete vobis, & tyrannides,
Quando illa vobis prima videntur esse.
Valete; insolentes estote: Patriarchatus (cedat.
Per sortes inter vos distribuite. Magnus hic mundus vobis
De locis aliis in alia migrate: hos dejicite,
Illos attollite. Nimirum hæc jucunda vobis sunt.
Pergite. Ego me ad Deum convertam,
Cui vivo & spiro, ad quem solum respicio: (ederer:
Cui me mater mea promisit ac devovit, priusquam in lucem
Cui me tam pericula, quam benigna insomnia conjunxerunt.
Ei mentis meæ puros motus consecrabo,
Quantum ejus fieri poterit, solus cum solo colloquens.
Hæc ad vos improbos pro bonis dicta sunt: (rebat.
Quod si cui sunt ea molesta, reperit oratio nostra, quem quæ-
Cetera vobis, amici, altera in vita dicentur.
Unum tamen quiddam, si videtur, a nobis accipite,
Velut in discessu a vobis nostro prolatum, breve illud quidem,

Veluti

— Χάρις πολλὴ φέρειν.
Οὔτοι διδάσκουσί με τοῖς ἄνω σαφῶς
Πάντων ὑπερφρονοῦντα τῶν πλανωμένων.
item:
Ζητῶ τιν' οἰκεῖν ἐκ κακῶν ἐρημίαν,
Οὗ μοι τὸ θεῖον τῷ μόνῳ ζητούμενον,
Ἐλπίς τε κούφη τῶν ἄνω γηροτρόφος.

805. ᾧ προὐχθέσθαι] Carm. I, de matre:
Αὕτη ποθοῦσα παιδὸς ἄρρενος γόνον
Ἰδεῖν ἐν οἴκῳ, πρᾶγμ' ἐν πολλοῖς φίλον,
Θεῷ προσωμίλησε, καὶ δεῖται τέκν
Τυχεῖν. Ἐπεὶ δ' ἦν δυσκάθεκτος τὴν φρένα,
Δῶρον δίδωσι, ὅνπερ ἠξίου λαβεῖν.

806. ᾧ κίνδυνοι] tempestatis scilicet, ut fuse eodem carmine primo exponit.

Ibid. Καὶ νύκτων χάρις] Carm. XV.
Καί ποτέ μοι κνώσσοντι παρίστατο τοῖος ὄνειρος,
Ἕλκων ῥηϊδίως ἐς πόθον αἰθερίης.
Δοιαί μοι δοκέεσκον ἐν εἵμασιν ἀργυφέοισι
Στράπτειν παρθενικαὶ πλησίον ἱστάμεναι, &c.
Vid. & Carm. XII.

809. Ταῦτα πρὸς ὑμᾶς] ad Presbyteros hæc dicuntur, de quibus fuse agit Carm. Jamb. XXIII:
Οἱ δ' ἐν λάθρᾳ δυσμενεῖς,
Ἀλλ' ἐμφανεῖς ἄγαν.
Ἐρυθριῶντες, οἱ κακοὶ
Δοκεῖν εὐτελεῖς, &c.

810. Οἷς εἴ τις] al. ὥς τ' ὅστις.

818. Αλ-

Ὡς οἱ πατρῴας λαμβάνοντες ἐν τέλει
Φωνὰς, ἐπισκήψεις τε μνήμης ἀξίας·
Μεθ' ἃς λόγος τις οὐκέτ' ἐξακούεται,
Οἳ καὶ πλέον μένουσιν ἐν βάθει φρενός·
Ἄλλον τιν' εἰ λάβοιτε Γρηγόριον, φίλοι,
Φείδοισθε μᾶλλον· εἰ δὲ μὴ, τὸ δεύτερον,
Εἴητε καλοὶ κἀγαθοὶ τοῖς πλησίον,
Ὑμῖν τε αὐτοῖς οἱ τέως ὁμόφρονες,
Ἕως κρατοῖσθε τοῖς ἴσοις παθήμασιν·
Ἣν τ' αὐτὸς ἐσπούδαζον εἰρήνην, ἀεὶ
Στέργοιτ' ἀφέντες τὰς ἰδίας ἀρρωστίας,
Ὑφ' ὧν τὸ κοινὸν ἐκταράσσετ' ἀθλίως.
Κἀγὼ παρήσω τοὐμὸν, εἴτε τι πλέον
Ἄλλων φρονοῦμεν, εἴτε μ' ὁ μακρὸς χρόνος
Ποιεῖ τραχύν τι, καὶ τὰ πλείω δύστροπον·
Εἴτ' οὖν πεπληγὼς ἐκ μέθης τῆς νῦν μόνος,
Μέθῃ τετρῶσθαι τοὺς λοιποὺς οἴομαι.
Νομίζεσθ' ὡς βούλεσθε· πλὴν μέμνησθέ μου,
Τοῦ πολλὰ μοχθήσαντος ἐν φίλων τρόποις,
Καλὸν δ' ἔχοντος τὸν λογισμὸν τῆς προστάτην,
Τότ' ἐκλύοι με τῶν κακῶν γῆρας τόδε·
Οὕτω τάχ' ἄν μοι τῶν φίλων ἀπείσαιτό τις,
Πάλης θανούσης, ἢ φθόνος συνέρχεται.

818. Ἄλλον τιν'] ſcriptum hoc carmen, antequam Nectarius ei ſucceſſor eſſet deſignatus. Sic & alibi, pag. 251 operum, part. II:

Ἂν ἄλλον εὕρητ' ἀντ' ἐμοῦ, τιμώτατα
Τὸ σεπτὸν ἡμῖν πνεῦμα τῷ συνηγόρῳ·

823. Ἥν τ' αὐτός] qua de re Carm. LVII:

Τίς δὲ μάθοι κρυόεντα τ' ἐρισθενέων ἱερήων
Στύγεα, τοὺς φιλίης οἱς ἂν ἄγωσι προμάχους;
Τοῦ μὲν ἐμοὶ πάθος ἦεν, ἐπεὶ θεὸς ὧδε κελεύει, &c.

Exſequitur autem id fuſius Carm. *de vita ſua*, quum in Paulini cauſſa, poſt Meletii mortem, Epiſcopi mirifice inter ſe contenderent, aliumque alii contra Gregorii ſententiam Antiochiæ Epiſcopum ſubſtituerent. Vid. & Carm. XII ad Conſtantinopolitanos ſacerdotes; ubi, quod neutri ſe parti vel orientalium, vel occidentalium adjungere voluiſſet, per invidiam ſede ſua ſe expulſum queritur.

825. Ὑφ' ὧν τὸ κοινὸν] de eorum diſſidiis orbem terrarum incendentibus, Carm. IX agens ait:

Χαίρετέ μοι ἱερῆες ἐπ' ἀλλήλοισιν ἰόντες.
Χαῖρε πρόεδρε τύφε, χαῖρε πάλαις μεγάλη.

& Carm. X:

Ὦ οἱ μὲν θώκων ἱερῶν πέρι δῆριν ἔχοντες
Ἀντία κυμαίνοντες, ἐπασσυτέροισι κακοῖσι
Βαλλόμενοι, βάλλοντες, ἀτειρέες εἰσὶ μαχηταί.
Εἰρήνην βοόωντες, ἐφ' αἵμασι κυδιόωντες.

Vid. & Carm. XII.

829. Εἴτ'

Εἰς

Veluti paternas voces & admonitiones
Memoria dignas extremum excipientes,
Secundum quas ab eis amplius nihil auditur:
Quo ipso fit, ut eo firmius ima in mente hæreant.
Si alium quendam Gregorium, amici, acceperitis,
Videte, magis ut illi parcatis. Sin autem, restat alterum,
Ut vos erga proximos & vosmet invicem recte geratis:
Qui eatenus concordes esse consuevistis,
Quatenus iisdem affectionibus indulgetis.
Præterea pacem, cujus ego studiosus fui,
Semper diligite, condonantes alter alteri suas infirmitates:
Per quas resp. misere perturbatur.
Itidem ego, quod in me peccatum est, remittam: sive plus
Aliis sapimus, sive me grandis ætas
Asperum ac morosum in plerisque facit:
Sive solus adeo mente læsus ex temulentia
Vos homines abstemios ab ebrietate vexatos arbitror.
Vos quidem de hoc, ut vultis, statuite: mei tamen estote
memores,
Qui amicorum in moribus molestias multas exhausi,
Et patronam egregiam habeo nimirum rationem,
Ac senectutem hanc, quæ de malis me liberat.
Sic fortassis amicorum quispiam mecum in gratiam redierit;
Sepulta lucta, quam invidia comitatur.

829. Εἴτ' ἂν πεπληγώς] Familiare hoc non ebriis modo, ut sobrii sibi ipsi videantur, aliosque vino madidos & bene potos existiment, sed & ictero laborantibus: qui quum ipsi flavo colore suffusi sint, ceteros omnes eodem infectos videre sibi videntur Unde Varro apud Nonium petita ab his similitudine ait: *Nam ut arquatis & quæ lutea non sunt, & quæ sunt, lutea videntur: sic insanis & sani, & furiosi videntur esse insani.*

836. Πάλης θανούσης] exstincto jam de sede Constantinop. dissidio, quæ invidiæ materia fuerat: seu potius civiliter jam mortuo vestro, cui invidebatis, Gregorio. Sic Carm. I.

Μίαν χρηστοῦ νεκρότητ'· ἔχει θεός.

nisi illic ἔχοι potius legendum. Sed & alibi sæpius se quasi mortuum deplorat. Idem eleganter se Carm. XLVIII inter ἀτάφους νέκυας numerat, ubi Julianum tributorum descriptorem, ut sibi parcat, rogat. Ceterum Carm. ad inimicos itidem ait:

Οἱ συνθύται, τέθνηκα τῷ φθόνῳ μόγις.
Ἔσω λαξεῖ, καὶ δύσει φθόνος τ' ἐμός·
Ἐχθροί, φίλοι, ἀπῆλθον· εὐφημήσατε.
Νῦν δ' οὐκέτ' εἰμὶ τῆς μάχης μεταίχμιον.

Attamen Carm. in invidos ne sic quidem invidiam in se cessare queritur:

Πᾶσι θανοῦσι καὶ φθόνος συντέθαπται.
Πρὸς γὰρ τὸ τοῦνον ἡ μάχη· τὸ δ' ἐκ ποδῶν
Οὔτ' ἀντικείπτει, καὶ τετίμηντ' ἀφθόνως.
Ἐγὼ δὲ καὶ τέθνηκα, καὶ βασκαίνομαι.

Εἰς ἑαυτὸν λόγος.

Λέγουσιν οἱ μισοῦντες, (ὡς δ' ἐμοὶ δοκεῖ,
Λέγουσιν οὐ δίκαια.
Πῶς γὰρ δίκαιον τοὺς φίλους περιφρονεῖν;
Ὡς μὴ θεὸν λέγοιμι,
Ὧι πρόσθε κεῖται πάντα, καὶ γινώσκεται,
Σαφῶς ὀξὺ βλέποντι.)
Ἀλλ' οὖν λέγουσι τῷ φθόνῳ νικώμενοι,
(Φθόνῳ παθῶν δικαίῳ,
Τήκοντι τοὺς ἔχοντας, ὥσπερ ἄξιον,)
Τί οὖν, ἄτερ, λέγουσι;
Λέγουσιν, ὡς αὐτοί με τὴν δυσδαίμονα
(Καὶ γὰρ δοκοῦσι τοῦτο)
Κωνσταντίνου βαλόντες ἐκ τῆς ἄστεος
Ἀπωφρύωσαν· εὖγε·
Βαρὺς γὰρ αὐτοῖς, καὶ θράσους ἡμῖν γέμων,
Τέμνων ὁδοὺς ἀτρίπτους,
Ἐθῶν πατρώων καὶ νόμων διαφθορεύς,

Εἴπερ

Εἰς ἑαυτὸν] Adſcriptum erat Viennenſi Codici, *Τοῦτο μέτρον ἀδιάφορον ἐστιν*: in quo. ut & in Florentino Bibliothecæ Mediceæ altero (duos enim illic cum Viennenſi apographo contuli) verſus hi omnes perpetua ſerie ad inſtar ſolutæ orationis decurrebant. Verum in altero Florentino ita, uti hic illos exhibemus, diſtincti erant; ſic ut ſinguli verſus Jambici ſenarii ſuum ſibi Anacreonteum habuerint ſubjectum. Quare διάφορον potius, id eſt diverſi generis, quam ἀδιάφορον hoc metrum dicendum videtur. Ceterum ſcriptum eſt hoc carmen Arianzi, extremo ferme Gregorii vitæ tempore, quum illic contabeſcente ſenſim corpore ſoli divino cultui quod reliquum erat vitæ conſecraret, omnibus ſemet aliis negotiis exuens. Eſtque Apologeticum adverſus obtrectatores, qui cum criminari non deſinebant, quod, quum enixe rogaretur, Nazianzi Epiſcopatum admittere recuſaret: ſuperbiæ hoc ejus adſignantes, quippe cui hæc ad Conſtantinopolitanam ſedem comparata nimis vilis, nec ſe digna, infraque ſua merita eſſe videretur. Reſpondet igitur tam prave conſilia factaque ſua interpretantibus, redditque hic eorundem rationem.

5. ᾧ πρόσθε] Philemon:

Ὁ γὰρ θεὸς βλέπει σε πλησίον παρών,
Ὅς ἔργοις δικαίοις ἥδεται, οὐκ ἀδίκοις.

Tertullianus de Pœnit. c. VI: *Quantaſcunque tenebras ſuperſtruxeris, Deus lumen eſt*

8. Φθόνῳ παθῶν δικαίῳ] Incertus in Anthologia l. I, c. LXXXIII:

Ὁ φθόνος ἐστὶ κάκιστον, ἔχει δέ τι καλὸν ἐν αὐτῷ,
Τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα καὶ κραδίην.

Pluſcula in eandem ſententiam habet D. Auguſtinus, Serm. LXXXIII de tempore; ſive qui eorum ſermonum alius auctor eſt. Noſter orat. XXVII: *οὐκ ἀπόλοιτο ἐξ ἀνθρώπων ὁ φθόνος, ἡ δαπάνη τῶν ἐχόντων, ὁ τῶν πασχόντων ἰός, τὸ μόνον τῶν παθῶν ἀδικώτατόν τε ἅμα καὶ δικαιότατον· τὸ μὲν, ὅτι πᾶσι διοχλεῖ τοῖς καλοῖς· τὸ δὲ, ὅτι τήκει τοὺς ἔχοντας.*

9. Τήκοντι] ita e Florentino Codice reſtitui pro eo, quod in Viennenſi erat, Τήκει γάρ. Baſilius M. de invidia: *ὥσπερ γὰρ ἰὸς σίδηρον, οὕτως ὁ φθόνος τὴν ἔχουσαν αὐτὸν ψυχὴν ἀναλίσκει.* Et hinc Alexander M. apud Curtium l. VIII, c. XII, de Meleagro: *Iram quidem tenuit, ſed dixit, invidos homines nihil aliud quam ipſorum tormentum eſſe.* Æſchylus Agamemnone:

Δύσφρων

De se ipso. Carm. II.

Dicunt obtrectatores mei (ut mihi vero videtur,
Nil æqui bonique dicunt:
Quid enim iniquius, quam amicos despicere?
Ne Deum dicam,
Cui omnia patent, & liquido cognita sunt,
Acutum cernenti:
Dicunt tamen invidia victi,
(Invidia affectionum justissima:
Tabefacit enim, quos possidet, ut æquum est.)
Quid igitur dicant, audisis.
Dicunt scilicet, se me infelicem
(Ita enim opinantur)
Constantini ejicientes ex urbe
Spoliasse supercilio. Euge.
Gravis enim ipsis & insolentiæ eram plenus,
Vias secans hactenus non tritas,
Patrii moris, ac disciplinæ corruptor:

Si

Δύσφρων γὰρ ἐς καρδίαν προσήμενος
Ἄχθος διπλάζει τοῦ πεπαμμένου νόσῳ,
Τοῖς τ' αὐτὸς αὐτοῦ πήμασιν βαρύνεται,
Καὶ τὸν θυραῖον ὄλβον οἰκοφῶν εἶναι.

13. *Βαλόντες*] graviter de hac invidorum malignitate noster conqueritur extremo Carm. *de vita sua*: ubi eos jactasse refert, se invitum throno expulisse Gregorium.

Ἑνὸς θέλοντες πάντες ἐξεγείρετε·
Εἰ μὲν θέλοντες· τοῦ θέλειν! καὶ τοῦδέ μοι
Στερεῖτε κομπάζοντες, ὡς ἀπωσθέν·
Εἰ δ' οὐ θέλοντες, ἐντρέπεσθε τοῖς κακοῖς,
Χθὲς ἐνθρονισθεὶς, καὶ διώκεται σήμερον.

14. *Ἀπωφρυῶσαι*] elegantissimum hoc verbum est: id est, ajunt se me de superbiæ quasi fastigio, non secus ac de sede Constantinopolitana dejecisse. Habuimus supra nonnulla de supercilioso fastu. Supercilia nempe sedes superbiæ, ut est apud Plinium in Hist. nat. *Superbia*, inquit l. XI, c. XXXVII, *alibi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur: huc subit; hinc pendet. Nihil altius, abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.* Quoniam vero omnis fere dignitas nonnihil habet fastus, & inprimis, quæ minimum debebat, sacra, ideo Carm. XV ait: *ὁ δὲ θρόνος, ὀφρὺς ἐνίοτε.* Et hinc illa in Junonis tutela apud Festum, quæ regnorum & dignitatum præses Dea est. Demetrius Phaler. apud Diogenem Laertium dixisse fertur, *μὴ μικρὸν εἶναι μέρος τὰς ὀφρῦς· ὅλῳ γὰρ ἐπισκοτῆσαι δύνασθαι τῷ βίῳ.*

15. *Βαρὺς γὰρ αὐτοῖς*] quia severitatem ejus ferre non poterant, ut supra diximus: quam ipsi fastum, & confidentiam appellabant, qui gloriæ Gregorii invidebant. Hinc epist. 18 ad Bosporium: *Οὐκέτι βαρὺς ὑμῖν ἔσται Γρηγόριος ὁ βαρύς·* ubi male alii *ὁ βαρος* legendum existimant.

Ibid. *Ἦμην γέμων*] Flor. 1. *ἦμην πλέως*, quod ab interprete. Sic postpaullo: *καὶ πνεύματος γέμοντες.*

16. *Τέμνων ὁδοὺς ἀτρίπτους*] Ita & Lucretius meus lib 1:

Avia Pieridum peragro loca nullius ante
Trita solo.

& eum imitatus Virgilius l. III Georg.

----- Juvat ire jugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.

Quod ad nostrum vero attinet, hunc ea de caussa *καινόδοξον* invidentes ejus gloriæ Episcopi appellabant, ut ipse ait Carm. *de vita sua*, quod ab eo doceretur doctrina fidei, ἢ τελέως

Εἰς ἓν συνῆγε τὴν σεβασμίαν φύσιν,
Ἣν ἄν ποθ' ἡ Νίκαια φροντιστήριον.

Nisi

Εἴπερ νόμος τὰ φαῦλα,
Πλούτου, τύφου τε, θρύψεως, φιλαρχίας,
Τῶν νῦν ἐπικρατούντων.
Οὕτω γάρ εἰσι τὴν φρόνησιν ἄθλιοι,
Ὥστ' οὐ λέγειν ὀκνοῦσιν,
Ἃ καὶ λεγόντων ἐγκαλύπτεσθ' ἦν πρέπον
Ἄλλων ἀπεχθαιρόντων.
Οὕτω τι τυφλόν ἐστιν ἡ μοχθηρία,
Καὶ τὸ φρονεῖν βλάπτουσα·
Οὗτοι μὲν οὖν ἔῤῥοιεν ἐκ μέσου λόγου·
Οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς τοῦτο,
Οὐδ' οἱ κακῶς λέγοντες, [εἰ καὶ] δεξιοί.
Ῥείτωσαν ὡς θέλουσιν·
Γλώττης γὰρ οὐδέν ἐστιν εὐστροφώτερον·
Λέγῃ τι καὶ πρὸς ἡμῶν·
Πολλοὶ τάδ' οἱ λέγοντες ἀκριβέστερον,
Ὡς ἀφθόνως λέγοντες.
Ἃ δ' οἶομ' εἰπὼν τὴν τινων στῆσειν βλάβην,
Τάδ' ἐστὶν εἰπεῖν κρεῖσσον·

Πολὺς

Nisi potius, uti arbitror, hæc ad vitæ ejus rationem ab aliorum Episcoporum victu discrepantem referenda sunt. De qua infra ad v. 22.

19. Φιλαρχίας] ita in Epistola LV ad Procopium; ubi de Synodis agens ait: Ἔχω μὲν οὕτως, εἰ δεῖ τἀληθὲς γράφειν, ὥστε πάντα σύλλογον φεύγειν ἐπισκόπων, ὅτι μηδεμιᾶς συνόδου τέλος εἶδον χρηστὸν, μηδὲ λύσιν κακῶν μᾶλλον ἐσχηκυίας, ἢ προσθήκην. Αἱ γὰρ φιλονεικίαι, καὶ φιλαρχίαι λόγου κρείττονες. Egregiam vero laudem! Nil tamen verius. Legantur acta, inprimis Concilii Ephesini secundi.

22. Ὥστ' οὐ λέγειν] nimirum ἄγροικον ipsum esse, nec scire vivere, aut tueri dignitatem suam; verum potius eam dehonestare nimis vili cultu. Quare orat. trigesimasecunda ad hunc eos modum perstringit: Τάχα δ' ἂν καὶ ταῦτα ἡμῖν ὀνειδίσειαν· καὶ γὰρ ὠνειδίκασι· τὸ δὲ τῆς τραπέζης φιλότιμον, τὸ δὲ ἐσθῆτος αἰδέσιμον, αἱ δὲ πρόοδοι, τὸ δὲ σοβαρὸν πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας. Ἠγνόουν γὰρ, ὅτι πρὸς ὑπάτους ἡμῖν, καὶ ὑπάρχους ἡ ἅμιλλα, καὶ στρατηγῶν τοὺς ἐνδοξοτάτους, οἳ μὴ ἔχουσιν, ὅποι τὰ ἑαυτῶν ῥίψωσι. Καὶ δεῖ πλεονάζειν μὲν ἡμᾶς τὴν γαστέρα καταντρυφῶσι τῶν πτωχικῶν, ὡς δὲ εἰς τὰ περιττὰ κεχρῆσθαι τοῖς ἀναγκαίοις, καὶ τῶν θυσιαστηρίων κατερεύγεσθαι· ἵπποις δὲ φέρεσθαι τρυφηλοῖς, καὶ δίφρων ὑψηλῶν ἐπογκοῦσθαι περιλαμπρῶς, προπομπεύεσθαί τε, καὶ περιποππύζεσθαι, καὶ πάντας ὑποχωρεῖν ἡμῖν ὥσπερ θηρίοις, καὶ διασχίζεσθαι, ἢ καὶ πόρρωθεν εἶναι δήλους ἐπερχομένους. Εἰ ταῦτα δεινὰ γέγονε, παρελήλυθε, χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. Ἄλλον προστήσασθε τὸν ἀρέσοντα τοῖς πολλοῖς· ἐμοὶ δὲ τὴν ἐρημίαν, καὶ τὴν ἀγροικίαν δότε, καὶ τὸν Θεὸν, ᾧ μόνῳ, καὶ διὰ τῆς εὐτελείας ἀρέσομεν. Et hæc quidem nimis in publicum utilia sunt, quam ut Græce tantum legantur. Subjiciam igitur latinam Billii versionem, ut & Græca ignorantes nonnihil hinc capiant emolumenti: *Quin hæc quoque fortasse nobis exprobraverint, (jam enim exprobrarunt) quod nec mensa lauta & opipara, nec magnifica veste utimur, nec splendide in publicum prodimus, nec ad eos, a quibus convenimur, gravitatem & fastum adhibemus. Nesciebam scilicet nobis cum consulibus, & præfectis, clarissimisque belli ducibus, qui tot opibus, copiisque circumfluunt, ut, quo sua projiciant, non habeant, æmulationem & certamen esse: illudque oportere, ut & nobis, pauperum bonis, ad luxum & delicias abutentibus, venter undique comprimatur, & necessaria in res superfluas effundantur, atque altaria* ipsa

Si vitiosa disciplinæ merentur nomen,
Quum divitiæ, fastus, deliciæ, ambitio
Eorum, qui nunc sunt, dominentur, ac prævaleant.
Adeo enim infelici mente sunt,
Ut ea dicere non vereantur,
Quæ si qui alii dicerent inimicorum,
Audientes decebat erubescere.
Adeo scilicet cæca est improbitas,
Ut & ipsam mentem lædat.
At hi valeant, abeantque in rem malam.
Nil enim ista ad nos:
Ut nec illi, qui male de nobis loquuntur, licet non absurde,
Loquantur, ut volent.
Lingua enim nil est flexibilius.
Dicat illa & adversum nos aliquid.
At multi sunt, qui exactius veriusque de his sentiunt;
Quippe qui absque invidia loquuntur.
Quæ vero regerens illorum sistere posse noxam putem,
Ea dicere præstiterit. Faci-

ipsa rusticibus nostris contaminentur. Nesciebam nos equis insignibus & lascivis ferri, sellisque & curribus magnifice attolli, ac cum fastu & pompa deduci, velutque blanda manu demulceri oportere; atque omnes nobis, perinde ac belluis de via decedere, & in utramque via partem scindi ac distrahi: aut etiam tantam prætuntium turbam esse, ut procul conspicuus incessus noster sit. Si hæc gravia vobis & acerba fuerunt, præterierunt: hanc injuriam mihi condonate: Antistitem alium, qui multitudini placeat, create. Mihi autem solitudinem & rusticitatem date, ac Deum, cui soli etiam per tenuem victum cultumque placebimus. Ita & orat. XXVII victum suum frugalem, & vestitum tenuem, secessusque ac solitudinis captationem dolori iis fuisse indicat: ubi & Gabaonitis eos pejores esse dicit: quippe quos *οὐδ' εἰς ξυλοφόρους καὶ ὑδροφόρους τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προσεδέχετο, μᾶλλον ἂν προσίεσθαι τοῖς ἱεροῖς μετὰ τοιούτων τοῦ βίου καὶ τοῦ λόγου σχημάτων.*

23. Ἐγκαλύπτεσθαι] Habuimus superius hoc verbum: nonnullaque de capitis in pudore velatione attulimus: quam & novis nuptis olim usitatam fuisse notum est: cujusmodi Psyches Apulejanæ apud Sponium in Miscellaneis extat exemplum. Velo quinetiam noctis usi in concubitu nuptiali Lacedæmonii, non vestis tantum. *Arabicæ vero feminæ faciem ita totam tegunt*, inquit Tertullianus de velandis Virginibus c. 17, *ut uno oculo liberato contentæ sint dimidiam frui lucem, quam totam faciem prostituere.* Nec alia etiam nunc vitæ ratio atque institutum apud eosdem Arabes atque Turcas, Persas, ceterosque orientis ferme omnes populos est, mulierumque facies velo tectæ, solis oculis ad prospectum liberis. Videsis & Pausaniam l. III de Penelope, & Aristotelem lib. II Rhet. c. XVI.

27. Ἔῤῥωσαν ἐκ μέσου λόγου] pro ὡς κέχρηκα. Sic Carm. *de vita sua*:

Οὗτοι γὰρ ἂν ἔῤῥωσαν ἐκ μέσου λόγου,
Εἰ μὴ σέβοιεν ὡς ἂν ἄνθρωποι θεόν.

29. Οὐδ' οἱ κακῶς λέγοντες] in Viennensi Codice statim post hæc verba sequebatur: Ἀλλ' οἷα εἰπὼν, &c. At in utroque Florentino erat: Οὐδ' οἱ δεξιῶς ῥίψωσιν ὡς θέλωσιν, cum quatuor sequentibus versiculis. Quare quum carmen hic claudicaret, subjeci de meo ἢ καὶ, addidique illud δεξιῶς e Florentinis Codicibus. Recte, an secus, tui, lector, erit arbitrii.

31. Γλώττης γὰρ] sic de *occasione* in Carm. *de vita sua*:

Καιροῦ γὰρ οὐδέν ἐστιν εὐστροφώτερον.

rursus ibidem de *lingua*:

Γλώσσης δὲ λάβρου καὶ πολυστρόφου πλοκαί

Πολὺς γάρ ἐστιν εἰς τὸ χεῖρον δρόμος,
Κἂν μηδενὸς κινοῦντος.
Λέγουσιν, ὡς ἀδρῶν μὲν ἠσσῶμαι θρόνων,
Ὡς τῆς, ἀφ' ὧν κατῆλθον.
Τοὺς δ' αὖ πένητας, καὶ στενοὺς διαπτύω,
Τὰ σφῶν σαφῶς λέγοντες.
Ὃ γὰρ πέπονθε, τοῦτο καί τις οἴεται·
Ἀλλ' οὐκ ἐγὼ πέπονθα.
Τοῖς μὲν προσήχθην, τῆς δ' ἀπήχθην οὐχ ἑκών,
Οὕτω Θεοῦ τυπῶντος.
Τοῖς μὲν προσήγαγέ με δῆμος, ποιμένες,
Καὶ γλώσσαις αὐτῶν πνεῦμα.
Λαὸν γὰρ ἐχρῆν ἄγριον καταρτίσαι
Στερρῷ βίῳ, λόγῳ τε,
Πολλαῖς καμόντα δογμάτων καταδρομαῖς,
Ὡς ναῦν μέσῳ κλύδωνος.
Ταῖς δ' οὐ προσῆγ' ἡ λύσις τοῦ σώματος
Καθ' ἡμέραν θνήσκοντος.
Ἦσαν μὲν καλοί τε κἀγαθοί, (τίς ἀντερεῖ;)
Καὶ πνεύματος γέμοντες,
Οἳ νῦν στενοῖς, καιροῖς τε συμπιπτόμενοι
Κακοῖς κακῶς βλέπουσιν.
Ὑψηλόνους δ' ἔδρασμα λαὸν ποιμένος
Τοῦ πρόσθεν ἔτι μείζω.

Ἀλλ'

37. Πολὺς γάρ.] ita priore Carm. v. 370:
Ῥεῖς κατὰ πρανοῦς τρέχων.
Plutarch. in vita Artaxerxis: Λεία γάρ τις ἡ πορεία, καὶ κατάντης ἐπὶ τὸ βουλόμενον· βούλονται δὲ οἱ πλεῖστοι τὰ φαῦλα δι' ἀπειρίαν τῶν καλῶν, καὶ ἄγνοιαν.

39. Λέγουσιν] objiciebant ſcilicet, uti diximus, adverſarii & invidi Gregorio ſuperbiam, quod eccleſiam dignitate inferiorem Conſtantinopolitana contemneret: hujus enim curam eum quidem admiſiſſe, verum patriæ Nazianzi antiſtitem eſſe nolle, dicentes.

43. Ὃ καὶ πέπονθε] Florentinus alter, Ὃ γὰρ πέπονθε, ταῦτα καί τις οἴεται. Unde admiſi illud γὰρ, quod magis convenire videbatur. Si quis & ταῦτα malit, quam τοῦτο, Ἃ quoque pro Ὃ reponat, oportet. Sed hæc leviuſcula ſunt. Noſter orat. XXVIII: Πάντα ἂν οἱ τεχνικοὶ περὶ ἄλλων τὰ ἑαυτῶν τὰ μὲν ὑπονοήσειεν, τὰ δὲ εἴποιεν. Et orat. XXVII: ὅτι τοῖς ἀλλοτρίοις κρινόμεθα πάθεσιν.

46] Τυπῶντος] τυποῦν hic eſt animum mentemque dirigere, formare, & agenda inſpirare. Alibi pro *deſignare*, vel jubere, uſus eſt, ut in Carm.
Ἃ τοῖς πόνοις τυποῦσιν,
Ὅσοι φιλοῦσιν ὕβριν.

48. Γλώσσαις αὐτῶν πνεῦμα] eloquio ſcilicet pollentem. Sic in Carm. *de vita ſua:*
Ἔπεμψεν ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ πνεύματος,
Λαοῦ βοηθὸς, καὶ λόγου συλλήπτορας.
Ὡς ἂν καταψυχθεῖμεν εὐσεβεῖ ῥοῇ
Ψυχὰς ἀνύδρους καὶ χλοαζούσας ἔτι,
Τροφῇ τ' ἐλπὶς συνερραθῇ λόχμῃ τὸ φῶς.
De eloquentia ſua Carm. I. Iamb. ait glorians:
Φωνὴν ἔχω· πόλις τε, καὶ λαμπροὶ θρόνοι.
Γέρας γλώσσαις· ὦ καλῆς τυραννίδος!
Λάμπουσιν λόχμαις λυχνίας ὑπερτέθεις,

Ὅλην

Facilis enim est in pejus, ac prona decursio,
    Etiamsi nemo propellat. (posse,
Ajunt hi boni viri, ut excelsos accipiam thronos, induci me
    Ut hunc, unde dejectus sum:
Pauperes autem, & tenues despuere.
    Meum scilicet animum ex suo æstimantes.
Ut enim quisque affectus est, ita & alium affectum existimat.
    Sed alia mihi animi sententia est.
Illos quidem admisi, hos vero repudiavi, at non volens;
    Verum ut me præformabat Deus.
Illis me adjunxit populus, pastores,
    Et linguam meam exposcens spiritus.
Plebem namque oportebat horridam componi
    Severa constantique & vita, & sermone,
Quæ multis quassa opinionum tempestatibus,
    Ut navis mediis jactabatur fluctibus.
His autem me negavit tabes corporis
    In dies tantum non morientis singulos.
Eramus strenui, boniquc; (quis enim negaverit?)
    Et spiritu, animisque pleni:
Neque, ut nunc contemti, temporumque pessimorum
    Abjecti videmur pessime malitia.
Nec plebem video celso pastori subditam
    Numerosiorem nunc esse, quam sub me fuit.

Sed

Ὅλην κατασρέψαντομαι τὴν οἰκησάμην.
Vide & infra Carmen de Anastasia.

49. Ἄγριον] tumultibus & vexationibus Arianorum atque Apollinaristarum exasperatum, efferatumque: vel etiam incultum, longaque negligentia horridum; ut apud Horatium

Neglectis urenda filix innascitur agris.

58. Στιβρῷ βίῳ] Carm. *de vita sua*: ubi hac de re agit:

—— Ἐδέξαμεν τὸ ἐν Θεῷ τινάς.
Εἶναι βίῳ τε καὶ λόγῳ τοῖν γνωρίμοιν,
Καὶ πῶς ἀεὶ ζητοῦντας ἄγροικον βίον.

51. Πολλαῖς κλυδῶνα] eodem loco:
Θυσῖνα τ' οἰκτρὸν ἐξ ἀπιστίας μόρον.
Εἶχέ τι μακρὸν ζάλαις σκάφος πνοαῖς, &c.
ubi deinde Apollinaristarum, ceterorumque sectas memorat. Videsis hac de re orationem XXVII.

43. Τοῖς δ' ὁ προσήγαγε] Nazianzenæ ecclesiæ, cui præesse refugit ob corporis imbecillitatem, eique Eulalium Episcopum dedit; Arianzi ipse quietam vitam degens, & curis negotiisque omnibus humanis longum vale dicens.

54. Καθ' ἡμέραν] sic orat. XXXII: Τί δεῖ λέγοντας ὑμῖν ἀηδῶς, καὶ ἀπαίδευτα, καὶ καθ' ἑκάστην, ὡς εἰπεῖν, ἀποθνήσκοντος τὸν ποιμένα, οὐ τῷ σώματι μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς φροντίσιν.

55. Ἢ μὴν] rectius ἦμεν, & mox pro Οὐ νῦν, ὡς νῦν. Nec deterret me mutatio numeri, quæ mihi in initio nonnullam in percipienda auctoris sententia facessivit molestiam.

58. Θεὶς καλῶς] ita v. c. sed locus corruptus est: nec video, qui commode restitui possit, nisi legamus, κακοῖς κακῶς βλέπωσιν.

59. Ὑψιθρόνῳ ποιμένι] Nectarii, qui mihi in Constantinopolitana sede successit: cujus ego hac in vinea non majorem adhuc video, copiosioremque vindemiam, quam sub me pastore fuit.

61. Χρ-

Ἀλλ' οὐκ ἐμάνης, πλὴν ὅσα Χρήσει χερός,
Ὧι καὶ τὸ θαῤῥεῖν εἶχον.
Οὐκ ἠγνόειν Ἰωνᾶν, ὃς Θεοῦ λόγον
Ἔφευγεν, ἀλλ' ἐλήφθη
Κλύδωνι, κλήρῳ, θηρίῳ, γαστρί, βορᾷ.
Ἐξ ὧν ὁ κήρυξ κήρυξ.
Ἀλλ' εἶχον ὥς τις ὢν ἐλεύθερος
Θρόνον τε, κινδύνων τε.
Τὸν νῦν δὲ πυκνὸς εἰς Θεοῦ κοινωνίαν
Ἔσπευδον, ἡσύχαζον.
Ἐπεὶ δ' ἅπαντες, ὡς νεκροῦ δυσωδίᾳ
Γύπες, κατέστησάν μου,
Καὶ λαὸν ἐσπάραξαν θύννοις τομαῖς·
Πῶς ἤγαγές με, Χριστὲ,
Ζωῆς χαλινὲ τῆς ἐμῆς, καὶ καρδίας;
(Σὸν γὰρ τόδ' ἐστὶν ἔργον.)
Ὡς Λάζαρόν με τετραήμερον τάφου
Ἐξήγαγες βοήσας.
Ἀνίσταμ'· οἱ δ' ἐπλήξαν· ἀλλὰ, Χριστέ μου,
Καὶ σάρκα τήνδε πῆξον,
Ἣν σοί γε κέκτημ', ὦ φέρων ζωὴν ἐμὴν
Πᾶσαν γ' ἔδωκα δῶρον·
Καὶ λάκκον ᾤκησ' ἀγρίων θηρῶν μέσος.
Εἰ δ' ἐκτάσεις λέοντας
Ἔφραξε χειρῶν, [τὸν δ' ἔσωσε Δανιήλ,]
Καὶ νῦν λέοντες· σῶζε·
(Τί λοιπὸν, ἢ σφὰς τοὺς κακοὺς περισκοπεῖν;
Ἠλήμεθ', ὦ κάκιστοι.)
Τοὺς μὲν κατείργοις ἐνδίκοις τιμωρίαις,
Καὶ τοῖς χαλῶν ὀργῆς τι,
(Τὴν ἄκρατον γὰρ χεῖρα τίς σου δέξεται),
Πείσον μιᾶς ἐννοίας;)

Τὰς

61. Χρήσει χερός] in Florentino altero fuit, χείσει χερός. Nil hic intelligo: puto tamen restitui debere, πλὴν ὅσ' ἔχρησεν Θεός: *nisi quantum mihi concessit, & indulsit Deus.*

65. Θηρίῳ, γαστρί] malim θηρὸς γαστρί· βορᾷ is hic ejectionem in littus significat.

66. Ἐξ ὧν ὁ κήρυξ κήρυξ] sic ferme Herodotus Euterpe, c. XLIX: ποιῶσι, τὰ ποιῶσι.

69. Τὸν νῦν δὲ πυκνὸς] in Florentino utroque fuit, τὸν νῦν δ' ἐπύκνουν. Quod rectius videretur, nisi in sequentibus deesset copula. Forte fuit, Τὸν νῦν δὲ πυκνῶν. Sic in Jambicis: Πυκνοῖς ἀεὶ λόγοις τε καὶ νοήμασιν.

71. Νεκροῦ δυσωδίᾳ] Florentini: δυσωδίας· lege,

Sed hoc meum non est decus, verum, qui ita voluit, Dei.
In quo tum & meam collocaram fiduciam.
Non ego Jonæ ignorabam historiam, qui jussa Dei
Effugere volens deprensus
Tempestate est, sorte, ceti ventre, & in terram ejectione;
Et hinc nolens volens factus præco est.
Alia mea ratio erat, qui liber eram,
Esseque volui, thronis, & periculis:
Quique firmata mente ad numinis consortium
Festinabam, quietemque captabam.
Postquam vero omnes, ad instar vulturum,
Me velut fœtens cadaver circumstetere,
Populumque Dei facilibus pro lubitu lacerarunt scissuris,
Quo pacto me traxisti, Christe,
Qui vitæ meæ, pectorisque frenum es?
(Tuum enim hoc opus est)
Ut olim quatriduanum Lazarum sepulcro
Vocatu me tuo eduxisti.
Resurgo ego: illi obstupescunt. Verum tu domine,
Quæso & hoc confirma corpusculum,
Quod tibi fero acceptum: cui & offerens vitam meam dicavi,
Omnemque dono dedi.
Vixi & in fovea immanes inter feras.
Quare si tuæ umquam manus
Extensio leonum continuit ora, *& Danielem servavit:*
En & nunc leones adsunt. His eripe me:
(Quid reliquum, quam ut seipsi circumspectent mali?
Victi sumus, ô mortalium postremissimi.)
Et quosdam quidem justis coerceas pœnis,
Alios vero laxata nonnihil ira tua
(Quis enim non temperatam tuam ferat manum?
Quis unius sectionem nutus?)

Per-

lege, *δυσώδεις.* Vultures odorem cadaverum e longinquo sentiunt. Vulgatissimum est veterum dictum, *si vultur es, cadaver exspecta.* Ita ergo circumsteterunt, & aggredi Gregorium voluerunt adversarii, ut vultures cadavera solent. Innuit autem morbum suum, quæ occasionem Episcopis Ægyptiis præbuit, ut Maximum clanculum Episcopum Anastasiæ crearint, & Gregorium expellere conati sint.

84. Ἔφραξε χειρῶν] corrupta sunt hæc, deficitque pars versus, quam supplevi de meo, mutato *χερῶν* in *χειρῶν*, ut sibi pes constaret.

89. Κατείργεις] al. *κατείργεις.* Reposui *κατείργοις.*

92. Πείσω] al. *τείσω·* neutrum sat placet,

uti

Τοὺς δ' ἐκφοβοίης, τοὺς δὲ δοξάζοις, ἄναξ,
Ὅσοι δοξάζουσί σε·
Ἄμυν', ἄμυνε τοῖς φίλοις. Τεθνήκαμεν·
Ἐπισκοπὴν ποίησον
Τῶν πρὸς σὲ χεῖρας εἰδότων αἴρειν μόνον.
Γελῶσιν οἱ κάκιστοι
Τὴν σὴν πρόνοιαν, οὐδὲ κληθήσεσθ' ἴσως
Δοκοῦσι τοῦ φυσᾶσθαι.
Τὸ μικρὸν αὔξοις ποίμνιον, καὶ ποιμένα,
Τὸν μικρὸν ἐκ μεγίστου.
Σοῦ δ' ἂν θέλοντος κἀκ μικροῦ πάλιν μέγας
Τοῖς σοῖς θρόνοις γενοίμην.

uti nec τὸ κρεῖττον, quod aliis forte occurrere, & arridere possit.

104 Τοῖς σοῖς θρόνοις] in cælis, ubi mihi in Sanctorum concilio sedes parata est. Sic

Πρὸς τοὺς φθονοῦντας.

Ἐξ οὗ θεῷ προσῆλθον ἐκλιπὼν βίον,
Πολλαῖς στροβοῦμαι καὶ κακαῖς τρικυμίαις·
Ἀντιπνεῖ γὰρ ὁ φθόνος, πόρρω θεοῦ
Βαλεῖν θέλων με, καὶ λαβεῖν ὁμόσκοπον·
Πόθεν φίλοι μοι δυσμενεῖς, καλοὶ κακοί;
Ἓν εἰσι πάντες, ἐξ ἴσου δρῶντες κακῶς·
Πόθεν λόγοι τοσοῦτοι ἔκδημοι φέρον
Πόλις τοσαύτη, καὶ τί πλεῖον κερδάνας,
Ἣν οἶδα πρώτην τῶν ἀφ' ἡλίου βολῶν·
Ὤθουν νόσῳ τε, καὶ κακοῖς περιστάταις.
Πύρωσις οἶμαι τοῦτο, καὶ στέργω· μόνον
Δόξης τύχοιμι Χριστὲ σῆς τῆς ἀφθόνου.

Ἄλλο

Πολλαῖς στρεβλοῦμαι] rectius est, quod in duobus legitur Florentinis, στροβοῦμαι; id est, versor, circumagor. unde & στρόβιλοι, procellæ, fluctus, tempestates, quibus naves in alto jactantur. Sic orat XXI: Ὥσπερ ἐν μέσῳ περιφέρεται στροβοῦντά τε καὶ στροβούμενα. Et Carm. v Jamb.

Τί δὴ στροβοῦμαι ταῖς βίου τρικυμίαις;

8. Τὸ πλέον] correxi, reposuique τί πλεῖον.

9. Ἐφ' ἡλίου] Florentini ambo ἀφ' ἡλίου, quod & melius. i. e. urbium orientalium. Ita & Sophocles in Ajace, Ἀφ' ἡλίου βολῶν, i. a solis ortu. Constantinopolis autem Romæ, quæ Occidentis caput, opponitur. Alias & legi possit, ὑφ' ἡλίου βολῶν.

11. Πύρωσις] ignis purgans, ut ille fornacis, quo metalla ab immunditiis expurgantur. Respicit hic autem πῦρ illud φιλάνθρωπον, uti hoc appellat Carm. Jambico XIX. p. 178 operum; de quo & ad carmen primum nonnihil dictum est. Eo enim peccata post mortem exuri

Perterrefacias: iſtos vero extollito, domine,
    Qui te laudibus celebrant.
Tuere, tuere te amantes. Viximus, actum eſt.
    Dignare cura tua, & adſpice,
Qui ad te ſolum porrigere norunt manus.
    Rident nequiſſimi illi
Tuam providentiam, neque ſane judicium ſe ſubituros
    Tuum umquam putant præ faſtu.
Parvulum tuum augeto gregem, ſimul & paſtorem,
  Parvulum nunc illum ex maximo.
Te vero cum volente e parvulo rurſus magnus
    Tuis fiam cœleſtibus in ſoliis.

Carm. I. Jambico:
Νῦν ταῦτα· μικρὸν ὕστερον καινοὶ θρόνοι.

Πρῶτον τε, δεύτερον τε τάξις ἴσονομος.

In Invidos. Carm. III.

EX quo relicta vita ad Deum me contuli,
  Permultis jactor & gravibus procellis.
Adverſum ſpirat invidia, procul a numine
Pellere ſatagens, ſuas ut rapiat in tenebras.
Unde mihi quæſo mutati amici, bonique evaſere improbi?
Idem ſane omnes ſunt, pariter malefici.
Unde hunc tantum è longinquo ſermonem fero
Tantam ad urbem, quidve inde plus facio lucri,
Qua nulla prior ſub radiis exſtat ſolis?
Urgeor morbo, ſimul & adſtitibus malis.
Hæc mihi puto examinis fornax. Euge. Tantummodo
Tua carente invidia me bea, Chriſte, gloria.

Aliud.

exuri Patrum nonnulli veteris eccleſiæ crediderunt. Sic apud Tertullianum legimus de Anima cap. ult. creditam animam *aliquid penſare penes inferos, ſalva reſurrectionis plenitudine, per carnem quoque*: qui & eodem libro c. LV, & de Reſurrect. c. XLIII nullas niſi martyrum animas ſtatim poſt mortem in paradiſum devehi affirmat. Quod ſine dubio e S. Brigittæ revelationibus accepit. Contra ea Origenes, ubi agit de Engaſtrimytho, id nos eximium præ V. T. patribus habere ait, quod nullis onerati peccatis recta in cælum tranſituri ſimus. Adeatur & D. Auguſtinus l. XIII de Civ. D. c. VIII. Noſter vero priorem ſententiam amplexus fuit; & unde & c. XXX Jambico eodem alludens ait:

Ἐγὼ μὲν οἶδα τῷ νόῳ πυρίφλογον.

12. *Τῆς ἀφθόνου*] ſimpliciter hic, & prout prima vocis eſt ſignificatio, accipitur, opponiturque *invidioſa* ſedi Conſtantinopolitanæ. Alias plerumque copiam, abundantiamque indicat.

Ἄλλο.

Τριὰς, σάου με· καὶ πάλιν καλῶ, τριάς.
Σὲ γὰρ προφαίνων ἠμπολησάμην φθόνον·
Λαὸς, νόμοι, τράπεζα, βήματα, θρόνοι,
Λόγοι τ' ἀληθῶν δογμάτων συνήγοροι.
Πῶς ταῦτα, καὶ τί ταῦτα; καὶ πόθεν ῥέων
Ταῖς τοῦ θεοῦ μου τοῦ κρατίστου πνεύματος
Ῥοαῖς, ξένον τι λαὸν ἐστρέφων καλῶς,
Ἔπειτα σάρκας ἐκταχεὶς ἀθλήμασι
Πολλοῖς ἀπῆλθον; ὦ σκοποὶ, κροτήσατε.
Τέθνηχ' ὅ τ' ἄρδων, οἵ τε πίνοντες λόγον.
Εἰ μέν τι τούτων ἀντιδώσεις, Χριστέ μου,
Μέγ' ἀντιδόσις· εἰ δὲ μὴ, καὶ τὴν χάριν.

Καὶ πάλιν καλῶ] utut ringerentur adversarii, se numquam non Triadem prædicaturum indicat. Sic & Carm. 1 Jambico ad S. S. divinitatem negantes:

Τὸ πνεῦμα (ἀκούεις) ὡς θεὸς, πάλιν λέγω.

2. Ἠμπολησάμην] in margine prioris Florentini legebatur, προσεκτησάμην. Quod ab interprete est: id est, *lucrifeci*, *contraxi mihi invidiam*.

3. Τράπεζα] mensa sacra; quam & ἄσυλον fuisse oratione XX Gregorius exponit. Carm. Jamb. X:

Ἐγὼ τραπέζης μυστικῆς προστάτης. &c.

& Carm. Jamb. XIII:

Οἱ συνθύται μου δυσσεβοῦς ἐχθροῦ πέρα,
Οὐδὲ τραπέζας μυστικῆς δεδοικότες.

7. Ῥοαῖς] ut Carm. 1. Πνεύματος ῥοῇ. Alibi, ῥεῦμα πνεύματος appellat. Ξένος λαὸς hic est populus Constantinopolitanus, Gregorio peregrinus, nec patrius, ut plebs erat, sive

Ἄλλο.

Φθέγγεσθ' ἅπαντες· ἐκδραμεῖτε τοῖς λόγοις.
Στροφὰς πλέκοιτε· ἰσχύοιτ' ἀραχνίοις
Δεσμοῖς τὰ κοῦφα, καὶ περιπλανώμενα.
Βροντᾶτε βύρσαις· ἀστραπὰς ἐλλυχνίοις
Πέμποιτ'· ἐγὼ εἴδησα καὶ πάντη λόγον
Κόρον λάβοιτε, ὦ σκοποὶ, καὶ σὺ φθόνε.
Ἔνδον λαλήσω, τῷ θεῷ μυστηρίοις

Γράφων

Φθέγγεσθε ἅπαντες] capistrum ori suo impositum, præreptamque docendi publice facultatem Gregorius gravissime tulit, & Carm. 1. tum & in illis, quæ de Anastasiæ templo composuit, acerbis questibus deplorat. Ergo nunc in adversarios suos, qui ipsum malis artibus ad Episcopatus abdicationem compulerant, Satyrice invehitur, eosque ad præstandum, quod ipsi eripuerant, populum docendi munus provocat.

4. Βροντᾶτε βύρσαις] facetum sane hoc. Inflatæ pelles, & vesicæ, si capitibus, ut fit, inter ludendum a pueris incutiantur, bombum edunt: sed ad vera tonitrua ejusdem efficaciæ, atque aranearum texta sunt catenis ferreis comparata. Memini tamen apud Oppianum me legisse de leonum per inflatos utres venatione: quam sane voluptatis venatoriæ cupidis

Aliud. Carm. IV.

TRinitas, ſerva me obſecro. Iterumque clamo, Trinitas.
Nam te dum prædio, invidiam memet implico.
Plebs, leges, menſa, ſuggeſtus, throni,
Et veri præco dogmatis ſermo teſtis eſt.
Qui hoc? & quid hoc? aut unde fluens
Dei mei pollentis, rivo ſpiritus,
Populumque pulchre nutriens extraneum,
Poſtilla dlurimis tabefactum corpus aufero
Laboribus? vos ſpeculores, plaudite.
Et qui rigavit periit, & qui irrigati ſunt.
Quod ſi quid horum, Chriſte, reddes præmium,
Da grande quid: ſin minus, & hoc gratum erit.

eccleſia Nazianzi Quomodo vero illum eloquii ſui lacte ac melle nutrierit, ſupra vidimus.

9. Ω' σκοποὶ] multum ſane diſcriminis eſt inter σκοποὺς & ἐπισκόπους. Ergo pravos illos & inimicos ſibi Epiſcopos acerbo hoc convitio noſter perſtringit, quippe qui omnia ejus dicta factaque ſpecularentur, & indagarent. Sic & Carm ſequenti:

Κρότον λάβοιτε, ὦ σκοποὶ, καὶ σὺ, φθόνε.

10. Τέθνηχ' &c.] hinc & φονεῖς Epiſcopos illos appellat, c. primo, ut illic indicavimus: paſſimque ſe νεκρὸν dicit, & cum mortuis comparat, ut paulo ante Carm. 11: ubi eoſdem Epiſcopos vulturibus confert ad cadaveris fœtorem advolantibus.

12. Καὶ τῶν χάρις] Id eſt, καὶ ταῦτα στέρξω. *Ero & his contentus:* & hæc mihi grata erunt, quæcunqde dederis, utut tenuia, & infra votum. Malim tamen in ſingulari legere, καὶ τῦ χάρις.

Aliud. Carm. V.

LOquimini omnes: felici veſter feratur ſermo curſu.
Nectite ſtrophas: ſit veſtrum aranearum telis,
Quidquid leve eſt, & vagabundum, innectere.
Tonate pellibus, & lucernarum fulmina
Jaculamini: ego namque omnino obſeravi vocem.
Satiate voſmet, ô ſpeculatores, tuque invidia.
Intus loquar; Deique mentem myſteriis

Con-

dis non inviderim. Ceterum de Salmonei invento, & devolutis in ſcena tonitribus, alias dicendi locus erit. Par fulminum Lucernalium ratio eſt, atque æque extimeſcenda. Græcorum vetus adagium eſt: αἰσχρῷ μορμολύττεσθαι, de iis, qui inani percellebantur metu, item ἀστραπὴ ἐκ πυέλου, de fulmine vano & imbecilli.

7. Ἔνδον λαλήσω] προσλαλήσω ἐμαυτῷ. Alludit ad vetus illud de Aſpendio Cithariſta dictum, qui *omnia intus canere* dicebatur: de quo Cicero l. 1 in Verrem c. xx: *Atque etiam illum Aſpendium Cithariſtam, de quo ſæpe audiſtis id, quod eſt Græcis hominibus in proverbio, quem* omnia intus canere *dicebant, ſuſtulit.* Apud noſtrum epiſt. 1 ad Celeuſium hirundines cygnis objiciunt, ὅτι ἄδουσι, ᾄδουσιν ἑαυταῖς.

 8. Πλά-

Γράφων, σπίλων τε καὶ πλάνων αἰσθήσεων,
Σμήξας ἔσοπτρον τῷ λόγῳ παραστήσομαι.
Ἕως τελείας ἐμφάσεις εἴσω λάβῃ·
Καὶ ταῦτα σιγῆς γράμματ'· Εἰ δὲ μὴ θέλεις
Πολλοῖς λαλεῖν με, Νοῦς μέγας, τί χρὴ δρᾶσαι;

8. Πλάνων αἰσθήσεων] Sic orat. I, & XXXIX ait; Οὐδὲν γάρ μοι δοκεῖ τοιοῦτον, οἷον μύσαντα τὰς αἰσθήσεις, ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου γενόμενον, μηδενὸς τῶν ἀνθρωπίνων προσαπτόμενον, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, ἑαυτῷ προσλαλοῦντα καὶ τῷ Θεῷ, ζῆν ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα, καὶ ἀεὶ τὰς θείας ἐμφάσεις καθαρὰς ἐν ἑαυτῷ φέρειν, ἀμιγεῖς τῶν κάτω χαραγμάτων καὶ πλανωμένων, οἷον ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον Θεοῦ, καὶ τῶν θείων· ἐμφάσεις hic sunt illuminationes, seu infusiones cognitionis divinæ, quibus menti mysteria divina patefiunt: ipse postpaullo ἀπαυγάσματα vocat. Fusius hoc explicat orat. XXXIV, ubi de cognitione Dei ita loquitur: Εὑρήσει δὲ Θεὸν (ὅτι ποτὲ μέν ἐστι τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν) ὡς ἐμὸς λόγος, ἐπειδὰν τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον, (λέγω δὲ τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον) τῷ οἰκείῳ προσμίξῃ, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέλθῃ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, οὗ νῦν ἔχει τὴν ἔφεσιν· καὶ τοῦτο εἶναί μοι δοκεῖ τὸ πάνυ φιλοσοφούμενον, ἐπιγνώσεσθαί ποτε ἡμᾶς, ὅσον ἐγνώσμεθα. Τὸ δὲ νῦν εἶναι βραχεῖά τις ἀπόῤῥοια πᾶν τὸ εἰς ἡμᾶς φθάνον, καὶ οἷον μεγάλου φωτὸς μικρὸν ἀπαύγασμα, ὥστε καὶ ὅστις ἔγνω Θεὸν, ἢ ἐγνωκέναι μεμαρτύρηται, τοσοῦτον ἔγνω, ὅσον ἄλλου μὴ τὸ ἴσον ἐλλαμφθέντος φανῆναι φωτοειδέστερος. Et aliquanto post de Apostolo Paulo ait: διὸ καὶ πᾶσαν τὴν κάτω γνῶσιν οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ἔσοπτρα, καὶ τὰ αἰνίγματα τίθεται, ὡς ἐν μικροῖς τῆς ἀληθείας εἰδώλοις ἱσταμένην ἰνδαλμάτων. Et mox: πᾶσα μὲν οὖν ἀλήθεια, καὶ πᾶς λόγος δυσέφικτός τε καὶ δυσθεώρητος, καὶ οἷον ὀργάνῳ μικρῷ μεγάλα δημιουργοῦμεν τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν θηρεύοντες, καὶ τοῖς νοητοῖς προσβάλλοντες μετὰ τῶν αἰσθήσεων, ἢ οὐκ ἄνευ αἰσθή-

Ἄλλο.

Οὔ μ' οὐδ' ἁμαρτὰς εἷλεν, οὔτε τις νόμος
Τέκνων, πόνων τε τῶν ἐμῶν διέσπασε·
Τελὰς τι δ' οὐδὲν, ἣν ἐκήρυξα πόλει,
Σπινθῆρ' ἀνάψας τοῦ πρὶν ἐσβεσμένου·
Φθόνος δὲ, καὶ γλῶσσαν ἔδησαν οἱ σοφοί.
Τί γὰρ μάταιε, καίπερ ἐσκοτισμένος
Νόσῳ βαρείᾳ, τόσον ἤγειρας κλέος;
Οὐκ οἶσθ', ὅσον νῦν τῶν ἀπαιδεύτων κράτος;
Οἷς συγγενὲς θράσος τε καὶ μοχθηρία·
Χορεύετ', ἀνδρομεῖτε, δυσσεβεῖς ἅπας.
Βάλλοιτε, πιέζοιτε μὴ πεφρασμένους.
Σιγὴ βαθεῖα, Γρηγόριος πορρωτάτω.

Ἄλλο.

Φθόνος δὲ] in Florentino priore erat:

Φθόνος δὲ σὺν καὶ γλῶσσαν ἔδησε, καὶ σοφοί.

Malim:

Φθόνος δὲ γλῶσσαν ἐμὴν ἔδησε, καὶ σοφοί.

nisi quis potius legendum putarit:

Φθόνῳ δὲ γλῶσσαν μου ἔδησαν οἱ σοφοί.

invidia vero hæc orta a gloria, quam Gregorio lapidatio, de qua mox, contulerat. Hinc Carm Jamb. primo:

Ἀγῶσι βασκαίνουσι, καὶ λίθοις ἐμοῖς.

6. Ἐνσκοτισμένος] elegans hæc translatio est. Morbi namque corporis & animæ lumen obnubilant, & homines luci publicæ subtrahunt. Alias ipsum per se corpus σκότῳ συνεζευγμένον Gregorio dicitur orat. XXIX, cui opponitur τὸ τῆς ψυχῆς φωτοειδές.

7. Τόσον ἤγειρας κλέος;] πρὸς γὰρ τὸ λαμπρὸν ὁ φθόνος βιάζεται, ut est apud Apollodorum Comi-

Conscribillabo, maculisque, & vagis sensibus
Detersis repurgatum obvertam rationi speculum,
Donec perfectas recipiat intus imagines.
Et hæ silentii literæ sunt. At si tu nolis,
Multis me loqui, Mens magna, quid faciendum est?

σιων, ἐφ᾽ ὧν ἀνεφερόμεθα, καὶ πλανώμεθα. Hæc eo lubentius adscripsi, quo minus a plerisque hominibus ipsam etiam ad cognoscendum Deum viam cognitam esse video, quam noster alibi erudite & vere exponit: nimirum, πρὸ πάντων δεῖ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα κεκαθαρμένον ἔχειν· μὴ καθαρῷ γὰρ ἅπτεσθαι καθαροῦ, τυχὸν οὐδ᾽ ἀσφαλές. Et hoc ex Platone. Illa Purgatio vero ab igne proficiscitur amoris divini, vitia animi & corporis exurente. Plura adderem, ni crabrones metuerem. Notissima vero Ægyptiorum, aliorumque omnium sacerdotum, sunt instituta, qui sacris & mysteriis initiari cupientes variis modis, atque ritibus a vitæ labibus repurgabant. Sic inter cetera σώφρονι ἐνδελεχῶς διαίτῃ, καὶ βρωμάτων πολλῶν, καὶ ἀφροδισίων ἀποχαῖς κολουούσαις τὸ ἀκόλαστον, καὶ φιλήδονον ἀθρύπτους καὶ στεῤῥὰς ἐν ἱεροῖς λατρείας ὑπομένειν suos Isis assuefecit, quorum finis erat ἡ τοῦ πρώτου, καὶ κυρίου, καὶ νοητοῦ γνῶσις, ut est apud Plutarchum de Iside & Osir. in initio.

9 Προσαγορευμαι] Florentinus prior, προσαγόρευμαι.

10. Ἐμφάσεις] simulacra, imagines:

Quandoquidem speculum quocumque obvertimus, omnis
Res tibi respondent simili forma atque figura:

ut est apud Lucret. l. IV. Sic & Plutarchus ἐμφάσεις & εἴδωλα διαλάμποντα εἰκόνα Apollinis commendat commentariolo de EI apud Delphos.

Aliud. Carm. VI.

NEc me peccatum rapuit, nec ulla lex
A liberis, ac laboribus avulsit meis.
Hoc novit conscia Trinitas; quam prædicavi populo,
Scintillam ante absconsam rursus exsuscitans.
Invidia hinc: & lingua alligata ab sapientibus.
Quid enim, stulte, licet obnubilatus insuper
Morbo difficili, tantum excitasti splendorem nominis?
Ergo ignorabas, quæ nunc potestas ignorantium?
Cognata quibus confidentia est & improbitas.
Exsultate: feliciter agite. Quin omnis impius
In me lapides, in me sagittas inermum mittite.
Altum jam hic silentium est. Gregorius abest longissime.

Aliud.

Comicum. Sic & Pindarus Pyth. Ode XI: φθονεροὶ δ᾽ ἀμύνονται ἄται, εἴ τις ἄκρον ἑλὼν ἀσυχίαν δὲ νεμόμενος αἰνὰν ὕβριν ἀπέφυγεν. Ita enim illic legendum, pro ἑλὼν, ἡσυχίᾳ τε νεμόμενος &c.

9. Οἷς συγγενὴς] prior Florentinus, ὧν συγγενὴς, ut ad τὸ κράτος referatur: quod tamen minus probo.

11. Βάλλετε] Vid not. ad Carmen primum de lapidatione, v. 31. & Carm. Jamb. XIII:

Λίθοις ἰθλίχθην, ὥς τις ἄλλος ἄνθρωπος.

12. Γρηγόριος πέφευγεν] sic alibi ad eosdem, p. 251:

Οἱ συνθύται, τίθημι τῷ φθόνῳ μόγις.
Εἶπα λέξιν, καὶ δύσει, φθόνος τ᾽ ἐμός.
Ἐχθροί, φίλοι, ἀπῆλθεν· εὐφημήσατε.

ita enim illic legendum, pro ἐχθρᾶς, φίλοις. Sicut & superius contra vulgat. edit. p. 73. edidimus.

Αἰτι-

Ἄλλο.

Μετῆλθον, ἦλθον, ἔρχομαι· μίξις μ' ἔχει
Τρόμου, χαρᾶς τε· τοὐμὸν ἐτάζω βάθος;
Μή τι χρεωστῶ, Χριστέ μου· πλὴν ἔρχομαι
Ζῶον διαχθὲν ἐν βίῳ, μάλιστα δὴ
Ἐχθροῖς, φίλοις τε, συμφύταις, ἀντιστάταις.
Τὰς σὰς πεσεῖν εἰς χεῖρας αἱρετώτερον,
Ἢ τῇδε μοχθεῖν τοῖς φθόνου παλαίσμασι.
Τῶν μὲν καλῶν γὰρ οὐδὲν ἐλπίζειν ἔχω.
Τοῖς δ' αὖ κακίστοις συνθανεῖν κέρδος μέγα;
Χαίροιτε, γαστρίζοισθε, τοῖς ἐνυπνίοις
Μεγαφρονεῖτε· μικρὰ γὰρ χαρήσετε·
Κἀγὼ μετέσχον τοῦ πλάτους· ἀλλ' οἴχομαι.

Ἀντιστάταις] Arianis, & Apollinariſtis, quos, ut ſupra oſtenſum, habuit infeſtiſſimos. Niſi potius de Epiſcopis invidis & adverſantibus accipiendum eſt, quia mox de invidiæ παλαίσμασιν agit.

10. Γαστρίζοισθε] χορτάζεσθε. Diximus alibi, Gregorium valdequam in cibis abſtinentem fuiſſe, & ſolo pane cum ſale pro obſonio contentum. Hæc vita tam auſtera non placuit Epiſcopis aliis: & hinc iræ. Noſter vero Carm. ad animam ſuam Anacreonteo:

Θέλεις φαγεῖν; ἔχ' ἄρτον.

Ἄλλο.

Τείχη, πυλῶνες, κλεῖθρα συγκλείοιτέ με·
Μή τις παρελθὼν ἢ λόγος φὼς, ἢ βίος,
Κλέψῃ λαθών τι τῶν ἐμῶν κειμηλίων,
Ἢ καὶ τύραννος ἁρπάσῃ βίᾳ χερός.
Θεὸς τὸ θησαύρισμα· καὶ θεοῦ φόβος,
Ἐλπίς τε κουφίζουσα τὰς ἀκηδίας·
Αἳ πολλὰ πολλαὶ δή με καὶ παρ' ἀξίαν
Δεδήχασίν τε, καὶ σπαράξουσι πλέον,
Ἢν μὴ σὺ τοῖς κέρκωψιν ἠρεμεῖν φράσῃς.
Καίπερ δὲ πάσχων δεινὰ, καὶ δεινῶν πέρα,
Τοῦθ' ἓν δέδοικα, μή τι τοῖς πολλοῖς κακοῖς
Χείρων γενοίμην· καὶ τὸ γὰρ βλάπτει φρένας.

Τὰς ἀκηδίας] Florentinus prior, αἰηδίας.

8. Σπαράξουσι] Flor. alter, σπαράζουσι, minus bene.

9. Κέρκωψιν] ſimiis, quippe qui geſtibus, veſtitu,

Aliud. Carm. VII.

ACcessi, veni, venio. Pavor me simul
Tenet & gaudium. Profunda exploro pectoris,
Ecquid tibi debeam, mi Christe. Attamen venio
Vexatum in vita animal, sed maxime ab
Inimicis, amicis, collegis, adversariis.
In tuas incidisse manus quanto satius,
Quam hisce invidiæ conflictari cum præstigiis
Bonæ certe nil mihi jam superest spei.
At pessimis hisce commori voluptas fiet maxima.
Valete, ventri servite, & vanis somniis
Age intumescite. Sed breve erit hoc vobis gaudium.
Et ego erroris hujus quondam fui particeps. Sed abeo.

Εὖχ᾽ ἄλφιτ᾽, εἰ παρείη.
Ἅλας δέ σοι τὸ πέμμα.
Καὶ θυμὸν ὦ μετρεῦμεν, &c.
ubi & aquam illi, cui aliquando nonnihil aceti admixtum ad potum concedit. His sane deliciis nemo sibi Physconis cognomen metuat.

Ibid. Τοῖς ὀνείροις] Vana & inani specie exteriore, seu dignitatis, seu vitæ, & morum: qui videri mavultis, quam esse boni, atque ita insomnia potius quam rem veram repræsentatis. Τὸ δὲ δοκεῖν, inquit noster orat. XXVII, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ὥσπερ οὐδὲ ὄναρ ἀλλότριον.

Aliud. Carm. VIII.

VOs muri, portæ, claustra, vos me concludite.
Ne quis subrepens vel sermo furax, vel vita,
Mei quid mihi thesauri clam surripiat,
Aut vi tyrannus aperta auferat.
Deus meus thesaurus est, & Dei timor,
Et spes, meas mihi levans molestias,
Quæ me immerentem non parum jam plurimæ
Et morsicarunt, & lacerabunt amplius:
Ni tu quietem simiis dehinc imperes.
Quamquam & gravia patiens, & plusquam gravia,
Id unum metuo, multis ne pejor fiam malis.
Superingesta namque sibi mala mentem solent lædere.

Ad

vestitu, & exteriori specie Episcopos referrent, quum revera nil minus essent.

10. Καίπερ δὲ πάσχων] sic in lamentatione p. 178 operum:
Πέπονθα δεινὰ πλεῖστα, καὶ δεινῶν πέρα.

M Πεθῶ,

Πρὸς τὸν τῆς Ἀναστασίας λαόν.

Ποθῶ, ποθῶ σε, φίλτατ', οὐκ ἀρνήσομαι·
Ποθῶ λόγων γέννημα τῶν ἐμῶν τέκνον,
Ἀναστασίας ὦ λαὲ τῆς ἐμοὶ φίλης,
Ἣ τὴν πάλαι θανοῦσαν ἐν νεκροῖς λόγοις
Πίστιν παλαιὰν ἐξανέστησεν νέοις.
Ὅθεν προσελθὼν οὑμὸς ὡς σωτὴρ λόγος
Πάσας κατέσχε φωτὶ τὰς ἐκκλησίας·
Τίς σου τὸ κάλλος, τίς θρόνους ἐμοὺς ἔχει;
Πῶς εἰμ' ἄτεκνος; ζῶσι δ' οἱ παῖδες, πάτερ;
Σοὶ δόξα, κἂν τι τῶνδε χεῖρον συμπέσοι.
Ἴσως κολάζεις τὴν ἐμὴν παρρησίαν,
Τίς ἐκβοήσει γνησίως τὸ σὸν, Τριάς.

Ποθῶ, ποθῶ σε] Carmen hoc desiderium Gregorii testatur, quo templum, seu potius populum Anastasiæ, a se velut conditum, prosequebatur. Atque id quidem tantum fuit, ut non modo interdiu, sed & noctu menti ejus obversaretur. Ergo egregium nostri exstat Carmen IX de insomnio, quo in eo templo sibi versatus fuisse videbatur, & sacris ibidem operatus, sermonem ad populum habuisse, &c. Verba ejus extrema sunt:

Γρηγορίου γόος οὗτος Ἀναστασίης ποθέοντος,
Τῆς ποτέ μιν φθονερὴ νόσφισεν ἀδμονίη.

Sic & in orat. XXXII ita illam valedicens compellat: Ἀναστασία μοι τῆς εὐσεβείας ἐπώνυμε. σὺ γὰρ τὸν λόγον ἡμῖν ἐξανέστησας ἔτι καταφρονούμενον, τὸ τῆς κοινῆς νίκης χωρίον, ὦ Σηλὼμ, ἐν ᾗ πρῶτον τὴν σκηνὴν ἐπήξαμεν, τεσσαρακοντα ἔτη περιφερομένην ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πλανωμένην. σύ τε ὁ μέγας ναὸς οὗτος καὶ νῦν προσελθόντος, ἡ νέα κληρονομία, τὸ νῦν μέγας εἶναι παρὰ τοῦ λόγου λαβὼν, ὃν Ἰεβοῦς πρότερον ὄντα Ἱερουσαλὴμ πεποιήκαμεν, &c. Vide & Cedrenum de hoc templo in Historiar. Compendio.

2 Τῶν ἐμῶν τέκνον] aut egregie ego fallor, aut legendum est τέκος: ut sit, ὁ λαὸς τέκος τῆς Ἀναστασίας, & γέννημα τῶν λόγων.

4. Ἐν νεκροῖς λόγοις] mortualibus, seu potius mortiferis Arianorum doctrinis, qui sub-

Ἄλλο.

Σιὼν ὁδοὶ πενθοῦσι, τοῦ νόμου λάτριν
Λαὸν ποθοῦσαι ἡμέραις ἑορτίοις.
Πενθῶ δ' ἔγωγε λαὸν οὐχ ὁρώμενον
Ἐμοὺς ῥέοντα πρὸς λόγους· ὡς ἦν ὅτε
Κωνσταντινούπολίς τε, καὶ ξένοι ὅσοι
Ἔνδημον, οἷς ἤγειρεν ἡ φίλη Τριάς.
Καὶ νῦν ἐγὼ μὲν ὡς λέων βρυχώμενος
Μακρὰ στενάζω. Τῶν δ' ἐμῶν τέκνων τυχὸν
Ἄλλοι κατασκιρτῶσι, πιθανοῖς λόγοις

Συναρ-

Ἡμέραις ἑορτίοις] Florentinus alter: ἡμέραις ἑορτίοις. Earum vero caput, seu κεφάλαιον erat μνήμη Θεοῦ, ut alibi loquitur.

4. Ὡς ἦν ὅτε] Ut accurrebat aliquando. Flo-

ren-

Ad Plebem Anaſtaſiæ. Carm. IX.

TE deſidero, cariſſima, non diffitebor, te deſidero:
Deſidero te natorum ex me ſermonum ſuboles,
O dilectæ mihi plebs Anaſtaſiæ:
Quæ mortuis jamdudum ſermonibus commortuam
Antiquam reſuſcitavit novis fidem:
Unde mea velut ſcintilla prodiens oratio
Eccleſias implevit omnes lumine.
Quis tuam ſpeciem, quis meas ſedes tenet?
Quid ego ita orbus liberis? vivitne proles, pater?
Tibi ſit gloria, etiam ſi quid acciderit triſtius.
Fortaſſe proterviam in loquendo punis meam.
Quis digne ſatis tuum, ô Trinitas, conſilium prædicet?

Valente totam ferme occupaverant Conſtantinopolin.

7. Φωτιστάς] prætuli, quod in duobus erat Florentinis, φωτὶ τάς.

11. Ἴσως κολάζεις] poteſt & aliter per interrogationem accipi; ita ut vertendum ſit: *An fortaſſe, quod tanto cum fervore doctrinam Triadis defenderim, me plectis?* utitur enim noſter hoc modo voce παῤῥησίας. Sic Carm. *de vita ſua*:

Ταῦτ' οἶδεν ἡ τρελάς τε, καὶ τὸ σὺν λίθοις
Κήρυγμα λαμπρὸν τῆς ἐμῆς παῤῥησίας,
Ὃ καὶ μ' ἔθηκε τοῖς κακοῖς ἐπίφθονον.

De hac autem ſua παῤῥησίᾳ Carm. Jamb. XVIII ait:

Ἐγὼ γὰρ, ὡς μὲν ἔχοι σὺ
Ξένη πόλει πάθας
Λόγῳ πιστεύοντι συμμαχῶν
Γλῶσσαν φέρων ἐμὴν,
Ἄλλως λέγοντας ᾔνεσα.
Πολλοὶ λέγουσι δὲ,
Ξένοι, φίλοι τε πίστεως
Ἐμοὶ σεβαζομένας·
Οὐδεὶς γὰρ οὕτως οὔποτε
Ὅλην ἔσωσε γῆν,
Ὡς πνεύματος, παῤῥησίᾳ
Θεοῦ βρομῶν, &c.

Aliud. Carm. X.

LUgent Sionis viæ, legis cultorem tuæ
Feſtis diebus deſiderantes populum.
Et ipſe lugeo non jam populum conſpici
Meos ad ſermones confluentem, ut olim ſolebat
Conſtantinopolis, & quidquid exterum
Illic agitabat, quibus amica allucebat Trinitas.
At nunc ego ut leo rugiens
Magnopere ingemiſco: & meam forſan prolem
Inſultant alii, ſermoneque illam probabili

Ab-

rentinus prior, ὡς ἦν τότε.

7. Ὡς λέων βρυχώμενος] alter Flor. βρυχήμασι: qui tamen in margine habebat, ut Viennenſis in contextu, βρυχώμενος.

Συναρπάσαντες· εἰ γὰρ ἔλθοι μοι θεός,
Ὡς πρίν, Τριάς, σόν, καὶ βρυχησαίμην πάλιν
Ἐν σοί, τάχ' ἄν τι θῆρες εἴξειαν πάλιν.

10. Συναρπάσαντες] Flor. prior, συναρπάζοντες. | Ibid. Εἰ γὰρ ἔλθοι μοι θεός.] Sic Carm. Jamb. primo:

Ἄλλο.

Δὶς, οἶδα τοῦτο, φεῦ! δὶς ἐπλεονεκτήθην,
Εἰ μὲν δικαίως, προσδέχοιθ' ὑμᾶς θεός.
Εἰ δ' οὐ δικαίως, προσδέχοιθ' ὅμως θεός·
Οὐδὲν γὰρ ὑμῶν οὐδὲ ὡς καθέξομαι.
Πλὴν ἐκλέλοιπα, καὶ ποθῶ λύσιν κακῶν.
Τῶν μὲν παρόντων εἰμὶ πάντων ἔμπλεως,
Πλούτου, πενίας, χαρμονῶν, οὐ χαρμονῶν,
Δόξης, ἀτιμίας τε, δυσμενῶν, φίλων·
Τῶν δ' οὐ παρόντων εὔχομαι πεῖραν λαβεῖν·
Πέρας λόγου τολμῶ δέ, καὶ δίχου λόγου.
Εἰ μηδέν εἰμι, Χριστέ μου, τίς ἡ πλάσις;
Εἰ τίμιός σοι, πῶς πόσοις ἐλαύνομαι;

Δὶς οἶδα] Carm. Jam xxxiii:
Δὶς ἐμπέπαιγμαι. τοῦτο καὶ
Παθὼν ἐπίσταμαι·
Εἴ τις τι καινὸν τοῦ φρονεῖν
Μέτεστιν ἐκ θεοῦ.
Sic & Epist. xv ad Bosporium Coloniæ Episcopum: Δὶς ἤδη τοῦτο ἐπλεονεκτήθημεν παρ' ὑμῶν, καὶ ἠπατήμεθα· οἶδας, ὃ λέγω· καὶ εἰ μὲν δικαίως, ἐσφραγισμένος κύριος ὑμῶν ὁ ζῶν ἐκδικεῖ· εἰ δὲ ἀδίκως, συγγνοίη κύριος. Iterata hæc fallacia Episcoporum fuit, qui per speciem amicitiæ ipsum secundo fefellerunt; primum Constantinopoli: dein Nazianzi, quum Eulalium illic Episcopum constituere vellet, quem ipsi probare videbantur, revera autem omni arte repellebant: λόγῳ μὲν ὄντες οἱ φίλοις, inquit, ψεύδεσθε τοὺς ἐμοὺς, ὡς ἀρίστους τε καὶ φίλους. Εἴπερ τινὲς λόγῳ. Ἔργῳ δὲ οὐκ ἐπιτυχεῖς, λέγεσθαι

Ἐπίκλησις διὰ ἡρώων.

Κλῦθι πάτερ Χριστοῦ πανεπίσκοπε τῶνδε λιτάων
Ἡμετέρων. μολπὴν δὲ χαρίζεο σῷ θεράποντι
Θεσπεσίην. Ζαθέην γὰρ ἐς ἀτραπὸν ἴχνος ἐλαύνοντι.
Οὗτος, ὃς αὐτογένεθλον ἐν ζωῆς θεὸν ἔγνω,
Καὶ Χριστὸν θνητοῖσιν ἀλεξίκακον βασιλῆα.
Ὅς ποτ' ἐποικτείρας μερόπων γένος ἀμφὶ παθόντων
Πατρὸς παρ' εἰνεσίησιν ἑκὼν ἠλλάξατο μορφήν.
Γείτονα δὲ θνητὸς θεὸς ἄφθιτος, εἰς ὅχα πάντας

Ταρτα-

Ἐπίκλησις] Carmen instar præfationis est, præfigendum, seu præmittendum syntagmati Carminum Heroïcorum, pag xxxi operum: cujusmodi est illud e senariis constans.

Abreptam auferunt. Redeat sed si robur mihi
Ut ante, Trinitas, tuum, & in te denuo rugiam,
Brevi ut hinc rursum recedant, faxo, feræ.

Λάμποιμι λύχνος λυχνίας ὑπερτιθείς,
Ὅλῳ καταστράπτοιμι τῷ οἰκουμένῃ.
11. Βρυχησαίμην] alii, βρυχήσομαι· pro πάλιν Flor. 1. habebat μέγα; & mox pro οἴξουσι, Flor. alter εἴξουσι.

Aliud. Carm. XI.

Bis, non latet me, fucus est factus mihi:
Si jure, admittat vos, velim, audiatque Deus:
Sin autem inique, sic quoque audiat tamen.
Neque enim vel sic vobis quidquam imprecabor mali.
At malis fractus malorum finem expeto.
Omnium quippe rerum sum satur præsentium,
Census, inopiæ, gaudii, molestiæ,
Famæ, dedecoris, hostium, & chari gregis.
Jam capere gustum cupio rerum absentium.
Audacter istud eloquar, & audias, rogo:
Si, Christe, nil sum, quæ tua est hæc fictio?
Sin charus ipse sum tibi, cur tantis premor malis?

τόδ᾽ οὐκ ἐμόν. Apollinaristæ scilicet Nazianzenam plebem infestabant, & callidis sermonibus in suam pertrahebant opinionem, seu hæresin: sic ut Episcopos quoque in Cappadocia passim crearent. Quibus Gregorius se opposuit, eorumque conatus per Cledonium evertit.

Ibid. Ἐπτερνισμένος] πτερνίζειν in lucta est, quum pes subtrahitur, & ita adversarius in terram dejicitur. Qua de re vid. Fabrum de Re Athletica, & Mercurialem de arte Gymnastica.

3. Προσδέχοιτο δ᾽ ὅμως Θεός.] deerat vox ultima in codice Viennensi, deestque in editione Lambecii, qui hoc ipsum carmen in Bibliotheca Cæsarea publici juris fecit. Ego, quod conjectura hæc certa esset, addendam existimavi.

5. Πεσὼ] al. ζητῶ.

Invocatio, Carmine Heroïco. Carm. XII.

Audi, Pater Christi, qui cuncta inspicis, hasce meas preces,
Et famulo tuo cantum indulge
Divinum. Ad sacram namque semitam vestigia dirigit
Ille, qui ex se genitum in vivis cognovit Deum,
Christumque mortalibus averruncum malorum regem:
Qui generis aliquando misertus humani gravia passi
Volente volens patre mutavit formam,
Factusque est Deus immortalis mortalis homo, donec omnes

Tar-

stans p. CCXLVIII, quod Jambica ducere oportuerat.

3. Ἐλαύνων] malim ἐλαύνει, scil. poëta.

8. Γένοιτο] manifestum mendum. Repone igitur γένοιτο, pro ἐγένετο.

Ταρταρέων μογέοντας ὑφ' αἵματι λύσατο δεσμῶν.
Δεῦρ' ἴθι νῦν ἱερῆς καὶ ἀκηρασίης ἀπὸ βίβλου
Ψυχὴν σὴν ἀτίταλλε θεοπνεύστοις ἐνὶ μύθοις.
Ἔνθα γὰρ ἀθρήσειας ἀληθείης θεράποντας
Ζωὴν ἀγγελέοντας ὑπ' οὐρανομήκεϊ φωνῇ.

Προσευχὴ ἡρωϊκή.

Σοὶ χάρις, ὦ πάντων βασιλεῦ, πάντων δὲ ποιητά.
Οὐρανὸς ἐπλήσθη δόξης σεο, πᾶσά τε γαῖα
Σῆς σοφίης. Θεὸς υἱὸς ὁ σὸς λόγος ἔκτισε πάντα.
Σὸν ἅγιον πνεῦμα ζωὴν πάντεσσι χορηγεῖ.
Ἰλήκοις κόσμῳ θεία Τριάς· ἵλαθι δ' ἡμῖν,
Υἱὲ θεοῦ κατὰ πνεῦμα, καὶ ἀνθρώπου κατὰ σάρκα,
Ὅστις ἐπὶ σταυροῖο μόρον τέτληκας ἐπισπεῖν,
Οἷα βροτός· τριτάτῃ δὲ πύλας λίπες ἀϊδονῆος,
Οἷα θεός· θανάτου γὰρ ἔλυσας δεσμὸν ἀναστάς,
Καὶ βροτέῃ γενεῇ φύσιν ὤπασας, οἷα καὶ ὔμμιν
Ζώειν ἤματα πάντα, σὲ δ' ἄμβροτον αἰὲν ἀείδειν.

Υ'μμιν] corrige, ἡμῖν. Nam ὔμμιν hic nihili est. ὔμμες Aeol. & Dor. vos significat, ἄμμες autem nos. Sed hic Doricae Dialecto nullus locus est.

Προσευχὴ περὶ ἡρωϊκοῦ.

Σοὶ χάρις, ὦ πάντων βασιλεῦ, πάντων δὲ ποιητά.
Σοὶ χάρις. ὃς τὰ νοητὰ λόγῳ, τάθ' ὁρατὰ κελεύσει
Στήσας οὐ πρὶν ἐόντα, καὶ ἐξ ἀφανοῦς κατέδειξας.
Σὸν θρόνον ἀμφιέπουσιν ἀκήρατοι ὑμνητῆρες,
Ἔνθεν μυριάδες, καὶ χιλιάδες πάλιν ἔνθεν,
Ἀγγελικῆς στρατιῆς πυρόεις χορός, ἄφθιτοι ἀρχαὶ
Λαοὶ πρωτοτόκων, καὶ λαμπομένων χορὸς ἄστρων·
Πνεύματα θεσπεσίων ἀνδρῶν, ψυχαί τε δικαίων,
Πάντες ὁμηγερέες, καὶ σὸν θρόνον ἀμφιέποντες,
Γηθοσύνῃ τε, φόβῳ τε, διηνεκὲς ἀείδουσι
Ὕμνον ἀνυμνείοντες ἀκήρατον, ἠδὲ καὶ ἄπαυστον·
Σοὶ χάρις, ὦ πάντων βασιλεῦ, πάντων δὲ ποιητά·
Οὗτος ἀκήρατος ὕμνος ἐπ' οὐρανίοιο χοροῖο.
Ναὶ λίτομαι κἀγώ, πάτερ ἄφθιτε, καὶ γόνυ κάμπτω
Ἡμετέρης κραδίης, πάτερ ἄμβροτε, καὶ νόος ἔνδον
Πρηνὴς σοῦ προπάροιθε· κάρη δέ μοι ἐς χθόνα νεύει

Λισσο-

Tartareis ſub ſanguine gementes exſolveret vinculis.
Huc adeſto nunc, & ſacro puroque ex Codice
Animum tuum ſagina ſermonibus divinis.
Hic enim veritatis licet cernere miniſtros
Cæleſti vitam voce nuntiantes.

Precatio, Carmine Heroïco. Carm. XIII.

Tibi gratiæ, ô Rex omnium, omniumque conditor.
Cælum omne tua gloria plenum eſt, plena omnis terra
Tua ſapientia. Deus filius, tuum verbum, cuncta creavit:
Tuuſque ſanctus Spiritus vitam cunctis ſubminiſtrat.
Propitia ſis mundo divina Trinitas. Sis & propitius nobis,
O fili Dei ſecundum ſpiritum, & hominis ſecundum carnem,
Qui in cruce mortem ſubire ſuſtinuiſti
Qua mortalis: tertio vero die portas liquiſti Acherontis,
Qua Deus. Mortis enim ſolviſti reſurgens vincula:
Mortalique generi naturam contuliſti, qua & nos
Æternum viveremus, teque immortalem immortaliter canneremus.

Precatio, Carmine Heroïco. Carm. XIV.

Tibi gratiæ, ô Rex cunctorum, conditorque cunctorum
Tibi gratiæ, qui cognoſcenda mente, viſibiliaque, juſſu,
Cum ante non eſſent, ut eſſent feciſti, & ex obſcuro in lucem edidiſti.
Tuum circumſiſtunt thronum immortales tuæ laudis cantores.
Hinc millia multa, & inde rurſus millia multa,
Igneus Angelicæ militiæ chorus, perennis ab initio
Populus primogenitorum, lucentiumque chorus aſtrorum:
Virorum etiam Divinorum ſpiritus, animæque juſtorum,
Confertim ſimul omnes thronum tuum circumſtipantes,
Lætitia, pavoreque perpetuum te canunt,
Perennem accinentes hymnum, & inceſſabilem,
Tibi gratiæ, ô rex cunctorum, cunctorumque conditor.
Hic eſt perpetuus ille in choro cæleſti cantus.
Sed & ego tibi ſupplico, pater æterne, & genu flecto
Mei cordis, pater immortalis: menſque intus
Ad pedes tibi accidit; vultus autem in terram demittitur

Λισσομένῳ· κεῖμαι δ' ἱκέτης, καὶ δάκρυα χεύω.
Οὐδὲ γὰρ ἄξιός εἰμι πρὸς οὐρανὸν ἄντια λεύσσειν.
Ἀλλὰ σύ μ' οἰκτείροις, ἐλέεις πάτερ, ἵλαος ἔσσο
Σῷ κιτυρῷ θεράποντι· σὰς δέ μοι χεῖρας πετάσσας
Ἐξ ὀνύχων θανάτοιο, νοήματα πάντα καθῆρας.
Μή μ' ἀπογυμνώσῃς σοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον
Χεῦε μένος καὶ θάρσος ἐνὶ στήθεσσιν ἐμοῖσιν·
Ὄφρα σε καὶ κραδίῃ, καὶ χείλεσι καλὸν ἀείσω.
Ὥσπερ ἐμῷ γενετῆρι, σῷ θεράποντι παρέσχης,
Δὸς καὶ ἐμοὶ καθαρὸν βίοτον, καθαρήν τε τελευτὴν,
Ἐλπωρήν τε τυχεῖν ἀγαθὴν, ἔλεόν τε, χάριν τε·
Πάντα δ' ἀμαλδύνει, ὅσα ἤλιτον ἐκ νεότητος,
Ὡς ἀγαθὸς βασιλεύς· ὅτι σοὶ χάρις ἤματα πάντα.
Σοὶ χάρις ἤματα πάντα, καὶ εἰς αἰῶνας ἅπαντας.

28. Ἀμαλδύνει] malim, ἀμαλδύνῃς, ὅσ' ἤλιτον. & paulo ante, γενετῆρ', ὡς σῷ.

Ἐξομολόγησις καὶ δοξολογία δι' ἡρωϊκῆς καὶ ἐλεγείων.

Δόξα θεῷ τῷ πατρὶ, καὶ υἱῷ παμβασιλῆϊ.
Δόξα παναοιδίμῳ πνεύματι παναγίῳ.
Ἡ Τριὰς εἷς θεός ἐστιν, ὃς ἔκτισε, πλῆσέ τε πάντα,
Οὐρανὸν οὐρανίων, γαῖαν ἐπιχθονίων·
Πόντον, καὶ ποταμοὺς, καὶ πηγὰς πλῆσεν ἐνύδρων,
Πάντα ζωογονῶν πνεύματος ἐξ ἰδίου·
Ὄφρα σοφὸν κτίστην πᾶσα κτίσις ὑμνήσειε,
Τοῦ ζῆν, τοῦ τε μένειν, αἴτιον ὄντα μόνον.
Ἡ λογικὴ δὲ μάλιστα φύσις διὰ παντὸς ἀείσῃ
Ὡς βασιλῆα μέγαν, ὡς ἀγαθὸν πατέρα,
Πνεύματι, καὶ ψυχῇ, καὶ γλώττῃ, καὶ διανοίᾳ,
Δὸς καὶ ἐμοὶ καθαρῶς δοξολογεῖν σε, πάτερ.

Ὡς βασιλεῖα] videtur hoc nostro familiare fuisse, ut ι addito ι produceret alias ὡς βασιλῆα scribi, legive potuerit.

Ὕμνος ἑσπερινός.

Σὲ νῦν εὐλογοῦμεν,
Χριστέ μου, λόγε θεοῦ,
Φῶς ἐκ φωτὸς ἀνάρχου,
Καὶ πνεύματος ἀνάρχου,
Τριττοῦ φωτὸς εἰς μίαν
Δόξαν ἀθροιζομένου.
Ὃς ἔλυσας τὸ σκότος,
Ὃς ὑπέστησας τὸ φῶς,

Φωτὸς ἀνάρχου] Florentinus Codex habebat φωτὸς εἰς μίαν: quod absque dubio præferendum visum.

Te prece adeunti. Procumbo ſupplex, & fundo lacrymas:
Nec enim dignus ſum, ut in cælum oculos attollam.
At tu miſerere mei, pater miſericordiæ, & eſto propitius
Queſtibus te invocanti ſervo tuo. Eripe me quæſo extenſa manu
E mortis unguibus, cunctis animi mei perpurgatis ſenſibus.
Ne me tuo priva ſpiritu; quin potius amplius
Infunde robur, fiduciamque, pectoribus meis.
Ut te & corde & labiis rite canam,
Non ſecus ac patri meo, tuo famulo, adfuiſti.
Da mihi & ſancte vivere, & ſancte mori.
Da ſpei potiri bonæ, da miſericordiæ, da gratiæ.
Cuncta vero mea a prima juventute delicta dele
Ut pius rex. Nam in omne tibi debetur ævum gratia.
In omne ſit tibi ævum gratia, & in ſeculorum ſecula.

Confeſſio & Gratiarum actio, Carmine Elegiaco.
Carm. XV.

GLoria Deo Patri, & filio Regi maximo:
Gloria Spiritui maxime benedicto, ſanctiſſimo.
Trinitas unus Deus eſt, qui cuncta creavit, implevitque,
Cælitibus cælum, terramque terreſtribus;
Et mare, & fluvios,ronteſque referſit aquatilibus.
Cuncta vivificans proprii ſpiritus efficacia.
Ut omnis creatura conditorem ſuum laudibus proſequeretur,
Qui & vitæ, & conſtantiæ, unicus ipſis auctor eſt.
Maxime vero ratione prædita natura omni eum laudet tempore,
Ut magnum regem, ut patrem benignum,
Et ſpiritu, & anima, & lingua, menteque.
Da, Pater, & mihi, ut & corde, & ore puro tuas laudes canam.

Hymnus Veſpertinus. Carm. XVI.

TE nunc celebramus,
Chriſte mi, verbum Dei,
Lumen de lumine æterno,
Ut Spiritus ab æterno,
Trino lumine in unam
Coëunte gloriam:
Qui tenebras ſolviſti,
Qui lucem produxiſti,

Ἵν' ἐν φωτὶ τὰ πάντα κτίσῃς,
Καὶ τὴν ἄστατον ὕλην
Στήσῃς μορφῶν εἰς κόσμον,
Καὶ τὴν νῦν εὐκοσμίαν.
Ὃς νοῦν ἐφώτισας ἀνθρώπου
Λόγῳ τε καὶ σοφίᾳ,
Λαμπρότητος τῆς ἄνω
Καὶ κάτω θεὶς εἰκόνα.
Ἵνα φωτὶ βλέπῃ τὸ φῶς,
Καὶ γένηται φῶς ὅλος.
Σὺ φωστῆρσιν οὐρανὸν
Κατηύγασας ποικίλοις.
Σὺ νύκτα καὶ ἡμέραν
Ἀλλήλαις εἴκειν ἠπίως
Ἔταξας, νόμον τιμῶν
Ἀδελφότητος καὶ φιλίας.
Καὶ τῇ μὲν ἔπαυσας κόπους
Τῆς πολυμόχθου σαρκός.
Τῇ δ' ἤγειρας εἰς ἔργον,
Καὶ πράξεις τὰς σοὶ φίλας.
Ἵνα τὸ σκότος φυγόντες
Φθάσωμεν εἰς ἡμέραν,
Ἡμέραν τὴν μὴ νυκτὶ
Τῇ στυγνῇ λυομένην.
Σὺ μὲν βάλοις ἐλαφρὸν,
Ὕπνον ἐμοῖς βλεφάροις,
Ὡς μὴ γλῶσσαν ὑμνῳδὸν
Ἐπὶ πολὺ νεκροῦσθαι.
Μήτ' ἀντίφωνον ἀγγέλων
Πλάσμα σὸν ἡσυχάζειν.
Σὺν σοὶ δὲ κοίτη εὐσεβεῖς
Ἐννοίας ἐπαζέτω,
Μηδ' ἐκ τῆς ῥυπαρῶν
Ἡμέρας νὺξ ἐλέγξῃ.
Μηδὲ παίγνια νυκτὸς
Ἐνύπνια θροείτω.
Νοῦς δὲ καὶ σώματος δίχα
Σοὶ, θεὲ, προσλαλείτω,
Τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ,
Καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι.
Ὧι τιμὴ, δόξα, κράτος,
Εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

9. Πάντα κτίσῃ] ita Viennensis: Florentinus autem, ἵν' ἐν φωτὶ κτίσῃς τὰ πάντα. τὸ κτίσῃς pro κτίσῃ admisi: nec displicent cetera.

13. Καὶ γίνεται φῶς ὅλος] Oratione quadragesima hominem tertium lumen esse dicit post Divinum & angelicum: ubi & hominem φῶς appellari docet διὰ τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου δύναμιν. Mox autem subjicit: Οἶδα κἀγὼ ἄλλο φῶς, ὃ τὸ ἀρχέγονον ἤλασε σκότος, &c. Ubi plura lumina recenset, legis Adamo datæ, item Israelitis; & quod in facie Moysis erat, &c Tandem & baptismi, quo illuminantur baptizati. Verum hic lumen est perfectionis divinæ, quo homo totus detersis peccatricibus maculis, & vitiorum innatorum tenebris discussis, ita illustratur, ut aliis etiam prælu-

Ἐνόδια.

Ἐν σοὶ μὲν ἠρεμοῦμεν, ὦ θεοῦ λόγε,
Μένοντες οἴκοι. σοὶ δ' ἀνάπτομεν σχολήν.
Σὴ μὲν καθέδρα, σὴ δ' ἔγερσις, καὶ στάσις.
Σὴ δ' αὖ πορεία. σοῖς δὲ καὶ νῦν ῥεύμασιν
Εὐθυποροῦμεν. ἀλλά μοί τιν' ἄγγελον
Πέμποις ὁδηγὸν δεξιὸν παραστάτην,

Ὅς

Ποιμένες:] mutavi in τίμιος, & mox τ.μ.οι in τιμιοι, sententia id exigente: ut & τρέφει in τρέφου.

11. Ἐχθρῶν] lege, ἐχθροῦ, Diaboli. Ita enim semper

Ut cuncta in luce conderes,
Et mobilem materiam
In mundi hanc speciem sisteres, (nem:
Et hunc concinnum in ordi-
Qui mentem humanam illuminasti
Ratione & sapientia;
Splendoris superi & inferi
Imaginem eum constituens.
Ut lumen lumine cerneret,
Et totus lumen evaderet.
Tu cœlum luminibus
Illustre fecisti variis.
Tu noctis & diei
Placidas vicissitudines
Jussisti, legem statuens
Fraternitatis mutuæ.
Illa modum laboribus
Posuisti carnis variæ:
Hac excitasti illam ad opus,
Et amica tibi negotia:
Ut declinatis tenebris
Festinaremus ad diem;
Diem, quam nulla tristior
Nox umquam solvere poterit.
Infunde sed tu palpebris
Levem somnum meis:
Ut ne laudatrix lingua
Longo sopore taceat,
Nec angelorum vox tibi
Quiescat responsoria.
Simul tibi lectulus pias
Cogitationes deferat.
Nec amplius nox sordium
Diem coarguat.
Neque noctis me ludibria
Vana perturbent somnia.
Sed mens & absque corpore
Tecum, Deus, loquatur,
Et Patre, & Filio,
Et Spiritu Sancto:
Cui sit honos, gloria, & potentia
In omne sæculum. amen.

cere luculenter possit. Distinguendum vero inter φῶς, *lumen*, a φῶ, *luceo*, & φὼς, *homo*, a φῶ, *loquor*.

24. Ἀδελφότητι] Florent. ἀδελφότητος. Quod rectius.

25. Καὶ τὸ μὲν ἔπαυσας κόπων, τὸ δ' ἤγειρας] Flor.

Καὶ τῇ μὲν ἔπαυσας κόπους
Τῆς πολυμόχθου σαρκὸς,
Τῇ δ' ἤγειρας εἰς ἔργον.

Quæ lectio illa altera multis partibus præstat.

38. Ἡσυχάζειν] Flor. ἡσυχάζοι. Mox pro var. lectione ἐνσιῶς in margine Codicis Vienn. habebatur pro ἐνσεῶς: quod & admisi. Sic & ibidem ἐξεταζίτω legebatur pro ἐταζίτω. Nec non postpaullo θορείτω pro θρεείτω.

Carmen Itinerarium. Carm. XVI.

IN te quiescimus, o Dei Verbum,
Domi manentes. Tibi acceptum referimus otium.
Tua est consessio: tua exsurrectio, & statio:
Tua rursus est profectio. Tuo & nunc numine
Iter ingredimur. At mihi aliquem angelum
Mitte ducem, benivolum custodem,

Ὅς με ξύλῳ πυρός τε καὶ νέφους ἄγοι,
Τέμνοι δὲ πόντον, ῥεῖθρα δ' ἱστάη λόγῳ,
Τρέφοι δ' ἄνωθεν καὶ κάτωθεν πλουσίως.
Σταυρὸς δὲ χερσὶν ἐκτυπούμενος θεῖος
Ἐχθροὺς κατείργοι· μηδ' ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ
Καύσων φλέγοι με, μηδὲ νὺξ φόβον φέροι.
Τὴν δὲ τραχεῖαν καὶ προσάντη μοι τρίβον
Λείαν τιθείη, εὔπορόν τε σῷ λάτρῃ.
Ὡς πολλάκις με καὶ τὸ πρὶν χειρὶ σκέπων
Γῆς καὶ θαλάσσης ἐξέσωσας κινδύνων,
Νόσων τε δεινῶν, δυσμενῶν τε πραγμάτων.
Ὡς δεξιοὺς ἅπαντα, καὶ κατ' ἐλπίδας,
Πράξαντες, αἴσιόν τε τῆς ὁδοῦ τέλος
Εὑρόντες, αὖθις πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς
Παλινδρομῶμεν, ἀσμένοισιν ἄσμενοι
Φανέντες οἴκοι, καὶ πόνων πεπαυμένοι.
Σὲ προσκυνοῦμεν, τῆς πλουταίας ὁδοῦ
Χρήζοντες εὐμενοῦς τε, καὶ ῥᾴστης τυχεῖν.

semper sensit sancta mater Ecclesia. Quare noster Invectiva priore in Julianum apparitione illum Dæmonis perterritum munisse se signo crucis refert. Tum vero ἰσχύουσιν ἡ σφραγίς, ἀτονοῦνται οἱ δαίμονες, λύονται οἱ φόβοι· εἶτα τί; ἀναπνεῖ τὸ κακὸν, θαρσύνονται πάλιν, αὖθις ὁρμὰ, καὶ οἱ αὐτοὶ φόβοι, καὶ ἡ σφραγὶς πάλιν, καὶ ἐφορμῶντες οἱ δαίμονες, καὶ ὁ μύστης ἐν ἀπορίᾳ, &c. Et hinc in templis, ubi non modo tam multiplicia, frequentiaque crucis signacula

Εἰς τὸν πονηρόν.

Ἄρπασον, ἄρπασον, ἄφθιτέ με
Χειρὸς ἀπ' ἀλλοτρίης.
Μηδ' ἔργοις μογέοιμι κακοῖς,
Καὶ Φαραώ με τεύχοι,
Μηδέ με δουριαλῆ κατέχοι,
Χριστὲ, σὸς ἀντίπαλος,
Εἰς Βαβυλῶνά τ' ἄγοι κραναὴν
Ἄγχοσι πειρόμενον.
Ἐν ναῷ δὲ μένοιμι τεῷ
Ἔμπεδος, ὑμνοπόλος,
Μηδέ μέ τις πυρόεις Σοδόμων
Ὄμβρος ὕπερθε βάλοι,
Χειρὶ δ' ἐπισκιάοις κραταιῇ
Πήματα πάντ' ἐλάαν.

Φαραὼ] Pharao hic spiritualis est, uti & mox Babylon: quam miror cur κραναὴν appellet, cum tam facilis ad eam sit aditus.

Εἰς τὴν νόσον.

Ἦν, ἦν, ὅτ' ἤνθουν. ἀλλὰ νῦν εἰμ' ἄχλοος.
Οὔτε πρὶν ἥβην, οὔτε νῦν κατεστάλην.

Ἀνθεῖν,

Qui me columna ignis & nubis ducat,
Et mare dividat, & flumina verbo ſiſtat;
Ubertimque me cibo cælite & infero nutriat.
Crux manibus ſignata audaciam
Inimici abarceat: nec medio me die
Sirius urat, neque nox terrorem adferat.
Aſperam & difficilem mihi viam
Planam faciat, facilemque tuo famulo.
Ut jam ante perſæpe me dextra tegens
Terra marique periculis eripuiſti,
Morbiſque gravibus, & rebus difficilibus.
Quo feliciter omnibus & pro ſpe
Peractis negotiis proſperum viæ finem
Inveniamus, & ad amicos ac cognatos ſalvi
Revertamur, cupidi cupidos
Domi reviſentes, jam laborum liberi.
Te prece ſupplici quæſumus, ut viam ultimam
Paratam liceat facilemque nanciſci.

fiunt, ſed & *ἡ ἀναίμακτος θυσία* quotidie pluries repetitur, nullus Diabolus, nulla tentatio occurrit. Nullus illic expaveſcendus, ut mox c. XVIII ait, *πυρόεις Σοδόμων ὄμβρος*, *igneus Sodomorum imber*; ne in Italia quidem. Sed omnia tuta, omnia ſacroſancta ſunt, & inviolabilia. Vid. Tertullian. de Corona Mil. c. III, D. Hieron. ad Demetriadem, D. Chryſoſtomum de Cruce, &c.

In Diabolum. Carm. XVIII.

Eripe me, Deus immortalis, eripe me
Ex aliena manu.
Nec pravis afflicter operibus:
Pharao nec me vexet,
Aut tuus me, Chriſte, adverſarius
Manu captum poſſideat,
Ac Babylonem abducat aſperam
Domitum criminibus.
At tua morer in æde,
Perpeti te celebrans laude.
Neque me igneus deſuper
Sodomorum quatiat imber.
Manu me ſed valida obumbrans
Cuncta averrunces mala.

In morbum. Carm. XIX.

Fuit, fuit, quum vigui: at nunc exarui.
Neque tunc ſublatus, neque nunc fractus animo ſum.

Ἀνθεῖν, ἀπανθεῖν, ἄλλο. οὐκ ἄλλος δ' ἐγώ.

Ἄλλα.

Ἐξ ἰατρῶν πάρειμι τοῦτο κερδάνας,
Τὸ μήτι, Χριστὲ, σοῦ φέρειν ἀνώτερον.
Παρ' οὗ τὰ πάντα, καὶ τὸ φαρμάκων γένος.

Ἄλλα.

Ἰδοὺ τὰ θερμά. τὴν κολυμβήθραν ἔχω.
Ποῦ δ' ἄγγελός μοι; δεῦρο, φαρμάσσοις ὕδωρ.
Εἰδ' οὖν, σὺ σῶτερ εἰπὲ, καὶ παγήσομαι.

Ἄλλα.

Πέπληγμ', ἔχω τι κέντρον εἰς Θεοῦ φόβον.
Οἶδ' εὖ πεπονθώς. ἀλλ' ἐπίσχες τὴν νόσον.
Εἰδ' οὐ φίλον σοι, δὸς γε καρτερῶς φέρειν.

Ἄλλα.

Ἐξηπόρημαι, Χριστὲ μου. καὶ τί δράσω;
Κριτὴς μὲν εἶ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ πρᾶος.
Ποῦ σοῦ τὸ χρηστόν; ἢ μόνοι λελήσμεθα;

Ἄλλα.

Ἔρριψεν, ἔρριψέν με συκόφας Σατάν.
Σὺ δ' ἐκδέδωκας τῷ κακῷ. τίς αἰτία;
Οὐχὶ πάτησιν σκορπίων ἐλπίζομεν;

Ἄλλα.

Τί ταῦτα, Χριστέ; τοὺς κακοὺς αἰσχύνομαι,
Καὶ τοὺς ἀρίστους, οὐκ ἔχων στάσιν κακῶν·
Οἱ μὲν γελῶσι. τοῖς δ' ὀλώλασ' ἐλπίδες.

Ἄλλα.

Καθ' ἡμέραν θνήσκω τε, καὶ λείπω βίον.
Εἰ μὲν δικαίως ὡς κακὸς, ποῦ χρηστότης;
Εἰ δ' οὐ δικαίως, ποῦ ποτ' ἔννομος κρίσις;

Ἄλλα.

Σκοπὸς τέθειμαι πᾶσι, καὶ τοξεύομαι.
Στήτω ποθ' ἡμῖν ὁ φθόνος; στήτω ποτέ.
Χρόνῳ, νόσῳ, κέκμηκα, τοῖς φίλων κακοῖς.
Ἀλλ' οὐ θέλεις; προσίεχομαι. Δίδου χεῖρα.

Ἄλλα.

5. Τὸ μή τι] rectius Flor. τὸ μή τι. Quam lectionem secutus sum, & expressi in interpretatione.

17. Τῷ κακῷ] Flor. μ' εἰς κακόν.

18. Ἐλπίζομεν] vid. Lucæ cap. x. 19.

28. Προσίεχομαι] Flor. πρός σ' ἔρχομαι.

34. Τὰ

Florere, defloreſcere, diverſa: ego ſed idem ſum.

Aliud.

A medicis hoc fero commodi,
Ut ne quid, Chriſte, te ſuperius exiſtimem:
Unde & omnia, & medicamentorum efficacia eſt.

Aliud.

En calidas. piſcinam jam quidem habeo:
Sed unde mihi angelus? Huc deſcende, & aquas tempera.
Sin minus: verbum, Servator, loquere, & reſtituar.

Aliud.

Percuſſus ſum. Habeo ad timorem Dei ſtimulum.
Agnoſco beneficium. Sed pelle, quæſo, morbum.
Quod ſi diſplicet, fac feram fortiter.

Aliud.

Succumbo malis, Chriſte; & quid faciam?
Juſſus tu quidem judex es: ſed & mitis.
Ubi tua clementia? an vero ſoli negligimur?

Aliud.

Dejecit, dejecit me conciſum Satan.
Tu vero me illi tradidiſti. Quæ ratio?
Numquid non ſcorpiones calcare ſperamus?

Aliud.

Quid hoc, Chriſte? & ad malos erubeſco,
Et ad bonos, nulla cum ſit malorum quies.
Et illi quidem rident: at his ſpes bona periit.

Aliud.

Quotidie morior, & vitam linquo.
Si merito, ut malus, ubi tua clementia eſt?
Sin immerito: ubi tandem juſtum tuum eſt judicium?

Aliud.

Scopus omnibus poſitus ſum; ſagittis impetor.
Ceſſet tandem nobis invidia; tandem ceſſet.
Tempore, morbo deficio, & amicorum malis.
At non vis? Ad te accedo: porrige manum.

Aliud.

Ἄλλα.

Ὄλωλ', ὄλωλα συμφοραῖς. σοὶ δ' ὄλλυμαι.
Σὺ γὰρ θεός μου. σὺ ζόφον λύοις κακῶν
Νεκρῷ πνέοντι μικρὸν, ἢ λυπρὸν βίον.

Ἄλλα.

Τί τῇδε μοχθῶ τοῖς κακοῖς ἐσφιγμένος,
Φθόνου πάλαισμα, καὶ γέλως τοῖς πλείοσι;
Ἄλλοις τὰ λαμπρὰ τοῦ βίου, λύσις δ' ἐμοί.

Ἄλλα.

Καλεῖς, καλεῖς με. προστρέχω· δέδοικα δὲ
Τὸ πῦρ, τὸ χάσμα, τὴν ζέσιν τοῦ πλουσίου.
Τίς Ἀβραὰμ δώσει με τοῖς κόλποις φέρων;

Ἄλλα.

Ἦ πολλ' ἀνέτλην ἐν βίῳ· τὰ δ' ἔλπομαι.
Εἰ μ' αὐτόθεν λύσειας, οἶστά μοι τάδε.
Εἰ δ' οὐ λύσειας, φεῦ βίου, φεῦ ἐξόδου.

Ἄλλα.

Τί με κρατεῖς, δεσμῶτα, τὸν ἐλεύθερον;
Χριστὸς καλεῖ με. Κεῖσο τῇδ' ἐρριμμένος.
Δέχου με, σῶτερ. πλὴν κάθαρσις ἐνδεής.

Ἄλλα.

Τριὰς λαλείτω, καὶ καταρτίζοι λόγον
Ἄλλος τις, ὥσπερ ἄξιος. θρόνων δ' ἐγὼ
Εἶξα. Θεῷ γὰρ προσλαλῶν οὐ παύσομαι.

34. Τὰ λαμπρὰ] ab interpretibus sunt illa, quæ in Florentino, & in margine Viennensis Codicis pro varia lectione exstant, καλὰ, & τερπνά. Mox in Florentino λύσιν pro λύσις legitur: quod perplacet, subintellecto δὸς. Id est, *da aliis vitæ frui splendoribus, mihi vero concede abitum.*

43. Πλὴν κάθαρσις ἐνδεής] pro eo in Florentino erat, μὴ πρὸς τὴν εἰκόνα, *ne tuam prode imaginem.* Verum in margine corre-

Τοῦ Θεολόγου πρὸς τὸ ἀναπνεῖν αὐτὸν τὰ τελευταῖα ῥηθέντα.

Ἄγγελοι αἰγλήεντες ἀπειρέσιοι κατὰ κύκλον
Τρισσοφαοῦς θεότητος, ὃ μὸν σέλας, ἀμφιέποντες,
Γρηγόριον δέξασθ' ἀνάξιον, ἀλλ' ἱερῆα.

Δέξασθ'] ita erat in Viennensi: in Florentino vero δέξασθαι. Malim, δέξασθε, vel δέξασθε. Quamquam non ignoro infinitivum apud Græcos sæpe pro imperativo poni.

ΤΕΛΟΣ.

Ἔλεγχος

Aliud.

Pereo, pereo malis. Tibi sed pereo.
Tu namque Deus meus. Tu libera ærumnarum caligine
Mortuum, qui vel tenuem, vel mœstum spiritum trahit.

Aliud.

Quid hic laboro constrictus malis,
Invidiæ luctamen, & plurimis ludibrium?
Alii splendorem vitæ optent: at ego abitum.

Aliud.

Vocas, vocas me. accurro. Metuo tamen
Ignem, hiatum, ardoremque divitis.
Quis in Abrahami me sinum vehens deferet?

Aliud.

Permulta sane in vita pertuli. Alia sed spero,
Quod si me his exsolveris, tolerabilia adhuc sunt.
Quod si non exsolveris, hei mihi! quæ vita? hei quis exitus!

Aliud.

Quid me retines, Commentariensis, qui liber sum?
Christus me vocat. Isthic abjectus jace.
Recipe me, Servator: sed necdum plene purgatus sum.

Aliud.

Trinitas prædicetur: vices loquendi meas suscipiat
Alius aliquis, qui dignus videbitur. Sede sed ego
Cedam. Nec sic tamen cum Deo cessabo loqui.

legebatur, ita ut in Codice fuit Viennensi.

44. Τελὰς λαλεῖτω] versus hi Carmini sexto in MS. subjecti erant; verum quod carmina hæc ternis singula versibus constarent, huc illos referre satius duxi: licet nec hic commodus iis locus sit. Ceterum Tetrastichis Jambicis Operum p. 156 in MS. præfixum hoc distichon fuit:

Γρηγορίου πόνος εἰμί. τετραστιχίοιν δὲ φυλάσσω
Γνώμαις πραγματικαῖς, μεταμείβοντα σοφίην.

Ultima Theologi verba, quum animam exspiraret.
Carm. XX.

ANgeli fulgentes in immenso cœli gyro
Trilucidæ Trinitatis, quod meum jubar est, ministri,
Recipite Gregorium indignum quidem, attamen sacerdotem.

F I N I S.

ἜΛΕΓΧΟΣ καὶ ΘΡΙΑΜΒΟΣ

[1] Τῆς βλασφήμου καὶ [4] πολυειδοῦς [5] αἱρέσεως τῶν [6] ἀθέων [7] ΜΑΣΣΑΛΙΑΝΩ͂Ν, τῶν καὶ [8] ΦΟΥΝΔΑΪΤΩ͂Ν, καὶ [9] ΒΟΓΟΜΙΛΩΝ καλουμένων, καὶ [10] ΕΥ̓ΧΙΤΩ͂Ν, καὶ [11] ἘΝΘΟΥΣΙΑΣΤΩ͂Ν, καὶ [12] ἘΓΚΡΑΤΗΤΩ͂Ν, καὶ [13] ΜΑΡΚΙΩΝΙΣΤΩ͂Ν.

Τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων καθαρὸν ἡμῖν τὸ τῆς πίστεως παραδόντος μυστήριον, εἰρηκότος δὲ καὶ ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις πολλοὺς ἐλεύ-

1. Εὐθυμίου] Vixit hic scriptor ac floruit initio seculi duodecimi, sub Alexio Comneno, qui anno MCXVIII diem suum obiit: ediditque Panopliam adversus hæreticos præcipue sui temporis. Congessit aliquammulta huc pertinentia Lambecius in Bibliothecæ Cæsareæ descriptione, qui respici poterit. Est & epistola hujus Euthymii adversus Phundagiagitas, seu Bogomilos, in Cæsareæ Bibliotheca Cod. 213, & 248, cujus hæc est inscriptio: Ἐπιστολὴ Εὐθυμίου Μοναχοῦ τῆς περιβλέπτου μονῆς σταλεῖσα ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς εἰρημένης μονῆς πρὸς τὴν αὐτοῦ πατρίδα, στηλιτεύουσα τὰς αἱρέσεις τῶν ἀθεωτάτων καὶ ἀσεβῶν πλάνων τῶν τε Φουνδαγιαγιτῶν, ἤτοι Βογομίλων, καὶ Μασσαλιανῶν λεγομένων, καὶ τὴν τῶν Ἀρμενίων βέβηλον καὶ βδελυρὰν αἵρεσιν, καὶ τὰς λοιπὰς ἀθέσμους καὶ πάνυ βεβήλους αἱρέσεις: *Epistola Euthymii Monachi Cœnobii Illustris, missa Constantinopoli, e prædicto Cœnobio ad patriam suam, confutans a Deo alienissimorum & impiorum seductorum Phundagiagitarum, qui & Bogomili, & Massaliani appellantur, hæreses, nec non profanam & abominabilem Armeniorum hæresin, atque item ceteras id genus alias non minus hisce impias atque exsecrandas.*

2. Ἔλεγχος &c] Appendix est hæc Panopliæ Dogmaticæ Euthymii Zigabeni, hactenus quidem, quod sciam, nec Græce nec Latine umquam edita, multas tamen ob caussas editu dignissima, qua continentur Anathematismi XIV contra Massalianorum & Bogomilorum hæresin, & Triumphus de eorundem repressione per Imperatorem Alexium Comnenum, cujus jussu Basilius hæresiarcha, professione quidem medicus, habitu autem monachus, in Hippodromo Constantinopolitano vivus combustus est. Medicum illum fuisse testatur Euthymius in Panoplia his verbis: Βασίλειος ἦν οὗτος ὁ ἰατρὸς, ἀνὴρ ὀλέθριος, μᾶλλον καὶ λοιμὸς, καὶ φθορᾶς μεστὸς, καὶ πάσης κακίας ὄργανον: *Hic Basilius medicus erat, seu mortiferus potius, immo pestis ipsa, & perniciei plenus, omnisque malitiæ instrumentum.* Monachum Anna Comnena simulasse vestitu ait lib. XV Alexiados p. 487, edit. Gr. Lat. Paris. ubi eum Βασίλειον vocat τὸ ἔνδυμα μοναχόν. Hæc e Lambecio Comm. de Bibliotheca Cæsarea lib. III a. p. 170 excerpsimus: uti & paucula alia, quæ suo loco subjicientur. In alio codice initium hujus Appendicis ita se habebat: περὶ τῆς βλασφήμου, &c.

3. Τῆς βλασφήμου] Vox hæc *abominabilem* hic loci significat, & *exsecrandam*: sicut & apud Epiphanium βλάσφημον πρᾶγμα dicitur, quum feminæ in nomen B. V. sacris operantur. Psellus eorum mysteria ὄργια κατάπτυστα καὶ ἐξάγιστα, μήτε Ἕλληνος, μήτε βαρβάρου γῆς γινόμενα πώποτε esse dicit lib. *de dæmonibus*, adeoque eadem describere μόνης τῆς τοῦ Ἀρχιλόχου βδελυρίας ἔργον εἶναι.

4. Πολυειδοῦς] ob varia, quibus denotatur, nomina, & propagines. Nam & *Martyriani*, sive *Euphemitæ* his se postea adjunxerunt, quibus prius adhæsit nomen, quod illos in numerum Martyrum referebant, quos Lupicinus dux supplicio affecerat, & exstructis, ubi eos sepeliverant, oratoriis εὔφημα illic, sive preces & hymnos Deo concinebant: unde Εὐφημῖται dicti. Sic & *Adelphiani*

EUTHYMII ZIGABENI

VICTORIA & TRIUMPHUS

De impia & multiplici exsecrabilium

MASSALIANORUM Secta, qui & PHUNDAÏTÆ & BOGOMILI, nec non EUCHITÆ, ENTHUSIASTÆ, ENCRATITÆ, & MARCIONITÆ appellantur.

Tradidit nobis, Fratres dilectissimi, Dominus Deus ac Servator noster Jesus Christus per sanctos discipulos suos & Apostolos, purum sincerumque fidei mysterium, ac simul præmonuit fore, ut in diebus

phiani ex his orti sunt, ab *Adelphio*, de quo postpaulo, denominati. Et hinc mox πολυώνυμοι, & παμμιγεῖς dicuntur. Est & in Cod. 247. bibl. Cæs. Recensio variorum errorum, & capita falsorum dogmatum ejusdem hæreseos Massalianorum, ubi & *Lampetiani* vocantur. Addit hisce Epiphanius & *Satanianos*, qui Satanam, ne quid ipsis mali faceret, noceretve, venerabantur: quod & nunc in Africa. Indiaque gentes aliquot barbaræ factitant: sed hi tum meri gentiles fuere, nihilque ipsis cum Christianis commune fuit. Postea tamen omnia confusa nomina. & sectæ, Manichæi, Euchitæ, Sataniani, &c. ut e Psello de Dæmonibus liquet, cujus hæc sunt verba: Ἔχει μὲν τὰ παλαμναῖον τοῦτο δόγμα παρὰ Μάνεντος τοῦ μανέντος τὰς ἀφορμάς. ἐκεῖθεν μὲν γὰρ αὐτοῖς αἱ πλείους ἀρχαὶ, καθάπερ ἐκ πηγῆς τινὸς δυσώδους ἐῤῥύησαν. Ἀλλὰ τῷ μὲν ἐπαράτῳ Μάνεντι δύο ὑπετέθησαν τῶν ὄντων ἀρχαὶ, θεῷ θεὸν, δημιουργῷ τῶν ἀγαθῶν αὐτουργὸν κακίας, τῷ ἀγαθῷ ἄρχοντι τῶν οὐρανίων τὸν τῆς κακίας ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων πλημμελῶς ἀντιτάττοντι. Εὐχίταις δὲ τούτοις τοῖς κακοδαίμοσι καὶ ἑτέρα τις ἀρχὴ προσειλήφθη τρίτη. Πατὴρ γὰρ αὐτοῖς, υἱοί τε δύο, πρεσβύτερος καὶ νεώτερος αἱ ἀρχαί. Ὧν τῷ μὲν πατρὶ τὰ ὑπερκόσμια μόνα. τῷ δὲ νεωτέρῳ τῶν υἱῶν τὰ οὐράνια. θατέρῳ δὲ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν ἐγκοσμίων τὸ κράτος ἀποτετάχασιν· ὃ κατὰ μηδὲν ἐστι τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας ἀπολειπόμενον, κατὰ τὸ, τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται. (Vide de Trinitate hac Proclum fusissime agentem libr. in Philosophiam Platonicam.) Ταύτην τὴν σαθρὰν ὑποβάθραν ὑποθέντες οἱ σαθροὶ τὰς φρένας, τὸ μὲν μέχρι ταύτης εἰσὶν ἀλλήλοις ὁμόφρονες. τὸ δ᾽ ἐντεῦθεν τριχῇ ταῖς γνώμαις διέστησαν. οἱ μὲν γὰρ τούτων νέμουσιν ἀμφοῖν τοῖν υἱοῖν τὸ σέβας. Κἂν γὰρ πρὸς ἀλλήλους διαφέρεσθαί φασι νῦν, ἀλλ᾽ ὅμως ἄμφω σεβαστέον, ὡς ἐκ πατρὸς ἑνὸς, καταλλαγησομένους ἐπὶ τοῦ μέλλοντος. οἱ δὲ θατέρῳ τῷ νεωτέρῳ λατρεύουσιν, ὡς τῆς ὑπερκειμένης μερίδος κατάρχοντι, τὸν πρεσβύτερον οὐκ ἀτιμάζοντες μὲν, φυλαττόμενοι δ᾽ αὐτὸν ὡς κακοποιεῖναι (ita tum temporis loquebantur Græci pro κακοποιεῖν) δυνάμενον. οἱ δὲ χείρους αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν τοῦ μὲν οὐρανίου διιστῶσιν ἑαυτοὺς ἐπὶ πᾶσαν. αὐτὸν δὲ μόνον τὸν Ἐπίγειον Σατανακὶ (pro Σατανᾶν) ἐνστερνίζονται. Ex his satis liquere existimo, errare Psellum, quod Euchitis originem sectæ a Manete repetat: quum hæ sectæ initio longe diversæ fuerint, sed postea in unum confluxerint; salva tamen sententiarum, seu dogmatum diversitate.

5. Αἱρέσεως] Prout Epiphanius hanc nobis sectam describit, eadem esse videtur, quæ *Zingarorum*, uti nunc Italis, vel *Ægyptiacorum*, & *Bohemorum*, uti Gallis: vel *Ethnicorum*, & *gentilium*, quemadmodum Belgis appellantur. Germanis autem *Zigainer* nominantur. Horum in Transylvania frequens multitudo, imo & sedes est: in Hungaria Pesti e regione Budæ permultos ipse vidi, qui in istis locis sub pellibus habitant. Ortus hujusce hæreseos, &, ut ita loquar, dies natalis in Constantii Imperatoris imperii tempora incidit. Hi primum gentiles cum essent, ne nomen quidem Christianorum præ se ferebant: verum post aucta multitudine, & imminente persecutionis ab ipsis Christianis periculo, (qui jam gentilibus potentia & armis superiores lege eos non Christianæ talionis

lionis viciffim opprimebant, eo fpeciofius, quod a falfa illos religione ad veram vi, & fuppliciis, traducere fumma pietas videbatur) Chrifti nomen, quo tutiores effent, fibi adoptarunt. Vitæ genus fectabantur, quod & nunc Zingaris ufitatum. Nihil enim e præcepto Chrifti, & ad exemplum Apoftolorum poffidentes, vagique per vicos, ftipem petebant; quidquid fibi daretur nominis, *Prophetarum*, *Chriftorum*, *Patriarcharum*, admittentes. Noctu vero abfque ullo fexus aut ætatis difcrimine promifcue & conjunctim cubabant. Cibum, quum fames, aut alias lubido ftimulabat, quavis hora fumebant, nullis femet jejuniis macerantes; folis tantum precibus vacantes. Promifcuos autem eorum coitus, ac impudicum flagitiofumque commercium, incomperta fibi effe ait Epiphanius: quin contra eos profiteri folitos, nullam fibi cum mulieribus effe confuetudinem. Sic & *Abelonii*, tefte Auguftino de Hæref. mares & feminæ fub continentiæ profeffione fimul habitabant, nec uxoribus mariti mifcebantur, verum puerum & puellam fibi quifque adoptabant, in ejufdem conjunctionis pacto futuros fucceffores. Verum vitam hanc, feu confuetudinem marium & feminarum promifcuam Epiphanius merito damnat: &, quod ego me Labadiæ quondam Amftelædami tale *κοινόβιον* inftituenti fuggeffiffe memini, fegregandas a virorum confortio mulieres cenfet, ne quam, licet in maxima continentia, fcandali præbeant aliis occafionem, feque fuamque fectam hoc impudicitiæ fub pietatis fpecie latentis nomine immerito traducant, *τὸ τῆς ἀρετῆς πολίτευμα διὰ τῆς ἀνοησίας ἐξυβρίσαντες*, *inftitutam ad virtutem vivendi rationem imprudentia fua infamantes*.

Docebant autem hi hæretici, Unum tantum Deum omnipotentem colendum effe; cui & fub dio hymnos canebant, in profeuchis, five *εὐκτηρίοις*, ea de caufa convenientes, quas extra urbes, non fecus ac Judæi in Actis Apoftolorum, ad inftar fori, feu porticus, quales nunc mercatorum, ut appellantur, *Burfæ* funt, patente area exftruebant. Habuere tamen & ædes in ecclefiarum, feu templorum formam conftructas, in quibus multis accenfis facibus ac luminibus divino cultui operabantur. Dogmata cetera præcipua a Theodoreto l. IV fabular. Hæreticarum, enarrantur: multo vero accuratius a Conftantino Harmenopulo, cujus hic Excerpta damus: quibus & Excerpta alia huc facientia e Pfello de Dæmonibus fubjungimus.

EXCERPTA
E
CONSTANTINI HARMENOPULI,
Sebafti Nomophylacis,
& Judicis Theffalonicenfis,
Libello
De Opinionibus Hæreticorum.

Mafaliani Manichæorum erroribus infecti quædam infuper alia magis impura excogitarunt.

Quippe mentem hominum a dæmonibus occupatam dicunt.

Naturam humanam in dæmonum effe confortio: Nec baptifmum, nec perceptionem facramentorum hominem purificare, fed folam ipfis familiarem precationem.

Mala in nobis natura exiftere.

Sic animam fponfi communionem fentire, quemadmodum viri coitum mulier fentiat.

Crucem abominantur.

Deiparam nullo honore dignantur, neque præcurforem ac baptiftam Joannem, neque fanctos, martyribus exceptis.

Qui volunt, caftrantur.

Matrimonia folvunt.

Impune jurant, ac pejerant.

Sectam fuam anathematifant.

Hac pefte totus infectus Eleutherus ille Paphlago præterea fe digna quædam adinvenit; debere Monachum cum duabus cubare mulierculis, unoque anno continenter exacto, poffe deinceps impune cognatarum quoque confuetudine citra difcrimen uti.

Nomen ipfum *Mafalianorum*, Græcam in Linguam traductum, *Euchitas*, five precum ftudiofos, fignificat. Nam precatio magno eft apud ipfos in pretio, quam & in vulgus efferri vetant. Ex re quoque vocantur *Enthufiaftæ*. Nam dæmonis vi correpti eam fancti fpiritus effe opinantur. Quos enim morbus ifte invafit, omnem ii manuum laborem, ceu malum, averfantur, & fomno plerumque dediti fpecies illas infomniorum vocant Enthufiafmum.

Mala dicunt effe natura, & quovis in homine tam fpiritum divinum, quam dæmona cohabitare. Patres, qui nafcuntur ex Adamo, primo parente generis humani, ut naturam trahere, fic etiam fervitutem illam, qua dæmonibus obftringantur: adeoque confubftantiatum geftare dæmonem, fingulis eorum cohabitantem, & poteftatem in eos ha-

habentem. Ac baptiſma quidem illum expellere non poſſe, vel peccatorum radices evellere: ſolam eis præſcriptam precationem & ejicere dæmonem, & radices ipſas expurgare. Poſtquam vero perfectiores ex ipſis ſtatum expertem adfectionum conſequuti ſint, venire ſuper eos Spiritum S. adſpectabiliter, & corpus ab impulſu vitiorum adſectuumque liberare: ut amplius deinde nec jejunio corpus premente ſit opus, nec doctrina frænum injiciente, quæque non inſolenter incedere doceat.

Sanctam Trinitatem oculis ſe ſenſibilibus videre dicunt, indeque futura proſpicere Mendicis nihil impertiendum lege quaſi lata ſtatuunt, ſed ſibi duntaxat: quum quidem ſe ſpiritu pauperes dicant, quos ipſe Dominus beatos prædicaverit.

Vocantur iidem & *Valentiniani*, quod Valentini & Valentis temporibus hæreſis eorum pullulaverit. Appellantur & *Bogomili*.

Hæc Bogomilorum hæreſis non multo ante noſtram ætatem exorta fuit, pars ſectæ Maſſalianorum, & cum eorum dogmatibus majori ex parte conſentiens: excogitatis præterea nonnullis aliis, & aucta peſte.

Significat autem *Bogomilus* juxta Myſorum linguam, *qui Dei miſericordiam implorat*. (*Bog* Deus, *Mile* propitius lingua Heneta, quæ hodie Windorum, ſeu Wendorum dicitur, eſtque Slavonicæ linguæ dialectus.)

Hi veteris & N. T. libros repudiant, una cum expoſito in eis Deo: quaſi qui per afflatum Satanæ perſcripti fuerint, ſeptem duntaxat exceptis, in quorum numero & Euangelium eſt. Hos ipſos quoque libros falſo interpretantur, & ſacrilegis & exſecrandis ſenſibus ad ea, quæ ipſis videntur, detorquent. Ignominia crucem divinam adficiunt, veluti quæ dominum necaverit: itidemque reverentia dignum illud ſacrificium divini corporis atque ſanguinis, quod quidem inhabitantium templa dæmonum ſacrificium appellant Nam in omnibus ſacris ædibus habitare dæmones ajunt.

Noſtrum baptiſma Joannis; ſuum vero Servatoris eſſe dicunt.

Solam vocant precationem *Pater noſter*: ceteras repudiant: Battologiam nominant.

Deiparos dicunt eos, quotquot apud ipſos hoc conſecuti ſunt, ut Spiritus Sanctus in eis habitet; quaſi qui τὸν λόγον, *ſermonem*, in docendo gignant.

Non modo per ſomnum, ſed vigilantes etiam videre ſe dicunt Patrem ut ſenem, cui prolixa barba ſit admodum: filium ei ſimilem, qui recens lanuginem primam mutet: Sp. Sanctum inſtar juvenis, cui valde nudæ ſint genæ: quod quidem ita ſit, decipientibus eos dæmonibus, & inæqualem eſſe Trinitatem docentibus pro ipſarum formarum diverſitate.

EXCERPTA

Ex

PSELLO

De Conviviis nocturnis Euchitarum.

Ἑσπέρας γὰρ πρὸς λύχνων ἁφὰς, ὁπόθ' ἡμῖν τὸ σωτήριον ἐξυμνεῖται πάθος, εἰς ἀποτετευγμένον δωμάτιον ἀγηοχότες τὰς παρ' αὐτοῖς ἐνεσκημμένας (in codice Gaulmini erat *ἐνεσκαμμένας*. forte fuit, *ἀνεσκαμμένας*, id eſt, *delectas*, *exploratas*. Poſſit & *εὖ ἠσκημένας* legi, id eſt, *pulchre ornatas*, vel ad hanc rem *inſtructas*, & *edoctas*. Quod autem ille *σκαμμάδας πόρνας ἀπὸ τοῦ σκάμματος*, quod femineum aliquando ſulcum ſignificat, dictas videri vult, in eo fruſtra eſt; quum illæ a caveis ludorum nomen acceperint, in quibus proſtabant.) *κόρας, τούς τε λύχνους ἀποσβεννύντες, ἵνα μὴ τὸ φῶς τῶν γιγνομένων μύσους ἔχωσι μάρτυρα, ταῖς κόραις ἐνασελγαίνουσιν, ὁποίᾳ ἂν ἕκαστος, κἂν ἀδελφῇ, κἂν ἰδίᾳ θυγατρὶ, ξυλλόχῃ. οἴονται γὰρ καὶ τοῦτο χαρίζεσθαι τοῖς δαίμοσιν, εἰ παραβαίνοιεν τοὺς θείους θεσμοὺς, ἐν οἷς τὰ περὶ τῶν ἐξ αἵματος ὁμογενῶν γάμων ἀπαγορεύουσι· καὶ τότε μὲν ταῦτα τελέσαντες ἀπαλλάττονται. Τὴν δ' ἐννεάμηνον περίοδον ἀναμείναντες, ὅτε καιρὸς ἐντεχθῆναι τὰ ἐξ ἀθεμίτου σπέρματος ἀθέμιστα ἔκγονα, κατὰ ταὐτὸν ἀπαντῶσιν αὖθις. καὶ δὴ τῇ μετὰ τὸν τόκον τρίτῃ τὰ δύστηνα τῶν μητέρων ἀποσπῶντες βρέφη, καὶ ξυρῷ τὰ τούτων σαρκία περιταμόντες, τὸ ῥεόμενον αἷμα φιάλαις ἀπολαμβάνουσιν. αὐτὰ δὲ ἐπὶ πυρὰν βαλόντες ἔτι ἐμπνέοντα καίουσιν· εἶτα τὴν ἐκ τούτων τέφραν τῷ ἐν φιάλαις αἵματι φύροντες, ἔνθετόν τι βδελυγμὸν ξυντιθέασιν, ᾧ τά τε σιτὰ, καὶ τὰ ποτὰ λαθραίως μολύνουσι, καθάπερ οἱ τῷ μελικράτῳ παραμιγνύντες τὸ δηλητήριον. αὐτοί τε τούτων, καὶ τῶν ἄλλων οἱ τὸ κρυπτόμενον μὴ φωράσαντες, συμμετέχουσι*: Id eſt interprete Morello: *Veſperi enim, cum lumina accenduntur, quo tempore nos ſalutarem Domini celebramus paſſionem, puellis, quas ſacrilegis ſacris ſuis initiaverunt, in domum præſcriptam deductis, luminibuſque reſtinctis, ne lucem exſecrandi, quod deſignant, flagitii teſtem habeant, cum puellis libidinoſe volutantur, in quamcunque tandem, ſeu ſororem*

ἐλεύσεσθαι ψευδοπροφήτας καὶ ψευδοχρίστους, καὶ παραγγείλαντος προσέχειν ἀπὸ τῶν τοιούτων, ἀκολούθως δὲ καὶ τοῦ θεοκήρυκος Παύλου πρὸς τὸν Τιμόθεον ἀποστείλαντος, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν,

rem, seu propriam filiam, quilibet inciderit. Siquidem & hac in re se dæmonibus rem gratam facere arbitrantur, si leges divinas transgressi fuerint, in quibus cautum est, ne nuptia cum sanguine cognato contrahantur. Et hoc quidem sacro tunc peracto domum dimittuntur. Novem autem mensium decurso spatio, instanteque tempore, ut infandi fœtus ex infando semine procreati nascantur, eundem in locum denuo conveniunt, tertioque post partum die infelices a matribus infantes depellunt, eorumque carunculis novacula circumscarificatis & incisis, defluentem sanguinem phialis excipiunt: ipsos autem adhuc spirantes in pyram conjectos exurunt. Tum postea eorum cinerem cum sanguine phialis contento miscent, pharmacumque abominandum componunt, quo cibos & pocula inficiunt, quemadmodum ii, qui melicrato venenum inspergunt. Et hæc est ipsorum Communio, atque ceterorum, qui delitescens virus ignorant. Hac autem calumnia omnes promiscue aspersi olim fuere Christiani. Origenes lib. VI adversus Celsum, p. 302: Μοὶ δὲ ταῦτα παραπλήσιόν τι ποιεῖν μοι δοκεῖ τοῖς διὰ τὴν πολλὴν τὴν πρὸς χριστιανοὺς ἀπεχθείαν διαβεβλημένοις πρὸς τοὺς μηδαμῶς εἰδότας τὰ χριστιανῶν, ὅτι ἄρα τῇ πείρᾳ κατειλήφασι χριστιανοὺς ἐσθίοντας σάρκας παιδίων, καὶ μίξεσι ταῖς πρὸς τὰς παρ' αὐτοῖς γυναῖκας ἀνέδην χρωμένους: quemadmodum Judæos fecisse scribit p. 293: καὶ δοκεῖ μοι παραπλήσιον Ἰουδαίοις πεποιηκέναι τοῖς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ χριστιανισμοῦ διδασκαλίας καταχεδάσασι δυσφημίαν τοῦ λόγου, ὡς ἄρα καταθύσαντες παιδίον μεταλαμβάνουσιν αὐτοῦ τῶν σαρκῶν. Καὶ πάλιν, ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ λόγου τὰ τοῦ σκότους πράττειν βουλόμενοι σβεννύουσι μὲν τὸ φῶς, ἕκαστος δὲ τῇ παρατυχούσῃ μίγνυται. ἥτις δυσφημία παραλόγως πάλαι μὲν πλείστων ὅσων ἐκράτει, πείθουσα τοὺς ἀλλοτρίους τοῦ λόγου, ὅτι τοιοῦτοι εἰσὶ χριστιανοί. καὶ νῦν δὲ ἔτι ἀπατᾷ τινάς, ἀποτρεπομένους διὰ τὰ τοιαῦτα κἂν εἰς κοινωνίαν ἁπλουστέραν λόγων ἐλθεῖν πρὸς χριστιανούς. *Videturque mihi fecisse idem, quod Judæi Christianæ doctrinæ initio, sparso rumore, quod ejus secta homines mactati pueri vescerentur carnibus, & quod, quoties eis libeat operam dare occultis libidinibus, extincto lumine constupret, quam quisque primam nactus fuerit: quæ falsa & iniqua opinio dudum valde multos a religione nostra alienos tenuit, persuasos, tales esse Christianos: & ad hoc temporis nonnullos fallit, qui ea de causa Christianos ita aversantur, ut ne quidem simplex colloquium cum homine Christiano habere velint.* Quare Tertullianus quæstionem in hanc rem postulat in Apologetico, cap. 2: *Cum æque extorquere oporteret, quodcunque falso jactatur, quot quisque jam infanticidia degustasset, quot incesta contenebrasset, qui coci, qui canes affuissent?* Vide ejusdem scripti caput quoque sept. & octavum. Plura qui volet, Spencerum adeat in not. ad Origenem contra Celsum, & Ouzelium ad Minutium Felicem.

6. Ἀθέων] Athei non tantum illi appellantur, qui Deum tollunt, aut negant, sed &, qui absurdo eum cultu offendunt magis, & irritant, quam conciliant, & placant. Ita Stoici apud Diogenem Laërtium in Zenone Citieo ? διττὸν εἶναι τὸν ἄθεον statuebant, τόν τε ἐναντίως τῷ θείῳ λεγόμενον, καὶ τὸν ἐξουθενητικὸν τοῦ θείου.

7. Μασσαλιανῶν] in V c. alicubi Μασαλιανοὶ appellantur, ab Hebraico צלא, *precari*. Unde & Turcis precatio *Sala* dicitur. Quare Petavius in notis ad Theodoretum rectius eos a Theodoreto, aliisque *Messalianos* appellari ait, ad Hebraïcæ linguæ formam, qua מצלין οἱ εὐχόμενοι, sive *orantes* dicuntur, Esræ cap. VI: reprehenditque suo more Scaligerum, qui eos ab Essenis deducebat in Trihæresii Elencho, c. XXVIII, quoniam Esseni Philoni ἱκέται vocantur. Gilbertus Gaulminus, in notis ad Psellum, Chronologum ineditum περὶ αἱρέσεων citat, qui eos ἢ ἀπὸ τῆς εὐχῆς, ἢ ἀπὸ τῆς ἐπωνύμου χώρας τῆς Περσίδος, denominationem traxisse tradit. *Forte melius*, inquit, *si Assyriæ dixisset, quia* Mosal *Arabum Geographis* Assyria *est. Tamen prima nebulonum istorum origo Persica, a Manete Persa.* Christianismi speciem induit, & quasi de novo nata est hæc hæresis sub Impp. Valentiniano, Valente, & Gratiano,

diebus ultimis multi falsi prophetæ & falsi Christi exsurgerent ; a quibus nobis summopere cavendum foret. Neque secus Apostolus Paulus in epistola ad Timotheum prædixit, *multos extremis temporibus a fide descituros, spiritibus auscultantes seductoribus, & doctrinis dæmonum, sub personis*

no, uti est apud Theodoretum l. IV, c. X. Hist. Eccles. κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ ἡ τῶν Μασσαλιανῶν ἐβλάστησεν αἵρεσις. Εὐχίτας δὲ τούτους, &c. quæ mox adferentur.

Apud Photium Cod. LII Excerpta exstant e synodo Sidetana contra *Messalianos*, ut illic scribitur, (qui & Μασαλιανῖται ibidem vocantur, & in indiculo hæreticorum D. Augustini ad QuodvultDeum, notante Lambecio, *Massiliani*) sive *Euchitas*, qui & Ἀδελφιανοὶ dicti. Præsedit in ea Amphilochius Iconii episcopus : adfuerunt autem episcopi XXV : qui & ad Flavianum Antiochiæ episcopum synodicam rerum in synodo gestarum epistolam scripsere Ubi inter alia *Adelphius* laicus hujus sectæ auctor, & monachus quidam *Sabbas* Ἀπόκοπος, sive *Exsectus*, quod ipse se castrasset, cognominatus, memoratur : nec non *Sabbas* alius, *Eustathius*, *Ædisimus*, *Dadoes*, & *Semesones*. Meminit ibidem Photius Synodicæ, præter illam Attici Constantinopolitani Patriarchæ, Sisinnii itidem Const. Patr. epistolæ ; in qua notabilis Episcopi Neonis fervor, qui, si quis modo post anathematismum suspicionem istius morbi (id est hæreseos) incurreret, ut nulla ejus ratio haberetur, censebat, etiamsi millies sese leges pœnitentiam impleturum profiteretur. Quin & ei consentientem, faventemque, sive episcopus is foret, sive quis alius, eodem fulmine percutiebat. Sunt & alia ibidem pluscula cognitu non indigna : in quibus, quod is, qui Massalianorum dogmata continebat liber Ἀσκητικὸς inscriptus fuerit, quodque Archelaus Cæsareæ Cappadocum episcopus viginti quatuor *Anathematismos* præcipuorum doctrinæ hujusce capitum scripserit, maxime animadvertenda sunt. Scripserunt adversus eos Flavianus Antiochiæ Patriarcha, Λητοῖος sive Letoius, Melitinæ in Armenia episc. Atticus Patr. Const. Sisinnius P. C. una cum Theodoto Antioch. sub Theodosio, in Syn. Const. Joannes Patriarcha Antioch. ad Nestorium, Ephesina Syn. III ; Archelaus Cæsareæ Capp. Heraclides Nyssæ, episc. Gerontius Presbyter ; ut & Amphilochius Iconii, τοῖς ὑπ' ἐκείνου προαχθεῖσιν ὑπομνήμασιν ἐντεθεικὼς αὐτῶν τὰς φωνὰς, ἐναργῶς δηλούσας τοῦ δόγματος τὴν διαφοράν : *Actis suis ipsa illorum verba inserens, quibus eorum perspicue declaratur opinionum differentia.*

8. Φουνδαϊτῶν] Citata superius est Euthymii hujus Zigabeni in Cæsarea bibliotheca Epistola adversus *Phundagiagitas*, ut illic nominatur, & *Bongomilos*.

9. Βογομίλων] sive, ut vidimus, Βογγομίλων. In alio codice Πογομίλοι vocantur.

10. Εὐχιτῶν] Theodoretus lib. IV. c. X Hist. Eccl. Εὐχίτας δὲ τούτους προσαγορεύουσιν οἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν τοὔνομα μεταβάλλοντες. *Euchitas autem eos appellant, qui nomen illud Massalianorum Græce interpretantur.* Psellus de dæmon. ubi de degustatione excrementorum apud ipsos usitata agit, Euchitas & Gnosticos ab Episcopis hujus sectæ distinguit, & hæc nomina Auditoribus tantum tribuere videtur. Verba ejus sunt : τοῦτον δὲ μὲν τῆς ἀνοίας αὐτῶν τὸ ἀποτέλεσμα κοινὸν οὐ μόνον τοῖς προεστῶσι τοῦ δόγματος, εἰς οὓς καὶ τὴν τῶν ἀποστόλων καταῤῥάπτουσι προσηγορίαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Εὐχίταις, καὶ τοῖς Γνωστικοῖς. *Atque hic quidem amentiæ ipsorum effectus non modo hujusce dogmatis antesignanis communis est, quibus & Apostolorum tribuunt appellationem, verum & Euchitis, Gnosticisque.*

11. Ἐνθουσιαστῶν] Theodoretus citato loco Hist. Eccl. Ἔχουσι δὲ καὶ ἑτέραν προσηγορίαν ἐκ τοῦ πράγματος γινομένην. Ἐνθουσιασταὶ γὰρ καλοῦνται δαίμονός τινος ἐνέργειαν εἰσδεχόμενοι, καὶ πνεύματος ἁγίου παρουσίαν ταύτην ὑπολαμβάνοντες : *Sed & alio nomine denotantur, quod ipsis ab ipsa re impositum.* Enthusiastæ *enim vocantur ; propterea quod dæmonis cujusdam instinctum atque operationem recipiant, quæ afflati Spiritus Sancti se præsenti numine agitari existimant.* Rationem hujus nominis Harmenopulus clarius exposuit, cui subscribit Chronologus ineditus a Gaulmino adductus : Καλοῦνται δὲ ἐκ τοῦ πράγματος ἐνθουσιασταί. Δαίμονος γὰρ ἐνέργειαν λαβόντες, πνεύματος ἁγίου εἶναι ταύτην ὑπολαμβάνουσι. ὕστερ δὲ πολλῷ σφᾶς ἐνδιδόντες Ἐνθουσιασμὸν τὰς τῶν ὀνείρων φαντασίας καλοῦσι.

12. Ἐγκρατιτῶν] Hæreseos *Encratitarum* primus Auctor Tatianus fuit, ut est apud Hist.

γαμεῖν, καὶ ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλὸν μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον. ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ, καὶ [14] ἐντεύξεται. καὶ πάλιν: ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευμένα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα. Ταῦτα τοῦ σωτῆρος καὶ Θεοῦ ἡμῶν προειρηκότος, καὶ τοῦ ἀποστόλου κηρύξαντος, προσέχωμεν ἀγαπητοί. Κατὰ γὰρ τὰς τικώτας προρρήσεις [15] ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς γενομένων ἡμῶν, ἡ πολυώνυμος τῶν Μασσαλιανῶν, εἴτουν Βογομίλων, αἵρεσις ἐν πάσῃ πόλει, καὶ χώρᾳ, καὶ ἐπαρχίᾳ ἐπιπολάζει τανῦν. καὶ [16] οἱ ταύτης εἰσηγηταὶ οὐ παύονται διαφθείροντες τοὺς ἁπλουστέρους τῶν ἀνθρώπων. [17] Χριστιανοὺς γὰρ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες οἱ μισόχριστοι, τῷ εὐφήμῳ τοῦ ὀνόματος ἀναμίγνυνται τοῖς ὀρθοδόξοις, καὶ ἀγνοούμενοι, ὅτι [18] τῷ κωδίῳ τὸν λύκον κρύπτουσι, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν τιμίων γραφῶν [19] τὰς ἀρχὰς ποιοῦνται τῆς κενοφωνίας αὐτῶν. καὶ ἐπειδὰν εὐπαράδεκτοι γένωνται διὰ τοῦ προσωπείου, καὶ ἄρξωνται προσέχειν αὐτοῖς οἱ ἀκούοντες, τότε [20] τὸν ἰὸν ἐξεμοῦσι. καὶ ὡς ἤδη συνήθεις γενόμενοι τὰ ἐναγῆ τοῦ σατανᾶ ἐξερεύγονται δόγματα [21] ἃ δὴ καὶ σὺν αὐτοῖς τῷ ἀναθέματι καθυπάγομεν ὡς νόθα καὶ βέβηλα, καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀλλότρια. Ἀνα-

Hist. Eccl. scriptores, & inprimis Irenæum l. 1. Ita autem appellati sunt, quod a matrimonio, & feminarum consuetudine abstinerent, nec non ab animatis. Verum jam ante Tatianum Saturninus, sive Saturnilus, & Marcion conjugium damnaverant, corruptionem & stuprum illud nominantes: unde & *Marcionita* hic appellantur.

13. Μαρκιωνιστῶν] a Marcione, ut dixi, hæresiarcha, cujus in Historiâ Ecclesiastica nomen notissimum est: de quo & alibi nonnulla adnotavimus.

14. Ἐντεύξεται] Fictum hoc verbum, formatumque a voce ἔντευξις, quæ inter alia apud scriptores ecclesiasticos preces illas significat, quibus panis in missa consecratur. Ἐντεύξεσθαι igitur *consecrari* significat. Sic cibus apud Apost. 1 Timoth. c. IV, 5, ἁγιάζεσθαι dicitur διὰ λόγου Θεοῦ, καὶ ἐντεύξεως.

15. Ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς] durabunt illa tempora extrema usque ad consummationem seculorum. Scripta vero hæc eorum confutatio imperante Alexio Comneno, ut jam vidimus. Ceterum sub Valentiniano & Valente nomen sibi Christianorum primum adscivisse videntur, quum antea gentiles essent.

16. Οἱ ταύτης εἰσηγηταὶ] antesignani, seu doctores. Neque enim episcopos habuerant, ut hæreses aliæ complures, verum, uti nunc Anabaptistæ suos Monitores, ita illi suos ἀρχηγούς.

17. Χριστιανοὺς γὰρ ἑαυτοὺς] Ut omnes Hæretici. Justinus Martyr adv. Marcionem: καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τούτων ὁρμώμενοι, ὡς ἔφαμεν, Χριστιανοὶ καλοῦνται. ὃν τρόπον καὶ οὐ κοινῶν ὄντων δογμάτων τοῖς φιλοσόφοις τὸ ἐπικαλούμενον ὄνομα τῆς φιλοσοφίας κοινόν ἐστι: *Cunctique ab his orti, Christiani, uti diximus, appellantur; non secus ac in diversas abeuntibus sententias philosophis communis hæc a Philosophia obtingit appellatio.*

18. τῷ κωδίῳ τὸν λύκον] v. quæ ad Gr. Naz. Ἀνέκδοτα notavimus.

19. τὰς ἀρχὰς] e verbis Christi scilicet, discipulis, ut bona in pauperes distribuerent, & se sequerentur, jubentis, Matth. VI, & Joann. VI. Epiphanius cap. IV. Ἔχει δὲ τὸ

βλα-

fonis impostorum latentium, qui conscientiam suam cauterio exusti conjugiis interdicant, & ciborum abstinentiam injungant, quos Deus ipse humano generi suppeditavit, ut iis fideles, & veritatis illustrati lumine, cum gratiarum actione fruerentur: siquidem omnis creatura bona *est, dummodo* cum *gratiarum sumatur actione. Sanctificatur enim verbo Dei; atque ita ad sumendum apta est.* Idem & alibi ait: *Ex hisce sunt, qui in domos irrepentes mulierculas variis concupiscentiis oneratas captivas tenent, semper discentes, & numquam ad cognitionem pervenire valentes veritatis.* Quare æquum est, fratres, ut hisce Servatoris nostri Deique nos præmonentis, & Apostoli prædicentis verbis attentas aures præbeamus. Uti enim nobis prædictum, in extremis illis jamnunc versamur temporibus, & confusa illa ac multinominis *Massalianorum*, sive *Bogomilorum* secta per omnes urbes, omnesque regiones atque præfecturas latissime sparsa dominatur: ejusque antesignani simpliciores animas nusquam non corrumpere cessant, & in partes suas traducere. Quum enim isti Christi inimici Christianos sese nominent, specioso illo obtecti nomine facile recta sentientibus semet immiscent, ignoratique, quod sub agnina pelle rapaces lateant lupi, e sacris ac venerandis literis occasionem, viamque sibi aperiunt vanæ suæ & mendacis proferendæ, propalandæque doctrinæ. Ubi vero sub hac larva semel admissi sunt, & auditorum sibi animos auresque conciliarunt, tum denique virus suum evomunt, & jam familiares facti nefanda satanæ dogmata eructant: quæ nunc una cum ipsis ut falsa, ac impia, atque ab ecclesiæ Catholicæ sententia ac fide aliena, anathemati subjicimus.

Ana-

βλαβερὸν τοῦτο φρόνημα ἀπὸ τῆς ἀμετρίας τινῶν ἀδελφῶν ἀφελείας. Τινὲς γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν καὶ ὀρθοδόξων, μὴ γινώσκοντες τὸ μέτρον τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας, τὸ κελεῦον ἀποτάσσεσθαι τῷ κόσμῳ, κτήμασί τε ἰδίων καὶ χρημάτων ἀποξενοῦσθαι, πωλεῖν τε τὰ ἴδια, καὶ μεταδιδόναι πτωχοῖς, λαμβάνειν δὲ τὸν σταυρὸν, καὶ ἀκολουθεῖν ἐν ἀληθείᾳ μὴ ἀργὸν, μήτε ἄεργον, ἀκαιροφάγον, μηδὲ ἐοικέναι τῷ κηφῆνι τῶν μελισσῶν, &c. καὶ ἐκτραπέντες τὴν διάνοιαν, ἐξώκειλαν τῆς ἀληθείας: *Acceperunt autem noxiam hanc sententiam a nimia quorundam fratrum simplicitate. Aliqui namque fratrum nostrorum, etiam recte sentientium, quum vitæ in Christo modum non intelligerent, quo mundo renuntiare imperantur, bonaque & opes suas derelinquere, vendere, quæ possiderent, & ea dare pauperibus, accipere porro crucem, sequique in veritate, non ignaviam & otium sequentes, aut ciborum luxum, neque fucis similes esse apium operi insidiantes, &c. veritate exciderunt, perverse hæc interpretantes.*

20. Τὸν ἰὸν ἐξημοῦντι] Sic & de Adelphio Theodoretus: Τούτοις ὁ πρεσβύτης ἐκεῖνος τοῖς λόγοις καταθελχθεὶς ἐξήμεσεν ἅπαντα τὸν κεκρυμμένον ἰόν: *His senex ille verbis delinitus latens venenum totum evomuit.*

21. Αὐ δὲ καὶ σὺν αὐτοῖς] hoc est αὐτάνδρους τὰς ναῦς καταβυθίζειν; *naves una cum vectoribus demergere.*

22. Τῷ ἀναθέματι] Hesychius: Ἀνάθεμα, ἐπάρατος, ἀκοινώνητος. Multa de hac voce Petavius habet in miscellis Exercitationibus adversus Salmasium, p. 382, & seqq. part. II operum Juliani Imper. qui quidem recte Ἀνάθημα & pro donario sumtum docet, & pro eo, quod in illum finem Deo consecrabatur, ut funditus deleretur, ac profligaretur. Suidas: Ἀνάθεμα καὶ τὸ ἀνατιθέμενον τῷ Θεῷ, καὶ τὸ εἰς ἀφανισμὸν ἐσόμενον. Hic significatur execrabilis, detestabilisque; cui nulla cum Ecclesia salutis aut bonæ spei communio; ὁ ἀλλότριος τοῦ Θεοῦ. Quales istiusmodi, qui Julio Cæsari in Comm. belli Gallici a Druidibus devoti leguntur.

Ἀναθεματισμὸς α΄.

[1] Πέτρῳ τῷ Ἀρχηγῷ τῆς Μασσαλιανῶν, ἤτοι [2] Λυκοπετριανῶν, καὶ [3] Φουνδαϊτῶν, καὶ Βογομίλων αἱρέσεως, τῷ Χριστὸν ἑαυτὸν ἀποκαλέσαντι, καὶ μετὰ θάνατον ἀναστήσεσθαι ἐπαγγειλαμένῳ, Λυκοπέτρῳ δὲ διὰ τοῦτο ἐπονομασθέντι, ὅτι λίθοις δικαίως διὰ τὰς ἀπείρους αὐτοῦ μαγγανείας καταχωσθεὶς ὑπέσχετο μετὰ τρεῖς ἡμέρας τοῖς πονηροῖς αὐτοῦ συμμύσταις ἀναστήσεσθαι, καὶ προσκαρτερημένοις αὐτοῖς τῷ βδελυρῷ αὐτοῦ λειψάνῳ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὡς λύκος ἐν αὐτῷ δαίμων ἐφάνη τῆς σορῶ τῶν λίθων ἐξερχόμενος, Ἀνάθεμα.

Ἀναθεματισμὸς β΄.

[4] Τυχικῷ τῷ τούτου συμμύστῃ, καὶ μαθητῇ, τῷ τὰς ἱερὰς μὲν θείας γραφὰς διαφθείραντι, καὶ παρερμηνεύσαντι, κατ᾽ ἐξαίρετον δὲ ἅπαν τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, καὶ πάσας τὰς περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ῥήσεις εἰς τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα παρερμηνεύσαντι, καὶ οὕτω τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν πρὸς τοὺς τῆς βδελυρᾶς αὐτοῦ αἱρέσεως ἀρχηγοὺς μεθελκύσαντι, Ἀνάθεμα.

Ἀναθεματισμὸς γ΄.

[5] Δαδώῃ, καὶ Σάβᾳ, καὶ [6] Ἀδελφίῳ, καὶ Ἑρμᾷ, καὶ Συμεὼν, καὶ τοῖς ἀλ-

1. Πέτρῳ] singularis & valde notabilis est hic locus de Petro, sive Lycopetro, hæreseos Massalianorum primo auctore, utpote cujus nec apud S. Epiphanium in Panario omnium hæresium, nec apud Photium in Bibliothecæ ipsius codice quinquagesimo secundo, nec apud Harmenopulum in libro de sectis, nec apud alios antiquos, vel recentes auctores, quos de Massalianorum hæresi consului, ulla fit mentio. LAMBECIUS.

2. Λυκοπετριανῶν] Notabilis locus de Lycopetrianis, & Phuudaiatis, sive, ut supra legitur, Phundaitis hæreticis. LAMBECIUS.

3. Φουνδαϊατῶν] pro Φουνδαϊατῶν legitur supra in eodem codice Φουνδαϊτῶν. LAMBECIUS.

4. Τυχικῷ] notabilis locus de Tychico, Lyco-Petri hæresiarchæ discipulo, & de Euangelii S. Matthæi per illum falsatione. LAMBECIUS.

5. Δαδώῃ] Hujus *Dada*, & *Saba*, & *Adelphii*, & *Symeonis* fit etiam mentio apud Photium in Bibliothecæ ipsius codice LII, ubi agitur de *Synodo Sidetana* contra *Massalianos* celebrata. Notandum tamen est, Massalianos ibi vocari & Μεσσαλιανούς; & Symeonem perperam ibidem appellari Σημεώνην. LAMBECIUS.

6 Ἀδελφίῳ] Hujus Adelphii meminit Euthymius in Panoplia sua nominatim his verbis: ταύτης ἐγένοντο τῆς αἱρέσεως ἀρχηγοὶ μὲν καὶ ἄλλοι, ἔτι δὲ καὶ Ἀδέλφιος, ὃν Φλαβιανὸς εἰς τὴν Ἀντιοχείαν μετακαλεσάμενος, &c. Vide etiam Card. Baronii Annal. Eccles. Tom. IV, an. 383. pag. 491. edition. Plantinianæ. LAMBECIUS.

Ibid. Δαδώῃ καὶ Σάβᾳ &c] Theodoretus l. IV, c. X, Eccl. Hist. Ταύτης ἐγένοντο τῆς αἱρέσεως ἀρχηγοὶ Δαδώης τε, (qui male Λαδώης lib. IV, c. XI Hæret. fabb. tam in contextu Græco, quam in versione appellatur) καὶ Σάββας, καὶ Ἀδέλφιος, καὶ Ἑρμᾶς, καὶ Συμεώνης, καὶ ἄλλοι πρὸς τούτοις, &c. *Hæresis autem hujus principes fuerunt Dadoes, & Sabbas, & Adelphius, & Hermas, & Symeones, & alii præterea*, &c.

Idem Theodoretus vocem Σάββας lingua Parthyæorum, sive Osroenorum, *senem* significare ait, in Juliano, sive Religiosæ historiæ c. II; atque id honoris nomen esse.

Ibid.

Anathematiſmus I.

Petro *Maſſalianorum*, ſive *Lucopetrianorum* (qui & *Phundaitæ*, & *Bogomili* dicti) hæreſeos anteſignano, qui ſe ipſe Chriſtum appellavit, & poſt obitum reſurrecturum promiſit, eaque propter *Lucopetrus* cognominatus fuit, quod, quum ſummo jure ob infinitas impoſturas lapidibus obrutus eſſet, peſſimis ſymmyſtis ejus, qui abominabili hujus cadaveri eam, quam poſt triduum ipſis pollicitus fuerat, reſurrectionem exſpectantes aſſidebant, malus dæmon lupi ſpecie acervo lapidum egredi viſus ſit, Anathema.

Anathematiſmus II.

Tychico ipſius ſymmyſtæ & diſcipulo, qui cum ceteras S. Scripturas corrupit, praveque interpretatus eſt, tum præcipue univerſum ſecundum Matthæum Euangelium, quique omnes de Deo patre, atque etiam de Spiritu S. ſententias, ſive dicta, ad ſpiritualem ſuum patrem traxit, & explicuit, & hoc pacto Dei gloriam in abominandæ ſuæ ſectæ auctores tranſtulit, Anathema.

Anathematiſmus III.

Dadoæ, & Sabæ, & Adelphio, & Hermæ, & Symeoni, ceteriſque

Ibid. Ἀδελφιῷ] ſive Ἀδελφίῳ. Exſtat apud Theodoretum lib. IV Hiſt. Eccl. c. X, non inutilis narratio, qua arte, & quibus blanditiis Adelphius hic per benivolentiæ ſpeciem ab Antiocheno Patriarcha Flaviano circumventus ſemet ipſe, ſuaſque opiniones prodiderit. Operæ pretium mihi videtur eandem hic deſcribere, ut aliis exemplo ſit: Φλαβιανὸς δὲ ὁ πολυθρύλλητος τῆς Ἀντιοχέων ἀρχιερεὺς ἐν Ἐδέσσῃ τούτους διάγοντας μαθὼν, τὸν οἰκεῖον τοῖς πελάζουσιν ἐγχριμπτομένους ἰὸν, συμμορίαν μοναχῶν ἀποστείλας, ἤγαγέ τε εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ τὴν νόσον ἐξαρνουμένους τόνδε τὸν τρόπον διήλεγξε. Τοὺς μὲν γὰρ κατηγόρους ἔφη συκοφαντεῖν, καὶ τοὺς μάρτυρας ψεύδεσθαι. Τὸν δὲ Ἀδέλφιον ἄγαν ὄντα πρεσβύτην ἠπίως καλέσας, καὶ πλησίον καθεσθῆναι κελεύσας, ἡμεῖς, ἔφη, ὦ πρεσβῦτα, τὸν πλείω βεβιωκότες βίον ἀκριβέστερον καὶ τὴν ἀνθρωπείαν ἐμάθομεν φύσιν, καὶ τὰ τῶν ἀντιπάλων δαιμόνων ἔγνωμεν μηχανήματα, πείρᾳ δὲ καὶ τὴν τῆς χάριτος ἐδιδάχθημεν χορηγίαν. Οὗτοι δὲ νέοι ὄντες, καὶ τούτων οὐδὲν ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι, πνευματικωτέρων ἐπακοῦσαι λόγων οὐ φέρουσι. Τοιγάρτοι εἰπέ μοι, ὅπως φατὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐναντίον ὑποχωρεῖν, καὶ τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν χάριν ἐπιφοιτᾶν. Τούτοις ὁ πρεσβύτης ἐκεῖνος τοῖς λόγοις καταθελχθεὶς ἐξήμεσεν ἅπαντα τὸν κεκρυμμένον ἰὸν, καὶ ἔφη. Μηδεμίαν μὲν ἐκ τοῦ θείου βαπτίσματος ὠφέλειαν τοῖς ἀξιουμένοις γίνεσθαι. μόνην δὲ τὴν σπουδαίαν εὐχὴν τὸν δαίμονα τὸν ἔνοικον ἐξελαύνειν. Ἕλκειν γὰρ ἕκαστον τῶν τικτομένων ἔλεγεν ἐκ τοῦ προπάτορος ὥσπερ τὴν φύσιν, οὕτω δὲ καὶ τὴν τῶν δαιμόνων δουλείαν. Τούτων δὲ ὑπὸ τῆς σπουδαίας ἐλαυνομένων εὐχῆς, ἐπιφοιτᾷ λοιπὸν τὸ πανάγιον πνεῦμα, αἰσθητῶς καὶ ὁρατῶς τὴν οἰκείαν παρουσίαν σημαῖνον, τό τε σῶμα τῆς τῶν παθῶν κινήσεως ἐλευθεροῦν, καὶ τὴν ψυχὴν τῆς ἐπὶ τὰ χείρω ῥοπῆς παντελῶς ἀπαλλάττον, ὡς μηκέτι δεῖσθαι λοιπὸν μήτε νηστείας πιεζούσης τὸ σῶμα, μήτε διδασκαλίας χαλινούσης, καὶ βαίνειν εὔτακτα παιδευούσης. Οὐ μόνον δὲ ὁ τούτου τετυχηκὼς τῶν τοῦ σώματος ἀπαλλάττεται σκιρτημάτων, ἀλλὰ καὶ σαφῶς τὰ μέλλοντα προορᾷ, καὶ τὴν τριάδα τὴν θείαν τοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρεῖ.

Οὕτως ὁ θεῖος Φλαβιανὸς τὴν δυσώδη διορύξας πηγὴν, καὶ γυμνωθῆναι παρασκευάσας τὰ νάματα, πρὸς τὸν δύστηνον ἔφη πρεσβύτην: πεπαλαιωμένε ἡμερῶν κακῶν, ἐλέγξαι σε τὸ σὸν στόμα, καὶ οὐκ ἐγώ. τὰ δὲ χείλη σου καταμαρτυρήσαι σου. Δήλης δὲ ταύτης τῆς νόσου γεγενημένης, τῆς μὲν Συρίας ἐξηλάθησαν, εἰς δὲ

ἄλλοις, οἱ τὸν ἰὸν τῆς τοιαύτης αἱρέσεως ἐξεμέσαντες, καὶ τοὺς ἀγροικοτέρους τῶν ἀνθρώπων, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, ἐξαπατήσαντες, πρὸς τὸ τῆς ἀπωλείας κατέσπασαν βάραθρον, Ἀνάθεμα.

Ἀναθεματισμὸς δ΄.

Τοῖς λέγουσι πλὴν τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς τριάδος, ἤγουν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τοῦ σαρκωθέντος λόγου, καὶ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἑτέραν τινὰ εἶναι τριάδα, ἢ καὶ ὑπερκειμένην ἐξουσίαν, τὴν τῷ ὑπερτάτῳ τῶν ἑπτὰ οὐρανῶν ἐπικαθημένην, κατὰ τὴν βδελυρὰν [1] ψευδεπίγραφον παρ᾽ αὐτοῖς τοῦ Ἡσαΐου Ὅρασιν, Ἀνάθεμα.

Ἀναθεματισμὸς ε΄.

Τοῖς [2] παρεισάγουσι ἑτέρας γραφὰς, ἢ τὰς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων πατρῶν ἡμῶν παραδοθείσας, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ϛ΄.

Τοῖς λέγουσι, [3] ὡς ὁ ἐν κυρίῳ γάμος, καὶ ἡ κατὰ Θεὸν [4] κρεοφαγία

τὴν Παμφυλίαν ἐχώρησαν, καὶ ταύτην τῆς λύμης ἐνέπλησαν. Id est: *Flavianus quoque celeberrimus Pontifex Antiochenus, cum hos Edessæ versari, venenumque suum vicinis instillare didicisset, missa* * *Monachorum turba Antiochiam eos pertraxit, morbumque, quo laborabant, inficiantes hoc modo revicit:* * Calumniari nempe accusatores, & mentiri testes, *dixit; Adelphiumque ætate grandævum benigne ad se vocans, & prope adsidere jubens*, Nos, *inquit*, o senex, qui vitam longius produximus, cum humanam naturam exactius novimus, tum adversariorum dæmonum conatus perspectos habemus, usuque ipso gratiæ dona edocti sumus. Isti vero juniores cum sint, & horum accurate nihil norint, spirituales audire sermones non sustinent. Quapropter expone mihi, qua ratione affirmetis, & contrarium spiritum recedere, & Spiritus Sancti gratiam advenire. *His verbis senex ille delinitus latens venenum totum evomuit, dicens;* sacrum baptismum nullam iis, qui eum consequuntur, utilitatem afferre, sed sola sedula oratione inhabitantem dæmonem expelli. Omnes enim, qui educuntur in lucem, ex primo parente trahere ajebat quemadmodum naturam, sic & dæmonum servitutem. His autem per sedulas preces fugatis advenire deinceps Spiritum Sanctum, præsentiæque suæ sensibus & oculis significationem dare: tum corpus perturbationum motibus liberando, tum animam ab inclinatione ad deteriora penitus avocando: ita ut nec jejunio jam opus sit corpus coërcente, nec doctrina refrænante, & ad modum ordinemque instituente. Nec protervis solum corporis motibus eximi, qui hunc adeptus sit, sed futura etiam aperte prævidere, & divinam Trinitatem oculis contemplari.

Perfosso ad hunc modum fœtido fonte, aquisque impietatis eiicitis, miserum senem sic affatus est Flavianus: * Inveterate dierum malorum, ipsum te os tuum coarguat, non ego; & labia tua contra te testimonium dicant. *Itaque hæresi patefacta, Syriaque expulsi in Pamphyliam concesserunt, eamque hac peste impleverunt.*

* Animadvertendum hic Flavianum illud sine militibus, aut Præsidis provinciæ cognitione, sua Episcopali auctoritate factitasse: unde liquet, quæ potestas tum temporis Episcoporum fuerit reducendi vi aberrantes a recta fide in viam, (quod hic defectu draconariorum non factum) vel e provincia expellendi, ne contagio ipsorum integri lædantur, *uvaque contacta livorem ducat ab uva.*

* Quod porro *accusatores* mentiri dixit Flavianus, quo facilius Adelphium deciperet, non hoc

que aliis, qui hæreſeos hujus venenum evomuerunt, ſimpliceſque homines cum viros, tum mulieres deceperunt, atque ita in perniciei barathrum præcipitaverunt, Anathema.

Anathematiſmus IV.

Iis, qui dicunt, præter ſanctam, & ſalutiferam Trinitatem, Dei ſcilicet Patris Verbi, quod caro factum eſt, Filiique Dei & Domini noſtri Jeſu Chriſti, & Spiritus Sancti, aliam quandam eſſe Trinitatem, vel etiam ſuperiorem potentiam, in ſupremo ſeptem cælorum cælo ſedem ſuam habentem, ſecundum exſecrandam, & falſo ab ipſis Eſaiæ tributam, ac inſcriptam Viſionem, Anathema.

Anath. V.

Iis, qui alias introducunt ſcripturas, ſeu libros ſacros, quam quos Spiritus Sanctus pronuntiavit, & ſancti nobis patres tradidere, Anathema.

Anath. VI.

Iis, qui dicunt, nuptias, quæ in nomine Domini contrahuntur; car-

hoc mendacium eſt; (Hercules tuam fidem!) ſed pia fraus; cujuſmodi illa medici ſcalpellum ſpongia occultantis, ut extimeſcentis ferrum puellæ regiæ in mamma ulcus aperiret. Longe aliud quid veteratoria calliditas eſt. Hæc prudentia eſt, quam nobis Servator imperat; *Eſtote prudentes, ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.*

* Tandem infinitis partibus pejor eſt ac deteſtabilior hic error, quam vel turpiſſimum adulterium, vel peccatum a Caſa tantopere laudatum, prædicatumque. Hæc enim cupiditatis labes eſt: illa rationis corruptela.

1. *Ψευδεπίγραφον τοῦ Ἡσαΐου ὅρασιν*] Multa iſtiuſmodi conficta olim fuere ſcripta; cujuſmodi mihi in Cæſarea Vindobonenſi Bibliotheca viſa Vita Moyſis; qualis & Enochi liber, deliriaque alia Judæorum & Chriſtianorum; de quibus conſulendi Pſeudepigraphorum Refutatores, & Critici Sacri, Bellarminus, Rivetus, Dallæus, &c.

2. *Παρεισάγουσι ἑτέρας γραφάς*] cujuſmodi erant ὁ ἀσκητικὸς, de quo ſupra, qui Maſſalianorum dogmata continebat. Unaquæque namque ferme hæreſis ſuos habebat libros, & ſcriptores. Sic Ebionitæ Euangelium Matthæi Hebraïcum, quod D. Hieronymus in Latinum ſermonem vertit: Baſilidiani Euangelium Baſilidis, Tatianus & Encratitæ Euangelium διὰ τεσσάρων, &c.

3 *ὁ ἐν κυρίῳ γάμος*] abſtinere namque ſe a mulierum jactabant conſuetudine ἐν ἁγνείᾳ ὄντες, καὶ ἐν ἐγκρατείᾳ. non ſecus ac Eſſenos feciſſe Philo docet. Unde, quum ἐπιτοαυτὸ κοινῇ τὸ κοινάζειν εἶχον ἅμα γυναιξὶ καὶ ἀνδράσι, (χαίρειν δὲ τὸ τοιοῦτον εἶδος, καὶ κλητῶν ἡ τοιαύτη συνάφεια) εἰς ἔκπληξιν ἡμᾶς, inquit Epiphanius, ἀναγκάζουσιν φέρειν, ἐπαγγελλομένων αὐτῶν τὰς γυναῖκας συνάφειαν μὴ ἔχειν, τοὐναντίον μᾶλλον τὴν χλεύην ἀπεργαζόμενοι, καὶ τὴν τέλειον αὐτῶν οὐδενκνόμθροι αἰσχύνην.

Ibid. *ὁ ἐν κυρίῳ γάμος*] in hoc cum Electis Manichæorum conſenſerunt. Attamen ſicut nec hi, teſte Auguſtino de moribus Manichæorum, ingenitam humanæ naturæ in venerem propenſionem vincere potuere, ita nec Maſſaliani: eſtque elegans illa apud Photium de Lampetio Presbytero (unde *Lampetiani* dicti) narratio, qui virgunculam amplexus os ejus fuiſſe ſuaviatus, item diaconiſſam quandam Hieroſolymis familiarius cognoviſſe accuſabatur; tum & morbi medelam petentibus, *pulchram puellam prius adducerent* juſſiſſe: *ita demum ſe ſacrum ipſis oleum impertiturum.* Atqui hæc virtutum exempla ſi ignoraremus, quanta venuſtas eccleſiaſticis abeſſet ſcriptoribus? Ergo hæc triſtioris ſeverioriſque hiſtoriæ quædam quaſi condimenta ſunt.

4. *Κρεωφαγία* ex Pythagoræ ſenteutia, qui abſtinentiam ab animalibus docuit. *Cui non dictus Hylas?* vide & quæ poſtea de Manichæis dicentur.

γία, βδελυκτά εἰσι τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο ἀμφότερα ἀνατρέπουσιν, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ζ.

Τοῖς τὰς παραδοθείσας ἡμῖν [1] εὐχάς τε [2] καὶ ὑμνῳδίας, πρῶτον μὲν παρὰ τῶν θείων ἀποστόλων, πληροῦσθε γάρ, φησὶν ἐν πνεύματι λαλοῦντες, ἑαυτοῖς ψαλμοὺς, καὶ ὕμνους, καὶ ᾠδὰς πνευματικάς. ἔπειτα δὲ καὶ καθεξῆς παρὰ τῶν θείων καὶ μακαρίων Ἐκκλησίας πατέρων καὶ διδασκάλων. τοῖς οὖν ταύτας πάσας [3] ὡς βαττολογίας ἀνατρέπουσι, καὶ διαβάλλουσιν. ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς [4] ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διαστάσεως, μόνον τὸ Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, μετὰ τὴν [5] εἰς γῆν κατακλίσεως ἐκπαιδεύουσιν [6] ποιεῖσθαι ἄνευ τῆς τοῦ δεσποτικοῦ σημείου τοῦ προσώπου σταυρικῆς ἐκτυπώσεως, προφάσει μὲν, ὡς τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν τοιαύτην εὐχὴν παραδόντος, τῇ δ' ἀληθείᾳ, [7] ἐπὶ κλήσει τοῦ βδελυροῦ αὐτῶν πατρὸς τοῦ σατανᾶ· τούτου γὰρ χάριν καὶ τὴν σταυρικὴν σημείωσιν ἀποβάλλονται, καὶ τὸ παρὰ τῶν θείων φωστήρων καὶ τῆς ἐκκλησίας καθηγητῶν [8] προστεθὲν ἀκροτελεύτιον ἐπιφώνημα, εἰς δόξαν τῆς ὁμουσίου καὶ ἀδιαιρέτου τριάδος, τὸ ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐδὲ ἀκοῦσαι ἀνέχονται. τοῖς οὖν οὕτω φρονοῦσι καὶ διδάσκουσι, καὶ ἄχρι τέλους τῇ τοιαύτῃ πονηρᾷ [9] ἐνστάσει ἐμμένουσιν, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. η.

Τοῖς τὰς [10] ἐν ἐκκλησίαις συνάξεις βδελυττομένοις, καὶ ἐν ἰδιάζουσι τόποις προσκαθημένοις, καὶ διδάσκουσι, προφάσει μὲν [11] ἡσυχίας χάριν, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἐπὶ τῷ τῆς βεβήλου αὐτῶν πλάνης ἀνεξέλεγκτα μένειν,

1. Εὐχὰς καὶ ὑμνῳδίας] quas & Paulus Samosatenus rejecit; ut est apud Euseb. l. VII Eccl. Hist c. XXX, in epistola Synodica Antiochena: ψαλμοὺς δὲ τοὺς μὲν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν παύσας, ὡς δὴ νεωτέρους, καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα. *Cantica quoque & hymnos in honorem domini nostri Jesu factos abrogavit, tamquam novitios, & a nuperis hominibus compositos.*

2. Καὶ ὑμνῳδίας] Photius de Lampetio: καὶ ὅτι τοὺς τὰς ὥρας ψάλλοντας ἐξεμυκτήριζε, καὶ διέσυρεν, ὡς ὑπὸ νόμον ἔτι τυγχάνοντας. Καὶ ἄλλα ἄττα ἀθέμιτα διεβέβλητο, ἃ τοῖς Μεσσαλιανοῖς καὶ ποιεῖται, καὶ λέγεται: *Tum & horas canentes irrisisse: nasoque adunco suspendisse, velut adhuc sub lege existentes, nec non alia multa commisisse arguebatur, qua ab Massalianis fieri, dicique solent.*

3. Βαττολογίας] sine dubio litaniæ hic designantur, quæ ab hæreticis, & Catholicæ religionis elegantias irridentibus, pro meris & fatuis battologiis habentur. O insanos homines, & a vero Divinitatis sensu remotos!

4. Ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διαστάσεως] non satis, quid hic auctor sibi velit, capio; nisi si hæreticorum ad Deum per preces & sacra aditum διάστασιν potius appellandam innuere vult, quam πρόσοδον καὶ κοινωνίαν.

5. Εἰς γῆν κατακλίσεως] qui prolapsus totius

carniumque usum a Deo permissarum, Deo abominabilia esse, illaque propterea rejiciunt, & condemnant, Anathema.

Anath. VII.

Iis, qui traditas nobis preces, & cantiones sacras, ac primum quidem ab SS. Apostolis imperatas, (ut, quum D. Paulus ait: *Implemini spiritu, loquentes invicem in Psalmis, hymnis, & cantionibus spiritualibus*:) tum & quæ deinceps a divinis, beatisque Ecclesiæ patribus & doctoribus relictæ sunt: his, inquam, qui eas omnes, ut futilem ac inanem repetitæ invocationis loquacitatem rejiciunt, & culpant: in principio autem suæ a Deo discessionis solummodo, *Pater noster, qui es in cælis*, cum adoratione orare docent, absque dominico figuræ crucis in facie signaculo; dominum nostrum Jesum Christum orationem istam nobis tradidisse prætexentes; revera autem, ut exsecrandum patrem suum satanam invocent: (hujus enim gratia a S. crucis signaculo abhorrent, & illud a divinis ecclesiæ luminibus ac ducibus additum extremum, quod orationi dominicæ in gloriam consubstantialis, & individuæ Trinitatis in precando subjicitur corollarium, *quia tuum est regnum, & potentia, & gloria, patris, & filii, & Spiritus Sancti*, ne audire quidem sustinent:) Iis igitur, qui ita sentiunt, ac docent, & ad finem usque in istiusmodi prava inficiatione perseverant, Anathema.

Anath. VIII.

Iis, qui conventus in ecclesiis aversantur, & in privatis locis præsident, docentque, specie quidem majoris quietis causa, reapse autem, ut profani eorum erroris dogmata redargui nequeant, sed ignobilia delite-

totius corporis est in terram: sicut Christus patrem suum adorasse legitur Matth. XXVI, 39. Alias etiam in terra consedisse precantes videri possint. Nam, ut Tertullianus ait de Oratione c. XII: *quidam adsignata oratione adsidebant*. Et hæc proprie est εἰς γῆν κατάκλισις.

6. ποιεῖσθαι] nescio an rectum sit. Si rectum, ποιεῖσθαι τὸ πάτερ ἡμῶν eodem modo dici existimandum est, ut ποιεῖσθαι λόγον, *verba facere*. mox legam, ἐν τῷ προσώπῳ.

7. Ἐπικλήσει] ita v. c. reposui, ἐπὶ κλήσει: i. e. *ad invocationem*: vel, *ut invocent*.

8. Προςθεὶν ἀκροτελεύτιον] multa olim istiusmodi ad dignoscendos hæreticos a Catholicis addita: ut vel ex Auctore commentarioli in Symbolum Apostolicum inter D. Cypriani opera constat: quæ postea Catholica Ecclesia abrogavit; sicut & nunc particula quoque illa, seu clausula Orationis Dominicæ, *Quia tuum est regnum &c.* de qua mox, apud Catholicos omitti solet, licet ab ipso Matthæo cap. VI tradita; efficacius existimantes ad liberationem a malo signaculum S. Crucis, quo se muniunt, ac satanam abigunt.

9. Ἐνστάσει] ἔνστασις hic contumax est adversus veritatem repugnantia: seu pertinacia in errore, & corrupta de sacris sententia. Mox enim πλάνην vocat.

10. Ἐν ἐκκλησίαις συνάξεις] Conquesti sunt ea de re jam ipsi statim Apostoli, & inprimis Auctor epistolæ ad Hebræos, Ignatius deinde, Polycarpus, & alii.

11. Ἡσυχίας χάριν] Jam tum fuere Quietistæ, & qui loca sola peterent, quo liberiore & attentiore animo cum Deo loquerentur. Possint & D. Augustini huc referri *soliloquia*: sed horum alia ratio est.

Ἐκ-

μοι, καὶ ἀδιάγνωστα, ἵν' οὕτως ἐν παραβύστῳ τὸ ὅλον ἰὸν τῆς αὐτῶν αἱρέσεως τοῖς ὑπ' αὐτῶν πλανηθεῖσι ἐκχέωσι, τούτοις πᾶσι ἄχει τέλους τῇ τοιαύτῃ πλάνῃ ἐμμένουσιν, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. θ'.

Τοῖς τὰς εἰς δόξαν Θεοῦ παραδοθείσας ἡμῖν παρὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων [1] ἐκκλησίας οἰκοδομεῖσθαι ὡς ἔργα χειρῶν διαβάλλουσιν, καὶ κατοικητήριον δαιμονίων ταύτας λέγουσι, καὶ οὕτως ὁδῷ βαδίζουσιν ἀκολούθως, [2] καὶ τὴν τῶν θείων καὶ [3] ἱερῶν εἰκόνων στήλην [4] ἀναστήλωσιν, καὶ τὴν τούτων τιμὴν, καὶ προσκύνησιν ἀνατρέπουσιν, ὡς ὅλως διεφθαρμένοις καὶ σεσηπόσι μέλεσιν, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ι'.

Τοῖς σπεύδουσιν ἐπ' ἀνατροπὴν τῆς κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, ἣν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς ἐνετείλατο, ὥστε τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ, ἐάν μήτις γεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ: Τοῖς οὖν πρὸς ταῦτα πάντα τυφλώττουσι, καὶ ὑπὸ τῆς ἐνεργοῦς ἐν αὐτοῖς σατανικῆς ἐνεργείας τολμῶσι φλυαρεῖν, τὸ ἅγιον βάπτισμα [5] ὕδωρ εἶναι ψιλὸν, ὡς ἔξω καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν οὖσι, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀλλοτρίοις, καὶ καθάπαξ Θεοῦ, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ια'.

Τοῖς ἀκολούθως τῶν τοιούτων ληρημάτων καὶ παραφρονημάτων [6] καὶ τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν [7] φύλακα ἀποκαλοῦσι, καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα ὕδωρ ψιλὸν, μηδὲ ἄφεσιν ἔχον ἁμαρτιῶν, μήτε ἐκ πνεύματος, ἀλλὰ παρ' ἑαυτῶν ὑπηχυμένοις δίδοσθαι τὸ ἐκ πνεύματος ὅτε τοὺς ἑαυτῶν βδελυκτοὺς μύστας τὸ ψευδομοναχικὸν σχῆμα μεταμφιάζουσι, καὶ τοιαύτην τηνικαῦτα ποι-

1. *Ἐκκλησίας ὡς ἔργα χειρῶν*] eadem fere & Manichæi dicebant, qui Catholicis Paganorum, sive gentilium, objectabant ac Judæorum imitationem. Et hinc tumidus ille, ac superbiam spirans Faustus apud D. Augustinum, lib. xx adversus Faustum: *Ego ab his* (paganis) *in hoc quoque multum diversus incedo, qui ipsum me, si modo sum dignus, rationabile Dei* templum *puto, vivum viva majestatis simulacrum: Christum* filium *ejus accipio: aram, mentem bonis artibus & disciplinis imbutam*; honores *quoque* divinos, ac sacrificia *in solis orationibus, & ipsis puris ac simplicibus pono. Quomodo ergo schisma sum paganorum?*

2. *Καὶ τὴν τῶν θείων, καὶ ἱερῶν εἰκόνων*] Heraclides Nyssæ Episcopus epistolas duas adversus hanc scripsisse sectam a Photio memoratur, quarum altera sanctarum imaginum cultus vetustatem explicuerit. Paulo ante pro *οὕτως ὁδῷ*, legam lubens *ταύτῃ*, vel *τούτῳ ὁδῷ*.

3. *Ἱερῶν εἰκόνων*] Imago olim nulla, adeoque nullus imaginum cultus in ecclesia Catholica fuit, ut est apud Clementem Alex. in Paræneſi p. 34: quod ipsum & Agobardus asserit toto volumine. De non adorandis imaginibus. Verum post Constantinum sensim

litescant, adeoque ut in abdito omne sectæ suæ venenum animis a se in errorem deductorum eo facilius infundant; hisce, si ad vitæ extremum terminum in errore perseveraverint, Anathema.

Anath. IX.

Iis, qui ecclesias a Sanctis Apostolis nobis traditas in honorem Dei ædificari non debere sentiunt, easque ut opera manuum calumniantur, & dæmonum esse dicunt habitacula, atque ita prava via incedentes consequenter & divinarum sacrarumque imaginum venerandam rejiciunt erectionem atque cultum, velut omnino corruptis putridisque membris, Anathema.

Anath. X.

Iis, qui ad evertendam domini, ac Dei, & servatoris nostri Jesu Christi doctrinam properant, quam SS. discipulis suis commendavit, ut in se credentes in nomen Patris, & Filii, & Spiritus S. baptizarent; &, qui non per aquam & spiritum renasceretur, eum non introiturum regnum cœlorum, prædicarent; his igitur ad hæc omnia cæcutientibus, & qui ab operante in ipsis Diabolica efficacia agitati effutire non verentur, sacrum baptisma meram aquam esse, velut hominibus a nostra fide alienis, & ab ecclesia, atque ipso omnino Deo remotis, sejunctisque, Anathema.

Anath. XI.

Iis, qui consimilibus itidem nugis & contemtibus indulgentes venerandam & vivificam crucem *furcam* appellant, & sacrum baptismum aquam meram esse existimant, quæ remissionem non adferat peccatorum: neque ex efficacia spiritus, sed ex se ipsis dare se promittunt, quod Spiritus S. est beneficium, quum abominandos suos sacerdotes veste falso dicta monachica induunt, ac deinceps per se ordinis nomen con-

sim in ecclesias admissæ sunt, traducto gentilium cultu ad imaginum venerationem ac Sanctorum veræ religionis antistitum. Sed hæc, & quæ huc de Iconoclastis adferri poterant, omnia notissima sunt.

4. Ἀναστηλῶσαι] solebant imagines ac statuæ principum virorum columnis, & cippis imponi, quo conspectiores essent. Exempla in nummis Græcorum Latinorumque compluria passim occurrunt. Hinc ad Sanctorum imagines translatus honor est; quemadmodum nuper & SS. Trinitati illiusmodi columna Viennæ Austriæ a pientissimo Cæsare Leopoldo erecta est.

5. ὕδωρ εἶναι ψιλὸν] id est, sine efficacia spirituali; adeoque nec sacramentum ablutionis animæ per sanguinem Christi a peccatis.

6. Τὸν τίμιον, καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν] recte sane ζωοποιὸς appellatur: nam absque cruce fuisset, æternæ mancipati homines forent morti. Et hinc cruci tantus in ecclesia Catholica habetur honos. Videsis Tertullian. in Apologetico, c. XVI.

7. Φοῦρκαν] *furcam*. v. Meursii Glossarium Græco-barbarum.

ποιουμένοις κατ' αὐτῶν τὴν ἐπίκλησιν, μᾶλλον δὲ τὸν τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων αὐτῶν καταποντισμὸν, Ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ιβʹ.

Τοῖς λέγουσι, ὡς [8] ἡ μετάληψις τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, [9] ἄρτου ψιλοῦ καὶ οἴνου ἐστὶ μετάληψις, (ὡς καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἐκ λαϊκῶν μεταβληθέντας μετὰ προφῆς προσέρχεσθαι, καὶ μεταλαμβάνειν ὑποκρίσεως χάριν, καὶ τοῦ λανθάνειν [10] παραγγελίας· τοὺς δὲ ἐκ πρεσβυτέρων μετατεθέντας, φαγόντας) καὶ τὰ τῆς θείας καὶ φρικτῆς ἱερουργίας [11] ἐπιτέλεια ἐπιτρέπουσιν, ὡς φανερῶς ἀντιλέγουσι, κἂν αὐτοὶ [12] Χριστοπολίτας ἑαυτοὺς ὀνομάζωσι, Ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ιγʹ.

Τοῖς ἐπ' ἀνατροπὴν τῆς ὅλης εἰς Θεὸν πίστεως καὶ ἄλλα μὲν πονηρὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀθλίως τελουμένοις τελοῦσι, καὶ ἀντὶ μὲν τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ [13] ἐμφυσήματος, ὃ παρὰ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρελάβομεν, ἐπὶ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μυστικῇ ἐμπνεύσει, ἐμπτύουσι τοῖς ὑπ' αὐτῶν τελουμένοις ἐμπτύσμασι, ὧν καὶ αὐτοί εἰσιν ἄξιοι. ταῦτα τοῖς ὑπ' αὐτῶν τελουμένοις ποιοῦσιν, ἃ κατὰ τῶν δαιμόνων αὐτοὶ ποιοῦμεν, προσέτι καὶ ὕδατι μεμιασμένῳ κάτωθεν ἕως ἄνω [14] διὰ σπόγγου ἀναχρίουσιν ἐπ' ἀνατροπῇ τούτου ἁγίου βαπτίσματος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Πνεύματος φωτιστικῆς παρουσίας, Ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ιδʹ.

Ὅλοις τοῖς αἱρετικοῖς, ἀνάθεμα.

Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν καλῶν [15] Βασιλέων. Τοῦ Ὀρθοδόξου ἡμῶν [16] Βασιλέως πολλὰ τὰ ἔτη. Τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν [17] Βασιλέως τοῦ Πορ-

8. ἡ μετάληψις] participatio, vulgo *communio*.

9. ἄρτου ψιλοῦ] At quanto rectius Irenæus, Vir Apostolicorum fere temporum, lib. IV, c. 34: *Qui est a terra panis, percipiens vocationem Dei, jam non communis panis est, sed Eucharistia, ex duabus rebus constans, terrena, & cælesti.*

10. παραγγελίας] delationes, sive indicia: seu potius emissarios delatores, qui ipsos, quid facerent, observarent, & ad episcopos Catholicos illud referrent: ὡς καὶ νῦν.

11. ἐπιτέλεια] id est, perfectionem, & quasi ultimum opus, quo perfecto sacro ritui nil deest, omniaque suis numeris absoluta sunt, ac ratæ preces. Alias simpliciter etiam ἐπιτελεῖν τὰ πάτρια, seu τὴν θυσίαν dicuntur, qui rem sacram peragunt, ac ritus solemnes exsequuntur. Mox legendum puto, ἀνατρέπουσιν, pro ἐπιτρέπουσιν.

12. Χριστοπολίτας] Optime. Nisi quod efficacius ad devinciendum sibi arctius Servatorem, non a civitate Christi, sed a societate Jesu petitum sibi nomen S. Ignatius induit, & hunc secuti Religionis Catholicæ defensores acerrimi Jesuitæ.

13. ἐμφυσήματος] ter illa insufflatio in faciem & aures eorum, qui baptizabantur, re-

conferunt, seu potius animæ ipsis & corporis interitum adferunt, Anathema.

Anath. XII.

Iis, qui dicunt, communionem venerandi corporis & sanguinis Domini ac servatoris nostri Jesu Chr. meri panis & vini esse participationem, (sic ut eapropter & hi. qui e laïcis transierint, cum cibo accedant, ac simulandi, latendique gratia delatoribus, illum pro S. cœna sumant; qui vero e presbyteris ad eos accesserint, revera comedant) atque ita Divini ac tremendi sacrificii institutionem evertunt, ut plane Christi hostibus, tametsi se ipsi *Christopolitas* vocitant, Anathema.

Anath. XIII.

Iis, qui ad universæ in Deum fidei subversionem cum multa alia pessima in his, qui ab ipsis infeliciter initiantur, observant, tum pro divina sacraque insufflatione, quam a Domino nostro Jesu Chr. in Spiritus Sancti inspiratione adhibitam accepimus, initiandis ab se sputa inspuunt, quibus sane ipsi maxime digni sunt: his igitur, qui hoc in initiandis a sese exsequuntur, quod nos adversus dæmones facimus: quique insuper aqua eos immunda ab infimo ad summum, sive a calce ad caput, spongiis illinunt, quo certe sacri baptismatis, & illuminatricis Dei Spiritus præsentiæ subversio efficitur, Anathema.

Anath. XIV.

Cunctis insimul hæreticis Anathema.

Deus optimis Imperatoribus vitam longævam largiatur. Vivat diu Rex noster Orthodoxus. Vivat diu Rex noster Orthodoxus Porphyro-

repetebatur. Vide ea de re Canonem Eccles. universalis 170.

14. διὰ σπόγγων] in Ecclesia Catholica presbyteri baptismi candidatos exutis vestibus toto corpore inungebant, ut est apud Dionysium Areopagitam; postquam ter ab episcopo oleo signati erant. At hi hæretici totum hominem aqua, eaque polluta, a calce ad caput illinere solebant.

15. Βασιλέων] intelliguntur hic conjunctim Imperatores duo Alexius Comnenus, & filius ipsius Joannes Comnenus Porphyrogenitus. LAMBECIUS.

16. βασιλέως] intelligitur solus Imp. Alexius Comnenus, qui A. C. 1081 cœpit imperare, & A. 1118 obiit. LAMBECIUS.

17. βασιλέως τοῦ] intelligitur solus Imp. Joannes Comnenus Porphyrogenitus, qui jam a Patre suo Alexio successor imperii declaratus fuit, antequam Basilius Bogomilorum hæreticorum coryphæus Constantinopoli combustus est. Contigit enim hoc circa finem imperii Alexii Comneni, ideoque ab Anna Comnena Alexiados l. xv, p. 495, vocatur ὕστατον ἔργον καὶ ἆθλος τῶν μακρῶν ἐκείνων πόνων καὶ κατορθωμάτων τοῦ Αὐτοκράτορος. *Ultimum opus ac labor diutinorum laborum & rerum praclare gestarum Imperatoris.* Quamvis autem historia combustionis Basilii a Cardinale Baronio Annal. Eccles. Tom XII anno Chr. 1118, quo Imp. Alexius Comnenus obiit, inserta sit, revera tamen eo non pertinet, quippe quæ antecessit obitum Patriarchæ Nicolai, ut testatur Anna Comnena Ale-

Πορφυρογεννήτου πολλὰ τὰ ἔτη. Ὁ Θεὸς φυλάξει τὸ κράτος αὐτῶν. Ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν αὐτῶν εἰρηνεύσει. Οὐράνιε βασιλεῦ τοὺς ἐπιγείους φύλαξον. Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ [18] Πατριάρχου πολλὰ τὰ ἔτη. Ταῦτα τῆς πονηρᾶς ἀσεβείας τὰ σπέρματα, ταῦτα τῆς ἀθείας τοῦ πονηροῦ Σατὰν τὰ βλασφήματα. Ἡμεῖς δὲ ὁ τοῦ Χριστοῦ λαὸς ὁ ἐξαίρετος τῶν θείων καὶ Ἀποστολικῶν διδαγμάτων, καὶ τῶν πατρικῶν ὁλοψύχως ἐχόμεθα παραδόσεων, φεύγοντες ὅλῃ ψυχῇ τὰ μυσαρὰ τῆς ἀσεβείας διδάγματα, καὶ πόῤῥω τῆς αὐτῶν ὀλεθείας γινόμενοι θρησκείας, Θεῷ δὲ καθαρῶς λατρεύοντες, τῷ ἐν τριάδι προσώπων, εἴτουν ὑποστάσεων, γνωριζομένῳ καὶ σεβομένῳ, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Alexiados lib. xv, p. 488, his verbis: Προὐκάθητο δ' ἄρα τὸ τηνικαῦτα τοῦ τῆς βασιλίδος πόλεως θρόνου ὁ ἐν Πατριάρχαις μακαριώτατος ὁ γραμματικὸς ὁ κύριος Νικόλαος, καὶ ἀνεγινώσκετο τὰ θεοστυγῆ δόγματα, &c. *Obsidebat tum temporis regiæ civitatis episcopalem sedem beatissimus Patriarcha, Grammaticus Dominus Nicolaus, qui, ubi impia hæc dogmata lecta &c.* Certo nempe constat, jam memoratum Patriarcham Nicolaum obiisse A. C. 1117. LAMBECIUS.

18 Πατριάρχου] intelligitur Nicolaus, tertius ejus nominis Patriarcha Constantinopolitanus, qui non multo post supra memorati hæresiarchæ Basilii combustionem obiit, A. C. 1117. vide Card. Baronii Annal. Eccles. tom. XII, an. 1117, num. 20. LAMBECIUS.

Et hæc quidem de notabili illa Panopliæ Euthymianæ Appendice in præsens obiter sufficiant. Integram autem eandem Appendicem posthac, volente Deo, Græce & Latine publicabo in Supplemento Corporis Historiæ Byzantinæ, ex Augustissima Bibliotheca Cæsarea deinceps separatim edendi: simul etiam tunc ibidem insignem illum locum libri decimiquinti Alexiados Annæ Comnenæ, ubi de Basilii Massalianorum, & Bogomilorum coryphæi, per Imp. Alexium Comnenum inquisitione, condemnatione & combustione, satis prolixe agitur, necessaria explanatione illustrabo. LAMBECIUS.

Erat scilicet hoc Lambecio, Viro eruditissimo, & siquis alius industrio, propositum, quod nos nunc sumus cum volente ac favente Deo exsecuti. Illum quidem, quo minus hanc Appendicem ederet, fatum immaturum

T A-

rogenitus. Custodiat Deus imperium eorum. Pacem Deus regno eorum impertiatur. Rex cælestis, terrestres quæsumus reges custodi. Vivat diu Sanctissimus & Oecumenicus Patriarcha. Hæc sunt pravæ impietatis semina, hæ pessimi Satanæ Deo adversantis propagines. Nos autem Christi electus populus Divinas, & Apostolicas, ac a patribus ad nos transmissas toto animo teneamus traditiones, tota mente impura illa impietatis dogmata fugientes, longeque a perniciosa eorum doctrina remoti ac puro pectore Deo servientes, qui nobis in personarum, sive substantiarum trinitate patefactus rite colitur: cui sit gloria, & potentia, in secula seculorum, Amen.

impedivit: nos vero, dum vita suppetet, excussa desidia semper aliquid in commune bonum moliemur novi. Ceterum quod in initio Ἔλεγχος, *Victoria* potius, quam *Confutatio*, verterim, splendori vocis datum est, quæ augustior mihi visa, & argumento convenientior, quod confutationem nullam, sed ipsam tantum damnationem continet. Ἐπὶ φανῇ μυρον. Sed rectius *Damnatio*. Ἔλεγχος enim Græcis aliquando *tabella*, seu *periculum*, unde sententia in reos pronuntiabatur. Tum veo vox Θρίαμβος Latine commodius aliquando *Traductio* dicatur *Triumphalis*, qua velut in pompa celeberrima per omnium ora damnati trahuntur. Factum id præcipue in servis ad crucem damnatis, ut & in aliis noxiis, qui ad supplicium ducebantur. Vide inter alios Suetonium in Vitellio, cap. XVII, & notas ad eum Casauboni, item Nicephori Breviarium, & Philonem Judæum in Flaccum. Heraclides περὶ πολιτ. moechos apud Lepreatas totum triduum ita per urbem traductos refert. Græci παραδειγματίζειν hoc vocarunt. Quare & duo illa verba a Gregorio Nazianzeno in Orat. de Baptismo conjuncta, ubi de peccato ita loquitur: παραδειγματίσας αὐτὴν scil. τὴν ἁμαρτίαν, καὶ θριαμβεύσας, ὡς ἀξίαν ὕβρεως: *Ostentans illud & traducens, utpote dignum contumelia.* Exemplum clarissimum in pompa Hæreticorum triumphali, quum a S. Inquisitionis officio damnati ad ignis supplicium ducuntur: ubi, quemadmodum in triumphis olim captivi reges magnificentissimis ornari vestibus solebant, ita & hi picta malorum dæmonum imaginibus veste exculti populo ostentantur.

[1] ΤΑ'ΞΙΣ ΓΙΝΟΜΕ'ΝΗ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ [2] ΜΑΝΙΧΑΙ'ΩΝ καὶ [3] ΠΑΥΛΙΚΙΑΝΩ͂Ν ἐπιστρέφουσι πρὸς τὴν [4] καθαρὰν καὶ ἀληθῆ πίστιν ἡμῶν [5] τῶν ΧΡΙΣΤΙΑΝΩ͂Ν.

*** [6] ΔΕηθέντες ὕλης τῆς μηδέπω οὔσης, μήτε βυρσῶν καὶ νεύρων, καὶ σωμάτων, καὶ ἱδρώτων, τῶν πονηρῶν ἀρχόντων, οὓς ὁ Μάνης ἀνέπλασεν.

A'να-

1. Τάξις γινομένη] *Fragmentum hoc impressum in Parif. editione : fed duplo auctius eft hoc exemplar noftrum, & ac fingularia multa ad Hiftoriam Manichaifmi pertinentia continet, qua in editione Parifina omnino defiderantur. Cujufmodi inter alia varia eft Anathematizatio pracipuorum quinque librorum Manichaorum, nempe libri Epiftolarum Manetis, Euangelii vivi, Thefauri vita, Libri Myfteriorum, Heptalogi, cujus auctor Agapius, & libri Sapientia compofiti ab Ariftocrito. Notandum porro eft etiam Petri Siculi Hiftoriam Harefeos Manichaorum, a R. P. Matthao Radero S. I. Ingolftadii A. 1604, Gr. lat. editam, beneficio praftantiffimi hujus codicis plurimum poffe emendari, illuftrari, & augeri.* LAMBECIUS.

Ibid. Τάξις γινομένη] Hic titulus erat huic opufculo in indice, qui cuncta manufcripti Cæf. Bibl. codicis, unde hæc petita funt, contenta complectebatur. Ceterum tres erant ordines eorum, qui ad Ecclefiam Catholicam accedebant. Primus eorum, qui baptifmo indigebant: fecundus eorum, qui non baptizabantur, fed ungebantur facro unguento: tertius tandem eorum, qui nec baptizabantur, nec ungebantur, fed folummodo fuam omnemque aliam hærefin anathematizabant. Inter primos erant Manichæi. vide Timotheum Presbyterum CPolitanum de iis, qui ad Ecclefiam Catholicam accedunt, in initio.

2. Μανιχαίων] *Manichais*, uti notum, a *Manete* Perfa nomen: quem origine Brachmanem fuiffe Suidas affirmat. Vixit ille fub Aureliano Imperatore, cujus imperii anno quarto, five anno Chr. 274. per Mefopotamiam, locaque contermina, hærefeos fuæ venenum fparfit. *Scythianum* etiam, quum adhuc in fervitute degeret, atque item *Cubricum*, inque familiari fermone. *Cucubricum* (nifi hoc librarii vitium eft) appellatum idem Suidas docet: pro quo male nunc *Urbicus* apud D. Auguftinum legitur lib. de Hærefibus. Nomen ejus Epiphanius Babylonicum, five Perficum, effe & *Vas* fignificare ait. Immo & Hebræis מאן *Man*, *vas*, item *donum*, feu *munus* fignificat. Quia vero Græcis, aut Græca intelligentibus adverfariis vox illa Μάνης uberem irridendi anfam præbebat, quafi a Græco μανία, *infania*, feu μαίνομαι, *infanio*, derivata effet, & fic nomen & omen infaniæ Manetii obtigiffet; tum quod & eadem vox Μάνης ftupidum fignificaret, (ut apud Ariftophanem, Μεγακίνητας ὁ Μάνης) Manichæi *Mannichaos* fe vocari volebant, quafi derivato nomine a מנוח *manahath*, *requies*. Nec apud Judæos iidem contumelia caruerunt, qui omnes impios *Maneses* appellarunt, ut Gaulminus ex Elia in Thesb. colligit in fuis ad Pfellum notis.

Doctrinam fuam Manes a *Budda*, cui antea *Terebinthi* nomen, accepit. Græcis hic *Budda* literis imbutus Empedoclis opinionem amplexus dicitur, duo rerum pugnantia inter fe principia ftatuentis, φιλίαν καὶ νεῖκος, *Amicitiam* & *Contentionem*. Verum rectius a Perfis, feu Perfarum Magis, id accepiffe videtur, qui ἀγαθὸν δαίμονα, καὶ κακὸν δαίμονα, five *bonum* & *malum Deum* ftatuebant, ut eft apud Laertium in procemio ex Ariftotelis l. 1 de Philofophia, & apud D. Auguftinum, l. v de Civ. Dei, c. xxi: five, ut Zoroafter, primus hujufce fententiæ auctor, eos appellabat, *Oromafdem*, & *Arimanium*; *Zafrada*, five *Zarouam*, Arabice *Zarabou*, id eft, *omnium fatore*, genitos: de quibus fufe Gaulminus ad Pfellum de Dæmon. & Voffius lib 1 de Idol. c. v. Adeatur & Epiftola Theodori Mopfuethiæ Epifcopi de Perfarum Magia apud Photium in Bibliotheca: item, quæ de duobus Principiis Celfus habet apud Origenem adv Celfum lib vi, p. 303. Collegit quoque nonnulla Eruditiffimus Burnetus in Archaiologia Cofmica part. II, p. 401.

Ná-

FORMULA *recipiendi eorum, qui a* MANICHÆORUM *&* PAULICIANORUM *hæresi ad puram & veram nostram fidem* CHRISTIANORUM *convertuntur.*

*** Invocantes materiam, quæ non exstat: uti neque pelles, nec nervi, neque corpora, neque sudores malorum istorum principum, quos Manes finxit.

Ex-

Natum sese impostor hic Budda e virgine ajebat, & in montibus educatum. Scripsit autem libros quatuor, *Mysteria*, *Evangelium*, *Thesaurum*, & *Capita*. Periit, ut plerique omnes hæresiarchæ, morte dira & exsecrabili, ab impuro spiritu interfectus, *ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου συντελεσθείς*. Heres bonorum ejus librorumque vidua quædam dives fuit, ad quam diverterat. Illa vero Manetem septennem puerulum mercata, literis postea eruditum, libertateque donatum, heredem instituit. Atque hoc pacto ad Manetem Buddæ scripta transiere: quibus ille tamquam suis magnam deinde terrarum orbis partem pervertit, pestiferisque opinionibus infecit.

D. Augustinus hæreticos eum antiquos secutum ait lib. de Hæres. nimirum *Marcum* quendam, unde *Marcitæ*; & antiquiores his *Cerdonem*, atque *Gnosticos*, quorum auctor *Carpocrates*. Videtur autem hoc ab Eusebio accepisse, qui lib. VII Hist. Eccl. c. XXXI. ait: *Δόγματά γε μὴν ψευδῆ καὶ ἄθεα ἐκ μυρίων τῶν πρόπαλαι ἀπεσβηκυιῶν ἀθέων αἱρέσεων συμπεφορημένα καττύσας ἐκ τῆς Περσῶν ἐπὶ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ὥσπερ τινὰ θανατηφόρον ἰὸν ἐξωμόρξατο*: *Opiniones autem falsas, & Divinæ doctrinæ repugnantes, e quamplurimis jamdudum exstinctis sectis collectas consarcinans, e Perside in nostrum orbem velut letale virus effudit.*

Quoniam vero, quæ mox damnabuntur, non ita commode intelligi possunt, nisi ipsa prius Manetis dogmata cognita fuerint, operæ pretium, remque iis gratam me facturum existimavi, quibus nec facultas, nec otium est veteres, qui de his egere, scriptores respiciendi, si Manetis errores ac doctrinam e variis auctoribus collectam breviter sub unum quasi subjicerem conspectum.

Hæc ergo præcipua pestiferæ Manetis doctrinæ fuere capita: Duo rerum esse Principia contraria, æterna, & ingenita, quorum alterum bonum esset, alterum malum. Bonum *Deum*, sive *Lucem*: malum *Materiam*, sive *Tenebras*, appellabat. A bono Deo invisibilem, infinitum, ac divinum mundum creatum: a malo visibilem, ac malum, profunda ac immensa magnitudine: hosce vero duos mundos conjunctos bonæ malæque naturæ participare. Divinam partem ex omni mundi parte quotidie purgari, & in sua regna revocari: eandem per terram exhalantem, & ad cælum tendentem, incurrere in stirpes & plantas, &c. quæ in electis comedendo purgata, liberataque, in cœlum redeant.

Mundi tenebrarum, seu terræ pestiferæ, quinque esse elementa, sive *antra* elementorum, aliud *tenebris*, aliud *aquis*, aliud *ventis*, aliud *igne*, aliud *fumo* plenum. Hæc elementa principes sibi proprios genuisse; quorum dux ac princeps summus in *fumo* moraretur. In *fumo* nata animalia bipedia, indeque homines originem ducere: in *tenebris* serpentia: in *igne* quadrupedia: in *aquis* natatilia: *in vento* volatilia.

His quinque elementis malis debellandis alia quinque elementa de regno & substantia Dei missa esse, & in illa pugna fuisse permixta, fumo *aëra*; tenebris *lucem*; igni malo *ignem bonum*; aquæ malæ *aquam bonam*; vento malo *ventum bonum*.

Animam hominis duplicem esse: harum alteram bonam, a Luce creatam, partem esse Dei: adventitiam alteram, malam, de gente tenebrarum, quam non condiderit Deus, sed quæ tamen Deo sit coæterna. Hanc propriam corporis esse. Nam & corpus productum a tenebris.

Rationalem animam, seu divinam, brutis quoque animalibus inesse, ut & plantis: ab adversario vero Dei correptam in spurcum corporis fuisse carcerem conjectam. Ab anima

ma bona omnia homini bona proveoire: contra, ab anima mala, quidquid illi accidat mali.

Aoimas transire in alia corpora; item in pecora, & plantas. Auditorum vero suorum animas in Electos revolvi, aut feliciore compendio in escas electorum, ut jam inde purgatæ in nulla corpora revertantur.

Animas in arboribus & plantis divina oon posse percipere præcepta, oec sapientiores fieri: veruntamen vivere, & audire voces nostras, & verba iotelligere, & corpora, motusque corporum intueri; cogitationes denique ipsas perspicere: sentire etiam, & dolere, cum lædantur, nec sine cruciatu evelli carpive posse.

Solem & Lunam *Navigia* esse, qoibus tam hominum, quam brutorum animæ, jam repurgatæ, ac lucidæ, in cœlum subvehantur. Lunam minus esse navigium ex *aqua bona* factum; quod acceptas primum animas post quintumdecimom diem Soli, seu majori navigio, ex *igni bono* facto, tradat. Ab hoc beatorum animas in cœlum transvehi: cujus vitæ cœlestis nulla fiat anima particeps, quæ non Manetis imbuta fuerit disciplina. In his *navibus* sanctas inesse virtutes, quæ se in masculos transfigurent, ut feminas adversæ gentis illiciant, & per has illecebras commota earum concupiscentia lumen de illis fugiat, quod membris suis permixtum tenent, quo purgetur susceptum ab angelis lucis, purgatumqoe illis navibus imponatur ad regna propria reportandum.

Adamum & Evam commota adversa parte animæ malæ, a tenebrarum principibus generatæ, ad concubitum declinasse: ita eos lapsos esse, & peccasse; sed postea sanctius vixisse.

Legem Mosaïcam a Principe teoebrarum datam: inde qooque Prophetas sua accepisse; omneque adeo Vetus Testamentum esse rejiciendum.

Christom de massa lucidissima molis Divinæ profectum ad salutem humanam, non natum de Maria Virgine, quia carni concerni nequibat, nisi simul inquinaretur, ut a.t D. Augustin. l. v Confess.

Apparoisse illum κατὰ φαντασίαν καὶ δόκησιν, specie tantum, non revera: caruisse enim humana natura, sola præditum divina: atque ita qooque ooo reapse passum, sed pati visum, exteriore homines specie fefellisse.

Fuisse eundem Serpentem io Paradiso: ab eoque illuminatos Adamum & Evam, ut cognitionis oculos aperirent, & bonum a malo dignoscerent.

Venisse Christum ad animas liberandas, non autem ad servaoda corpora.

Promissionem Christi de Paracleto, seu Spiritu S. io Manete fuisse completam: sese enim esse Spiritum Sanctum ajebat; seque eapropter *Apostolum Christi* vocabat.

Fatum omnia regere; fato fieri omnia.

Atque hæc de præcipuis Manetis dogmatibus sufficiant. In quibus illud mihi animadversione singulari dignum videtur, multa e veterum Græcorum Latinorumque superstitione antiquioris esse, quam censentur, origiois, & ad priscam Orientalium disciplinam referenda: unde & Ægyptii nonnulla acceperunt; ut quæ de *navigiis* Solis & Lunæ dicuntur. In *Fortuitis* meis c. XXIII, pag. 171, de *navigio* Jovis Hammonis, ac Solis Ori, item Isidis, aliisque compluribus, aliqua adnotavi. nec non cap. V, pag. 43. de *navigio*, seo *poculo*, ac *lebete Herculis*: quo & referri potest, quod apud Albricum de Imag. Deor. legitur, *naviculam* cum homine navigante & velificaote io medio mari, Dianæ imagini affingi solitam. Inprimis aotem cognoscenda sunt, quæ de *poculo Solis* & *scapha Brizomantis* Athenæus l. VIII, & XI: deque *navigio Isidis* Plutarchus habet, lib. de Is. & Osiride. Nec enim probo Vossii opinionem lib. II de Idol. c. XXVII, non tam ob homidam naturam, (quod ferri poterat) quam quod Iona corniculata navigium referret, navigio illam vehi veteres finxisse Non enim corniculatum illud navigiom fuit, sed rotundum: cujusmodi *aureum* illud *cymbium* Isidis apud Apulejum l. XI. Milesf. *medio sui pateris flammulas suscitans largiores*; ut & *lebes Herculis*, de quo paulo ante.

Præterea notanda & illa, quæ de *aqua* & *igni* dicuntur; unde *lustratio per aquam & ignem* derivata: deque *quintodecimo* die lunæ: de *vita* Dryadum & Hamadryadum; & inprimis de *Antris*: de quibus omnibus & nos aliqua in *Fortuitis*, loco supra indicato, diximus: & multo plura de specu, seu *antro Mithriaco*, de *antris Samothraciis*, de *antro Jovis* io Ida monte Cretæ, de Pane Orphico ἀντροχαρῆ, de *Antro Attinis* in Arcto monte Cyziceno, multisque aliis, dici possunt. Multa sane hoc facientia habet Porphyrius de Antro Nympharum, qui in antro illo Zoroastris Mithræ consecrato symbola elementorum & climatum mundi disposita fuisse refert: & Dis quidem cælestibus *tem-*

templa, & *delubra*, & *altaria* posita, terrestribus & heroibus *aras*, subterraneis *scrobes*, & *adiculas*; at mundo (qui cuncta continet elementa) *antra*, & *specus*. Et priora quidem Sallustius Philosophus c. xv de Diis explicat, cum ait: *οἱ ναοὶ μὲν τὸν οὐρανὸν, οἱ δὲ βωμοὶ μιμοῦνται τὴν γῆν.* Veterum enim templa temporibus antiquissimis rotunda fuere, uti Romæ postea templum Vestæ, & Pantheon: Aræ vero cubicæ, quod stabilitatis symbolum, *Telluri Stabili* conveniens. Explicatis dogmatum præcipuis, de ipsa secta nonnihil dicendum est. Divisa erat ea in *Catharistas*, *Macarios*, & *Manichæos* speciatim ita dictos. *Catharistæ*, seu *Purgatores*, a purgando nomen accepere. Exceptum namque farina semen virile in concubitu, ut id purgarent, divinamque partem liberarent, boni hi viri comedebant. Hosce tamen alii pudore moti a se repellebant. Non multum diversa alias significatione vox *καθαρίζεσθαι* in veteri ecclesia accipiebatur, de iis, qui a dæmone liberabantur: cujus ejectio *Καθαρισμὸς* dictus. Vide Valesium ad Histor. Eccles. Eusebii l. v, p. 93. Rursus distinguendi in vetere Ecclesia a *Catharistis* *καθαροὶ*, *Puri*. Ita enim appellari cupiebant, qui cum digamis, aut lapsis conversis, seu pœnitentibus, communicare nolebant: ut ex Canone liquet Eccles. Univers. viii. *Macarii* apud eos *illuminati* quoque dicebantur: de quibus videndus D. Augustinus p. 52 adversus Epistolam Testamenti. *Manichæi* porro e duabus professionibus ecclesiam suam constituerunt, hoc est *Electorum*, & *Auditorum*. *Electos τελείους*, sive *perfectos*, vocabant, quod omni vitio carerent. D. Hieronymus adversus Pelagianos: *Manichæus Electos suos, quos inter animas Platonis in cœlestibus collocat, dicit omni carere peccato: nec, si velint, posse peccare. Ad tanta enim eos virtutum culmina transcendisse, ut carnis operibus illudant. Priscillianus in Hispania pars Manichæi de turpitudine, &c. Soli cum solis clauduntur mulierculis, & illud eis inter coitum, amplexusque decantant.* Ex his Electis duodecim erant, quos appellabant *Magistros*. Manes enim ad imitationem Christi xii Apostolos habuit. Hisce tertius decimus præerat Magistrorum Princeps, uti Manes suorum erat discipulorum. Ab his Magistris e reliquo Electorum numero lxxii ordinabantur Episcopi: & hi suos rursus ordinabant presbyteros, ac diaconos, qui idonei videntur ad errorem hunc suum aliis in locis, in quæ mittebantur, tuendum, atque propagandum. Secundi gradus *Auditores* erant; in quorum numero aliquamdiu fuit D. Augustinus, ut ipse de se fatetur c. xix de mor. Manichæor. *Novem annos totos magna cura & diligentia vos audivi.*

De his *Auditoribus* idem loquitur D. Augustinus epist. lxxiv ad Deuterium Episcopum, de Victorino agens Mallianensi Subdiacono: *Auditorem sane Manichæorum, non Electum se esse confessus est.* Auditores *enim qui appellantur apud eos, & carnibus vescuntur, & agros colunt, &, si voluerint, uxores habent: quorum nihil faciunt, qui vocantur* Electi. *Sed ipsi Auditores ante Electos genua figunt, ut eis manus suppliciter imponantur, non a solis episcopis, vel presbyteris, aut Diaconis eorum; sed a quibuslibet Electis.*

Præterea Auditores Electis sub pœna tardioris metempsychosis optima quæque de cibariis exhibere tenebantur; quum interim Electi nihil operis agerent, sed meditationibus vacarent: quibuscum scilicet omnia jam religionis arcana communicata erant, a quibus Auditores arcebantur. Gregorius Nazianz. Orat. lii: Ὥσπερ οἱ Μανιχαῖοι τοῖς ἐκλεκτοῖς λεγομένοις, ὅλην τὴν νόσον αὐτοῖς ἀνακαλύπτοντες, &c. *quemadmodum Manichæi illis, quos Electos appellant, quibusque omnem morbum, sive amentiam suam, revelant*, &c.

Porro tria *Signacula* apud Manichæos erant Electorum: *Oris*, *manuum*, & *sinus*, ut his tribus casti essent, & innocentes. Os continebat omnes sensus in capite: *manus* omnem operationem: *sinus* omnem libidinem seminalem. Tribus enim Deum offendimus: cogitationibus, verbis, factis. Quam vero parum observantes horum fuerint signaculorum, plurimis ostendit exemplis D. Augustinus libro de moribus Manichæorum.

3 Καὶ Παυλικιανῶν] *Paulliciani* pro Manichæis dicti a Paulo quodam Samosatensi, &c. cujus hæreseos descriptio in eodem Cod. v. Eucholog. Græcor. p. 885, 886, 890, 891. p. 8 fol. 21. Lambecius.

Ibid. Καὶ Παυλικιανῶν] Hos alii *Paulianos* appellant, a *Paulo* Samosateno, Antiochiæ Episcopo. Hic teste Dionysio Archiepiscopo Alexandrino in Epistola, quam ad Concilium Antiochenum adversus hunc Paulum scripsit, cum ipse propter senectutem adesse non posset, *duas* ajebat *esse Hypostases, & duas unius & solius Christi personas, duos Christos, duos filios, unum natura filium Dei, & qui fuit ante secula; & unum homonyme Christum & filium David, qui non fuit ante, & fuit in tempore, & secundum beneplaci-*

Ἀναθεματίζω τοὺς λέγοντας, ὅτι τὸ σῶμα [7] ἐκ τῆς πονηρᾶς ἀρχῆς ὑπέστη, καὶ [8] ὅτι φύσει ἐστὶ τὰ κακά.

Ἀναθεματίζω τὸν ληρώδη Μάνητος μῦθον, ἐν ᾧ φησὶ, μὴ ὅμοιον ἡμῖν διαπεπλάσθαι τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τουτέστι, τὸν Ἀδάμ. [9] ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Σακλᾶ, [10] τοῦ τῆς πορνείας ἄρχοντος, καὶ [11] τῆς Νεβρώδ, ἣν εἶναι [12] τὴν ὕλην φησὶ, γενέσθαι τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν. καὶ τὸν μὲν θηριόμορφον κτισθῆναι, τὴν δὲ ἄψυχον. καὶ τὴν μὲν Εὔαν ὑπὸ

τῶν

tum Dei accepit nomen filii : sicut civitas accipit nomen Domini , & domus nomen ejus, qui eam ædificavit. Aliquanto clarius Suidas Paulum docuisse ait, Christum nudum, seu merum hominem, ψιλὸν ἄνθρωπον, fuisse, non autem Deum : ceterum Verbum Dei in eo, ut in ceteris prophetis habitasse ; adeo ut duæ naturæ in eo diversæ fuerint, distinctæque , & incommunicabiles, Divina & humana ; aliusque Christus, alius Deus Verbum in Christo habitans. Exstant hujus Pauli x quæstiones in Auctario Bibliothecæ Patrum, parte II : quæ ibidem ab eodem Dionysio refutantur. D. Augustinus lib. II de Hæres. sententiam illam ab *Artemone* prius fuisse profectam dicit , *sed, cum defecisset , a Paulo instauratam , & postea sic a Photino confirmatam , ut Photiniani quam Pauliani celebrius nuncupentur.* Idem & Theodoretus ait : veruntamen Artemon Christum hominem tantum fuisse prædicabat , *τοιαῦτα δὲ καὶ τοὺς Ἀποστόλους ἔλεγε κεκηρυχέναι. Τὸν, δὲ μετ' ἐκείνους διαλογίσασθαι τὸν Χριστὸν οὐκ ὄντα Θεόν: nec aliter ajebat , Apostolos prædicasse : qui vero hos consecuti sint, Christum esse Deum, cum non esset, docuisse:* ut est apud Theodoret l. II Hæret. fabular. c. IV, & VIII. At Cerinthus Christum a Jesu filio Mariæ alium esse , & in specie illum columbæ descendisse docebat , atque tunc Deum , qui ignorabatur , prædicasse, miraculaque omnia fecisse : tempore autem passionis Christum recessisse , & Jesum passionem subiisse. Sic ut Suidas alios secutus videatur. Theodoretus enim, Malachione cum Paulo disputante, deprehensum tandem post longam esse simulationem refert , *Christum hominem esse,* a Paulo statui , *Divina gratia insigniter ornatum.* Unde & Episcopatu primum , deinde & Ecclesia expulsus , ejectusque est. Nicephorus in hunc illum errorem delapsum refert. quod , cum Zenobiam Palmyrenorum Reginam , quæ non modo totam sibi Syriam , sed & Ægyptum subjecerat , ad religionem Christianam pellicere vellet , ut ei Judaica religione imbutæ , atque ita a SS. Trinitatis doctrina abhorrenti velificaretur , Christum hominem tantummodo fuisse doceret. Plura videsis apud Eusebium lib. VII Hist. Eccles. c. XXVII , & seqq. Præter hosce *Hebionas* quoque Christum tantummodo merum hominem fuisse docuere.

4. Καθαρὰν] *puram* , & impollutam ab omni errore hæreticorum. Nam & ex Manichæis *Catharistæ* , de quibus antea , qui se καθαροὺς , id est *Puros* , dicerent , orti sunt , a Catholicis multum diversi , sicut & a Manichæis in quibusdam discrepabant. Dogmata eorum Ecbertus Schonaugiensis Cœnobii Monachus tomo II Biblioth. Patrum hæc fuisse memorat : *Baptismum infantium inutilem , quia fidem profiteri nequeant* : ideoque suos rebaptizasse quasi quodam Spiritus & ignis baptismo. *Purgatorium humanum figmentum esse :* ideoque eos missas pro defunctis irrisisse. Eodem loco ac numero habuisse *campanarum pulsationes* : *Ordinem vero Sacerdotis, nisi in sua ecclesia , nusquam esse: Eucharistiam nonnisi a se rite celebrari : Animas humanas nil aliud esse , quam spiritus apostatas , in principio mundi regno cælorum ejectos , eosque in corporibus humanis per bona opera salutem promereri posse* ; &c.

5. Τῶν Χριστιανῶν] id est , *Catholicorum.* Nam hi soli Christiani. Unaque est Ecclesia Christiana Catholica. Nec aliter etiam nunc Itali Catholicos nisi *Christianorum* vocabulo designant. Revocat ea vox mihi in memoriam , quod mihi super ea re in Italia altero itinere evenit. Narrabam Abbati cuidam , rogatum me Montispelii a decurione militari , quum illic Biblia a Majore Arcis utenda peterem , illeque summopere ea propter mihi irasceretur , *num Biblia liber hæreticus esset ?* caussæ id conjectans , cur ita graviter Major mihi offensus fuisset. Hic bonus Abbas nihilo militari homine eruditior

Exſecror, & Anathemate devoveo eos omnes, qui dicunt, corpus e malo principio prodiiſſe; & mala exiſtere natura.

Exſecror nugacem ac futilem Manetis fabulam, quum ait, primum hominem nobis diſſimilem formatum, Adamum ſcilicet: verum a Sacla, ſcortationis principe, & Nebroda, quam materiam eſſe ait, Adamum & Evam factos eſſe: & illum quidem ferino cultu creatum, hanc autem ſine anima. Evam porro ab ea, quæ maſcula dicitur, virgine

tior. *Signor mio*, quæſivit, *la Bibbia è queſto un libro Chriſtiano? Domine, Biblia eſtne liber Catholicus?* Ego vero compoſito ad ſeveritatem vultu, *eſſe* affirmavi. Et credidit me verum dicere.

6. Διαθέντες] ita incipit fragmentum hoc: in qua tamen voce vitium hærere videtur.

7. Ἐκ τῆς πονηρᾶς ἀρχῆς] a principio tenebrarum, Deo coæterno, ut ſupra expoſuimus.

8. ὅτι φύσει ἐςὶ τὰ κακά] quæ opinio quondam Valentini fuit, ab tricelimo Æone diabolum genitum ſomniantis, & a diabolo diabolos alios procreatos, qui hunc mundum fecerint. Ideoque malitiam ille non arbitrio hominum tribuit, ſed naturæ mundi, id eſt, generi diabolico: ut eſt apud D. Auguſtinum de Hæreſ. Idem de moribus Manichæorum: *Vos autem*, inquit, *aſſeritis quandam naturam atque ſubſtantiam malum eſſe.* Ubi porro oſtendit, nihil natura malum eſſe, ſed tantum inconvenientia corporalis temperamenti, qua panis homini cibus, accipitri venenum eſt; &c. quod argumentum pereléganter a Lucretio meo tractatur libro VI, verſ 959. & ſeqq. ubi inter alia.

Barbigeras oleaſter eo juvat uſque capellas,
Diffluat ambroſia quaſi vero & nectare tinctus:
At nihil eſt homini, fronde hac quod amarius exſtet:
Denique amaracinum fugitat ſus, & timet omne
Unguentum: nam ſetigeris ſubus acre venenum eſt,
Quod nos interdum tamquam recreare videtur:
At contra nobis cænum teterrima cum ſit
Spurcities, eadem ſubus hæc jucunda videtur:
Inſatiabiliter toti ut volvantur ibidem.

9. Ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Σακλᾶ] D. Auguſtinus de Hæreſ. *Adam & Evam ex parentibus ſummi aſſerunt natos, cum pater eorum nomine Saclas ſociorum ſuorum fœtus omnium devoraſſet, & quidquid inde commixtum Divinæ ſubſtantiæ ceperat, cum uxore concumbens in carne prolis, tamquam tenaciſſimo vinculo, colligaſſet.* Saclam hunc cum Eva bis congreſſum fingebant, & e primo concubitu puerum natum bellnina forma; ut eſt apud Theodoretum lib. I, cap. XXVI Hæret. fabb. Occurrit autem hoc nomen apud Apulejum lib. X Mileſ. qui illud Ægyptio prophetæ tribuit. Significat autem φωνοῦντα, ſive *vocalem*: ſicut eam vocem Gaulminus interpretatur in notis ad vitam Moyſis.

10. Τοῦ τῆς πορνείας] ſive Auctor noſter id vere dicat, ſive per contumeliam, ut generationis præſidem facultatem πορνείας potius ἄρχοντα nominandum indicare velit, duo certe veterum Philoſophorum principia hic exprimi videntur, quæ Platoni τὸ ποιοῦν, καὶ ἡ ὕλη; Ægyptiis Oſiris & Iſis, mas & femina, Pater & Mater: Cœlum & Terra: de quibus vid. Diodorum Siculum lib. I. p. 17, Cornutum de Natura Deor. Servium ad Virgilium de Hyla, Plutarchum in Iſide & Oſiride, & quæ nos ſupra adduximus.

11. Τῆς Νεβρώδ] Theodoretus lib. I. cap. XXVI Hæret. fabb. de Manete: Καὶ τὴν Εὔαν ὁμοίως ὑπὸ τοῦ Σακλᾶ καὶ τῆς Νεβρώδ γενέσθαι. Καὶ τὸν μὲν Ἀδὰμ θηριόμορφον κτισθῆναι, τὴν δὲ Εὔαν ἄψυχον καὶ ἀκίνητον: *ſimiliter & Evam a Sacla & Nebrode genitam. Adamum vero ferino vultu creatum; Evam autem abſque anima & motu.*

12. Τὴν ὕλην] terram tenebroſam, quam Arimanius, ſive mens mala, pervagabatur. *Arimanius* Hebr. *Vas obſcuritatis*; Græcis Ἅδης, ut eſt apud Diogenem Laert. de vitis Philoſ. in Procemio: Unde apud D. Gregorium Nazianzenum carm. *de vita ſua* legas:

Οἱ τοῦ Μανοῦ χαίροντες ἀρχικῷ σκότῳ.

Idem Arcanor. carmine IV:

Καὶ σὺ Μανιχαίοιο κακὸν σκότος, ὃ πάροιθε ἦς,
Ἀκροτάτοιο φάους ἀντίθρονον, εἰ θεὸς ἦς.
Οὐ σκότος; Οὐ γὰρ ἔοικε θεῷ κακὸν ἀντιφερίζειν.
Εἰ σκότος, ὃ θεὸν οἶδας, ὁμοφρονέειν μετὰ ἄκοσμον, &c.

D. Auguſtinus lib. V Confeſſ. Manichæos docuiſ-

τῆς [13] ἀῤῥενικῆς λεγομένης παρθένου μεταλαβεῖν ζωῆς. τὸν Ἀδὰμ δὲ ὑπὸ τῆς Εὔας ἀπαλλαγῆναι τῆς θηρωδίας.

Ἀναθεματίζω τοὺς λέγοντας τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν [14] δοκήσει πεφανερῶσθαι τῷ κόσμῳ, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας αὐτὸν σεσαρκῶσθαι ἀληθῶς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας, τῆς ἐκ Δαβὶδ καταγομένης σάρκα τὴν ἀνθρωπίνην καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον, καὶ τελείως [15] ἐνανθρωπίσαι, καὶ τεχθῆναι ἐξ αὐτῆς δι' ἐννεαμηνιαίου χρόνου, καὶ ἐπὶ τριακοστὸν ἔτος ἀνθρώποις συναναστραφῆναι, καὶ βαπτισθῆναι ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἁγιωτάτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ὑπὸ τοῦ οὐρανίου, καὶ ἀληθινοῦ, καὶ ἀγαθοῦ μαρτυρηθῆναι πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἴη ὁ υἱὸς αὐτοῦ [16] ὁ ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ, σαρκώσει τῇ ἐκ παρθένου γενόμενος ἄνθρωπος, μετὰ τοῦ μεῖναι θεός.

Ἀναθεματίζω οὖν, ὡς εἴρηται, τοὺς περὶ ταῦτα φρονοῦντας, καὶ ἄλλον μὲν λέγοντας εἶναι τὸν γεννηθέντα ἐκ Μαρίας, καὶ βαπτισθέντα, μᾶλλον δὲ, ὡς αὐτοὶ ληροῦσι, [17] βυθισθέντα. ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τοῦ ὕδατος ἀνελθόντα, καὶ μαρτυρηθέντα, ὃν καὶ ἀγέννητον υἱὸν, καὶ [18] φέγγος ὀνομάζουσιν, [19] ἐν σχήματι ἀνθρώπου φανέντα. καὶ τὸν μὲν εἶναι τῆς κακῆς ἀρχῆς, τὸν δὲ τῆς ἀγαθῆς μυθολογοῦσι.

Ἀναθεματίζω τοὺς λέγοντας [20] δοκήσει παθεῖν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. καὶ ἄλλον μὲν εἶναι τὸν ἐν τῷ σταυρῷ, ἕτερον δὲ τὸν πόῤῥωθεν ἑστῶτα, καὶ γελῶντα, ὡς ἄλλου ἀντ' αὐτοῦ παθόντος.

Ἀναθεματίζω τοίνυν τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας αὐτὸν εἶναι τὸν ἐκ τῆς ἁγίας τῆς θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας [21] σαρκωθέντα θεὸν λόγον, καὶ γεννηθέντα,

cuisse ait, mali substantiam habere suam molem tetram & deformem, sive crassam, quam *terram* dicebant; sive tenuem atque subtilem, sicut est aëris corpus, quam *malignam mentem per terram repentem* imaginabantur.

13. Ἀῤῥενικῆς λεγομ.] Theodoretus loco supra allato: Ἣν τοῦ φωτὸς ὀνομάζουσι θυγατέρα, καὶ Ἰωὴλ προσαγορεύουσιν: *quam Luminis filiam nominant, & Joelem appellant.* Nomen hoc contractum videtur ex יחי *Joha, vivificans*, & אל *El, Deus*.

14. Δοκήσει πεφανερῶσθαι] supra hoc attigimus. videsis D. Augustinum tomo IX, pag 315, & tomo X, p. 151, & 369.

15. Ἐνανθρωπίσαι] ἐνανθρωπῆσαι.

16. ὁ ἀληθινὸς θεὸς] at hic noster de suo liberalis est, additque, quæ in Euangelio Matthæi cap. III, ceterorumque Evangelistarum frustra quæras. Concedendum hoc abundantiæ fidei, quia ex prædictis illa quasi consequuntur.

17. Βυθισθέντα] id est, demersum in profundum, ita ut non amplius postea visus fuerit, sed in aquis interierit, & disparuerit; quandoquidem alius pro ipso Christus emersit, seu apparuit, ingenitus Dei filius.

18. Φέγγος ὀνομάζουσιν] sicut & e *Luce* genitus erat.

19. ἐν σχήματι ἀνθρώπου] Theodoretus: Τὸν δὲ κύριον οὔτε ψυχὴν ἀνειληφέναι φασὶν, οὔτε σῶμα, ἀλλὰ φανῆναι ὡς ἄνθρωπον, οὐ καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔχοντα: *Dominum vero dicebant nec animam assumsisse, nec corpus; verum, cum nil humanum haberet, speciem tantum hominis exhibuisse.* Cerinthus ab his aliquantum diversus teste Irenæo l. I, c. XXV, Jesum ajobat

virgine vitæ participem factam: ceterum Adamum ab Eva ferina illa forma exsolutum.

Exsecror eos, qui dicunt, Dominum nostrum Jesum Christum specie tantum tenus mundo manifestatum esse: quique fateri nolunt, vere eum carnem e beata virgine Maria induisse, (quæ sicut, e Davidis prosapia fuit, ita & humanam, ejusdemque, ac nostra est, naturæ carnem accepit) & perfecte hominem factum, & ex ea post novem mensium decursum natum esse: deinceps autem trigin. annis inter homines versatum, & a Joanne Baptista, sanctissimo ejus præcursore, in Jordane baptisatum, a cælesti, veroque, & optimo patre testimonium accepisse, esse eum scilicet filium ipsius verum, & ejusdem substantiæ, qui per indumentum carnis e virgine acceptum homo factus sit, salva tamen integraque divinitate.

Exsecror igitur, uti dictum, aliter sentientes, aliumque esse dicentes e Maria natum, baptizatumque; seu potius, ut ipsi nugantur, demersum: alium vero, qui ex aqua ascenderit, & testimonio illo ornatus fuerit, quem & *ingenitum filium*, & *lumen* appellant, in specie solum humana apparuisse. Illum porro a pravo principio, hunc autem a bono generatum fabulantur.

Exsecror eos, qui dicunt, specie tenus dominum nostrum Jesum Christum passum esse: aliumque fuisse, qui in cruce pependerit, alium vero procul stantem risisse, quod alius vicariam pro ipso mortem subiret.

Exsecror itaque eos, qui non fatentur ipsum e sancta Dei genitrice, & semper virgine Maria natum, & carne indutum Deum Verbum, & vere in carne

bat Josephi & Mariæ filium excelluisse justitia: in eum post baptisma Christum descendisse sub columnæ figura, & in fine rursus avolasse, & impassibilem permansisse: Jesum autem passum esse, & resurrexisse. Eadem legas apud Tertullian. de Præscript. c. XLVIII.

20. Δοκήσει παθεῖν] Dogmatis hujus primus inventor Simon Magus fuit, ultimus autem Manes defensor. Inter hosce medius Marcion: item Cerdo; uti supra habuimus Irenæus lib. I. cap. XXIII: *Quapropter neque passum eum, sed Simonem quendam angariatum portasse crucem pro eo; & hunc secundum ignorantiam & errorem crucifixum, transfiguratum ab eo, uti putaretur ipse esse Jesus: & ipsum autem Jesum Simonis accepisse formam, & stantem eminus irrisisse eos.* Eadem fere habet Theodoretus lib. I Hæret fabular. c. IV. ubi Basilidem hujus opinionis auctorem fuisse tradit. S. Ignatius Martyr in epist. ad Smyrnæos ἀπίστους τινὰς ait fuisse tum temporis, qui Christum τῷ δοκεῖν πεπονθέναι dicerent. Ipse vero in Epist. ad Trallianos Christum passum ait vere, *βλεπόντων ἐπουρανίων, ἐπιγείων, καὶ ὑποχθονίων, spectantibus qui in cælo, in terra, & sub terra essent.* Et tamen epist. ad Ephesios idem Ignatius Diabolo arcanum hoc tertium, mortem scilicet Christi, latuisse affirmat: non secus ac mysteria duo priora, Virginitatis Mariæ, ac Nativitatis Christi. In epistola vero ad Philippenses Diabolum dicit somnium illud uxori Pilati immisisse, ne Christus crucifigeretur. Quam belle illa inter se conveniant, vel cæcus viderit.

21. σαρκωθέντα.] Negabant hoc Valentiniani; (quos hac in parte Anabaptistæ nostri sequuntur) qui Christum nihil de Maria Virgine assumsisse docebant, *sed per illam, tamquam per rivum, aut per fistulam, sine ulla de illa assumta carne transisse.* D. Augustin. de Hæres.

22. Ten-

πηθέντα, ϗ κατ' ἀλήθειαν σαυρωθέντα σαρκὶ, ϗ ἀποθανόντα ἀληθῶς σαρκὶ, ϗ [22] τριήμερον ἀναστάντα ὡς θεόν.

[23] Ἀναθεματίζω τοὺς [24] τὸν Χριστὸν λέγοντας εἶναι τὸν ἥλιον, καὶ [25] εὐχομένους τῷ ἡλίῳ, [26] ἢ τῇ σελήνῃ, [27] ἢ τοῖς ἄστροις, ϗ ὅλον αὐτοῖς ὡς θεοῖς προσέχοντας, ϗ [28] φαινομένους θεοὺς ἀποκαλοῦντας. ϗ τοὺς μὴ [29] πρὸς ἀνατολὰς μόνον τῷ ἀληθινῷ θεῷ εὐχομένους, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ ἡλίου κινήσει [30] συμπεριφερομένους ἐν ταῖς μιαραῖς αὐτῶν προσευχαῖς.

Ἀναθεματίζω τοὺς [31] τὸν Ζαράδην, [32] ϗ Βουδᾶν, [33] ϗ τὸν Χριστὸν, καὶ τὸν Μανιχαῖον, ϗ τὸν ἥλιον, ἕνα ϗ τὸν αὐτὸν εἶναι λέγοντας

Ἀνα-

22. Τριήμερον ἀναστάντα] Vide quæ de Lycopetro, ſive Tychico, in Triumpho de Maſſalianis notata ſunt. Auguſtinus eodem de Hæreſ. libro, *non ſolum mortem verum etiam reſurrectionem ſimiliter mentitum* Chriſtum, ſecundum doctrinam Manetis, refert. Idem epiſt. LXXIV ad Deuterium Epiſcopum de Victorino Mallianenſi ſubdiacono: *Et omnes blaſphemias cum illis credunt, quibus Manichæorum hæreſis deteſtanda eſt, negantes ſcil. Chriſtum natum eſſe de Virgine, nec ejus carnem veram confitentes fuiſſe, ſed falſam; ac per hoc & falſam ejus paſſionem; & nullam reſurrectionem fuiſſe contendunt.*

23. Ἀναθεματίζω] Socrates Hiſtor. Eccleſ. lib. VII. cap. XXXIII: Κοινῇ μέντοι ψήφῳ πάντες οἱ κληρικοὶ αὐτὸν ἀνεθεμάτισαν. Οὕτω γὰρ οἱ χριστιανοὶ καλεῖν εἰώθαμεν τὴν κατά τινος βλασφήμου ψῆφον, ὅταν αὐτὴν ὥσπερ ἐν στήλῃ ἀναγράψαντες φανερὰν τοῖς ἅπασι καταστήσωμεν: *Clerici autem communibus ſuffragiis illi anathema dixere. Sic enim nos Chriſtiani ſententiam contra alicujus blaſphemia auctorem pronuntiatam ſolemus appellare, quando eam perinde notam omnibus facimus, ac ſi columella inciſa in loco publico collocaretur.*

24. τὸν Χριστὸν εἶναι λέγ. τὸν Ἥλιον] D. Auguſtinus adverſus Fauſtum, lib. XX, c. VIII: *Veſtra vanitati placuit, in ſolo ponere virtutem filii, & in luce ſapientiam.* Ἱκανῷ τεκμηρίῳ, ut ait Theodoretus, τῷ τὸν ἥλιον ἐκλιπεῖν ἐν τῷ τοῦ σταυροῦ καιρῷ. *Idoneo illo uſi argumento, quod Sol tempore paſſionis defeciſſet.*

25. Εὐχομένους τῷ ἡλίῳ] nil notius, quam Perſas, & omnes fere orientis populos ſolem pro Deo coluiſſe. Vide Joſephum de Abrahamo, & Voſſium de Idolol. l. II, cap. III: unde unum tantum hunc Leonis Papæ locum ſerm. VII de Nativitate Chriſti excerpam, ubi & Priſcillianiſtas hujus erroris arguit: *De talibus*, inquit, *inſtitutis etiam illa generatur impietas, ut Sol inchoatione diurnæ lucis exſurgens a quibuſdam inſipientioribus de locis eminentioribus adoretur. Quod nonnulli etiam Chriſtiani adeo ſe religioſe facere putant, ut priuſquam ad Beati Petri Apoſtoli Baſilicam, quæ uni Deo vivo & vero eſt dedicata, perveniunt, ſuperatis gradibus, quibus ad ſuggeſtum areæ ſuperioris aſcenditur, converſo corpore ad naſcentem ſe ſolem reflectant, & curvatis cervicibus in honorem ſe ſplendidi orbis inclinent.* Quod autem Leo hic *de locis eminentioribus* addit, e veteri ſuperſtitione eſt, excelſa ad Deorum cultum loca deligentium. Sic de culmine Idæ montis Phrygiæ Sol oriens ſalutari quondam ſolitus. Plura huc facientia e *Fortuitis* noſtris peti poterunt. Ceterum Manichæos Solem & Lunam adoraſſe ipſe quoque D. Auguſtinus aſſerit epiſt. LXXIV ad Deuterium Epiſc.

26. ἢ τῇ σελήνῃ] In hanc enim animas ſcientia dogmatis ſui perfuſas evehi, eamque ſuo lumine illuſtrem reddere, cum lucida ſit animæ natura, Manichæorum antiſtites docebant. Plenam vero tum videri Lunam, cum eam animæ repleviſſent ex hac vita diſcedentes: a qua deinde tamquam e minore navigio exoneratæ intra ſolem reciperentur, indeque in ævum beatorum exponerentur. Ita Archelaus apud Epiphanium.

27. ἢ τοῖς ἄστροις] quia ſunt lucis ὀχήματα, ſeu vehicula. Ceterum ſtellæ pro Diis olim habitæ: unde apud Horapollinem legas ſtellam Dei eſſe ſymbolum Hieroglyphicum. Plura de ſtellarum cultu videſis apud Moyſen Maimonidem de Idololatria toto capite primo. Inprimis vero orientalibus Veneris ſtel-

la

carne passum, & vere in carne mortuum esse; tertio vero die resurrexisse, ut Deum.

Exsecror eos, qui Christum Solem esse dicunt, & Solem ac Lunam, ceteraque sidera venerantur, ac omnino veluti Deos colunt, & *lucidissima numina* nominant: item eos, qui non modo in orientem obversi vero Deo preces suas offerunt, sed & cum ipso Sole in profanis ipsorum comprecationibus circumaguntur.

Exsecror eos, qui Zaradam, & Budam, & Christum, & Manichæum, & Solem unum eundemque esse statuunt.

Ex-

la culta fuit, tam Luciferi quam Hesperi nomine nota. Secuti sunt illos Saraceni. D. Hieronymus in vita S. Hilarionis: *Pervenit Elusam eo forte die, quo anniversaria sollemnitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregaverat. Colunt autem illam ob Luciferum, cujus cultui Saracenorum natio dedita est.*

28. *φανοτάτους θεούς*] 1. *φανοτάτους, λαμπροτάτους. Φανός*, lucidus. Hinc *Φάνης* Orpheo Dies apud Theonem Smyrnæum; & *Phanes* Osiris Bacchus, Sol apud Ausonium in Epigr. & *Φάνης* Apollo apud Photium p. 246. ac Suidam, & Plut. in *ει*: qui & *Φαναῖος* Hesychio, ac Macrobio in Saturnalibus. Rursus Orpheus hymno in Protogonum:

— *Κατὰ κόσμον*
Λαμπρὸν ἄγων φάος ἁγνὸν, ἀφ' οὗ σε Φάνητα.
Κικλήσκω. —

Plura de ea voce Bullialdus in notis ad Theonem p. 286.

29. *Πρὸς ἀνατολάς*] sicut Christiani ceteri, quibus & hoc solemne, ut ad orientem conversi Deo preces suas offerrent: quod a gentibus acceptum. Sacrificaturi enim ad orientem solem se obvertebant. Servius ad Virg. sed & expiationes eodem modo fiebant. Scholiast Sophoclis p. 287. vid. & Heinsium ad Sil. Italicum p. 123, l. XII, vers. 172. idem factitabant & simpliciter precaturi Hinc elegans jocus est Plautinus Curcul. I, 1: ubi cum alter dixisset, *Quo me vertam nescio*; respondet alter,

Si Deos salutas, dextroversum censeo.

Quia Oriens dextra manu, occidentalis cæli plaga sinistra denotatur: quod & in Gemma Abraxea Leonardus Augustinus notavit. Hinc apud Romanos *sinistra* auguria prospera erant; ut apud Virgilium,

— *si quem*
Numina læva sinunt.

Quia sinistra numinum, ut recte Servius ait ad lib. II. Æn. v. 54, *sunt dextera intuentibus*. Contra *levum*, seu *sinistrum* infelix, cum de humanis rebus sermo est. Quare *sinistra stulta* veteribus, *dextra prudentia*, ut est apud Suidam in *φρενόθεν*. Solus enim Deus sapit. Plura hoc de ritu infra dicentur.

30. *συμπεριφερομένους*] Augustinus contra Faustum l. XX, c. V: *Ad solis gyrum vestra oratio circumvolvitur.* Idem de Hæres. *Orationes faciunt ad solem per diem, quaquaversum circumit; ad Lunam per noctem, si apparet: si autem non apparet, ad aquiloniam partem, qua Sol, cum occiderit, ad orientem revertitur, stant orantes.* A Persis, Sive Orientalibus Ægyptii accepere, & ab his Pythagorei. Pythagoras enim suos *περιφερομένους προσκυνεῖν* volebat: de quo ritu videlis commentatores Apuleji l. XI Miles. & Suetonii in Vitellio.

31. *τὸν Ζαράδην*] *Zaradas*, teste Theodoreto serm. IX. de legibus, Persarum legislator fuit, qui primus conjugium parentum cum liberis, & fratrum cum sororibus instituisse fertur. Apud Photium Theodori de Magia Persica libri III recensentur, quorum primo profanum Persarum dogma a *Zarada* profectum refutavit; qui mihi idem hic *Zaradas* esse videtur. Rursus apud Plinium l. XXX Nat. Hist. c. 1 *Zarati* Magi mentio fit; & a Plutarcho *Zaretas* Chaldæus Pythagoræ præceptor fuisse memoratur, qui Porphyrio in vita Pythagoræ Chaldæus *Zabratus* vocatur, Clementi vero Alexandrino Strom. 1, ex Alexandri libro de Symbolis Pythagoricis, *Nazarathus* Assyrius; nisi illic *Mazarathus* potius legendum est; sicut τὸ *Ma* articuli speciem, sive usum obtinere videatur. Ita ut plures eodem nomine fuisse hinc liqueat, sicut

Ἀναθεματίζω τοὺς [14] τὸν παράκλητον, ὃν ἐπηγγείλατο πέμπειν ὁ κύριος, τολμῶντας λέγειν τὸν δείλαιον Μάνεντα, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας τὸν ἀληθινὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ τοῖς ἁγίοις τοῦ χριστοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις ἐπεφοίτησεν ἐν τῇ τῆς πεντηκοστῆς ἡμέρᾳ, δι' οὗ καὶ τὰς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν διαλέκτους ἔγνωσαν, καὶ νεκροὺς ἤγειραν, καὶ τὰ ἄλλα παράδοξα εἰργάσαντο.

Ἀναθεματίζω τοὺς τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς λέγοντας [15] ὁμοουσίους εἶναι τῷ θεῷ. καὶ ἀπὸ τῆς ὕλης καταποθῆναι, καὶ καθέζεσθαι τὸν θεὸν,

cut & plures fuere Zoroastræ. Primum vero Zoroastrem eundem nonnulli ac Zaradam fuisse existimant; qua de re videsis Seldenum de Diis Syris l.11,1:& De Jure Nat.& Gentium lib. III, cap. 19; item Bochartum in Phaleg. lib. IV, cap. I. Habuimus & superius *Zaronam* eodem *Zasrada*, seu *Zarada* nomine appellatum: & illud quidem nomen ab Arabico *Zarabou* ab aliis derivatum, quasi *omnium sator* esset ac genitor. Ego vero cuncta hæc lubentius a voce Ζαρὰ זרח, *oriens*, vel *orientalis*, seu *claritas*, Gr. αὐγὴ, derivaverim. Unde Ζαρίτης, *orientalis*, & Ζαρῆτις Diana, Persice, apud Hesychium. Quare apud Photium in Theodoro Mopsuestiæ Episcopo superius citato, ubi de Ζαρουάμ agitur, dicitque, ὃν καὶ ἀρχηγὸν πάντων εἰσάγει Ζαράσδης, ὃν καὶ τύχην καλεῖ. *Quem & universi ducem ac principem inducit Zarasdes, quem & Fortunam nominat*. Legere malim, ὃν καὶ Αὐγὴν καλεῖ, *quem & splendorem nominat*. Quamquam non me fugiunt illa Platonis lib. IV de legibus: Ὡς θεὸς μὲν πάντα, καὶ μετὰ θεοῦ Τύχη καὶ Καιρὸς τἀνθρώπινα διακυβερνῶσι ξύμπαντα: *Deus enim, & post Deum Fortuna, atque Tempus humana cuncta moderantur*. Nec non Lunam, sive Dianam, quam Ζαρῆτιν paulo ante Persis dictam fuisse indicavimus, *Fortunam* veteres perhibuisse memini, quod pluribus Gallorum in his literis eruditissimus Huetius docet Not. in Originem, p. 109: quia Lunaris potestas in rerum ortu & interitu maxima est, & efficacissima. Unde ei & calathus in capite in nummo Victorini, apud Anton. Augustinum tab. LXII. 3. qui in capite Dianæ, seu Lunæ novæ, τῆς τῶν καρπῶν κατεργασίας, οὓς ἀνατρέφει, i. e. *fructuum productionis, quos educat & nutrit*, symbolum est, teste Porphyrio apud Eusebium in Pr. Eu. l. III. sicut non alia quoque in IV Horarum, sive anni temporum, Janique capite effictorum calathorum ratio est, prout in antiquis nummis & monumentis exhibentur. Præterea Fortuna nonnisi in sublunaria potestatem habet, ἐπειδὴ ὑπὲρ σελήνην οὐδὲ ἓν ἐκ τύχης ἂν γένοιτο: *siquidem supra Lunam nihil omnino forte fortuna fieri potest*, ut Sallustius ait c. IX de Diis. Veruntamen, quia bonus Manetis Deus *Lux* fuit, etymon hoc mihi a luce, sive claritate, παρὰ τῆς αὐγῆς, deductum videtur: adeoque hæc emendatio magis placet. Notatu hic dignus est locus Regum lib. cap. 1, vers. 31, ubi de Salomone LXX interpretes habent, Καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ Γαιθὰν τὸν Ζαρίτην, καὶ τὸν Αἰνάν, &c. id est; *& prudentior, seu sapientior erat cunctis hominibus, atque etiam Gatha Orientali (sive sapiente, seu Philosopho) & Ænane*, &c. Erant enim tum Orientales omnes sapientiæ laude clari Magistri, & Philosophi. *Brachmanum* appellatione notissimi. Dixerat autem scriptor præcedente versu, Salomonem omnem Orientalium & Ægyptiorum sapientiam sua superasse. Hoc autem sequente speciatim celeberrimos ea ætate sapientiæ antistites nomine designat. Possit & de *Chaldæis*, vel etiam de Persarum *Magis* hæc vox *Orientalis* accipi, quia Persæ Judæis ab oriente. Et hinc in N. T. ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν *ex oriente*, venisse Magi dicuntur. Familiare vero hoc istis gentibus nomen fuisse a variis S. S locis liquet. Sic filius *Zarà* Symeonis, atque item alius Judæ, Numeri cap. XXVI, vers. 13, & 20 nominatur. Et *Zarà* Rex Æthiopum Paralipom. l. XIV, vers. 9. multique passim alii: nec non *Zaraias* filius Ozi Esdr. VII, 4: a *splendore* scilicet. Unde & Augeias Solis filius, cujus Hercules stabulum purgavit: & ipse Sol Αἰγλήτης, ut est apud Photium, p. 456, & Hesychium in voce αἰγλ. & Αἴγλη Nympha Solis & Neæræ filia; sive ea vox νίαιρα a verbo νέω deducta est,

Exſecror eos, qui Spiritum Sanctum, quem Dominus ſe miſſurum promiſerat, infelicem eſſe *Manetem* dicere ſuſtinent, neque verum Paracletum veritatis Spiritum confitentur, aut agnoſcunt, qui ſanctis Chriſti diſcipulis & apoſtolis die quinquageſima ſupervenit, per quem & omnes ſub cœlo linguas cognorunt, & mortuos excitarunt, & cetera miracula patrarunt.

Exſecror eos, qui animas humanas unius ac Deum eſſe ſubſtantiæ dicunt, & a materia abſorptas; Deum vero conſidentem inde eas

eſt, qua ratione Lunam ſignificare poſſit, in quam νέα, deſcendit, ac proficiſcitur e ſole lumen; ſive a voce νέος, *novus*; item Αἰγλαὴρ Æſculapius apud Heſychium, Solis Apollinis filius. Quin etiam nunc Perſæ *argentum Zar* vocant, eadem ſpleodoris de cauſa: & *Zarduxt* ipſis *amicus ignis* eſt. Ejuſdem originis eſt *Zariaſpes* fl. Bactrianæ, *Zaruama*, civitas Armeniæ, & *Zarangai*, Indiæ populus.

32. Καὶ Βυδᾶν] alius eſt Βύτλας ille, ſive *Budda*, ut eſt apud Suidam, quem Brachmanem fuiſſe Clemens Alexandrinus refert lib. 1 Strom. & ab Indis tanquam Deum cultum. Verba Clementis ſunt: Εἰσὶ δὲ τῶν Ἰνδῶν, οἱ τοῖς Βύτλα πειθόμενοι ἐπαγγέλμασιν, ὃν δι' ὑπερβολὴν σεμνότητος ὡς θεὸν τετιμήκασι: *Sunt autem ex Indis, qui Butta præceptis obſequuntur, quem ob ſanctitatis excellentiam pro Deo colunt.* Tempora namque non conveniunt. Manes enim ſub Valeriano vixit; Clemens vero ſub Commodo & Pertinace. De noſtro loquitur D. Hieronymus lib 1 adverſus Jovinianum, ubi ait, *quem e latere ſuo virgo dicitur generaſſe*: ne ſcilicet per immunda tranſiens loca corporis impuritatis aliquid contraheret.

33. Καὶ τὸν Χριστὸν] Euſebius lib. VII Hiſt. Eccleſ. c. XXXI, de Manete: ἀπέλυθα τούτοις ἐγχειρῶν Χριστὸν ἑαυτὸν μορφάζεσθαι ἐπειρᾶτο. Τοτὲ μὲν τὸν Παράκλητον, καὶ αὐτὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνακηρύττων, καὶ τυφούμενός γε ἐπὶ τῇ μανίᾳ. Τοτὲ δὲ οἷα Χριστὸς μαθητὰς δώδεκα κοινωνοὺς τῆς καινοτομίας αἱρούμενος: *Et his quidem conſimilia aggreſſus Chriſti ſimulare ac induere perſonam conatus eſt. Et aliquando quidem Paracletum & Spiritum Sanctum ſe eſſe ipſe prædicabat, inſania turgidus, quandoque vero ac ſi Chriſtus eſſet, duodecim diſcipulos nova doctrina ſua participes futuros ac præcones eligebat.* Exemplum hujus erroris a Menandro Samarite petitum, qui *ſe eum eſſe, qui miſſus* foret *ab inviſibilibus*, aſſerebat, *ſalvatorem pro ſalute hominum*; ut eſt apud Irenæum lib. 1, c. XXI. Sed ut inconſtans erat Manes, ita nonnunquam ſe a Chriſto miſſum, & Chriſti diſcipulum ajebat. Unde Clementianus Manichæus in femore ſcriptum habebat, *Manichæus diſcipulus Jeſu Chriſti*; ut eſt apud Victorem Uticenſem, ſeu potius Vitenſem, lib. II, p. XI.

34. Τὸν Παράκλητον] ad exemplum Montani, qui & ipſe ſe Spiritum Sanctum eſſe jactabat a Chriſto promiſſum: ſeu potius Spiritum Sanctum in ſe primum, & Priſcam, ac Maximillam deſcendiſſe ferebat. D. Hieronymus ad Marcellam adv. Montanum.

35. Ὁμοουσίας εἶναι] D. Auguſtinus Epiſt. LXXIV ad Deuterium Epiſcopum; *Animas non ſolum hominum, ſed etiam pecorum, de Dei eſſe ſubſtantia, & omnino partes Dei eſſe arbitrantur. Deum denique bonum & verum dicunt cum tenebrarum gente pugnaſſe, & partem ſuam tenebrarum principibus miſcuiſſe, eamque toto mundo inquinatam & ligatam per cibos Electorum ſuorum, ac per Solem & Lunam purgari aſſeverant: &, quod purgari de ipſa parte Dei non potuerit, in fine ſæculi æterno ac pœnali vinculo colligari: ut non ſolum violabilis & corruptibilis, & contaminabilis credatur Deus, cujus pars potuit ad mala tanta perduci, ſed non poſſit ſaltem totus a tanta coinquinatione, & immunditia, & miſeria, vel in fine ſeculi purgari.* D. Hieronymus adv. Joannem Hieroſ. *Dicis animas hominum non partem Dei eſſe natura: quaſi Manichæus nunc ab Epiphanio ſit vocatus.* Idem ad Marcellinum & Anapſychiam: *ſuper animæ ſtatu memini veſtræ quæſtiunculæ, immo maximæ eccleſiaſticæ quæſtionis: utrum lapſa de cœlo ſit, ut Philoſophus, omneſque Platonici, & Origenes putant: an a propria Dei ſubſtantia, ut Stoici, Manichæus, & Hiſpania Priſcilliani hæreſes ſuſpicantur: an in theſauro habeantur Dei, olim condita, ut quidam Eccleſiaſtici ſtulta perſuaſione confidunt: an quotidie a Deo fiant, & mittantur in corpora; ſecundum illud, quod in Evangelio ſcriptum eſt:* pater

θεὸν, καὶ ταύτας ἐξαντλεῖν, κάτωθεν δὲ [36] διὰ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, [37] ἃ καὶ πλοῖα καλοῦσιν.

Ἀναθεματίζω τοὺς [38] τὴν μετεμψύχωσιν δοξάζοντας, ἣν καὶ αὐτοὶ καλοῦσι [39] μεταγγισμὸν ψυχῶν, καὶ τὰς βοτάνας, καὶ τὰ φυτὰ, [40] καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα [41] ἔμψυχα εἶναι ὑπολαμβάνοντας. καὶ τοὺς ταῦτα κόπτοντας, ἢ τίλλοντας, εἰς ἐκεῖνα μεταβλη-

θήσε-

meus usque modo operatur, & ego operor: *an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinaris, & maxima pars occidentalium autumant: ut, quemodo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima, & simili cum brutis conditione subsistat.*

36. διὰ τοῦ ἡλίου] Verbum εἶναι hic deesse videtur. Porro Veterum hæc Phrygum, & Attinis ac Cybeles sacra colentium opinio fuit, quemadmodum ex his Juliani Imp. liquet, Orat. v, p. 322: Ἔξω γὰρ τῆς αἰτίας, ἥν φασι τοῖς θεοῖς εἶναι τὸ φῶς σύνεδρον, ἔχειν οἰκείως πιστεύω τοῖς ἀφεθῆναι τῆς γενέσεως σπεύδουσι τὰς ἀναγωγοὺς ἀκτῖνας ἡλίου. σκόπει δὲ ἐναργῶς. Ἕλκει μὲν ἀπὸ τῆς γῆς ἅπαντα, καὶ προκαλεῖται, καὶ βλαστάνειν ποιεῖ τῇ ζωτικῇ καὶ θαυμαστῇ θέρμῃ, διακρίνων, οἶμαι, εἰς ἄκραν λεπτότητα τὰ σώματα, καὶ τὰ φύσει φερόμενα κάτω κουφίζει. Τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ἀφανῶν αὐτοῦ δυνάμεων ποιητέον τεκμήρια. Ὁ γὰρ ἐν τοῖς σώμασι διὰ τῆς σωματοειδοῦς θέρμης οὕτω τοῦτο ἀπεργαζόμενος πῶς οὐ διὰ τῆς ἀφανοῦς καὶ ἀσωμάτου πάντη, καὶ θείας, καὶ καθαρᾶς ἐν ταῖς ἀκτῖσιν ἱδρυμένης οὐσίας ἕλξει, καὶ ἀνάξει τὰς εὐτυχεῖς ψυχάς; & mox: διδέδεκται δὲ καὶ ἀναγωγὸν φύσει τὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ θεοῦ διά τε τῆς φανερᾶς ἐνεργείας, καὶ τῆς ἀφανοῦς, ὑφ' ἧς παμπληθεῖς ἀνήχθησαν ψυχαί. Id est, *Extra illam causam, qua Deos comitari semper lumen ajunt, iis, qui ex hac vita dimitti festinant, facere, ac velut occurrere, attractrices solis radios existimo. Liquido hoc ita perspice. Protrahit enim cuncta e terra, elicitque, ac germinare facit vivifico suo & admirabili calore, ad extremam usque, ut arbitror, tenuitatem corpora diducens, eaque, qua deorsum feruntur, allevat. Et ex his sane, quæ visu percipiuntur, de iis, quæ videri nequeunt, Solis facultatibus ac potentiis conjectura facienda est. Nam qui in corporibus corporeo tantum valet, & efficit calore, quur non invisibili illa, & incorporea plane, ac divina, puraque in radiis ipsius collocata essentia attrahere, & ad se evehere felices animas censebitur?* Et postpaulo: *vis autem natura attractiva Dei hujus radiorum jam ostensa est cum per visibilem ejus efficaciam, tum per invisibilem, qua plurima sursum elata sunt anima.* Alias, quia Saturnus planetarum maxime sublimis est, animæque e cœlo supremo in corpora mitti credebantur, vim iis descendentibus intelligendi & contemplandi sublimia a Saturno inferi veteres credebant, præsertim Platonici, easque ab eodem innumeris angustiis liberatas ad cœlum, & ad originis suæ primordia revocari; ut est apud Julium Firmicum Maternum de Errore profanæ relig. Verum Plato soli quoque eam vim tribuit: & accepit hoc a Pythagora; Pythagoras autem ab Ægyptiis, vel etiam a Chaldæis, & Persis, habuisse videtur. Vehiculum enim quoddam animarum tradit, quo ad terreni corporis commercium a Deo descendebant, purgatæque deinde Mathematicis disciplinis, & vinculis corporis exsolutæ, eodem ad Deum revehebantur. Qua de re plura Holstenius de vita & scriptis Porphyrii cap. VIII. Quin & ipse Porphyrius de Antro Nympharum Theologorum eam esse sententiam dicit, Solem & Lunam animarum portas esse, easque per Lunam descendere, per Solem vero adscendere.

37. ἃ καὶ πλοῖα καλοῦσιν] D. Augustinus de hæresibus: *Quidquid undique purgatur luminis, per quasdam naves, quas esse Lunam & Solem volunt, regno Dei tamquam propriis sedibus reddi. Quas itidem naves de substantia Dei pura perhibent fabricatas: lucemque istam corpoream, animantium mortalium oculis adjacentem non solum in his navibus, ubi eam purissimam credunt, verum etiam in aliis quibusque lucidis rebus, ubi secundum ipsos tenetur admixta, crediturque purganda, Dei dicunt esse naturam.* Heraclitus sidera, ut & Solem ac Lunam, *collectos in convexis scaphis ignes* esse statuit, ut est apud Hesychium Illustr. in Heraclito. Ægyptii autem Deos suos in navigiis statuebant, significantes Dæmones, seu spiritus ferri super aquas, & ad generationem pronos esse. Porphyr. de Antro.

exhaurire, & ope Solis ac Lunæ *deorsum* mittere, quos & *navigia* vocitant.

Exsecror eos, qui transmigrationem animarum statuunt, quam & *animarum de vase in vas defusionem* appellant; herbasque, & plantas, & aquam, ceteraque alia omnia animalia esse existimant; quique illa lædunt, velluntve, in ea mutatum iri tradunt: nos autem Christianos, qui

tro Nymphar. Martianus Capella lib. 11 extremo. Clemens Alex. Strom. v. Suevorum aliqui, ut est apud Tacitum de Mor. Germ. (cui, *unde caussa & origo peregrino sacro*, parum compertum) Isidem, sive Lunam *in modum liburnæ figurato signo*, quod navigii genus, coluere.

38. Τὴν Μετεμψύχωσιν] quæ toti Orienti fere asserta: ita ut & Judæos in partes suas traxerit: quorum Rabbini multa de Revolutione habent animarum. Eandem Simon quoque magus asseruit. Helenamque suam Græcam illam Helenam fuisse finxit, Trojani belli caussam. De qua videsis Irenæum l. 1, c. xx. Docebant eandem & Gnostici.

39. Μεταγγισμὸν] D. Augustinus de Hæres. aliam hanc, & diversam a Manichæis fuisse sectam docet, quibus *Metangismonitarum* inde nomen datum. Hi enim Metangismon asserentes dicebant, *sic esse in Patre filium, quomodo vas in vase: quasi duo corpora carnaliter opinantes, ita ut filius intret in patrem, tamquam vas minus in vas majus. Unde & tale nomen hic error accepit, ut μεταγγισμὸς Græce diceretur. Ἀγγεῖον quippe illa lingua vas dicitur.*

40. καὶ τὸ ὕδωρ] Hinc *Naiades, Crenides, Epipotamides, Limnææ, Puteales*, & omne fontium, fluminum, ac maris præsidum Nympharum genus ortum: de quibus aliqua apud Homeri Scholiasten legere est in Iliad. υ, nec non apud Porphyrium de Antro Nympharum. Omnium vero aquarum Rex φιλβὰν in antiquo Ms. Gr. Cod. apud Gaulminum appellatur, in not. ad Psellum, qui libro de Dæmon. p 82, postquam inter sex Dæmonum genera Aqueum & Marinum numerasset, ita de his loquitur: ὅσοι μὲν γὰρ ἐνύγροις βιοῦσι, καὶ τὸν μαλθακώτερον στέργουσιν ἀγωγὴν, ὄρνισί τε, καὶ γυναιξὶν ἐμφερεῖς ἑαυτοὺς ποιοῦσι. διὸ καὶ Ναΐδας τούτους, καὶ Νηρηΐδας, καὶ Δρυάδας θηλυκῶς καλοῦσιν Ἑλλήνων παῖδες: *Quicunque vero ex his in humido degunt, ii & molliorem vivendi sectantur rationem, & avium ac mulierum formas induunt. Unde & Naides illos, ac Nereides, & Dryades feminino Græci nomine appellant.*

41. ἔμψυχα εἶναι] inter Dogmata Manichæorum & hoc erat, animam rationalem non hominibus tantum, sed & brutis animantibus, & plantis inesse, sicut supra indicavi: Huc mihi Origenes respicere videtur l. 1. adv. Celsum, p. 16: ὕθλον εἶναι παρὰ Κέλσῳ καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ, λογίζεται τοῦ μὴ εἰς λογικὰ μόνον καὶ θνητὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλογα κατάγοντος τὴν θειοτάτην, ἐπὶ τὴν μυθικὴν μετενσωμάτωσιν τὴν περὶ τῆς πιπτούσης ἀπὸ τῶν ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ ψυχῆς, καὶ ἕως τῶν ἀλόγων ζώων &c. καταβαινούσης. Sic ut jam vetus, & sine dubio, ut alia reliqua, ab oriente petitum hoc Manetis dogma videatur. Quare tam auditoribus quam Electis suis carnis abstinentiam Manes imperabat, & plantarum atque arborum custodiam & curam. Quod si quis carnem comedisset, in istiusmodi animal animam ejus transituram affirmabat: ita & siquis plantam, aut arborem læsisset, aut convellisset, in eam post mortem animam illius inclusum, ejusque ramis illigatum iri, ita ut inde exire non posset, nec miseria liberari, nisi ea exscinderetur, aut interiret. Unde revolutio hominis in arborem pro ingenti pœna, non tamen summa, Manichæis habita. Quin & siquis Electorum sciens pomum, vel folium, ex arbore decerpsisset, *signaculi corruptorem* esse dicebant: de quo suo loco. Ceterum fructus, aut herbas ab auditoribus lectas compensatione quadam expiari, dum sanctis, Electisque, ad manducandum data ab his purgarentur: atque ita peccatum illud aboleri. At in animalibus occidendis aliam rationem esse; nec id cuiquam permissum; quod eorum carnibus Electi abstinerent, adeoque illas manducando non purgarent. Adeo ut siquis seu bubonem, seu murem, seu serpentem, vel qualecunque animal, (exceptis cimicibus, pediculis, & pulicibus, quibus & Benjani etiam nunc in India parcunt) occidisset, in idem animantis genus animam ejus post mortem migraturam assererent; quare & factum tale, sive arborem eruerent, seu animal necarent, *homicidium* appellabant.

θήσεσθαι φάσκοντας, καὶ ἡμᾶς τοὺς χριστιανούς, τοὺς μὴ παραδεχομένους τὰς τοιαύτας μυθολογίας, καλοῦντας [42] Ἀπλαναρείους.

Ἀναθεματίζω τοὺς ἀρνουμένους [43] τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάστασιν. καὶ τοὺς [44] ἀπανθρωπίαν διδάσκοντας, καὶ μὴ συγχωροῦντας [45] δίδοσθαί τι πένητι. καὶ τοὺς [46] τὸ αὐτεξούσιον ἀναιροῦντας, καὶ [47] μὴ ἐφ' ἡμῖν εἶναι λέγοντας τὸ εἶναι καλοὺς ἢ κακούς. καὶ τοὺς [48] βρωμάτων ἀπέχεσθαι παρεγγυῶντας, ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν.

Ἀναθεματίζω τοὺς [49] τοῖς οἰκείοις οὔροις ἑαυτοὺς μιαίνοντας, καὶ μὴ ἀνεχομένους τὰς ῥυπαρίας αὐτῶν [50] τῷ ὕδατι ἀποπλύνειν. ἵνα μὴ μολυνθῇ φασὶ τὸ ὕδωρ.

Ἀναθεματίζω τοὺς [51] τὴν παρὰ φύσιν ἀσχημοσύνην κατεργαζομένους, οὐ μόνον ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας. [52] τὸν δὲ γάμον ἀποβαλλομένους, καὶ τῆς νενομισμένης πρὸς τὰς γυναῖκας συνουσίας ἀπεχομένους, [53] ἵνα μὴ παιδοποιήσωσι, φασι, καὶ ψυχὰς εἰς τὸν βόρβορον [54] τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν καταγάγωσι.

Ἀναθεματίζω, καὶ καταθεματίζω πάντας τοὺς Μανιχαίους, καὶ τὰ τούτων φρονήματα, καὶ δόγματα [55] σὺν αὐταῖς ψυχαῖς τε, καὶ σώμασι.

καὶ

42. Ἀπλαναρείους] *Non vagantes*; quorum animæ non transirent in arbores, seu plantas, ac animalia: ab ἀπλανής, *fixus, sine errore*. Πλάνη, *error, vagatio*.

43. τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάστασιν] negabant illam Marcionitæ, *corpus non posse fieri particeps salutis* dicentes. A Marcionitis Manes sententiam eam accepisse videtur, qui resurrectionem corporum veluti fabulam explodebat, *οὐδὲν τῆς ὕλης μέρος ἄξιον ὑπειληφὼς σωτηρίας: nullam materia partem salute dignam præsumens*.

44. ἀπανθρωπίαν] etenim τὴν εἰς τοὺς πένητας γινομένην φιλανθρωπίαν τῆς ὕλης εἶναι θεραπείαν, *benignitatem pauperibus exhibitam materia cultum esse*, ajebant.

45. δίδοσθαί τι πένητι] D. Augustin. cap. XVI de Mor. Manichæor. c. XVI: *Panem mendicanti dare prohibetis: censetis tamen propter misericordiam, vel potius propter invidiam, nummos dari.* Et postea: *quid si nummis illis, quos dederis, panem emat? Nonne hoc in illo panes illa vestra divina, qui hanc sumit a venditore, passura est, quod passura erat, si te dante suscepisset? Involvit igitur sordibus peccator ille mendicus partem Dei revolare cupientem, tuis nummis ad tantum scelus adjutus.*

46. τὸ αὐτεξούσιον] D. Hieronymus lib. II adversus Jovinianum: *Liberi arbitrii nos condidit Deus: nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur.* Idem adversus Pelagianos, (qui ita *Dei gratiam ponebant, ut non per singula opera ejus nitamur, & regamur auxilio: sed ad liberum* referebant *arbitrium, ad præcepta legis ponentes illud Esaia*: Legem enim Deus in adjutorium posuit: *ut in eo Deo referenda sint gratia, quod tales nos condiderit, qui nostro arbitrio possimus & eligere bona, & vitare mala*) hæc regerit: *Ceterum nos in eo differimus a brutis animantibus, quod liberi arbitrii conditi sumus: sed ipsum liberum, ut diximus, arbitrium Dei nititur auxilio, illiusque per singula ope indiget.* Plura videsis apud Basil. Magnum Homil. VI in Hexaemeron. Theodoret. serm. V. de natura hominis, & in primis Origenem in Genesin sect. II, & in Exodum, ubi doctrinam de Prædestinatione graviter oppugnat.

47. Μὴ ἐφ' ἡμῖν] *non in nostra potestate esse, ut boni, malive simus.* Natura enim nos esse tales docebant.

48. Βρωμάτων ἀπέχεσθαι] imo & vino. Ceterum ab animalibus abstinere primus Saturnilus jussit: quem secuti sunt Tatianus, & Encratitæ. Sed & e Basilidis discipulis aliquos a carnibus abstinuisse tradit Irenæus l. I, c. XXXI.

qui fabulas iſtiuſmodi non admittimus, *Aplanarios*, (id eſt, *non vagantes*) vocant.

Exſecror eos, qui carnis reſurrectionem negant; quique inhumanam animi duritiem docent, neque pauperi quidquam dari permittunt; item qui liberum arbitrium tollunt, nec in noſtra ſitum eſſe poteſtate dicunt, ut boni, malive ſimus: nec non, qui & a cibis quibuſdam, quos Deus in uſus noſtros creavit, abſtinere jubent.

Exſecror eos, qui propria ſeſe urina inquinant, nec, ut ſordes ſuæ aqua abluantur, ſuſtinent, ne, ut inquiunt, aqua polluatur.

Exſecror eos, qui inhoneſta contra naturam committunt, non viri modo, ſed & mulieres: conjugia autem rejiciunt, & a legitimo cum uxoribus congreſſu abſtinent, ne liberos, ut ajunt, procreent, animaſque in humanarum animarum lutum demergant.

Exſecror & devoveo omnes Manichæos, eorumque placita & ſententias, una cum ipſis animabus & corporibus, nec non ipſorum abominanda,

xxii. vide & Origenem lib viii adverſus Celſum.

49. *τοῖς οἰκείοις οὔροις*] ſimile quid apud Theodoretum legitur l. 1. Hæret. fabular. in Marcione: ubi noſſe ſe quendam ſenem nonagenarium ait, qui mane, cum ſurgeret, ſputi excremento faciem ſuam lavabat, cauſamque rogatus, reſpondit, *ſeſe nolle opus habere creatore, nec aquam, quæ ex illius operibus eſt, uſurpare.* Hic autem cum ceteris Marcionitis aquam, & cetera a Deo creatore, quem diverſum a Deo Chriſti patre ſtatuebant, condita, impura exiſtimabat: Manichæi contra aquam nimis mundam, quam contaminare abluendo corpus ſuum nolebant. Poſſit & huc referri Catullianum illud in Egnatium carmen, qui, ut albedinem dentibus conciliaret, eoſdem Celtibera urina defricabat. Celtiberos autem non dentes modo, ſed & faciem, ac totum corpus, lotio ſanitatis gratia laviſſe, ex Diodoro & Strabone Voſſius in notis ad hoc carmen indicat. Ceterum Pſellus lib. de Dæmonibus excrementa humida & ſicca eos deguſtaſſe tradit, quo ſibi benevola & affabilia fierent Dæmonia. Exemplum vero Dæmoniaci propria excrementa devorantis ex Athanaſio in vita Antonii Eremitæ adfert Gaulminus in notis.

50 *τῷ ὕδατι*] Objicit tamen his D. Auguſtinus hujus præcepti tranſgreſſionem lib. de moribus Manich. c. xix; *Multi* (Electorum) *in vino & carnibus, multi lavantes in balneis inventi ſunt.*

51. *τὴν κακὴν φύσιν ἀγχιστεύουσαν*] laudatam Caſæ quondam, & Turcis, Italis, Gallis, haud ignotam.

52. *Τὸν δὲ γάμον ἀποβάλλ.*] primus Saturnilus, ſive ut alii Saturninus, *Nubere & generare a Satana eſſe* docuit, & nuptias *Diaboli doctrinam* appellavit. Theodor. l. 1. Irenæus l. 1, c. xxii: *Manes nuptias Diaboli legem* eſſe dicebat, *τοῦ διαβόλου νομοθεσίαν.* Idem dein ſenſerunt Encratitæ. D. Hieronymus l. 1 adv. Jovinianum: *Nec Tatiani principis Encratitarum errore decepti omnem coitum ſpurcum putamus: qui non ſolum nuptias, ſed & cibos, quos Deus creavit ad utendum, damnat.*

53. *ἵνα μὴ παιδοποιῶνται.*] D. Auguſtinus de moribus Manich. c. xviii: *Nonne vos eſtis, qui filios gignere, eo quod anima ligetur in carne, gravius putatis eſſe peccatum, quam ipſum concubitum? Nonne vos eſtis, qui nos ſolebatis monere, ut, quantum fieri poſſet, obſervaremus tempus, quo ad conceptum mulier poſt genitalium viſcerum purgationem apta eſſet, eoque tempore a concubitu temperaremus, ne carni anima implicaretur?*

54. *τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν*] Duas enim in homine animas Manichæi ſtatuebant. Qua de re plura Voſſius de Idolol l iii. c. xl. p. 464, ubi & multos alios in eadem fuiſſe docet ſententia, & in primis Jacobum Syrum, unde *Jacobitis* nomen. Vid. & D. Auguſtinum de duabus animabus contra Manichæos, c. xiv. Alias *σωμάτων* legere pro *ψυχῶν* malim.

55. *σὺν αὐταῖς ψυχαῖς*] vide eandem ferme formulam in Anathematiſmis Maſſalianor.

καὶ τὰ μυσαρὰ, καὶ ἀκάθαρτα, καὶ [56] γοητείας πλήρη μυστήρια, καὶ [57] τὸ καλούμενον αὐτῶν Βῆμα. καὶ πάντα, ὅσα ποιοῦσιν ἀθέως. ἃ ταῖς Μανιχαϊκαῖς, μᾶλλον δὲ γοητικαῖς, αὐτῶν περιέχεται βίβλοις.

Ἀναθεματίζω πάντα τὰ δόγματα, καὶ [58] τὰ συγγράμματα τοῦ Μάνεντος, καὶ τὸ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ βιβλίον, καὶ πάσας [59] τὰς Μανιχαϊκὰς βίβλους, οἷον τὸ νεκροποιὸν αὐτῶν [60] Εὐαγγέλιον, ὅπερ ζῶν καλοῦσι, καὶ [61] τὸν Θησαυρὸν τοῦ θανάτου, ὃν λέγουσι [62] θησαυρὸν ζωῆς, καὶ τὴν καλουμένην Μυστηρίων βίβλον, ἐν ᾗ ἀνατρέπειν πειρῶνται νόμον, καὶ προφήτας. καὶ τὴν τῶν Ἀποκρύφων, καὶ τὴν τῶν Ἀπομνημονευμάτων, καὶ τὴν γεγραμμένην [63] Ἄδα, καὶ [64] Ἀδείμαντον, καὶ τὰ Μωσέως, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν. καὶ τὴν λεγομένην [65] Ἑπτάλογον Ἀγαπίου, καὶ τὴν Ἀριστοκρίτου βίβλον, ἣν ἐπέγραψε Θεοσοφίαν, ἐν ᾗ πειρᾶται δεικνύναι τὸν Ἰουδαϊσμὸν, καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν, καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἓν εἶναι καὶ τὸ αὐτὸ δόγμα. καὶ ἵνα πιθανὰ δόξῃ λέγειν, καθάπτεται καὶ τοῦ Μάνεντος, ὡς πονηροῦ.

Ἀναθεματίζω, καὶ καταθεματίζω πάντας τοὺς Μανιχαίους, καὶ πᾶσαν αὐτῶν βίβλον, καὶ πᾶσαν εὐχὴν, μᾶλλον δὲ γοητείαν, καὶ πάντας [66] τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν διδασκάλους, καὶ ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ ἐκλεκτοὺς, καὶ ἐκλεκτὰς, καὶ ἀκροατὰς, καὶ μα-

56. *γοητείας πλήρη μυστήρια*] Theodoretus: *κέχρηνται δὲ καὶ γοητείαις ἀλφιζόντες, τὰ δυσαγῆ αὐτῶν ἐκτελοῦντες μυστήρια. Ταύτῃ τοι καὶ δυσέκνιπτος αὐτῶν ἡ διδασκαλία, καὶ τὸν τῶν μυσαρῶν ὀργίων μεταλαβόντα λίαν ἐστὶ δυσχερὲς μετατίθεσθαι τῆς τῶν ψυχοφθόρων ἐνεργείας δαιμόνων, ταῖς τελετῶν ἐπῳδαῖς τὰς ἐκείνων καταδεσμούντων ψυχάς*: *Præstigiis quoque admodum utuntur nefaria mysteria sua peragentes: eoque difficilius elui potest illorum doctrina; & , qui exsecrandis eorum orgiis fuerit inbutus, hunc arduum prorsus est dimovere a corrumpentium animas Dæmonum operatione, qui per initiantium incantationes eorum animas illigant.* Hinc D. Augustinus, adversus Manichæos alicubi, horum adhuc se mysteriorum expertem fuisse profitetur. Forte enim alias non ita facile eorum laqueis fuisset expeditus. Acceperunt illas artes pravas a Basilidianis & Gnosticis, quibus Phylacteria, & amuleta, philtra, & *ἐπῳδαὶ* in quotidiano usu. Illis vero Simon magus præivit.

57. *τὸ καλούμενον αὐτῶν Βῆμα*] Explicat hoc D. Augustinus libro contra Epist. Manichæi, cap. VIII: *Cum sæpe a vobis quærerem illo tempore, quo vos audiebam, quæ causa esset, quod Pascha Domini plerisque nulla, interdum a paucis tepidissima celebritate frequentaretur, nullis vigiliis, nullo prolixiore jejunio indicto auditoribus vestris, nullo denique festiviore apparatu, cum vestrum* Bema, *id est, diem, quo Manichæus occisus est, quinque gradibus instructo tribunali, & pretiosis linteis adornato, ac in promtu posito, & objecto adorantibus, magnis honoribus prosequamini: Hoc ergo cum quærerem, respondebatur, ejus diem passionis celebrandum esse, qui vere passus est; Christum autem, qui natus non esset, neque veram, sed simulatam carnem humanis oculis ostendisset, non pertulisse, sed finxisse passionem.*

58. *τὰ συγγράμματα*] Libri hi Palmyreno & Syriaco sermone scripti fuere: quorum unus viginti duas in partes divisus, quot literæ sunt Alphabeti Syriaci, inscribebatur *Manichæi Mysteria.* Erat & alius, cui titulus *Thesaurus*, cujus hic mox fit mentio; cujusque librum septimum citat D. Augustinus de Natura Boni, cap. XLIV. item alius, *Thesaurus minor.* item *de Astrologia.* Tum & *Evangelium Vivum.* Item *Manetis Epistolarum* liber.

da, & impura, & imposturæ plena mysteria; quodque ipsis appellatur Βῆμα, sive *altare*: & quæcunque porro ab illis impie in sacris fiunt atque celebrantur, Manichaïcis, seu potius præstigiatricibus ipsorum libris convenientia.

Exsecror omnia placita, Commentariaque Manetis, ut & *librum* ejus *Epistolarum*, omnesque porro libros Manichaïcos, cujusmodi est mortiferum eorum *Euangelium*, quod *vivum* vocant; & thesaurum mortis, quem ipsi *Thesaurum* nominant *vitæ*; item *librum* ut appellatur, *Mysteriorum*, quo legem & prophetas subvertere conantur; nec non *Apocryphorum* librum, ac *Apomnemoneumatum*, (sive Manetis Dictorum factorumque memorabilium Commentarium) & librum inscriptum Adæ, ut & Adimanti, Moysisque, & aliorum prophetarum. Item, qui dicitur *Agapii Heptalogus*, & quæ ab *Aristocrito* conscripta est *Theosophia*: in qua demonstrare conatur, Judæorum religionem, ac Græcorum, & Christianorum, unam eademque doctrinam esse: utque verisimilia dicere videatur, Manetem quasi malum hominem incessit, ac traducit.

Exsecror & devoveo omnes Manichæos, & omnes eorum libros, & omnes preces, seu potius præstigias, omnesque eorum doctores, antesignanos, ac episcopos, & presbyteros, item *electos* & *electas*, *auditores*, &

ber. Atque hi seu Buddæ, seu Manetis, fuere. Ceteri a discipulis scripti sunt.

59. τὰς Μανιχαϊκὰς βίβλους] miror hic non recenseri τὴν γιγάντειον βίβλον, quem librum ab Heracliano confutatum e Photio discimus.

60. Εὐαγγέλιον, ὅπερ ζῶν &c.] Inveniuntur apud Photium ex Heracliano Chalcedonensi Episcopo contra Manichæos Excerpta: ubi Diodori meminit viginti quinque libris Manichæorum errores confutantis, quorum septem primi in refellendo, evertendoque τῷ τοῦ Μανιχαίου ζῶντι Εὐαγγελίῳ consumti fuerint.

61. τὸν θησαυρὸν τοῦ θανάτου] eodem modo, quo S. Ignatius Martyr, in Epist. ad Smyrnæos, Hæreticos συνηγόρους appellat τοῦ θανάτου μᾶλλον, ἢ τῆς ἀληθείας.

62. θησαυρὸν ζωῆς] citat, uti diximus, D. Augustin. locum e lib. VII *Thesauri*, de Natura boni, c. XLIV. scripsit autem inter alios adversus hunc Heraclianus Chalcedonensis Episcopus, ut est apud Photium.

63. Ἀδὰ] Ἀδδὰν eum appellat Theodoretus, primumque inter tres Manetis discipulos nominat, quorum hic in Syriam missus ad prædicandum, sicut Thomas ad Indos. Et fortasse Thomas iste Manetis Apostolus fuit, cujus apud Indos celebre nomen est; quem passim Europæi Thomam Christi fuisse discipulum existimant. Sed de re obscura incerta conjectura est.

Ibid. Ἀδὰ] scripsit contra hunc, qui Ἀδδὰς aliis appellatur, Titus, item Diodorus, teste Photio. Hic autem Addæ liber Μοδίου inscriptionem præ se ferebat.

64. Ἀδείμαντον] quem *solum* Manichæis *post beatum patrem* suum *Manichæum stupendum* ait Faustus apud Augustin. lib. I, adversus Faustum. Et exstat liber ejusdem Augustini contra hunc Adimantum, tom. VI; ubi inter cetera: *Quid? quod etiam insultare ausus est populo Israel Adimantus, unus ex discipulis Manichæi, quem magnum doctorem illius sectæ fuisse commemorant.*

65. Ἑπτάλογον Ἀγαπίου] Timotheus Presbyter Constantinop. *de iis, qui accedunt ad Ecclesiam*, Ἀλογίου nomen substituit: recensetque, quæ hic non memoratur, libros τῶν εὐχῶν, & τῶν κεφαλαίων: item, τὴν τῶν γιγάντων πραγματείαν, & κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον, nec non τὸ κατὰ Φίλιππον Εὐαγγέλιον, τὰς πράξεις Ἀνδρέου τοῦ Ἀποστόλου, τὴν πεντεκαιδεκάτην πρὸς Λαοδικεῖς ἐπιστολὴν, & τὰ παιδικὰ τοῦ κυρίου: quem librum in Cæsarea Bibl. me legisse, sed mutilatum, memini.

66. τοὺς ἀρχηγοὺς] vide quæ supra p. 129 de his omnibus notata sunt.

67. Εὐ-

μαθητὰς, μετὰ τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καὶ τῶν σωμάτων, καὶ τῆς ἀθέου παραδόσεως.

Ἀναθεματίζω τὸν πατέρα Μάνεντος Πατίκιον, οἷα ψεύστην, καὶ τοῦ ψεύδους πατέρα. καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα Κάροσταν, καὶ Ἱέρακα, καὶ Ἡρακλείδην, καὶ Ἀφθόνιον, τοὺς ὑπομνηματιστὰς, καὶ ἐξηγητὰς τῶν τούτου συγγραμμάτων, καὶ τοὺς λοιποὺς αὐτοῦ μαθητὰς τοὺς ἅπαντας, Σισίνιον τὸν διάδοχον τῆς τούτου μανίας, Θωμᾶν τὸν συνταξάμενον τὸ κατ᾽ αὐτῶν [67] Εὐαγγέλιον, Βουδᾶν, Ἑρμᾶν, Ἄδδαν, Ἀδείμαντον, Σαρύαν, Γαβριάβιον, Ἀγάπιον, Ἱλάριον, Ὀλύμπιον, Ἀριστόκριτον, Σαλμαῖον, Ἰνναῖον, Πάαπιν, Βαραΐαν, καὶ πρὸς τούτοις τοὺς ἐσχάτοις ὑστερογενέσι γενομένους προστάτας τῆς αἱρέσεως, Παῦλον, καὶ Ἰωάννην, τοὺς Καλλινίκου παῖδας, Κωνσταντῖνον, τὸν καὶ Σιλουανὸν, Συμεῶνα, τὸν καὶ Τίτον. Γενέσιον, καὶ Τιμόθεον, Ζαχαρίαν τὸν μισθωτὸν, Ἰωσὴφ, τὸν καὶ Ἐπαφρόδιτον, Βαάνην τὸν ῥυπαρόν. Σέργιον, τὸν καὶ Τυχικὸν, καὶ τοὺς τούτου μαθητὰς, τοὺς καὶ συνεκδήμους αὐτοῦ λεγομένους. Μιχαὴλ Κανακάριον, Ἰωάννην, Θεόδοτον, Βασίλειον, καὶ Ζώσιμον. ὧν οἱ δῆθεν [68] προβαθμιώτεροι Νοτάριοι κατονομαζόμενοι τὴν τῶν βδελυκτῶν ὀργίων ἐνεχειρίζοντο ἐπιμέλειαν. πρὸς δὲ τούτοις ἀναθεματίζω τὸν τεισαλιτήριον Καρβέαν, καὶ τὸν ἐκ γένους μὲν αὐτῷ ἀνεψιὸν, ἐπὶ παιδὶ καὶ γαμβρὸν, Χρυσόχειρα.

Ἀνάθεμα ταῖς λεγομέναις τῶν Μανιχαίων ἐκκλησίαις, αἵτινές εἰσιν αὗται. Ἡ Μακεδονία, ἤτοι ἡ ἐν Καλωνίᾳ Κίβοσσα. ἡ Ἀχαΐα, ἤτοι ἡ ἐν Σαμοσάταις Μανάλις. ἡ Λαοδίκεια, ἤτοι ἡ κατὰ Λυκέιαν Ἀργαΐς. ἡ Κολασσαέων, ἤτοι ἡ Κυνοχωριτῶν, ἡ Ἐφεσίων, ἡ ἐν Μοψουεστίᾳ, καὶ ἡ Φιλιππησίων.

Ἀνάθεμα τοῖς μὴ λέγουσι πατέρα παντοκράτορα ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, ἀλλὰ μόνον πατέρα ἐπουράνιον, ἔχοντα μόνον τὴν τοῦ μέλλοντος ἐξουσίαν αἰῶνος, ὡς τοῦ παρόντος αἰῶνος, καὶ τοῦ κόσμου παντὸς, οὐχ ὑπ᾽ αὐτοῦ γενομένων, ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ ἐναντίου αὐτῷ τοῦ πονηροῦ κοσμοκράτορος.

Ἀνάθεμα τοῖς ὑβρίζουσι μὲν τὴν ἁγίαν θεοτόκον Μαρίαν, προσποιουμένοις δὲ τιμᾶν αὐτὴν, καὶ νοοῦσιν ἀντὶ ταύτης τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ, εἰς ἣν, φασὶ εἰσῆλθε, καὶ ἐξῆλθεν ὁ κύριος. καὶ τοῖς δυσφημοῦσι μὲν τὸν σεβάσμιον σταυρὸν, ὑποκρινομένοις δὲ σέβεσθαι τοῦτον, καὶ νοοῦσιν ἀντ᾽ αὐτοῦ τὸν Χριστὸν, ὃς ἐκτείνας, φασὶ, τὰς χεῖρας τὸν σταυρικὸν τύπον διεχάραξε. [69] καὶ τοῖς ἀποστρεφομένοις μὲν τὴν τοῦ τιμίου σώμα-

67. Εὐαγγέλιον] Meminimus ejus paulo lius quoque Petrus Siculus. Fuit & aliud ante e Timotheo Presbytero. Meminit il- Scythiani, cujus mentio exstat apud Cyrillum

& discipulos, una cum animabus & corporibus ipsorum, atque impiis traditionibus.

Exsecror Manetis patrem Patecium, quippe mendacem, & mendacii patrem; ut & matrem ejus Carossam: item Hieracem, Heraclidem, & Aphthonium, interpretes enarratoresque illius Commentariorum; ceterosque omnes illius discipulos. Sisinium insaniæ ipsius successorem: Thomam, qui ipsorum conscripsit Euangelium, Budam. Hermam, Adan, Adimantum, Zaruam, Gabriabion, Agapium, Hilarium, Olympium, Aristocritum, Salmæum, Innæum, Paapin, Baraïam; itemque qui extremis postea temporibus sectæ hujus propugnatores extitere, Paulum & Joannem Callinices filios; Constantinum, qui & Silvanus; Symeonem, qui & Titus, Genesium, & Timotheum: Zachariam mercenarium, Josephum, qui & Epaphroditus; Baanem illum sordidum; Sergium, qui & Tychicus, ejusque discipulos, qui & *comperegrinatores*, sive *peregrinationis* ejus Socii vocantur: Michaelem Canacarium, Joannem, Theodotum, Basilium, & Zosimum. Quorum qui quasi gradu altiores sunt, & *Notarii* appellantur, abominabilium orgiorum curam gerunt. Præter eos & longe scelestissimum Carbeam exsecror, quique illi & genere consobrinus, & per filiam gener est, Chrysochira.

Anathema quoque Manichæorum, ut vocantur, Ecclesiis, quales sunt: Macedonia, sive quæ in Colonia, Cibossa: Achaia, sive quæ Samosatis Manalis: Laodicea, sive quæ in Lycia Argaïs: Colossensis, sive Cynochoretarum; Ephesiorum: item quæ Mopsuestiæ, & Philippensis.

Anathema iis, qui non dicunt, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, omniumque, quæ in ipsis visibilia sunt & invisibilia; verum tantummodo; Patrem cœlestem, habentem solum futuri seculi potestatem: ac si præsens seculum, totusque mundus ab eo factus non esset, verum ab adversario illorum malo mundi principe.

Anathema iis, qui sanctam Deiparam Mariam contumelia afficiunt; ipsam vero honore se afficere simulantes illam, quæ supra est, ἰλὺν, (limum) intelligunt, quam intrasse & exiisse dominum ferunt. Item, qui de veneranda cruce male loquuntur, ipsam autem venerari se simulant, & pro ea Christum sentiunt, qui manus, ut inquiunt, extendens figuram crucis expressit. Item, qui a communione venerandi corporis ac sanguinis Christi abhorrent, ipsamque admittere fingentes,

pro

rillum in Catechesi VI.

68. προβαθμιώτεροι] *dignitate excellentiores.* Hic enim vocula *βαθμὸς dignitatem* significat.

69. καὶ τοῖς ἀποστρεφ] jam diu ante Manetem fuere in Ecclesia, qui ab Eucharistia abhorrerent. S. Ignatius in Epist. ad Smyrnæos: Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται, διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ: *Ab Eucharistia & precibus abstinent, quia concedere ac fateri nolunt, Eucharistiam carnem esse Servatoris nostri Jesu Christi.*

σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ κοινωνίαν· ἀποδέχεσθαι δὲ ταύτην σχηματιζομένοις, καὶ νοοῦσιν ἀντὶ ταύτης τὰ ῥήματα τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, ὧν φασὶ μεταδιδοὺς τοῖς ἀποστόλοις ἔλεγεν, λάβετε, φάγετε, καὶ πίετε· καὶ μυσαττομένοις μὲν τὸ βάπτισμα, ὑποκρινομένοις δὲ τοῦτο περὶ πολλοῦ τίθεσθαι, καὶ νοοῦσιν ἀντ' αὐτοῦ τὸν Χριστὸν τὸν λέγοντα, φασί, ὅτι ἐγώ εἰμι τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, καὶ τοῖς ἐκτρεπομένοις μὲν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, τιμᾶν δὲ λέγουσι ταύτην, καὶ νοοῦσιν ἀντ' αὐτῆς τά τε ἴδια συνέδρια, καὶ συνακτήρια. καὶ Ἰωάννῃ τῷ ἀδελφῷ Παύλου, τοῦ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀρχηγοῦ.

Ἀνάθεμα τοίνυν πᾶσι τοῖς εἰρημένοις, καὶ τοῖς τὰ ὅμοια φρονοῦσι, καὶ ἀποβαλλομένοις μὲν τὰς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν, οὓς αὐτοὶ καλοῦσιν [70] Ῥωμαίους. καὶ ὑβρίζουσι μὲν τὴν ἁγίαν θεοτόκον Μαρίαν, καὶ τὸν τίμιον σταυρόν, [71] καὶ τὰς ἱερὰς εἰκόνας, καὶ τὸ σωτήριον βάπτισμα. καὶ ἀποστρεφομένοις μὲν τὴν τῶν θείων μυστηρίων μετάληψιν, [72] ὀμφαλοῖς δὲ βρεφῶν κεχρημένοις εἰς κάθαρσιν, μᾶλλον δὲ μολυσμόν, ψυχῶν κεχρημένοις, καὶ τὰ ἴδια βρώματα τούτοις καταμιαίνουσιν.

Ἀνάθεμα τοῖς τῇ βρώσει τῶν θείων [73] τῶν θνησιμαίων μολυνομένοις. καὶ τοῖς πᾶσαν μὲν ἐκτρεπομένοις [74] Χριστιανικὴν νηστείαν, κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς δοκούσης αὐτοῖς τεσσαρακοστῆς [75] τυροῦ τε καὶ γάλακτος ἐμφορουμένοις.

Ἀνάθεμα [76] τοῖς ἀρνουμένοις, ἢ νοθεύουσι τὰ τέσσαρα τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλια, καὶ [77] τὰς τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολάς. καὶ ἀντὶ μὲν τοῦ δημιουργοῦ τῶν ἁπάντων θεοῦ σεβομένοις τὸν λεγόμενον ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου. ἀντὶ δὲ τοῦ ἀποστόλου Παύλου τὸν τῆς Καλλινίκης υἱὸν Παῦλον τιμῶσι, καὶ τοὺς μὲν τέσσαρας αὐτοῦ μαθητὰς εἰς τύπον τῶν τεσσάρων

70. Ῥωμαίους] uti etiam nunc Catholici *Romani* a Reformatis ac Lutheranis appellantur, quo & ipsi se Catholicos ostendant, sed *Apostolicos*.

71. *Καὶ τὰς ἱερὰς εἰκόνας*] quas & Armenii repudiarunt. Isaacus Catholicus Invectiva secunda in Armenios, hæresi 19: *ὅτι τὰς σεπτὰς καὶ ἁγίας εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς θεοτόκου, καὶ τῶν ἁγίων οὐ προσκυνοῦσι*: & mox. *καὶ σταυρὸν οὐ προσκυνοῦσιν*: *Venerabiles & sanctas imagines Christi & Deiparæ, ac sanctorum non adorant; uti nec Crucem.* Unde & ab eodem Manichæis comparantur.

72. *ὀμφαλοῖς*] exsiccatos scilicet, vel combustos in pulverem infantium umbilicos cibis inspergebant. Dii boni! quid superstitio non suggerit?

73. *τῶν θνησιμαίων*] quod in veteri lege prohibitum, & a Christianis observatum.

74. *Χριστιανικὴν νηστείαν*] sicut illud quadragesimæ apud Catholicos observabatur. Nam suum quoque Manichæi habebant quadragesimale jejunium; at in illo nec lacte, nec caseo abstinebant, ut Græci solent etiamnunc. At in veteri ecclesia a vino tantum & carne abstinebatur; uti Tertullianus tradidit de Cultu feminarum, c. IX; & Isidorus lib. VI Originum. cap. XIX. Ceterum jejuniis vacare solitos Manichæos vel hinc liquet, quod virgines illæ, viduæ sæpe ante quam nuptæ, apud D. Hie-

pro ea verba institutionis Christi mente agitant, quæ cum Apostolis communicans dixit, *Accipite, edite, & bibite.* Quique Baptismum aspernantes, maximi se illum facere præ se ferunt, & interim pro eo Christum dicentem animo agitant, *Ego sum aqua viva.* Item, qui Catholicam Ecclesiam aversati, honorare se illam jactant, proque ea propria intelligunt conventicula, & consessus; ut & Joanni, Pauli sectæ ipsorum Antesignani fratri.

Anathema itaque omnibus hisce, quos diximus; quique simili in sententia sunt, ecclesiasque Christianorum rejiciunt ac damnant, quos ipsi *Romanos* vocant: quique beatam virginem Deiparam Mariam, & venerandam crucem, sacrasque imagines, ac salutare baptismi sacramentum contumeliose spernunt: item, qui divinorum mysteriorum participationem aspernati combustis infantium umbilicis ad purgationem, seu potius pollutionem, utuntur animarum, ipsosque etiam cibos suos iis conspurcant.

Anathema iis, qui se ferarum edendis morticiniis inquinant: quique omni damnato Christiano jejunio tempore illius, quæ ab ipsis observatur, quadragesimæ caseo semet & lacte implent.

Anathema iis, qui quatuor Christi Euangelia rejiciunt, aut adulterant, nec non Sancti Pauli Apostoli epistolas, & pro rerum omnium opifice Deo Principem, ut eum appellant, hujus mundi colunt: proque Apostolo Paulo Paulum Callinices filium venerantur, quatuorque ejus discipulos ad instar quatuor Euangeliorum

D. Hieronymum ad Eustochium de custodia virginitatis, festive lepideque viventes, vinoque se ingurgitantes, si quam viderent pallentem atque tristem, *miseram, & Manichæam*, vocarent. Idem ad Lucinum: *de Sabbatho, quod quæris, utrum jejunandum sit*, &c: *utinam omni tempore jejunare possimus: quod in Actis Apostolicis diebus Pentecostes, & die Dominico Apostolum Paulum, & cum eo credentes fecisse legimus. Nec tamen Manichææ hæreseos accusandi sunt, cum carnalis cibus præferri non debuerit spiritali*, Manichæi enim *die Dominico jejunabant*, ut D. Augustinus testatur epist. LXXIV, contra Ecclesiæ Catholicæ morem & instituta. vide Canonem Eccles univers. LXXVII, Hieron. adversus Luciferianos, & Lucinum; ubi multa egregia: Nicephorum Callist. l IX, c.XVI. Quare Eustathius Sebastiensis Episcopus exauctoratus fuit, quod, ut Dominicis diebus jejunaretur, stata jejunia aversatus, constituisset, conjugiumque & carnem prohibuisset; idem Nicephorus Call. l. IX. Hist. Eccl. c. XLV.

75. *τυροῦ τε καὶ γάλακτος*] Ita & Armenii *τρώγουσι τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν, σάββατον, καὶ κυριακὴν τυρόν*: *vescuntur caseo in quadragesima, Sabbatho, & Dominica*, ut est apud Isaacum Catholicum, ut supra.

76. *τοῖς ἀρνουμένοις*] Marcion Lucæ Euangelium rejiciebat, omniaque de Christi generatione, quem a Deo Patre, qui esset super mundi fabricatorem Deum, in hominis forma manifestatum legem, omniaque illius Dei, qui mundum creasset, dissolvisse nugabatur. Ebionæi vero solo Matthæi Euangelio utebantur, Paulum ut Apostatam rejicientes, ritusque Judaicos observantes. Irenæus lib. I, cap. XXVI, & XXIX.

77. *τοῦ ἁγίου Παύλου*] ab Helcesaitis hanc opinionem mutuatus est hæresiarcha, qui Pauli scripta rejiciebant, & abnegare Christum rem esse indifferentem censebant; ut est apud Origenem in Psalmum LXXXII. Sed & a Marcione hoc accepisse videri possit. Ille enim multa ex epistolis Pauli amputavit, omnibus se veraciorem esse dicens, multoque Apostolis fide digniorem. Supra e Græco cod. male Καλλινίκου pro τῆς Καλλινίκης expressum.

σάρκων εὐαγγέλιον δεχομένοις, τοῖς δὲ ἑτέροις τισὶ τὸ τῆς τριάδος ἐπιφημίζουσιν ὄνομα.

Ἀνάθεμα [78] τοῖς συμφθειρομένοις ἀδελφῇ, ἢ πενθερᾷ, καὶ νύμφῃ, καὶ τοῖς [79] κατὰ τὴν πρώτην Ἰανουαρίου μηνὸς εἰς ἑορτὴν δῆθεν ἀθροιζομένοις. [80] μετὰ δὲ τὴν ἑσπερινὴν μέθην ἀποσβεννύουσι τὰ φῶτα, σαρκικῶς τε ἀλλήλοις ἐνασελγαίνουσι, καὶ μηδεμιᾶς ὅλον φειδομένοις φύσεως, ἢ συγγενείας, ἢ ἡλικίας.

Ἀνάθεμα [81] τοῖς μηδέποτε δι' ὅρκου ἀληθεύουσιν, ἀλλ' ἐξεπίτηδες ἀεὶ ψευδομένοις, καὶ ἐπιορκοῦσι, κατὰ τὴν τοῦ τρισκαταράτου Μάνεντος διδασκαλίαν, οὕτω λέγοντος, [82] Οὐκ εἰμὶ ἄσπλαγχνος, ὥσπερ ὁ Χριστός. οὐ γὰρ ἀρνήσομαι τὸν ἀρνησάμενόν με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. ἀλλὰ καὶ τὸν ψευδόμενον διὰ τὴν οἰκίαν σωτηρίαν, καὶ τὸν διὰ φόβον ἀρνούμενον τὴν ἰδίαν πίστιν, μετὰ χαρᾶς προσδέξομαι.

Ἐὰν δὲ μὴ ἐξ ὅλης ψυχῆς ταῦτα φρονῶ, καὶ λέγω, ἐγὼ ὁ δεῖνα, ἀλλὰ μεθ' ὑποκρίσεως ἐποίησα τοὺς προκειμένους ἀναθεματισμοὺς, ἀνάθεμά μοι εἴη καὶ κατάθεμα, ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ κατακριθείη, καὶ ἀπόλοιτο ἡ ψυχή μου, καὶ [83] καταρωθείη.

Ταῦτα τοῦ προσερχομένου λέγοντος ἐπ' ἐκκλησίας, ἢ δι' ἑαυτοῦ, ἢ δι' ἑρμηνέως, ἐὰν αὐτὸς μὴ γραικίζῃ, ἢ [84] διὰ τοῦ ἀναδόχου αὐτοῦ, εἰ παιδίον ἐστὶ, πάλιν ὁ ἱερεὺς ἐπιφέρει τὰ ἀκόλουθα, καὶ φησί.

78. *Ἀνάθ. τοῖς συμφθειρομένοις*] *Πασχονομίξεις* appellat Suidas, & *ἀρρητοποιούς*.

79. *κατὰ τὴν πρώτην*] e ritu gentium hoc, quod hunc diem sibi, tanquam auspicium anni, sacris impendendum existimarent.

80. *μετὰ δὲ τὴν ἑσπερινὴν μέθην*] Prodicus, Adamitarum sectæ conditor, uxores communes esse sanxit, ut Theodoretus e Clem. Alexandrino refert: *Οὐ δὴ χαίρειν ἐν ἐν τοῖς κοινοῖς δείπνοις μόνον τὸ λυχνιαῖον φῶς ἐκ ποδῶν ποιούμενοι, ᾗ ἂν ἕκαστος ἐπιτύχῃ συμμίγνυνται.* v. Minut. Felicem in Octavio.

Eadem & *Gnostici* factitarunt. Eusebius, l. IX Hist. Eccl. c. V, a Maximo quodam duce Damasci quasdam e foro mulierculas abreptas, & tormentis adactas scribit, ut faterentur hujusmodi se flagitiorum conscias esse, multaque in ædibus etiam sacris obscœna ab iisdem perpetrari, quo religio Christiana infamaretur; actis ac monumentis hisce publice in singulis urbibus jussu Imperatoris propositis. Idem lib. V, c. I, epistolam Ecclesiar. Lugdunensis & Viennensis profert, ubi multo adhuc scelestiora Christianis objecta referuntur. Verba ejus epistolæ sunt: *συνελαμβάνοντο δὲ καὶ ἐθνικοί τινες οἰκέται τῶν ἡμετέρων, ἐπεὶ δημοσίᾳ ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν ἀναζητεῖσθαι πάντας ἡμᾶς. οἱ καὶ κατ' ἐνέδραν τοῦ σατανᾶ, φοβηθέντες τὰς βασάνους, ἃς τοὺς ἁγίους ἔβλεπον πάσχοντας, τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τοῦτο παρορμώντων αὐτοὺς, κατεψεύσαντο ἡμῶν θυέστεια δεῖπνα, καὶ οἰδιποδείους μίξεις, καὶ ὅσα μήτε λαλεῖν, μήτε νοεῖν θέμις ἡμῖν, ἀλλὰ μηδὲ πιστεύειν, εἴ τι τοιοῦτο πώποτε παρ' ἀνθρώποις ἐγένετο. τούτων δὲ φημισθέντων πάντες ἀπεθηριώθησαν εἰς ἡμᾶς. ὥστε καὶ τινες, οἱ τὸ πρότερον δι' οἰκειότητα ἐμετρίαζον, τότε μεγάλως ἐχαλέπαινον, καὶ διεπρίοντο καθ' ἡμῶν*: id est, vertente Valesio: *Capti sunt etiam quidam nostrorum servi, qui gentiles erant, quandoquidem Præses nos omnes requiri palam jusserat. Qui Dæmonis impulsu, cum tormenta reformidarent, quæ sanctos perpeti videbant, militibus ad hoc ipsum eos incitantibus Thyesteas quasdam cœnas, & incestos Oedipi concubitus, & alia, quæ nec proloqui nobis, nec cogitare fas est, at ne credere quidem sustinemus apud homines umquam gesta fuisse. adversus*

rum recipiunt: tribus autem reliquis SS. Trinitatis nomen imponunt, & adaptant.

Anathema iis, qui sorori miscentur, aut socrui, nuruive: quique a. d. Kalendas Januarias per festi diei causam in unum convenientes post vespertinam compotationem lumina exstinguunt, promiscuoque stupri commercio in illicitam venerem ruentes nec naturæ leges reverentur, nec cognationis, ætatisve intuitu moventur.

Anathema iis, quibus nulla jurisjurandi religio est; verum qui studio semper, ac dedita opera mentiuntur, & quotidiana perjuria committunt, Manetis illius sui exsecrandissimi doctrinæ obsequentes, cujus hæc sunt verba: *Non ego adeo immisericors & durus sum, ac Christus. Non enim abnegabo, qui me coram hominibus abnegaverit; sed & pro salute domus suæ mentientem, fidemque suam per metum abnegantem, blande hilareque recipiam.*

Nisi vero ego talis toto hæc animo sentio, dicoque, verum si simulate prædictas hasce exsecrationes facio, exsecrabilis ipse & devotus sim, cum in hoc, tum in futuro seculo; condemneturque, & pereat anima mea; diaboloque addicatur.

Ubi hæc vel ipse dixerit, qui ad ecclesiam accesserit, vel per interpretem, si Græce loqui nescierit: vel per susceptorem suum, si puer fuerit, sacerdos iterum convenientia adhibet: aitque Diaconus, *Oremus*

versus nos ementiti sunt. His in vulgus sparsis omnes continuo in nos adeo efferati sunt, ut si qui forte cognationis causa moderati erga nos hactenus exstitissent, tunc acerbissima indignatione commoti adversus nostres infremerent. Clemens Alex. Strom. III, de Carpocratianis: Τούτους φασὶ, καί τινας ἄλλους ζηλωτὰς τῶν ὁμοίων κακῶν, εἰς τὰ δεῖπνα ἀθροιζομένους, ἄνδρας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας, μετὰ δὴ τὸ κορεσθῆναι ἐν πλησμονῇ (locus hic affectus videtur; cui ita medeor: ὧδε κατερείζοντας, καὶ τὸ καταισχῦνον, &c.) τῇ κυπρίσει φασὶ, τὸ καταισχῦνον αὐτῶν τὴν πορνικὴν ταύτην δικαιοσύνην ἐκποδὼν ποιησαμένους φῶς τῇ τοῦ λύχνου περιτροπῇ, μίγνυσθαι, ὅπως ἐθέλοιεν, αἷς βούλοιντο, &c. Quæ quidem eorum pessima vivendi ratio ab Epiphane Carpocratis filio libro de Justitia Dei ita defendebatur, ut illam in æquali rerum communione dicere consisteret; quam leges postea contra naturæ præscripta sustulissent. Sic Cœlum, Solem, aquam, &c. omnibus esse communia. Et ad hoc exemplum coëundi promiscue libertatem & propensionem hominibus & animantibus ceteris a natura ingenitam esse; quam nulla lex, aut consuetudo exstinguere, aut delere queat. Θεῖον γάρ ἐστι δόγμα. Ita ille apud Clementem Alexandr. vide quæ nos supra e Psello de Dæmonibus fuse hanc Massalianorum impietatem exponente excerpsimus; item quæ Justinus Martyr habet Apologia II, p. 54: ubi tota ejusdem sceleris, & plena descriptio.

81. τοῖς μηδέποτε δι' ὅρκον] hoc ab Elcesaitis Manes accepit: qui fidem in persecutione negandam docebant, at corde servandam.

Ibid. τοῖς μηδέποτε] Scilicet, ubi de religione interrogarentur. Abnegare namque Christum licitum ajebat primus auctor Simon Magus. vid. Origenem lib. VI adv. Celsum.

82. Οὐκ εἰμὶ ἄσπλαγχνος] vide de simili Simonis Magi indulgentia Origenem lib. eodem adv. Celsum.

83. καταραθεῖεν] a καταράομαι, *devoveo, exsecror.* non displicuisset, καταπαραπαραθεῖεν.

84. διὰ τοῦ ἀναδόχου] *Susceptor* idem & *sponsor.* Tertullianus de Baptismo cap. XVIII, Dionysius Areopagita c. VII de Hierarchia Eccles. Sermo Catholicus in notis ad Bedæ Historiam Ecclesiasticam Anglor. l. III, c. VII. Ceterum argumentum hoc de *Susceptoribus* absolutissime tractavit Collega quondam meus Teutoburgi Cliviorum, nunc Syndicus Bremensis, V. Cl. Philippus van Maestricht; ad quem plura volentem remitto.

σὶ ὁ διάκονος. Τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. ὁ λαὸς, Κύριε ἐλέησον. καὶ κλίνοντος τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐπιστρέφοντος, ὁ ἱερεὺς ποιεῖ τὴν εὐχὴν ταύτην.

Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ μεγαλώνυμος, [85] ὁ τὸ πρὶν σκότος φωτίσας τῷ λόγῳ [86] τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὁ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν ἐξαποστείλας εἰς τὸν κόσμον, ἱλασμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῖς χερουβὶμ, καὶ δοξαζόμενος ὑπὸ τῶν σεραφίμ. ᾧ πᾶν γόνυ κάμπτει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται. βασιλεῦ τῶν αἰώνων. ὁ ἐπισυνάξας τὸ πεπλανημένον πρόβατον εἰς τὴν ποίμνην τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ἐπιστρέφων ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, αὐτὸς ἐπίστρεψον καὶ τοῦτον τὸν δοῦλόν σου ἀπὸ τοῦ σκότους τοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὸ φῶς τὸ αἰώνιον. ἀνακάλεσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ διαβόλου εἰς τὴν θεογνωσίαν τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ. ἑδραίωσον αὐτὸν ἐν τῇ πίστει. κράτυνον αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἐν πίστει, ἐν ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ σου. μερίδα καὶ κλῆρον αὐτῷ χάρισαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σου. σὺ γὰρ εἶ ὁ θεὸς ἡμῶν. ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἴδαμεν. τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν, ἵνα πάντοτε, καὶ διὰ πάντων εἴης εὐλογημένος ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ ὁ μονογενής σου υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Μετὰ δὲ τὸ ἀμὴν [87] σφραγίζων αὐτὸν [88] ἀπολύει, καὶ λοιπὸν ὁ ἀναθεματίσας γίνεται Χριστιανὸς, εἶτ᾽ οὖν λογίζεται ὡς Χριστιανὸς ἀβάπτιστος, οἷα τυχὸν εἰσι [89] τὰ τῶν Χριστιανῶν παιδία τὰ μέλλοντα βαπτίζεσθαι. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ συναριθμεῖται [90] τοῖς κατηχουμένοις. ἀποδυόμενος γὰρ αὐτὸν καὶ ἀπολυόμενος εἰσάγει ὁ ἱερεὺς, καὶ ἵστησιν [91] ἔνδοθεν τῶν τοῦ ναοῦ πυλῶν [92] κατ᾽ ἀνατολὰς, καὶ [93] ἐμ-

85. ὁ τὸ πρὶν σκότος φωτίσας] respiciunt hæc cognomen baptismi, qui φωτισμὸς & φώτισμα dictus, ὡς φωτιζομένων τὴν διάνοιαν τῶν ταῦτα μανθανόντων, ut est apud Justinum Martyrem Apol. II. vid & Dionys. Areopagitam in Ecclesiastica Hierarchia cap. III, & Gregorium Nazianz. oratione XL. Confer & cap. IV Matth. comm. 16, unde hujus phraseos origo. Sic & φωτιστήριον apud sacros scriptores baptisterium Græce dictum.

86. τοῦ στόματος αὐτοῦ] legendum hic initio putabam, τοῦ στόματός σου, ut & in seqq. quia vocativus ὦ βασιλεῦ, &c. sequebatur. Sed nil mutandum.

87. σφραγίζων αὐτὸν] dupliciter potest accipi, & de signo crucis, & de inunctione. Rectius tamen de signaculo crucis, quo episcopus utebatur post impositionem manus in caput baptizandi.

88. ἀπολύει] jam in eo eram, ut reponendum dicerem, ἀπολύει. Sed non opus est. Hinc dictum hoc Sabbathum τῆς ἀπολυσίμου: quia tum sacerdos solvebat cingulum neophyti, eumque candida veste exuebat. Fiebat hoc ipsa nocte Resurrectionis, seu Paschatis.

89. τὰ τῶν Χριστιανῶν παιδία] infantes esse baptizandos nunc statuit Ecclesia: olim non ita. Gregorius Nazianz. Orat. XL baptizandos suadet, εἴπερ τις ἐπείγει κίνδυνος, *si quid urgeat periculum.* Κρεῖσσον γὰρ ἀναισθή-

nus dominum, &c. Populus autem : *Kyrie eleiſon*, (*Domine miſerere*) flectenteque caput, qui ad eccleſiam convertitur, ſacerdos haſce preces dicit :

O Deus vere magnus, magnique nominis, qui eas, quæ fuerunt olim, tenebras oris tui verbo illuminaſti ; qui unicum filium in mundum miſiſti, ut peccatorum noſtrorum expiator eſſet ; qui ſuper Cherubim ſedes, & cujus Seraphim laudes canunt, cui genu omne flectitur eorum, qui in cœlo, qui in terra, & qui ſub terra ſunt ; quem omnis lingua confitetur : o rex omnium ſeculorum, qui aberrantem oviculam ad Servatoris noſtri Jeſu Chriſti gregem compellis, qui peccatorem e via erroris ipſius convertis ac reducis : Quæſumus te, hunc quoque ſervum tuum ab adverſarii tenebris ad æternam lucem tuam convertere digneris. Revoca illum ab errore diaboli ad divinam unigeniti filii tui agnitionem, confirma eum in fide ; cor ejus per fidem in dilectione filii tui corrobora, & indulge ei partem ſortemque in eccleſia tua. Tu enim Deus noſter es : & præter te alium nullum novimus. Tuum nomen invocamus, ut perfectum, ut in omnibus benedictus ſis tu Deus noſter, & filius tuus unigenitus, & Spiritus Sanctus, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum, Amen.

Poſtquam *Amen* ſucclamatum eſt, ſignatum illum diſcingit : fitque is, qui exſecrationes illas dixit, Chriſtianus : ſive inter Chriſtianos non baptizatos refertur, cujuſmodi Chriſtianorum liberi habentur, qui necdum loti ſunt. Sequenti vero die inter Catechumenos numeratur. Detractis enim veſtibus ablutum inducit eum ſacerdos, ſtatuitque

τυς ἁγιασθῆναι, ἢ ἀπελθεῖν ἀσφράγιστα καὶ ἀτέλεστα : *Præſtat enim ſanctificari eos abſque ſenſu, quam non ſignatos atque non initiatos ex hac vita diſcedere.* Si quidem ſine baptiſmo morientes nec cœleſti gloria donantur, nec ſuppliciis a Deo afficiuntur, ut idem ibidem ait Gregorius. Quare nunc & ab obſtetricibus ſæpe apud Catholicos baptizantur : quamquam olim id feminis illicitum. Tertullian. de Baptiſmo, c. XVII. Cogente vero neceſſitate Laicis etiam baptizare licitum fuit. Tertullian. de Caſtitate, c VII. & id ipſum defectu aquæ a Laïcis arena factum in Judæo in Syrtibus Africæ animam agente, & baptizari cupiente. Cedrenus refert p. 206.

90. τοῖς κατηχουμένοις] qui duplicis generis. Scholiaſtes Synodi Cæſarienſis : δύο τῶν κατηχουμένων ἦσαν τάξεις. ἡ μὲν τὸ γόνυ κλινόντων, ἡ τελειοτέρα. ἡ δὲ τῶν ἀκροωμένων, ἡ ἀτελεστέρα : *Duo erant Catechumenorum ordines:* genu flectentium, *qui perfectior*, & audientium, *qui inferior.*

91. ἔνδοθεν τῶν τοῦ ναοῦ πυλῶν] id eſt, in veſtibulo templi, non in ipſo templi adyto. Imitati ſunt Chriſtiani in his ritibus gentiles Cereris ſacra Eleuſinia tractantes, ubi, qui myſtæ minoribus ſacris ad ἐποπτείαν præparabantur, in veſtibulo conſiſtebant, quum majoribus initiati intra adytum reciperentur.

92. κατ' ἀνατολάς] de more veteri : quia Chriſtus Sol juſtitiæ, qui tunc ipſis quaſi oriebatur. Vide plura apud Clementem Alex. l. VIII Strom p. 724 : qui hanc rationem adfert, quod oriens natalis diei imago ſit, & lucis pellentis tenebras ignorantiæ. Baſilius Magnus l. de Spiritu S. c. XXVII, traditionem eſſe ait Apoſtolicam, ut precantes ad orientem ſe converterent, profertque aliam rationem, ὅτι τὴν ἀρχαίαν ἐπιζητοῦμεν πατρίδα τὸν παράδεισον, ὃν ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς ἐν Ἐδὲμ, κατ' ἀνατολάς : *Quia antiquam rurſus quærimus patriam, Paradiſum, quem Deus in Edem plantavit verſus orientem.* vide & Tertullianum in Apologet. c. XVI. Ea de cauſſa Chriſtiani Solem adorare crediti. Nonnulla & ſupra n. 8 attulimus. Judæi vero ſemper verſus illam mundi plagam ſe obvertere

[93] ἐμφυσήσας αὐτῷ [94] τρὶς, [95] σφραγίζει τὸ μέτωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὸ στῆθος, καὶ [96] ἐπιθεὶς τὴν χεῖρα τῇ τούτου κεφαλῇ, λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην.

Ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου, κύριε ὁ θεὸς τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιτίθημι τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τὸν δοῦλον σου τόνδε, τὸν καταξιωθέντα καταφυγεῖν ἐπὶ τὸ ἅγιον ὄνομά σου, καὶ ὑπὸ τῆς σκέπης τῆς πτερύγων σου διαφυλαχθῆναι. ἀπόστησον ἀπ' αὐτοῦ τὴν παλαιὰν ἐκείνην πλάνην, καὶ ἔμπλησον αὐτὸν τῆς σῆς πίστεως, καὶ ἐλπίδος, καὶ ἀγάπης, ἵνα γνῷ, ὅτι σὺ εἶ μόνος θεὸς ἀληθινὸς, καὶ ὁ μονογενής σου υἱὸς ὁ κύριος ἡμῶν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. καὶ δὸς αὐτῷ ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς σου πορευ-

vertere soliti, in qua templum esset situm: in monte vero templi ad Sancta Sanctorum. Qua de re plura Seldenus ad Eutychii Origines Alexandrinas p. 41. Ceterum in renuntiatione, quæ fiebat a Baptismi candidato Diabolo & Angelis ejus, *ad occidentem* se convertebat, quæ cœli plaga Diabolo adversario Dei maxime convenire videbatur, quippe contraria Orientali, ut infra prolixius exponemus.

93. Ἐμφυσήσας] ita reposui pro ἐμφύσας. *Insufflationis* ritus petitus ab exemplo Christi, Joann. xx, 22. Pagani vero, & pessimi hæreticorum, si resipiscerent, primo die Christiani designabantur, altero Catechumeni, tertio adjurabantur: ter simul in faciem eorum auresque insufflabatur. At non ita statim baptizabantur. Vide Canonem CLXX Eccles. Univers. Quemadmodum autem *insufflando* S. Sanctus cum baptizandis communicabatur; ita contra *exsufflando* Dæmon prius expellebatur. D. Augustin. c. XXXI Dogm Ecclesiasticor. & lib. v. Hyponost. extremo; Tertullianus de Spectaculis; Isidorus lib. v, c. XIX. Orig. & hæc utraque erat Sacerdotum. Contra baptizandus Diabolo insufflabat in renuntiatione, ut infra videbimus.

94. τρὶς] propter SS Trinitatem. Alias per se in his veterum ritibus ternarius sacer est, & sollemnis; quia primus numerus est perfectus, habens initium, medium, & finem. Plutarch. Sympos. lib. IX, probl. III: Theoq. Smyrnæus cap. XLII.

95. σφραγίζει τὸ μέτωπον] Triplex hic signaculum *frontis*, *oris*, & *pectoris*. Habuimus superius tria signacula Manichæorum, & quid ea sibi voluerint, ostendimus. Non inepte igitur faciam, si & horum symbolicam dederim interpretationem. *Frons* mentis animi symbolum est, quia mens in cerebro sedem habere creditur. Ideoque & *Genio* sacra. Servius ad Eclog. VI Virgil. Q. Cicero ad Fratrem de petit. Consulatus: *Sed etiam vultu atque fronte aditus ad te pateant, qua est animi janua: qua si significant voluntatem abditam esse, ac retrusam, parvi refert patere ostium.* Eapropter olim in lustratione, quæ animi significabat purgationem, *frons infantium sputo pulveri misto signata*; vide Persium Sat. II, & notas ad eum Casauboni, p. 201. Eadem de caussa *Deum venerantes*, ait Servius ad Virg. IV Æn. *frontem tangimus*: ut animo toto id fieri significetur. Quin & Thraces, quod in animi magnitudine vera consistat nobilitas, *frontem notis inurebant*, in signum nobilitatis, apud Herodot. lib. II, & Ciceronem lib. II Officior. Artemidorus hinc illustrandus l. I, c. IX, ubi ait: στίζονται παρὰ Θρᾳξὶν οἱ εὐγενεῖς παῖδες: *notis signantur apud Thracas nobiles pueri.* scilicet in fronte. Contra, *stigmate in fronte notati* servi fugitivi, qui ea de caussa per jocum *literati* appellati: & ingratus ille hospes a Philippo Macedone, nec non in contumeliam Samii ab Atheniensibus, & hi rursum a Samiis, & Syracusanis capti: non tam, ut eo conspectiores essent notæ (nam ita & genis eas imprimere potuissent,) quam ut animus eorum malus indicaretur. Hinc impudentes *frontis ferrea* esse dicti. Rursus *frontem cognatorum obviorum* vetere *osculari* soliti, teste Plutarcho in Problem. quasi ipsum animum hoc pacto suaviarentur. Inde

tuitque intra templi portas ad orientem versus, terque ei insufflans frontem ejus, & os, & pectus signat. Manuque capiti ejus imposita hasce preces dicit:

In nomine tuo, Domine Deus veritatis, & filii tui unigeniti, & Spiritus Sancti manum meam huic servo tuo impono, quem dignum censuisti, ut ad sanctum nomen tuum confugeret, & sub umbra alarum tuarum custodiretur. Remove ab eo veterem illum errorem, eumque fide tua & spe, ac dilectione imple, ut te verum esse Deum cognoscat, unicumque filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum, & Spiritum Sanctum. Da, ut in omnibus tuis ambulet praeceptis, &, qua tibi placita sunt, custodiat

as

de & *frontem in luctu feriendi mos* ortus, Dionys. Halicarnass. lib. XI, pag. 717; Cicero ad Att. l. I, epist. 5. Cedrenus pag. 262. Eodem referas licet *frontem nubilam*, vel *serenam*; mentis hoc vel illo modo affectæ speculum. Unde Plinius l. 11, c. 33, *severitatis* illam & *clementiæ indicem* vocat. Signaculum igitur *frontis* hoc vult, compescendam mentis quasi luxuriem; quo respicit illud Apostoli, *Noli altum sapere.*

Oris signaculum linguæ continentiam significare vulgatius est, quam ut pluribus id probem. Adeatur Illustris Viri Gisberti Cuperi Harpocrates. Philostratus lib. II Imaginum Echo Dodonæ effictam tradit æream, *manu ori apposita*. Ut autem lustratam frontem ostendi, ita & *linguam* in Mithriacis Sacris *melle* ab omni peccato *purgari* solitam docet Porphyrius de Antro Musar. Eandem a gentilibus *in Deorum statuis expolitam* Baruch in Epistola Hieremiæ tradit.

In *Fortuitis* meis pag. 219, ex Anthologia Græca de Nemesi adductum Distichon ita verti:

His frenis, atque hac norma Rhamnusia, factis
Sit modus, & lingua sint tibi frana, monet.

Pectoris signaculum moderamen affectuum denotat, qui vel ab ira, vel a cupiditate proficiscuntur. Animæ duæ partes sunt, *Ratio* & *Affectus*, apud Plutarchum de morali virtute, Ciceronemque Tusc. Qu. l. II, c. XXI: vel, ut alii non satis accurate, tres, *Ratio, ira, cupido.* Ratio vero, seu potius λόγος Græce, est duplex, ἐνδιάθετος sive ἐνθυμηματικὸς, interna, quæ Latinis proprie *Ratio*; & προφορικὸς, sive externa, quæ *Oratio*, seu *sermo* dicitur. Donatus ad Terentii Adelph. a. I, sc. I. Utrique veteres Mercurium præesse finxerunt, eique, qua rationem moderatur, in Sole sedem tribuerunt; qua orationem, in Luna; quia illa viri præpollent; hac mulieres, garrulum genus, viros superant, ut est apud Porphyrium citante Eusebio lib. III. Pr. Eu. cap. II. Ergo inter affectus, qui in pectore, & mentem, qui in capite, os sermoni dicatum medium est, utrique explicandæ animi parti inserviens. Hoc igitur symbolo Christiani caute de Deo loquendum, & arcana silentio tegenda, innuere volebant: nec vel animi errore, vel affectuum impetu abreptum quemquam debere labi. Multa in hanc ferme sententiam Plutarchus habet de Iside & Osiride, p. 373, ed. Paris.

96. Ἐπιτιθεὶς τὴν χεῖρα] *Impositio manuum* in Ecclesia triplex est, *Benedictionis*, *Confirmationis*, & *Consecrationis*. Manavit autem ex institutione & imitatione Hebræorum: ut ex exemplis, quæ in S. S. passim obvia sunt, abunde liquet. Apud eosdem non solum Pontifices ad sacram dignitatem, sed & Presbyteri, seu Seniores ad potestatem judiciariam impositione manuum evehebantur, ita ut deinde digni, seu idonei haberentur, qui in synedria possent cooptari. Ab his ad gentiles transiit, & Christianos: eratque inter alia signum manumissionis apud illos e servitute corporali, apud hos autem e servitute animæ, qua Diabolo erant addicti. Fuse de hoc ritu Seldenus agit in notis ad Eutychii Origines Alexandrinas. Adiri quoque possit Tertullianus de Baptismo c. VIII, Isidorus l. VI Orig. c. XIX, Justellus ad Concil. Afr. p. 41, Balduinus ad Optatum Milevitan p. 92. Dionys. Areopagita cap. II Hier. Eccles. Sic & manuum impositione conferebatur pœnitentibus, non secus ac recens baptizatis, Spiritus Sanctus. D. Hieron. adv. Luciferianos; nec non D. Cyprianus de Lapsis. Justellus ad Can. Eccl. Univ. p. 142 Nicephorus Callist. l. VI, c. II. Et hæc dicebatur *Confirmatio*, ut illa prior *Consecratio*.

πορευθῆναι, καὶ τὰ ἀρεστά σου φυλάξαι. ὅτι, ἐὰν ποιήσει αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Καὶ ἐγγράψον αὐτὸν ἐν βίβλῳ ζωῆς σου. καὶ ἕνωσον αὐτὸν τῇ ποίμνῃ τῆς κληρονομίας σου. καὶ δοξασθήτω τὸ ὄνομα τὸ ἅγιόν σου ἐπ' αὐτὸν, καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ σου υἱοῦ, κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ σου Πνεύματος. καὶ ἔστωσαν οἱ ὀφθαλμοί σου πάντοτε ἀτενίζοντες εἰς αὐτὸν [97] ἐν ἐλέει διὰ παντός. καὶ τὰ ὦτά σου ἀκούειν τῆς φωνῆς τῆς δεήσεως αὐτοῦ. καὶ εὔφρανον αὐτὸν ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐν παντὶ τῷ γένει αὐτοῦ, ἵνα ἐξομολογήσῃ σέ σοι προσκυνῶν, καὶ δοξάζων τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, καὶ μέγα, καὶ ὕψιστον. καὶ αἰνέσῃ σε διὰ παντὸς πάσαις ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς αὐτοῦ. σὲ γὰρ ὑμνεῖ πᾶσα ἡ δύναμις οὐρανῶν.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν σφραγίζων αὐτὸν ἀπολύει, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν [98] ἐξορκίζεται. πάλιν γὰρ ἄγων τοῦτον [99] ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν ναὸν, καὶ ἐμφυσήσας τρὶς εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ τὰ ὦτα αὐτοῦ, ἐπιλέγει τὰς [100] τῶν ἐξορκισμῶν εὐχάς.

Εὐχαὶ ἀφορκισμῶν. Ἀφ. α.

[1] Ἐπιτιμᾷ σοι κύριος, διάβολε, ὁ παραγενόμενος εἰς τὸν κόσμον, καὶ κατασκηνώσας ἐν ἀνθρώποις, ἵνα τὴν σὴν καθέλῃ τυραννίδα, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐξέληται, ὃς ἐπὶ ξύλου τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις ἐθριάμβευσεν, ἡλίου σκοτισθέντος, καὶ γῆς σαλευομένης, καὶ μνημάτων ἀνοιγομένων, καὶ σωμάτων ἁγίων ἀνισταμένων. ὃς ἔλυσε θανάτῳ τὸν θάνατον, καὶ κατήργησε τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστιν, σὲ τὸν διάβολον. ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ δείξαντος τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ τάξαντος τὰ χερουβὶμ, καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν [3] τὴν στρέφουσαν τοῦ φρουρεῖν αὐτό. ἐπιτιμήθητι, καὶ ἀναχώρησον. κατ' ἐκείνου γὰρ σε ὁρκίζω τοῦ [4] περιπατήσαντος ὡς ἐπὶ ξηρᾶς ἐπὶ νῶτα θαλάσσης, καὶ ἐπιτιμήσαντος τῇ λαίλαπι τῶν ἀνέμων. οὗ τὸ βλέμμα ἐξερευνᾷ ἀβύσσους, καὶ ἡ ἀπειλὴ τήκει ὄρη. αὐτὸς γὰρ καὶ νῦν ἐπιτάσσει σοι δι' ἡμῶν. φοβήθητι, ἔξελθε, καὶ ὑπαναχώρησον ἀπὸ τοῦ πλάσματος

97. ἐν ἐλαίῳ] ita v. c. sine dubio per errorem describentis: reposui, ἐν ἐλέει.

98. ἐξορκίζεται] Optatus Milevitanus lib. IV de Schismate Donatistarum: *Neminem fugit, quod omnis homo, qui nascitur, quamvis de parentibus Christianis nascatur, sine spiritu mundo esse non possit; quem necesse sit ante salutare lavacrum ab homine excludi, & separari. Hoc exorcismus operatur.* S. Leo Papa epist. IV ad Episcopos Siculos: *Evidenter agnoscitis, in baptizandis electis, qui secundum Apostolicam regulam & exorcismis scrutandi, & jejuniis sanctificandi, & frequentibus sunt praedicationibus imbuendi, duo tantum tempora, &c.*

99. Οἱ

ac servet: siquidem omnis homo, qui ea fecerit, per ea servabitur. Inscribe eum libro vitæ tuo, & aggrega ipsum gregi hereditatis tuæ: celebreturque nomen tuum super ipso, & dilecti filii tui, Domini nostri Jesu Christi, vivificique Spiritus tui. Oculi tui semper & perpetuum in ipsum intenti sint in misericordia. Aures tuæ vocem precationis ejus exaudiant: & lætifica eum in operibus manuum ejus, & in omni genere ejus, ut & adorans te confiteatur, & nomen tuum sanctum, & magnum, & altissimum prædicet, teque semper omnibus diebus vitæ suæ laudet, & extollat. Te namque omnis cœlorum exercitus perpetuis laudum carminibus concelebrat.

Ubi *Amen* dictum, signatum ipsum abluit, & sequenti die exorcismo eum purgat. Iterum enim ipsum in templum ducens sacerdos, ter in ejus faciem & aures insufflat, & has exorcismorum preces recitat:

Preces Exorcismorum. Exorc. I.

Dominus te increpet, Diabole, qui in mundum venit, & inter homines tabernaculum suum posuit, ut tyrannidem tuam exstirpet, & hominum genus ab ea liberet: qui in cruce potestates sibi adversantes triumphavit, quum sol obscuraretur, & terra moveretur, & sepulcra aperirentur, & sanctorum corpora resurgerent; qui vim mortis morte ipsam afficiens dissolvit, & eum, qui mortis habebat potestatem, id est, te Diabolum, enervavit. Adjuro te per Deum, qui lignum vitæ ostendit, quique Angelos Cherubim posuit, & gladium flammeum, quem ad illius custodiam ventilarent. Objurget te Deus, & hinc discede: per eum namque te adjuro, qui per dorsa maris, veluti per aridam obambulavit, qui ventorum turbines objurgavit: cujus oculus abyssos penetrat & explorat, & cujus comminatio montes liquefacit.

99. Ὁ ἱερεὺς] alias ordo erat singularis Exorcistarum inter Clericos, quartus ab infimo, uti eos recenset Isidorus, qui lib. VII Orig. c. XII, novem Cleri gradus numerat; ita ut infimi gradus fuerit *Ostiarius*: tum *Psalmista*; dein *Lector*, *Exorcista*, *Acoluthus*, (Latine *Ceroferarius*, qui cereos fert in Lectione Euangelii, aut oblatione sacrificii) *Subdiaconus*, *Diaconus*, *Presbyter*, *Episcopus*. Idem Episcoporum ordinem ibidem quadruplicem memorat: ut ex his infimus simpliciter *Episcopus* fuerit appellatus: tum *Metropolita*, *Archiepiscopus*, & *Patriarcha*. Rursus inter Metropolitas pro dignitate provinciarum diversitas quædam erat honoris. *Primates* enim *Metropolitani* vocabantur, qui primarum erant Provinciarum Metropolitæ. Sirmondus ad Sidonium Apollinar. l. VI, 5.

100. τῶν ἐξορκισμῶν εὐχάς] Has cum lego, non miror D. Gregorium Nazianzenum dixisse Orat. XL, Exorcismos longiores fuisse, & *quibusdam tædio plenos*.

1. Ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος] verba sunt Michaelis Archangeli ad Diabolum de corpore Moysis secum contendentem, in epist. Judæ vers. IX.

2. Τυτέστι, τὸν Διάβολον] non intellexisset Diabolus, quem designaret exorcista hisce verbis, τὸν κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, nisi hæc interpretatio fuisset addita. Nam, ut est μωρόνοος, ita sæpe præ stupore ingenii titulos, & cognomina sua, non statim agnoscit.

3. ἐν στρόφαις φρουρεῖ αὐτῷ] locus est corruptus: quem ita corrigo: ἐν στρόφαις τοῦ φρουρεῖν αὐτό, sc. τὸ ξύλον τῆς ζωῆς.

4. περιπατήσαντος ἐπὶ ξηρῷ] lege, περιπατήσαντος ὡς ἐπὶ ξηρᾶς: ἡ ξηρά, *arida*, pro terra, more Hebræorum.

5. ἔξελθε] formula sollemnis exorcismi: *Maledicte, exi foras*. Optatus Milevit. l. IV.

μάτων τούτων, καὶ μὴ ὑποστρέψῃς, μηδὲ ὑποκρυβῇς εἰς αὐτοὺς, μηδὲ συναντήσῃς τινὶ αὐτῶν, ἢ ἐνεργήσῃς, ἢ ἐρραγῇς, μὴ ἐν νυκτὶ, μὴ ἐν ἡμέρᾳ, [6] ἢ ἐν ὥρᾳ, ἢ ἐν μεσημβρίᾳ. ἀλλὰ ἄπελθε [7] εἰς τὸν ἴδιον τάρταρον, ἕως τῆς ἡτοιμασμένης μεγάλης ἡμέρας τῆς κρίσεως. Φοβήθητι τὸν Θεὸν τὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου χερουβὶμ, καὶ ἐπιβλέποντα τὰς ἀβύσσους. ὃν τρέμουσιν ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαὶ, ἐξουσίαι, δυνάμεις, καὶ τὰ πολυόμματα χερουβίμ. ὃν τρέμει ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. ἔξελθε καὶ ἀναχώρησον ἀπὸ τοῦ σφραγισθέντος νεολέκτου στρατιώτου τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. κατ' ἐκείνου γάρ σε ὁρκίζω τοῦ περιπατοῦντος ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων, τοῦ ποιοῦντος τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον. ἔξελθε καὶ ἀναχώρησον ἀπὸ τοῦ πλάσματος τούτου [8] σὺν πάσῃ τῇ δυνάμει, καὶ τοῖς ἀγγέλοις σου.

[9] Ἐκφώνησις.

Ὅτι δεδόξασται τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεί.

Ἀφορκισμὸς β.

Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ φοβερὸς καὶ ἔνδοξος, ὁ ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις καὶ τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ ἀκατάληπτος, καὶ ἀνεξιχνίαστος ὑπάρχων, αὐτὸς προορίσας σοι, διάβολε, τῆς αἰωνίου κολάσεως τὴν τιμωρίαν, δι' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν αὐτοῦ δούλων κελεύει σοι, καὶ πάσῃ τῇ συνεργῷ σου δυνάμει, ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ νεωστὶ σφραγισθέντος ἐπ' ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ ἡμῶν Θεοῦ. ὁρκίζω σε οὖν παμπόνηρον, καὶ ἀκάθαρτον, καὶ μιαρὸν, καὶ ἐβδελυγμένον, καὶ ἀλλότριον πνεῦμα, κατὰ τῆς δυνάμεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ πᾶσαν ἐξουσίαν ἔχοντος ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς. τοῦ εἰπόντος τῷ κωφῷ καὶ ἀλάλῳ δαίμονι, ἔξελθε ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν. ἀναχώρησον, γνώρισον τὴν σὴν ματαίαν δύναμιν, τὴν μηδὲ χοίρων ἐξουσίαν ἔχουσαν. ὑπομνήσθητι τοῦ ἐπιτάξαντός σοι κατὰ τὴν σὴν αἴτησιν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων εἰσελθεῖν. Φοβήθητι τὸν Θεὸν, οὗ τῷ προστάγματι ἡ γῆ καθ' ὑδάτων ἐστήρικται. τὸν κτίσαντα τὰ ὄρη σταθμῷ, καὶ τὰς νάπας ζυγῷ, καὶ θέντα ἄμμον θαλάσσῃ

6 ἢ ἐν ὥρᾳ] puto legendum, μὴ ἐν ὥρᾳ, μὴ ἐν μεσημβρίᾳ: ut ὥρα hic totum diurnum spatium significet, μεσημβρία, dimidium diei: verumtamen non satisfacio mihi, quia μεσημ-

facit. Etenim hic ipse & nunc tibi per nos imperat. Extimesce, exi, ac discede ab his figmentis manuum ejus, neque revertaris amplius, neque ea iterum clam subeas, neque occurras alicui eorum, neque in iis opereris, aut erumpas, ac vim tuam exseras, neque noctu, neque interdiu, neque mane, neque media die: verum abi in destinatam ac propriam tibi inferorum sedem, in magnam usque illam judicio præparatam diem. Horre Deum illum, qui in throno Cherubim sedet, & abyssos perlustrat; quem angeli tremunt, & archangeli, & throni, & dominationes, & principatus, & potestates, & multoculos Cherubim: quem cœlum & terra tremit, & mare, & omnia, quæ in his reperiuntur. Exi, & discede ab his signatis Christi Dei nostri tironibus. Etenim per eum te adjuro, qui super alas ambulat ventorum, qui nuntios suos spiritus facit, & ministros suos ignem ardentem. Exi, & discede ab hisce manuum ejus figmentis cum omnibus potestatibus, & angelis tuis.

Exclamatio.

Exaltatum namque est nomen Patris, & filii, & Spiritus Sancti, nunc, & semper, &c.

Exorcismus I I.

Deus, qui sanctus, tremendus, gloriosus est, quique in omnibus operibus suis, ac potentia sua, incomprehensibilis & inexplorabilis est; ille, qui tibi, Diabole, æternæ punitionis pœnam præstituit, per nos Christianos servos suos, tibi præcipit, & omni auxiliari tuo exercitui; ut hinc discedas ab hisce recens signatis in nomine Domini nostri Jesu Christi, veri Dei nostri. Adjuro te igitur, scelestissime, impure, profane, abominande, & aliene spiritus, per potentiam Jesu Christi, cui omnis potestas data in cœlo & in terra: qui surdo & muto dæmoni dixit, Exi ex hoc homine, neque umquam in illum revertare. Abi hinc, agnosce vanam tuam potentiam, quæ ne in porcos quidem potestatem habet. Recordare jubentis tibi, uti petebas, ut in gregem porcorum intrares. Verere Deum, cujus imperio terra in aquis stabilita est: qui montes condidit ad perpendiculum, & fontes creavit ad libram, & arenam mari posuit pro limite, & tranquillam in vehementi fluctuum concitatione commorationem. Qui attingit montes, & ecce fumigant: qui lumen induit,

σημβρία meridiem, seu medii diei tempus significat. Quare rectius videtur, μὴ ἠῶθι, μὴ ἐν μεσημβρίᾳ: *Neve cum elisione erumpas, neque noctu, neque interdiu, sive mane, sive meridie.*

7. εἰς τὸν ἴδιον τάρταρον] id est, τὸν ὀφειλόμενον sic Judas Actor. c. 1, 25, πορευθῆναι dicitur εἰς τὸν ἴδιον τόπον. & S. Ignatius in epist. ad Magnesios: καὶ ἕκαστος εἰς τὸν ἴδιον τόπον μέλλει χωρεῖν.

8. σὺμ πάσῃ] ν hic ob sequentem literam labialem π in μ vertitur, uti sæpe in lapidibus factitatum monui in *Fortuitis* pag. 310.

9. Ἐκφώνησις] Clara hoc, quod sequitur, voce acclamabatur a succinente Diacono.

λάσσῃ ὅριον, καὶ ἐν ὕδατι σφοδρῷ τρίβον ἀσφαλῆ. τὸν ἐπιβλέποντα ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιοῦντα αὐτὴν τρέμειν. τὸν ἀπτόμενον τῶν ὀρέων, καὶ καπνίζονται. τὸν ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον. τὸν ἐκτείνοντα τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν, τὸν στεγάζοντα ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῷα αὐτοῦ. τὸν θεμελιοῦντα τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς. οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. τὸν προσκαλούμενον τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέοντα αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. ἔξελθε καὶ ἀναχώρησον ἀπὸ τῶν πρὸς τὸ ἅγιον φώτισμα εὐτρεπιζομένων. ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ σωτηριώδους πάθους τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τοῦ τιμίου αὐτοῦ σώματος καὶ αἵματος, καὶ κατὰ τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ τῆς φοβερᾶς. ἥξει γὰρ ἐπὶ τῶν νεφελῶν. ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ, κρινῶν πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ σέ, καὶ τὴν συνεργόν σου δύναμιν κολάσει, εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς παραδοὺς, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὅπου ὁ σκώληξ ὁ ἀκοίμητος, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.

Ἐκφώνησις.

Ὅτι τὸ κράτος Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν σὺν τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, &c.

Ἀφορισμὸς γ'.

Κύριε σαβαὼθ, ὁ θεὸς τοῦ ἰσραὴλ, ὁ ἰώμενος πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ἐπίβλεψον ἐπὶ τοὺς δούλους σου, ἐκζήτησον, ἐξερεύνησον, καὶ ἀπέλασον ἀπ' αὐτῶν πάντα τὰ ἐνεργήματα τοῦ διαβόλου. ἐπιτίμησον τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ δίωξον αὐτὰ, καὶ καθάρισον τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου, καὶ τῇ δεξιᾷ σου χρησάμενος ἐνεργείᾳ σύντριψον τὸν σατανᾶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐν τάχει, καὶ δὸς αὐτοῖς νικᾷν κατ' αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀκαθάρτων αὐτοῦ πνευμάτων. ὡς τοῦ παρὰ σοῦ ἐλέους τυγχάνοντες καταξιωθῶσι τῶν ἀθανάτων καὶ ἐπουρανίων σου μυστηρίων, καὶ δόξαν ἀναπέμψωσι τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ, &c.

Αὖθις σφραγίζει, καὶ ἀπολύει. καὶ οὕτω [10] πάλιν κατηχούμενος καὶ διδασκόμενος [11] χρονίζει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ ἀκροᾶται τῶν γραφῶν. εἶτα πληρουμένων πάντων τῶν ἐν τῷ βαπτίσματι νενομισμένων καταξιοῦται τῆς θείας ἀναγεννήσεως.

Εὐχὴ

10. πάλιν κατηχούμενος] debebant enim instrui. Immo per XL. dies Doctrina de S. Trinitate ipsis ante baptismum tradi solebat, teste D. Hie-
baptizandi prius in religione Christiana in-

induit, ut vestimentum; qui cœlum extendit, uti pellem; qui in aquis cœnacula sua contignat: qui super instabilitatem ejus fundamenta terræ inædificat. Non movebimini in secula seculorum. Qui aquam maris ad se evocat, & in totius terræ faciem effundit. Exi & discede ab his, qui ad accipiendum Spiritum Sanctum præparati sunt. Adjuro te per salutarem Domini nostri Jesu Christi passionem, & per venerandum ejus corpus ac sanguinem, tremendumque ipsius adventum. Veniet enim super nubes. Veniet, & non tardabit, judicaturus omnem terram, & te, & auxiliarem tuum exercitum in gehennam ignis abjecturus, in tenebras exteriores, ubi vermis irrequietus, ignisque est inexstinctus.

Exclamatio.

Potentia namque Dei nostri Jesu Christi cum Patre & Spiritu Sancto & nunc est, & semper.

Exorcismus III.

Domine Sabaoth, Deus Israel, qui omni morbo, & omni imbecillitati medicaris, respice, quæsumus, servos tuos, exquire, erue, & exige ex ipsis omnes Diaboli in iis operationes. Increpa immundos spiritus, & expelle eos, ac repurga manuum tuarum opera, dextraque tua ujus efficacia Satanam obtritum pedibus eorum subjice celeriter, & da ipsis victoriam de illo, omnibusque illius spiritibus impuris: ut hanc a te misericordiam consecuti immortalium quoque & cælestium tuorum mysteriorum participatione digni habeantur, laudesque ac honorem tibi retribuant, Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, nunc, & semper, &, &c.

Iterum signat eum sacerdos, & abluit. Atque ita rursus institutus, doctusque in ecclesia aliquantum commoratur, auditque scripturas. Tum vero, ubi omnia perfecta & impleta, quæ ad baptismi pertinent sollemnia, divinam percipit regenerationem.

Preca-

D. Hieronymo adv. errores Joannis Hierosol. Hinc Paulus Novatianorum Constantinop. episcopus Judæum ad baptismum admittere noluit, nisi prius inter Catechumenos in fide Christiana fuisset eruditus; *εἰ μὴ κατηχηθείη τὸν περὶ τῆς πίστεως λόγον*, apud Socratem Hist. Eccl. lib VII, cap. XVII. Idem cap. XXX Burgundiones baptizari cupientes septem diebus præparatos jejunando instruendoque, octavo tandem die ad S. lavacrum admissos scribit, baptizatosque.

ii, *χρονίζει*] Jejuniis vacans & precibus hebdomadas tum temporis duas, olim, cum rigidior disciplina, plures. vide tomo VII Bibl. Patrum fragmentum Nicetæ de ordine in conversis ad fidem Chr. Saracenis servato: ubi, *προηγουμένως μὲν ὁ προσιὼν τῇ ἱερᾷ πίστει, νηστεύων ἐπὶ ἑβδομάδας δύο, καὶ διδασκόμενος τὰ ἐν τοῖς θείοις καὶ ἁγίοις εὐαγγελίοις παραδοθέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ι. Χ. στοιχεῖα.*

* *παῦ-*

Εὐχὴ μετὰ τὸ * ποιῆσαι τὸν κατηχούμενον πρὸς τὸν πρὸς ὥραν βαπτισόμενον.

Ὦ δέσποτα κύριε, ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα σου καὶ ὁμοίωσιν, [12] καὶ μεταδοὺς αὐτῷ ζωῆς αἰωνίου. εἶτα ἐκπεσόντα διὰ τῆς ἁμαρτίας μὴ παριδὼν, ἀλλ' οἰκονομήσας διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ σου τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου, αὐτὸς καὶ τὸ πλάσμα σου τοῦτο λυτρωσάμενος ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἐχθροῦ, πρόσδεξαι εἰς τὴν βασιλείαν σου τὴν οὐράνιον. διάνοιξον αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας εἰς τὸ ἐναυγάσαι αὐτῷ τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου σου. σύζευξον αὐτοῦ τὴν ζωὴν [13] ἀγγέλῳ φωτεινῷ, ῥυόμενον αὐτὸν ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου, ἀπὸ συναντήματος πονηροῦ.

Καὶ ἐμφυσᾷ αὐτῷ τρὶς, καὶ σφραγίζει τὸ μέτωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὸ στῆθος, καὶ λέγει.

Ἐξέλασον ἀπ' αὐτοῦ πᾶν πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα, κεκρυμμένον, καὶ ἐμφωλεῦον αὐτοῦ τῇ καρδίᾳ, πνεῦμα πλάνης, πνεῦμα πονηρίας, πνεῦμα εἰδωλολατρείας, καὶ πάσης πλεονεξίας, πνεῦμα ψεύδους, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας τῆς ἐνεργουμένης κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ διαβόλου, καὶ ποίησον αὐτὸν πρόβατον λογικὸν τῆς ἁγίας ποίμνης τοῦ Χριστοῦ σου, μέλος τίμιον τῆς ἐκκλησίας σου, σκεῦος ἡγιασμένον, υἱὸν φωτὸς, καὶ κληρονόμον τῆς βασιλείας σου. ἵνα κατὰ τὰς ἐντολὰς σου πολιτευσάμενος, καὶ φυλάξας τὴν σφραγῖδα ἄθραυστον, καὶ διατηρήσας τὸν χιτῶνα ἀμόλυντον, τύχῃ τῆς μακαριότητος τῶν ἁγίων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Ἐκφώνησις.

Χάριτι, καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ.....

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν, [14] ἀποδυομένου καὶ ἀπολυομένου τοῦ βαπτιζομένου, ἀποστρέφει αὐτὸν [15] ὁ ἱερεὺς [16] ἐπὶ δυσμὴν, [17] ἄνω τὰς χεῖρας ἔχοντα, [18] καὶ

* ποιῆσαι] locus corruptus, verti, ut potui.
12. ἐγείδὼς αὐτῷ] reposui, καὶ μεταδοὺς αὐτῷ.
13. ἀγγέλῳ φωτεινῷ] *angelo lucis*, angelo custodi; qualis ille, de quo Patriarcha Jacobus Genes. XLVIII, 16: Ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσαι τὰ παιδία ταῦτα: *Angelus ille, qui me ex omnibus malis expedivit, pueris hisce benignus sit ac favens.* Veteres enim tam Hebræi (qua de re videsis Vossium de Idolol. lib. I. cap. VII,) quam Gentiles, suum cuique angelum tutelarem adesse opinabantur, quem hi *genium* appellabant, ἐπίσκοπον τῆς τοῦ βίου ἀγωγῆς, ut Dio ait in vita Commodi; sive ut Menander apud Plutarchum de Tranq. animi, μυσταγωγὸν τοῦ βίου, *vitæ ducem, & inspectorem.* Sed nil notius. Verum Christiani quoque ab hac sententia non alieni, quippe qui non hominum tantum, sed & *urbium custodes* eos crediderunt, ut e Gregorio Nazianzeno liquet, orat. XXXII, pag 516. & hinc eorum cultus natus, quem Origenes adv. Celsum l. VIII, p. 386, non improbat, colendi tantum significatione repurgata, ut & actionibus colentium. Plura idem, qui supra, Vossius de Idol. l. I, c. IX. Hebræi vero vete-

res

Precatio, postquam ea, quæ conveniunt, circa baptizandum absoluta fuerint;

O Domine Deus, qui hominem fecisti ad imaginem & similitudinem tuam, vitamque largitus es æternam: neque eum postea, quum per peccatum lapsus esset, neglexisti, verum salutem generis humani per Christi tui assumtionem carnis procurasti: qui & hoc manus tuæ figmentum a servitute inimici liberasti, recipe, & admitte eum in cœleste regnum tuum. Aperi ei mentis oculos, ut ei Euangelii tui lumen illuceat. Commenda vitam ejus lucenti angelo, qui eum liberet ab omnibus adversarii insidiis, & ab occursu malo.

Tum ter ei insufflat, frontemque ejus, & os, & pectus signat, ac deinceps subjicit:

Exige ab ipso omnem malum & impurum spiritum occultum, & in corde ejus latitantem, spiritum erroris, spiritum malitiæ, spiritum idololatriæ, & omnis cupiditatis, spiritum mendacii, & omnis immunditiei, quam Diaboli doctrina operatur, & fac ex eo rationalem Sancti Christi tui gregis oviculam, honoratumque ecclesiæ tuæ membrum, vas sanctificatum, filium lucis, & heredem regni tui: ut ad præscriptum præceptorum tuorum vitam suam instituens, sigillumque inviolatum custodiens, & tunicam sine macula conservans, sanctorum tuorum in regno tuo beatitatem consequatur.

Exclam.

Per gratiam, misericordiamque, & dilectionem ejus, &c.

Postquam *Amen* dictum, denudato lotoque eo, qui baptizandus est, sacerdos sese ad occidentem versus convertit, manusque in cœlum tendens

res singulis provinciis singulos angelos à Deo præfectos crediderunt, qui Origeni *communes mundi Aurigæ* vocantur, Homil. XIV. Quo & a nonnullis VII illi angeli referuntur, quorum in Apocalypsi mentio, qui cap. III, *septem Dei Spiritus* vocantur: item illi, qui cap. VII, 2, memorantur coram Deo stare. Nam & Hebræis VII angeli ἀποτρόπαιοι καὶ φύλακες crediti. vide Gaulminum in not. ad vitam Moysis l. I, c. VI. qui & p. 228, 229 angelorum tutelarium ac præceptorum Moysis, Adami, Semi, Jacobi, & Eliæ, e Rabinis nomina profert.

14. ἀποδυομένου] per Diaconos prius superiore veste exuebantur baptizandi, & sic ad occidentem projectis manibus conversi ter Satanæ insufflare jubebantur.

15. Ὁ ἱερεὺς] Baptizandi enim *sub manu antistitis* renuntiabant Diabolo, & pompæ, & angelis ejus. Tertullian. de spectaculis cap. IV.

16. ἐπὶ δυσμῶν] Diximus ea de re nonnulla superius, ubi de conversione ad orientem versus sermo. Diabolus autem angelus tenebrarum & noctis. Quare & a gentilibus partes Orientales Diis, Occidentales Dæmonibus tributæ sunt. Porphyrius de Antro Nympharum. Quin & Diis inferis eapropter sole occidente sacra facta, superis oriente. Scholiast. Apollon. l. I, vers. 587.

17. ἄνω τὰς χεῖρας ἔχοντα] & hoc inter ritus baptismi, χεῖρας ἄρας εἰς οὐρανὸν, apud Basilium M. in Protrept. ad Baptismum. Verum in renuntiatione, quæ Diabolo & Angelis ejus fiebat, convertendo se in Occidentem manus non in altum elevatæ fuere, ut hic habetur, sed demissæ: Contra non, ut mox sequetur, in conversione versus orientem, demissæ, verum una cum oculis in cœlum sublatæ, atque ita Christi & S. Trinitatis confessio peracta fuit: ut est apud Dionysium Areop. de Eccl. Hierarchia, cap. V. Sic & gentiles manibus *sursum elatis* Deos cœlestes comprecabantur, *protensis*, marinos,

[18] καὶ λέγει τρὶς, [19] Ἀποτάσσομαι τῷ σατανᾷ, [20] καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ. καὶ ἀποκρίνεται ὁ βαπτιζόμενος πρὸς ἓν ἕκαστον τούτων. εἰ δὲ ἐστὶ παιδίον, ἢ βάρβαρος, ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ. καὶ μετὰ τοῦτο ἐρωτᾷ αὐτὸν ὁ ἱερεὺς, καὶ λέγει. ἀπετάξω τῷ σατανᾷ; καὶ ἀποκρίνεται αὐτὸς, καὶ λέγει, ἀπεταξάμην. καὶ ὅτε εἴπῃ αὐτὸ τρίτον, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ ἱερεὺς, ἐμφύσησον εἰς αὐτόν. καὶ μετὰ τὸ ἐμφυσῆσαι, ἵστησιν αὐτὸν [21] κατὰ τὰς ἀνατολὰς κάτω τὰς χεῖρας ἔχοντα. καὶ λέγει τρὶς, [22] καὶ συντάσσομαι τῷ Χριστῷ. Καὶ, πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, μέχρι τέλους, ἀποκρινομένου καθ' ἕκαστον τοῦ κατηχουμένου, ἢ τοῦ ἀναδόχου αὐτοῦ, ὡς εἴρηται.

Καὶ ὅτε ἐπλήρωσε [23] τρὶς, ἐπερωτᾷ πάλιν αὐτὸν ὁ ἱερεὺς, λέγων, συνετάξω τῷ Χριστῷ; καὶ λέγει ὁ βαπτιζόμενος, συνεταξάμην. καὶ ὅτε εἴπῃ τοῦτο τρίτον, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ ἱερεὺς, Καὶ προσκύνησον αὐτόν. εἶθ' οὕτως ἐπεύχεται ὁ ἱερεύς.

Δέσποτα ὁ θεὸς, προσκάλεσον τὸν δοῦλόν σου τὸν δεῖνα πρὸς τὸ ἅγιόν σου φώτισμα, καὶ καταξίωσον αὐτὸν [24] τῆς μεγάλης ταύτης χάριτος τοῦ ἁγίου σου βαπτίσματος. ἀπόλυσον αὐτοῦ τὴν παλαιότητα [25] καὶ ἀναγέννησον αὐτὸν διὰ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος δυνάμεως, εἰς ἕνωσιν τοῦ Χριστοῦ σου, ἵνα μηκέτι τέκνον σατανᾶ εἴη, ἀλλὰ τέκνον τῆς σῆς βασιλείας:

Ἐκφώνησις.

Εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλόγητος εἶ:

Εἶθ.

nos, *demissis* vero terra pulsata in invocatione inferorum. Scholiast. Homer. lib. I, vers. 564. Adeatur & Servius ad Virgil. l. IV Æn. v. 205.

18. καὶ λέγει τρὶς] Renuntiatio hæc triplici fiebat interrogatione & responsione. Sermo Catholicus Ecclesiæ Anglic. in notis ad Bedæ Hist. Eccl. Anglor. lib. III, cap. 7: *Presbyter puerum rogans ait*: Renuntias Diabolo, necne? *tum respondet patrinus pueri verbis usus, inquiens*: ego renuntio Diabolo. *Tum rogat denuo*: Renuntiasne omnibus operibus ejus? *ait*: Renuntio. *Rogat tertio*: Renuntiasne pompis ejus omnibus? *ait*: Renuntio. *Tunc tribus his responsis Diabolo omnibusque flagitiis suis renuntiavit.*

19. Ἀποτάσσομαι] e formula sollemni. vid. Canon. Eccles. Africanæ XXXVII, Basil. M. Protrept. ad Baptism. &c. Latini eam vocem interpretabantur, *Renuntio*. Vide Cyprianum de Oratione Domin Salvianum Massiliensem lib. VI, pag. 128, D. Hieronymum ad Demetriadem de servanda virg. Libr. I. Cod. tit. IV, 234. §. I, &c.

20. Καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ] Latini, *Renuntio Diabolo, & Pompa, & Angelis ejus*. Tertullianus de spectac. cap. IV, de Corona Mil. cap. III, &c.

21. κατὰ τὰς ἀνατολάς] jam bis superius aliqua de hoc ritu diximus. Licet tamen & illud addere, quare veteres gentiles id factitarint; nimirum, quia τὰ ἑῶα τοῦ κόσμου πρόσωπον, sive quod *oriens mundi facies* esset, apud Ægyptios; unde Græci & Rom. sua sacra & ritus accepere. Plutarch. de Iside & Osir. p. 363. Quare templa eorum & januas

&

-dens ter dicit: *Renuntio diabolo, & omnibus operibus ejus, & omni cultui ejus, & omnibus angelis ejus, & omni pompa ejus:* & respondet is, qui baptizabitur, ad ea singula. Quod si vero puer, vel barbarus fuerit, sponsor ejus, seu susceptor id facit. Postea rogat illum sacerdos, dicitque: *Renuntiavistine Diabolo?* respondet ille, dicitque, *Renuntiavi.* Quod ubi ter factum, ait ad eum sacerdos, *Suffla in eum:* & postquam insufflavit, statuit eum versus ortum manibus in terram demissis, aitque ter: *& addico me Christo.* Item, *Credo in unum Deum, patrem omnipotentem,* usque ad finem, respondente ad singula Catechumeno, seu sponsore ejus, uti diximus.

Ubi vero jam tertium id absolutum, sacerdos eum iterum rogat, dicens, *Addixistine te Christo?* respondet ille, *Addixi:* eoque ter dicto, ait illi sacerdos, *Flectamus genua.* Tum vero sacerdos hasce preces dicit:

Domine Deus, advoca hunc servum tuum N. N. ad sacram illuminationem tuam, & magna hac eum sacri baptismatis tui gratia dignare. Ablue veterem in eo hominem: & regenera eum potentia tui Sancti Spiritus in unionem cum Christo tuo, ne amplius filius Satanæ sit, sed filius regni tui.

Exclamatio.

Per benignitatem & gratiam filii tui, quicum benedictus es.

Deinde

& simulacra orienti obversa habebant, ut scil. Dii orientem intuerentur. Lucianus de Dea Syria, Porphyrius de Antro Nympharum. Nec aliter Judæi, apud quos templum Hieros. ut & Ezechielis, & tabernaculum ita posita fuere. Contra Christianorum templa ingressum ad occidentem habebant, ut ita ipsi introeuntes necessario ad orientem versus chorum, ut vocatur, se obvertere deberent.

22. *καὶ συντάσσομαι*] sollemne & hoc verbum hac in re. Dionys. Areopagita cap. II Hier. Ecclesiast. Basilius M. Protrept. ad Baptismum, rem quam formulam magis respiciens, *συνθέσθαι θεῷ* dixit. Huic contrarium, quod paulo superius habuimus, *ἀποτάσσομαι τῷ Σατανᾷ.*

23. *τρὶς ἐπερωτᾷ*] eodem modo, ut paulo ante in renuntiatione factum.

24. *τῆς μεγάλης ταύτης χάριτος*] unde Baptisma inter alias appellationes *κατ' ἐξοχὴν δῶρον* appellatum, item *χάρισμα*, apud Gregor. Naz. orat. XL.

25. *καὶ ἀναγέννησιν*] stupendus stupor fuit Nicodemi, Joannis III, v. 4, regenerationem ita plane ignorantis, ac si res apud Judæos olim inaudita fuisset: quum contra nihil in admittendis ad Judaismum Proselytis fuerit usitatius: ita ut ejusmodi proselytus tamquam novus homo, vel ut infans ex nova matre renatus, & anima nova coelitus illapsa indutus existimaretur; habereturque pro vero Judæo, exuta priore cognatione, patria, nomine, &c. videsis fuse hoc argumentum & & eruditissime tractantem Marshamum in Chron. p. 200. Ceterum apud Christianos ea de causa post baptismum *Lactis & Mellis prægustata concordia, ad infantiæ significationem.* Ita Hieron. adversus Luciferianos, & in Esaïam, Tertullianus de Corona Mil. c. III, & l. I adv. Marcionem, Damascius apud Photium, aliique plures. Qui ritus ex parte a gentilibus acceptus; nam & hi cultores Isidis & Cybeles post abstinentiam, & suscepta initia, quasi modo genitos *lacte* alebant. Unde apud Sallustium Philos. de Diis, cap. IV: *Ἐπὶ τούτοις γάλακτος τροφὴ, ὥσπερ ἀναγεννωμένων: Post illa lactis alimentum, tamquam rursum natis.* De Christiana *regeneratione* vide Justinum Martyrem Apol. II.

26. τα-

Εἶθα οὕτως ἵστανται ἔμπροσθεν τοῦ ὕδατος, καὶ λέγεται τὰ διακόνικα: ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης καὶ τῆς σωτηρίας: Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος. Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου:

Ὑπὲρ τοῦ ἁγιασθῆναι τὸ ὕδωρ τοῦτο τῇ δυνάμει, καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος:

Ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸ πρὸς καθάρισμα ψυχῆς καὶ σώματος. τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶν προσερχομένων νυνὶ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι. τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι αὐτοῖς τὸ ὕδωρ τοῦτο ὕδωρ ἀναπλάσεως, λουτρὸν παλιγγενεσίας, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἔνδυμα ἀφθαρσίας. τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πλάνης.

Ἀντιλα. Σῶσον, ἐλέησον. Τῆς παναγίας ἀχράντου. Ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας. τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου προφήτου, προδρόμου, καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, μετὰ.....

Καὶ λέγει ὁ ἱερεὺς καθ' ἑαυτὸν τὴν εὐχὴν ταύτην, καὶ τὴν ἐκφώνησιν αὐτῆς, καὶ τὸ ἀμήν.

Ὁ εὔσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων θεὸς, ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς, καὶ τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων ἐπιστάμενος. οὐ γάρ ἐστι πρᾶγμα ἀφανὲς ἐνώπιόν σου, ἀλλὰ πάντα γυμνὰ καὶ [16] τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς σου. ὁ γινώσκων τὰ κατ' ἐμὲ, μὴ βδελύξῃ με, μηδὲ τὸ πρόσωπόν σου ἀποστρέψῃς ἀπ' ἐμοῦ. ἀλλὰ παρένεγκέ μου τὰ παραπτώματα, καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, ὁ παρορῶν ἀνθρώπων ἁμαρτήματα εἰς μετάνοιαν. καὶ ἀπόπλυνόν μου τὸν ῥύπον τοῦ σώματος, καὶ τὸν σπίλον τῆς ψυχῆς, καὶ ὅλον με ἁγίασον ὁλοτελεῖ τῇ δυνάμει σου τῇ ἀοράτῳ, καὶ πνευματικῇ δεξιᾷ, ἵνα μὴ ἐλευθερίαν ἄλλοις ἐπαγγελλόμενος, καὶ ταύτην παρέχων πίστει τῇ ἠρτημένῃ ἐκ τῆς σῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας, αὐτὸς ὡς δοῦλος ἁμαρτίας ἀδόκιμος γένωμαι. μὴ δέσποτα ὁ μόνος ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, μὴ ἀποστραφείην τεταπεινωμένος, καὶ κατῃσχυμμένος. ἀλλ' ἐξαπόστειλόν μοι δύναμιν ἐξ ὕψους, καὶ ἐνίσχυσόν με πρὸς τὴν διακονίαν τοῦ προκειμένου μυστηρίου τοῦ μεγάλου καὶ ἐπουρανίου, καὶ μόρφωσόν σου τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς μέλλουσιν ἀναγεννᾶσθαι διὰ τῆς ἐμῆς ἐλεεινότητος, καὶ οἰκοδόμησον αὐτοὺς ἐν τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν προφητῶν, καὶ μὴ καθέλε-

Deinde ita ante aquam consistunt, aitque Diaconus: *in pace. Oremus Dominum.*

Resp. *Ut compotes, fiamus pacis, quæ supra in cœlis est, & salutis*, Resp. *Pacis universi.* Resp. *Sanctæ ædis.*

Resp. *Ut Sanctificetur aqua hæc potentia, & efficacia, & superventu Sancti Spiritus.*

Resp. *Ut id ad repurgationem animæ fiat & corporis.* Oremus Dominum.

Resp. *Accedentium nunc ad sacrum baptismum.* Oremus Dominum. Resp. *Ut aqua hæc ipsis fiat aqua reformationis, lavacrum regenerationis, remissio peccatorum, indumentum incorruptionis.* Oremus Dominum. Resp. *Ut liberemur ab errore.*

Antiph. *Serva, miserere. Sanctissimæ, immaculatæ.* Resp. *Benedictæ Dominæ nostræ Deiparæ, & semper virginis Mariæ. Sancti & gloriosi prophetæ, præcursoris & Baptistæ Joannis. ...*

Dicitque sacerdos tacite preces hasce, & Exclam. & *Amen.*

Deus benigne & misericors, qui corda & renes scrutaris, & abscondita hominum nosti: non enim quidquam coram te occultum est: sed ante oculos tuos omnia nuda jacent, & resupinata: qui mea omnia nosti, ne rejicias me, neque vultum tuum a me avertas: sed peccata mea etiam in hac hora oblivione præteri, qui peccata hominum ad eorum conversionem ignoscendo pervidere soles: ablue sordes corporis, & maculas animæ meæ, & totum me sanctifica absoluta invisibili potentia tua, & spirituali dextera, ne libertatem aliis prædicans, eamque per fidem, quæ abs tua pendet ineffabili erga homines benevolentia, aliis præstans, ipse velut peccati servus rejiciar. Non rejiciar Domine, qui solus bonus, & amicus homini es, humiliatus, confususque: sed demitte mihi cœlitus potentiam, & largire mihi vires ad exsequendum ministerium præsentis hujus magni & cœlestis mysterii; & efforma Christum tuum in his, qui per meam miseri hominis manum regenerabuntur: ædifica eos super Apostolorum ac Prophetarum tuorum fundamento, & ne destruas eos. Planta eos, ut plantæ sint veritatis in Sancta Ca-

26. τετραχηλισμένα] petita hæc ex epist. ad Hebr. cap. IV, 13: ipsum vero verbum τετραχηλισμένα a consuetudine veterum noxiorum, qui ita ducebantur, ut resupinato capite conspectui omnium vultus suos subjicerent. Unde de Vitellio Suetonius cap XVII: *Donec religatis post terga manibus, injecto cervicibus laqueo, veste discissa seminudus in forum tractus est, inter magna rerum verborumque ludibria per totum via sacra spatium, reducto coma capite, ceu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subjecto, ut visendam præberet faciem, neve submitteret.*

 27. [illegible]

θελε. καὶ φύτευσον αὐτοὺς φύτευμα ἀληθείας ἐν τῇ ἁγίᾳ σου καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ μὴ ἔκτιλε. [27] ὅπερ προσκοπτόντων αὐτῶν ἐν εὐσεβείᾳ δοξάζηται καὶ δι' αὐτῶν τὸ πανάγιον ὄνομά σου τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεί.

Καθ' ἑαυτὸν δὲ λέγει καὶ τὴν ἐκφώ. καὶ τὸ ἀμήν. εἶτα πληροῦντος τοῦ διακόνου, [28] τῆς παναγίας ἀχράντου, καὶ τοῦ ἱερέως τὴν εὐχὴν, ἐν ἐκφωνήσει.

Μέγας εἶ κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, καὶ οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων σου. σῇ γὰρ βουλήσει ἐξ οὐκ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τὰ σύμπαντα, τῷ σῷ κράτει συνέχεις τὴν κτίσιν, καὶ τῇ σῇ προνοίᾳ διοικεῖς τὸν κόσμον. σὺ ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὴν κτίσιν συναρμόσας [29] τέτρασι καιροῖς τὸν κύκλον τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐστεφάνωσας. σὲ τρέμουσιν αἱ νοεραὶ πᾶσαι δυνάμεις. σὲ ὑμνεῖ ὁ ἥλιος. σὲ δοξολογεῖ ἡ σελήνη. σοὶ ἐντυγχάνει τὰ ἄστρα, σοὶ ὑπακούει τὸ φῶς. σὲ φρίσσουσιν αἱ ἄβυσσοι. σοὶ δουλεύουσιν αἱ πηγαί. σὺ ἐξέτεινας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέῤῥιν. ἐστερέωσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων. σὺ περιετείχισας τὴν θάλασσαν ψάμμῳ. σὺ πρὸς ἀναπνοὰς τὸν ἀέρα ἐξέχεας. ἀγγελικαὶ δυνάμεις σοὶ λειτουργοῦσιν. οἱ τῶν ἀρχαγγέλων χοροὶ σὲ προσκυνοῦσι. τὰ [30] πολυόμματα χερουβὶμ, καὶ τὰ [31] ἑξαπτέρυγα σεραφὶμ κύκλῳ ἑστῶτα, καὶ περιϊπτάμενα φόβῳ τῆς ἀπροσίτου σου δόξης κατακαλύπτεται. σὺ γὰρ θεὸς ὢν ἀπερίγραπτος, ἄναρχός τε καὶ ἀνέκφραστος, ἦλθες ἐπὶ τῆς γῆς μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος. οὐ γὰρ ἔφερες, δέσποτα, διὰ σπλάγχνα ἐλέους σου θεάσασθαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου τυραννούμενον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. ἀλλ' ἦλθες, καὶ ἔσωσας ἡμᾶς. ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν. κηρύττομεν τὸν ἔλεον. οὐ κρύπτομεν τὴν εὐεργεσίαν. τὰς τῆς φύσεως ἡμῶν γονὰς ἠλευθέρωσας. παρθενικὴν ἡγίασας μήτραν τῷ τόκῳ σου. πᾶσα ἡ κτίσις ὑμνεῖ σε ἐπιφανέντα. σὺ γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθης, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφης. σὺ καὶ τὰ Ἰορδάνια ῥεῖθρα ἡγίασας οὐρανόθεν καταπέμψας τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα. καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐκεῖσε ἐμφωλευόντων συνέτριψας δρακόντων. αὐτὸς οὖν, φιλάνθρωπε βασιλεῦ, πάρεσο καὶ

νῦν

27. ὅπερ προσκοπτόντων] pro ἵνα.
28. τῆς παναγίας ἀχράντου] Vide supra.
29. τέτρασι καιροῖς &c.] elegantissima est hæc, & fere poëtica expressio. Possit autem ab Hebræis illa *coronationis* desumta videri translatio. Sic Maimonides de Idololatria, c. 1, § 11: *Elegit Deus Israëlem hereditatem sibi, eumque preceptis coronavit.* Verum Græci verbo illo pro *ambire*, & *circumvenire*, utuntur: unde apud Orphea in hymnis

ἱστά

Catholica ecclesia tua, & ne evellas eos: ut proficientibus hisce in pietate sanctissimum nomen tuum, & filii, & S. S. etiam per ipsos omni gloria celebretur, nunc, & semper, &c.

Tacite etiam *Exclam.* dicit, atque item *Amen.* Deinde, ubi Diaconus absolvit, *Sanctissima immaculata* &c. Sacerdos preces ordiens clara voce ait:

Magnus es Domine, & mirabilia sunt opera tua, nec sermo ullus decantandis mirabilibus tuis sufficiet. Tua enim voluntate cuncta ex nihilo creata sunt, productaque: eaque omnia potentia tua tueris & conservas, mundumque tua providentia gubernas. Tu e quatuor elementis creationem compaginans anni circulum quatuor tempestatibus coronasti. Te metuunt tremuntque potestates universæ spirituales: te Sol prædicat; te celebrat Luna. Tibi Astra voces fundunt laudum: tibi lux obtemperat: Abyssi ad tuam vocem exhorrescunt: fontes tibi serviunt. Tu cœlum tamquam pellem extendisti: Tu terram super aquas stabilisti: Tu mare arena circummœnisti: Tu ad respirandum aëra effudisti. Angelicæ tibi ministrant potestates: & archangelorum te chori adorant. Multioculi Cherubim, & sexalares Seraphim circumstant te, & circumvolitantes præ horrore inaccessibilis gloriæ tuæ vultus suos obvelant. Tu enim, quum incircumscriptus Deus esses, sine initio, & inenarrabilis, in terras descendisti formam indutus servi, & humanam adsumens imaginem. Non enim sustinuisti, Domine, propter misericordiæ tuæ viscera, videre humanum genus sub Diaboli languens tyrannide: sed venisti, & servasti nos. Fatemur hanc nos tibi debere gratiam: prædicamus misericordiam tuam; non occultamus tuam beneficentiam. Tu naturæ nostræ sobolem liberasti: tu partu tui alvum virgineam sanctificasti. Omnis te creatura in apparitione tua laudibus celebravit. Tu enim Deus noster in terris visus es, & cum hominibus vixisti. Tu & Jordanis fluenta demisso S. spiritu tuo sacrasti. Tu & delitescentium illic draconum capita contrivisti. Adesto igitur & nunc, o generis nostri amator Rex,

ἑπτὰ περὶ στεφάνοις κυκλούμενον.

30. πολυόμματα χερουβὶμ] vel quia magistri, ac scientiæ, atque etiam providentiæ, symbolum; ait enim Deus Exod. XXV, 22; καὶ γνωσθήσομαί σοι ἐκεῖθεν, καὶ λαλήσω σοι ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου, ἀνὰ μέσον τῶν δύο χερουβίμ. Hinc *oculi* apud veteres Minervæ sacri; Fulgentius l. III Mythol. & hinc Orpheus Jovi *quatuor oculos* tribuit in hymnis: qui *Trioculus* in regia Priami, *Patrius* appellatus, apud Pausaniam in Corinth. oculum tertium in fronte habens. Vel quia ministri & exploratores Dei. Sic apud Persas *oculi regum*. Libanius Sophista in Basilic. pag 111, Xenophon Cyropæd. l. VIII, ubi plura, Heliodor. p. 405 Æthiop. &c. Satrapas etiam Persarum ita appellatos Suidas tradit. Sic & *oculus* Phorcidum, earum ductor, apud Heraclitum de incredibilibus. Huc & *Panoptes* Argus facit. Imo & *oculi* appellati apud Græcos modimperatores ac inspectores bibendi. Athenæus lib. x. p. 425: & Sol *oculus mundi*. Macrob. l. I Sat.

31. ἑξαπτέρυγα σεραφὶμ] Seraphim angeli iræ Divinæ ministri, *ardentes, ignei*, a שָׂרַף *Saraph*. Esaias cap. VI, 2: καὶ σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί, &c. *Et adstabant, circum circa eum angeli Seraphim. Sena singulis alæ,* &c.

32. τοῖς

νῦν διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, καὶ ἁγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο. καὶ δὸς αὐτῷ τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου. ποίησον αὐτὸ ἀφθαρσίας πηγήν, ἁγιασμοῦ ὕδωρ, ἁμαρτημάτων λυτήριον, νοσημάτων ἀλεξητήριον, δαίμοσιν ὀλέθριον, ταῖς ἐναντίαις δυνάμεσιν ἀπρόσιτον, ἀγγελικῆς ἰσχύος πεπληρωμένον. Φυγέτωσαν ἀπ' αὐτοῦ οἱ ἐπιβουλεύοντες τῷ πλάσματί σου. ὅτι τὸ ὄνομά σου, κύριε, ἐπεκαλεσάμην τὸ θαυμαστόν, καὶ ἔνδοξον, καὶ φοβερὸν τοῖς ἐναντίοις.

Καὶ ἐμφυσᾷ εἰς τὸ ὕδωρ τρίτον, καὶ σφραγίζει [32] τοῖς δακτύλοις τρίτον, καὶ λέγει.

Συντριβήτωσαν ὑπὸ τὴν σημείωσιν τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ σου πᾶσαι αἱ ἐναντίαι δυνάμεις. ὑποχωρησάτωσαν ἡμῖν πάντα τὰ [33] ἐναέρια καὶ ἀφανῆ εἴδωλα, καὶ μὴ κρυβήτω ἐν τῷ ὕδατι τούτῳ [34] δαιμόνιον σκοτεινόν, μηδὲ συγκαταβήτω τῷ βαπτιζομένῳ, δεόμεθά σου, κύριε, πνεῦμα πονηρόν, σκότωσιν λογισμῶν, καὶ ταραχὴν διανοίας ἐπάγον. ἀλλὰ σύ, δέσποτα τῶν ἁπάντων, ἀνάδειξον τὸ ὕδωρ τοῦτο ὕδωρ ἀναπαύσεως, ὕδωρ ἀπολυτρώσεως, ὕδωρ ἁγιασμοῦ, καθαρισμὸν μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἄνεσιν δεσμῶν, ἄφεσιν παραπτωμάτων, φωτισμὸν ψυχῶν, καὶ λουτρὸν παλιγγενεσίας, υἱοθεσίας χάρισμα, ἔνδυμα ἀφθαρσίας, ἀνακαινισμὸν πνεύματος, πηγὴν ζωῆς. σὺ γὰρ εἶπας, κύριε, λούσασθε καὶ καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλεσθε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. σὺ ἐχαρίσω ἡμῖν τὴν ἄνωθεν ἀναγέννησιν δι' ὕδατος καὶ πνεύματος. ἐπιφάνηθι, κύριε, τῷ ὕδατι τούτῳ, καὶ δὸς μεταποιηθῆναι τοὺς ἐν αὐτῷ βαπτιζομένους εἰς τὸ ἀποθέσθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. ἐνδύσασθαι δὲ τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα σου τοῦ κτίσαντος αὐτόν, ἵνα οἱ γενόμενοι σύμφυτοι τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου σου, διὰ τοῦ βαπτίσματος κοινωνοὶ καὶ τῆς ἀναστάσεως γένωνται. καὶ φυλάξαντες τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος, καὶ αὐξήσαντες τὴν παρακαταθήκην τῆς χάριτος, δέξωνται τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως. καὶ συγκαταριθμηθῶσι τοῖς πρωτοτόκοις ἀπογεγραμμένοις ἐν οὐρανῷ. ἐν σοὶ τῷ θεῷ, καὶ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ἅμα τῷ ἀνάρχῳ σου πατρί, δόξα, καὶ κράτος, σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ:

Ὁ [35] λαός, Ἀμήν. ὁ ἱερεύς, [36] εἰρήνη πᾶσι. καὶ κλίνει ὁ ἱερεὺς τὴν κε-

32. τοῖς δακτύλοις] in V. C. erat, τοὺς δακτύλους, vitiose, ni fallor. Puto vero aquam ipsam in signando digitis ab episcopo fuisse contactam: seu signum crucis digitis in aqua ipsa ductum.

33. Ἐναέρια εἴδωλα] spectra in aëre versantia.

Rex, & Spiritus tui Sancti superventu hanc quoque aquam sanctifica; & largire illi absolutionis gratiam, Jordanis benedictionem. Effice eam incorruptionis fontem, aquam sanctificationis, Absolutionem peccatorum, morborum averruncationem, Dæmonibus perditionem, potestatibus inimicis inaccessibilem, virtutum angelicarum plenam. Fugiant ab illa, qui figmento manuum tuarum insidias struunt. Tuum enim nomen, Domine, invocavimus, admirabile illud & gloriosum, & adversariis tuis terribile, & extimescendum.

Tum ter in aquam insufflat, terque eam digitis suis signat, ac dicit:

Conterantur sub signo imaginis crucis tuæ omnes potestates adversæ. Cedant nobis cuncta in aëre commorantia & invisibilia spectra, & non occultetur in aqua hac Dæmonium aliquod tenebrosum, neque una cum baptizando descendat, quæsumus te, Domine, spiritus aliquis malus, obscurationem rationis, mentisque perturbationem adferens. Verum tu noster omnium Domine, exhibeto aquam hanc aquam requietis, aquam absolutionis, aquam sanctificationis, repurgationem contaminationis carnis & spiritus, vinculorum resolutionem, peccatorum dimissionem, animarum illuminationem, lavacrum regenerationis, donum adoptionis, indumentum incorruptionis, renovationem spiritus, & fontem vitæ. Tu enim dixisti, Domine, Lavamini, & mundamini, auferte malitias ab animabus vestris. Tu supernam nobis per aquam & spiritum regenerationem benigne indulsisti. Adesdum, Domine, aquæ huic, & concede, ut, qui hac tingentur, immutentur & deposito vetere homine, qui desideriis fallaciæ corrumpitur, novum induant, qui ad imaginem conditoris sui innovatus sit: ut, qui similitudinis mortis tuæ fuere consortes, resurrectionis quoque tuæ per baptismum participes fiant: donumque Sancti Spiritus tui custodientes, ac depositum gratiæ adaugentes, supernæ tandem palmam vocationis accipiant, atque inter primogenitos in cœlo descriptos accenseantur. Gloria & potentia sit tibi Deo & Domino nostro Jesu Christo, una cum principio carente Patre, & sanctissimo, benigno, & vivifico Spiritu tuo, nunc, & semper, &c.

Populus tum succlamat, *Amen.* Sacerdos, *Pax omnibus.* Reclinatque sacer-

santia Nullum enim elementum sine incolis spiritibus veteres credidere. Vide de spiritibus fuse disputantem Vossium lib. 1, de Idolol. cap. VI.

34. *δαιμόνιον σκοτεινόν*] Dæmones enim balneares nocivi. Eunapius in Porphyrio: *Φασὶ δὲ τὸν δαιμόνων τινὰ φύσιν ἀπὸ λουτρῶν τινὸς διῶξαι, καὶ ἐκβαλεῖν. Καυσάντα τοῦτον ἔλεγον οἱ ἐπιχώριοι. Ajunt ipsum etiam genus quoddam Dæmonum e balneo expulisse, & abegisse.* Causanta, i. *urentem*, *eum indigenæ vocitabant.*

35. Καὶ ὁ λαὸς, Ἀμὴν] accinebatur hoc a populo. Vide, quæ nos ad hunc Ausonii versum in Ephemeride.

Et responsuris ferit aera vocibus Amen,

Pag.103. & in Omissis pag.781, annotavimus. Carolus M. in Libello de ritibus Vet. Ecclesiæ pag 37: AMEN *vero confirmatio est orationis a populo. Interpretatur enim* vere, *sive*, fideliter; *tamquam respondens populus dicat:* vere ita fideliter credimus, sicut dicis; &c. immo & in benedictionibus in V. T. Numeror. VI, 23. is ritus usurpatus. Vide & Seldenum ad Eutychii Origines Alex p. 37.

36. Εἰρήνη πᾶσι] Attigi hanc formulam

in

κεφαλὴν εἰς ἀγγεῖον τοῦ ἐλαίου βασταζομένου ὑπὸ τοῦ διακόνου, ἢ ἀναγνώστου, [17] καὶ ἐμφυσᾷ αὐτῷ τρίτον, [18] καὶ σφραγίζει τρίτον, καὶ λέγει:

Δέσποτα κύριε ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ τοῖς ἐν τῇ κιβωτῷ τοῦ Νῶε περιστερὰν ἀποστείλας κάρφος ἐλαίας ἔχουσαν ἐπὶ τοῦ στόματος, καταλλαγῆς σύμβολον, σωτηρίας τε τῆς ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ τὸ τῆς χάριτος μυστήριον δι' ἐκείνου προτυπώσας, ὁ καὶ τῆς ἐλαίας τὸν καρπὸν εἰς ἀποπλήρωσιν τῶν ἁγίων σου μυστηρίων χορηγήσας, ὁ δι' αὐτοῦ καὶ τοὺς ἐν νόμῳ Πνεύματος ἁγίου πληρωθέντας, καὶ τοὺς ἐν τῇ χάριτι τελείους, * * αὐτὸς εὐλόγησον καὶ τοῦτο τὸ ἔλαιον τῇ δυνάμει, καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος. ὥστε γενέσθαι αὐτὸ Χρίσμα ἀφθαρσίας, ὅπλον δικαιοσύνης, ἀνακαινισμὸν ψυχῆς καὶ σώματος, πάσης διαβολικῆς ἐνεργείας ἀποτρόπαιον, εἰς ἀπαλλαγὴν κακῶν πάντων τοῖς χριομένοις πίστει, ἢ καὶ μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ.

Καὶ ἀναστάμενος Ἐκφωνεῖ.

Εἰς δόξαν σου καὶ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, τοῦ παναγίου, καὶ ἀγαθοῦ, καὶ ζωοποιοῦ σου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας:

Ὁ λαὸς, Ἀμήν. Ὁ διάκονος, πρόσχωμεν. Ὁ ἱερεὺς λαμβάνει τῷ τρυβλίῳ ἐκ τοῦ ἁγίου ἐλαίου, καὶ ποιεῖ ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸ ὕδωρ σταυροὺς τρεῖς, ψάλλων τὸ, φωνὴ κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων, καὶ τὸ Ἀλληλούια τρίτον, σὺν τῷ λαῷ, καὶ ἐκφωνεῖ.

Εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ φωτίζων καὶ ἁγιάζων πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὁ λαὸς, Ἀμήν. Καὶ προσφέρεται ὁ βαπτιζόμενος ἑνὶ τῶν πρεσβυτέρων. καὶ λαμβάνων ἐκ [19] τοῦ ἁγίου ἐλαίου τοῖς δακτύλοις αὐτοῦ ποιεῖ

in Fortuitis pag. 132, jocosumque hoc Græci Poetæ in episcopum carmen ex Anthologia attuli:

[illegible]

[illegible]

id est, uti tum vertis.

Nuper, Pax cunctis, *ingressus Episcopus inquit.*
Qui potis est Cunctis, *quam sibi solus habet?*

Habebat autem concubinam, cui nomen Irenæ: atque hinc ex ambiguo lusus. Formula hæc sollemnis erat, qua peractis post impositum altari S. Panem & Calycem precibus, Episcopus omnibus sacram pacem denuntiabat: quam S. Osculum, quo se invicem omnes excipiebant, statim subsequebatur. Hinc *osculum pacis* Tertullianus eleganter *signaculum orationis* appellat, de Orat. cap XIII. At mysticum hoc osculum postea abrogatum, cum impudentia violaretur. Clemens Alex. lib. III Pædagogi, c. XI. Karolus

ſacerdos caput in vas olei, quod Diaconus, aut lectorum aliquis, portat, eique ter inſufflat, terque ſignat, & dicit:

*Domine & Deus patrum noſtrorum, qui illis, qui in Arca Noa erant, columbam, ore ramulum olea ferentem, pacis miſiſti ſymbolum, ſalutiſque e diluvio reſtituta: qui eo ipſo gratia tua myſterium præſignificaſti; qui & oliva fructum ad conſummationem ſacrorum tuorum myſteriorum ſuppeditaſti, qui per ipſum & tempore legis Spiritu Sancto plenos, & tempore Gratiæ perfectos. * *. Huic quoque oleo potentia, & efficacia, & ſuperventu Spiritus tui Sancti benedicere dignare: ut ſit unctio incorruptionis, arma juſtitiæ, ſpiritus & corporis renovatio, omnis operationis Diabolicæ averruncatio, ad averſionem omnium malorum his, qui in fide unguuntur, ejuſque fiunt participes.*

Et ſurgens Exclamat:

In gloriam tuam, & unigeniti filii tui, & ſanctiſſimi, boni, & vivifici Spiritus tui, nunc & ſemper, & in omnia ſecula.

Populus, *Amen.* Diaconus: *Accedite*, &c. Sacerdos acetabulo de Sancto oleo accipit, & ex eo in aquam tres cruces facit, accinens illud: *Vox Domini ſuper aquas.* Et ter *Halleluja*, cum populo, & exclamat:

Benedictus Deus, qui illuminat & ſanctificat omnem hominem venientem in mundum, nunc, & ſemper, & in omnia ſecula.

Populus, *Amen.* Et adducitur Baptizandus ad Presbyterorum aliquem: hic autem digitis ſuis aliquantulum ſacri olei capiens imaginem

ſolus M. de rit. Vet. Eccleſ. pag. 80: *Ab his perſonis dantur oſcula mutuo in Eccleſia, qui nulli titillationem libidinoſa ſuggeſtionis cogun-tur excitare.* Theodoretus de Hæreſi Gnoſticorum: *Qui vere initiatus eſt, reſpondet:* Firmatus ſum, & redemtus, & redimo animam meam a ſeculo hoc, & ab omnibus, qui cum ipſo ſunt, nomine Jao, qui redemit animam meam in redemtionem in Chriſto vivente. *Deinde acclamant omnes præſentes;* Pax omnibus, ſuper quos nomen hoc requieſcit. Ceterum nemini licebat, niſi Epiſcopo, pacem populo precari. Unde apud Socratem lib. VI Eccleſ. Hiſt. cap. XVI legitur, accuſatum Joannem Chryſoſtomum, quod judicatus, condemnatuſque a concilio, tamen ante decreti Synodici abolitionem, ac reſtitutionem, populum pace de more impertiſſet.

37. *καὶ ἐμφυσᾷ αὐτῷ*] Conſecratio S. olei *εὐχέλαιον* olim appellata, teſte Poſſino in Lexico Pachymeriano. Fiebat autem illa conſecratio veſperi in Theophaniis ex inſtituto Petri Cnaphei, epiſc. Antiocheni, ut eſt apud Cedrenum, p. 249. Baſilius M. c. XXVII, de Spir. Sancto quovis id olim tempore factum ait e traditione Apoſtolorum.

38. *καὶ σφραγίζει*] eodem modo, ſicut inſpiratione, ſeu inſufflatione, & ſignaculo crucis aqua conſecrata fuit, ita & hic oleum ſanctum; ut ita efficaciæ Spiritus Sancti particeps fieret, Dæmonque abigeretur.

39. *τοῦ ἁγίου ἐλαίου*] quod jam conſecratum. Præcedebat ea lotionem, teſte Dionyſ. Areopagita cap. II, Hier. Eccl. Nicephoro Calliſto lib. VII, Hiſt. Eccl. cap. 33. e traditione, ut eſt apud Baſil. M. de Spir. Sancto cap XXVII, & Gregorium Nazianz. Orat. XL, &c.

ποιεῖ σταυροῦ τύπον [40] ἐπὶ τοῦ μετώπου, καὶ τοῦ στήθους; [41] καὶ τῶν μεταφρένων τοῦ βαπτιζομένου, καὶ λέγει:

Χρίεται ὁ δεῖνα ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, εἰς τὸ Ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος:

Καὶ τότε χρίεται ὑπὸ τοῦ διακόνου, [42] ἢ τοῦ ἀναγνώστου, ἐκ τοῦ ἐλαίου [43] ὅλον τὸ σῶμα. Ἐν δὲ τῷ ἀλείφεσθαι τοῦτον, ὁ ἀρχιερεὺς βάλλει [44] τὸ λεντίον [45] καὶ τὰ μανίκια. καὶ μετὰ τοῦτο βαπτίζει, λέγων:

Βαπτίζεται ὁ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

[46] Ἑκάστῃ προῤῥήσει [47] καταίγων αὐτὸν, καὶ ἀνάγων. καὶ μετὰ τὸ βαπτισθῆναι πάντας, νίπτεται, καὶ ἐκβάλλει τὸ λεντίον, καὶ τὰ μανίκια. καὶ τοῦ διακόνου λέγοντος, [48] προσχωρ. ἄρχονται [49] οἱ ψάλται τὸ Μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι. Τοῦτο τρίτον λέγει, καὶ δοξάζει, καὶ εὔχεται ὁ ἀρχιερεύς:

Εὐ-

40. ἐπὶ τοῦ μετώπου &c.] de fronte & pectore superius aliqua dicta sunt, quæ respici poterunt.

41. καὶ τῶν μεταφρένων] quæ pectori a tergo obversæ, ut ita undique S. Oleo unctus a Diaboli tutus sit insidiis, omnibusque liber animi infirmitatibus.

42. ἢ τοῦ ἀναγνώστου] *Lector* in Ecclesia diebus Dominicis scripta Apostolorum, vel Prophetarum, pro ratione temporis populo prælegebat. v. Justinum Martyrem Apolog. II. Quod munus & Imp. Julianus obiit, ut Constantium tanto melius falleret.

43. ὅλον τὸ σῶμα] exutum vestibus omnibus per Diaconos, allato per presbyteros oleo ter ipsum signabat episcopus, & reliquis Presbyteris totum porro inungendum tradebat: ipse vero ad lavacrum accedens precibus hoc consecrabat, ternaque S. Olei infusione sanctificabat, & ter hymnum accinens ex Ps. XXVIII, *Vox Domini super aquas*, & *Halelujah*, jubebat hominem produci; proclamatoque nomine tam baptizandi, quam susceptoris, eoque a presbytero ad Lavacrum adducto, Episcopus de loco superiore, Presbyteris iterum nomen baptizandi ad Lavacrum proclamantibus, ter ipsum baptizabat, ter, ad ternas scilicet intinctiones, nomina S. Trinitatis inclamans. Dionysius Areopagita. Mirari autem subit, cum in V.T. adeo accurate denudatio corporis vitata fuerit, ut gradus ad altare nulli essent, ne eos ascendens sacerdos aliqua ex parte corpus revelaret, Christianos non veritos totum corpus in ecclesia denudare, cum baptizarentur; siquidem baptizatio e prisco instituto Joannis & Apostolorum in fluminibus fiebat, & non in templis, quæ tum nulla erant. Certe gentiles nudare corpus in templis nefas duxere. Plutarch. in Quæst. Rom. & Hesiodus in Operibus.

44. τὸ λεντίον] Sacrum cingulum; περίζωμα ἱερατικόν. Balsamon ad Marcum Patriarcham respons. XXXVII: τὸ δὲ ἐπιγονάτιον εἰς τύπον τοῦ λεντίου; de quo Joannes in Evangel. c. XIII, v. 4.

45. καὶ τὰ μανίκια] Μανίκι hodie Græcis pro μανίκιον dicitur, ut alia multa ejus generis diminutiva vetera in ιον, quæ recentiores per ι efferunt, Latinis chirotheca nunc dicitur: nam veteribus ignota fuit. Aliud enim est *manica*, Phrygum gestamen; de quo Virgilius:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Apud Achmetem in Onirocritito legas, cap. CCXXX: τὸ περσικὸν μανίκιον τοῦ ὑποκαμίσου εἰς κατάστασιν καὶ σύναξιν τοῦ βίου κρίνεται: *Persica subucula manica, constitutionem & congregationem victus significat.* Alius vertit: *Persica subucula manica refertur ad rationem & constitutionem vitæ.* Verum vocem.

nem crucis in fronte & pectore, ac scapulis format baptizandi, dicitque;

Talis ungitur oleo exsultationis in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.

Et tunc ungitur oleo hoc a Diacono, vel lectore, per totum corpus. Dum vero ungitur, Episcopus cingulum linteum, & mantile sumit: ac postea eum baptizat, dicens:

Baptizatur talis in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.

Ad singulas pronuntiationes eum immergens & educens. Postquam vero omnes baptizati sunt, lavatur, & deponit cingulum cum mantili. Diacono vero dicente, *Accedite.* Cantores Psalmum auspicantur, *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates.* Hoc ter dicit: Episcopus autem laudat Deum, & precatur:

bene-

cem βίον hic victum significare e sequenti versu abunde liquet, ubi idem interpres recte eam explicuit, & vertit. Meursius pro μανιάκιον reponit μανίκιον; codex vero MS. Vienn. Cæsar. Bibliothecæ habet μανιάκην. μανιάκης autem torquis tenuior est. Sic μανιάκια χρυσᾶ περὶ τοὺς τραχήλους φοροῦντα κοράσια legas apud Jacobum Diaconum in vita S. Pelagiæ, citante Meursio in Glossario: & apud Basilium Magnum in Hexaem. μανιάκας χρυσοῦς περιφέροντες magnates. A voce μανίκιον derivatur μανικέλλιον, seu μανικέλλιον. Μανικέλια Achmes, cap. CLVI, ταῖς περικνημίσιν adjungit, & quasi unius generis fascias & velamenta, illa brachiorum, hæc tibiarum, utraque gaudium & stabilitatem servis portendere ait. Scaliger in codice meo Gallice explicuit, vertitque *les gantelets.* Accipitur & de inducto remis integumento ex corio, vel laceris linteis apud Meurs. in Glossario. Glossæ Basilicæ: Μανικέλλιον τὸ ταῖς χερσὶ περιτιθέμενον σκῦτος, ἢ ῥάκος, ὅμοιον μανικίῳ. Hinc & compositum tractum ἐπιμανίκιον, sive ἐπιμάνικον, in quo effigies Christi intexta; quo soli utebantur episcopi in manu dextra, mystice manicas seu compedes Jesu Christi, quibus ille impeditus fuit, significans; ut est apud Meursium in Glossar. Alias & Chirotheca venatoris sinistra manu falconem sustentantis ita appellata fuit. Est & aliud inde formatum compositum, στομομάνικον, quod est velum muliebre, quo os obtegitur. Theophilus Protospatharius de Humani Corp. Fabrica lib. IV: ἔοικε καὶ τὸ μυῶδες πλάτυσμα γυναικείῳ φιαλίῳ, τῷ καλουμένῳ στομομανίκῳ: *Musculosa hæc fascia muliebri velamento similis est, quod vulgo Stomomanicon appellatur.* Puto id ipsum esse, quod Galli *un masque* vocant. φιάλιον enim pro ὑφιάλιον positum videtur, ab ὑφιάλλω, id est, ἐπιβάλλω, quasi ἐπιβόλαιον.

46 ἑκάστῃ προσρήσει] *Ter merguntur*, inquit Tertullianus de Coron. Mil. c. III. vide & Hieronymum adversus Luciferianos, Basilium M. Dionysium Areop. &c.

47. κατάγων αὐτόν &c.] non enim tripla inspersione aquæ in faciem, ut nunc, sed toto immerso ter in aquam corpore baptismus olim celebratus.

48. προσχωρεῖτε] post baptismum statim πρὸ τοῦ μεγάλου βήματος *ante magnum sacrarium*, sive ante sacram mensam, sive *altare magnum*, in quo Eucharistiæ fiebat oblatio, constituebantur, quæ statio τῆς ἐκεῖθεν δόξης erat προχάραγμα; *cœlestis gloriæ rudimentum.* D. Gregor. Nazianzenus Orat. XL. vocatur hoc & ἅγιον βῆμα. Justinus Martyr Apol. II. ait baptizatos statim adductos ad illos, qui vocabantur fratres, id est, communicantes. Qui congregati preces & pro se, & pro baptizatis, ceterisque omnibus deinde ad Deum fundebant: quibus finitis, osculo se invicem sancto excipiebant, de quo supra, n. 36.

49. οἱ ψάλται] post baptismum *Psalmodia* adhibebatur, μεθ᾽ ἧς ἐδέχοντο, ὡς τῆς ἐκεῖθεν ὑμνῳδίας προοίμιον: *qua accipiebantur* baptizati, tamquam *præludio futuræ in cœlis per hymnos gratulationis* ab angelis. Ita fere D. Gregorius Naz. orat. XL.

 50. Καὶ

Εὐλογητὸς εἶ κύριε ὁ παντοκράτωρ, ἡ πηγὴ τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ λάμψας ἐν σκότει φῶς σωτηρίας διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν, καὶ χαρισάμενος ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις τὴν μακαρίαν κάθαρσιν ἐν τῷ ἁγίῳ ὕδατι, καὶ τὸν θεῖον ἁγιασμὸν ἐν τῷ ζωοποιῷ χρίσματι, ὁ καὶ νῦν εὐδοκήσας ἀναγεννῆσαι τοὺς δούλους σου τοὺς νεοφωτίστους δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ τὴν τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων ἄφεσιν αὐτοῖς δωρησάμενος. Αὐτὸς οὖν, δέσποτα, βασιλεῦ εὔσπλαγχνε, χάρισαι αὐτοῖς καὶ τὴν σφραγῖδα τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου, καὶ παντοδυνάμου, καὶ προσκυνητοῦ σου Πνεύματος. καὶ τὴν μετάληψιν τοῦ ἁγίου σώματος, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου. Φύλαξον αὐτοὺς ἐν τῷ ἁγιασμῷ. βεβαίωσον αὐτοὺς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει. ῥῦσαι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, καὶ πάντων αὐτοῦ τῶν ἐπιτηδευμάτων, καὶ τῷ σωτηρίῳ σου φόβῳ, ἐν ἁγνείᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ, τὰς ψυχὰς αὐτῶν διατήρησον. ἵνα ἐν παντὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ εὐαρεστοῦντές σοι υἱοὶ καὶ κληρονόμοι τῆς ἐπουρανίου σου γένωνται βασιλείας.

Ἐκφώνησις.

Ὅτι σὺ εἶ ὁ θεὸς ἡμῶν, θεὸς τοῦ ἐλεεῖν καὶ σώζειν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν.

Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ψάλλει, Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε [50] καὶ χρίει τοὺς βαπτισθέντας τῷ ἁγίῳ μύρῳ, ποιῶν σταυροῦ τύπον [51] ἐπὶ τοῦ μετώπου [52] καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, λέγων,

Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου.

Καὶ μετὰ τοῦτο ἄρχεται [53] τῆς ἁγίας λειτουργίας. [54] καὶ ἀξιοῦνται τῆς ἁγίας μετα-

50. Καὶ χρίει τοὺς βαπτισθέντας] quemadmodum ante Baptismum, ita & jam baptizati S. Chrismate inungi soliti fuere. Tertullian. adversus Marcionem l. 1; & De Resurr. carnis cap. IX, de Baptismo cap. VII: Canon Eccles. Univ. CLII, Isidorus lib. VI, c. XIX, &c.

51. ἐπὶ τοῦ μετώπου] Adeatur Prudentius in Psychomachia.

52. καὶ τῶν ὀφθαλμῶν] immo & nares; & os, & aures inungebantur. Canon Eccles. Univ. CXI, & CLXX. de hæreticis jam ante baptizatis: Καὶ σφραγιζομένους ἤτοι χριομένους πρῶτον τῷ ἁγίῳ μύρῳ τό τε μέτωπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ῥῖνας, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα. καὶ σφραγίζοντες αὐτοὺς λέγομεν, Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου: Signatosque, sive unctos primum oleo sancto frontem

Benedictus es Domine Deus omnipotens, fons omnis boni, sol justitiæ, lumen salutis in tenebris emittens per apparitionem unigeniti filii tui ac Dei nostri: qui indignis nobis beatam in aqua sacra purgationem largiris, divinamque sanctificationem in unguine vivifico; quique & nunc servos tuos recens illuminatos per aquam & spiritum regenerare dignatus es, ac peccatorum tam voluntariorum, quam involuntariorum ipsis concedere remissionem. Tu igitur, Domine Rex, benigne & misericors, imperti ipsis & sigillum doni sancti & omnipotentis, atque adorandi Spiritus tui, participationemque sancti corporis, & venerandi sanguinis Christi tui. Custodi & conserva ipsos in sanctificatione tua: confirma eos in vera fide: libera eos a malo, ab & omnibus artibus ac dolis ejus: salutarique tui timore in puritate, & justitia animas eorum retine, ut in omni opere ac sermone tibi bene placentes cœlestis regni tui filii fiant & heredes.

Exclamatio.

Quia tu es Deus noster, Deus misericordiæ & salutis; & tibi gloriam.

Post has autem preces, psallit, Quicunque baptizati sunt: ungitque baptizatos sacro oleo, signum crucis in fronte faciens & super oculos, dicens:

Signaculum Doni Spiritus Sancti.

Postilla incipit sacram liturgiam, & admittuntur baptizati ad sacram communio-

frontem, oculos, nares, os, & aures. Signantes autem eos dicimus, Signaculum Doni Spiritus Sancti. Τὸ *μέτωπον*, seu *frons*, hic pro symbolo tactus positum. Quinque enim sensus quasi sanctificabantur S. Chrismate: unde postea sequitur: *ἀπολύει τὰς πέντε αἰσθήσεις αὐτοῦ, ἃς διὰ τοῦ μύρου ἔχρισε: Abluit ejus quinque sensoria, quæ unguento inunxerat.* Miror autem hic de impositione manuum nihil dici, qua S. Spiritus baptizatis conferebatur, ut supra habuimus: nisi forte is ritus in hæreticis locum non habuit.

53. *Ἁγίας λειτουργίας*] Quod sacrum Eucharistiæ: vulgo *missa* vocatur.

54. *Ἀξιοῦται τῆς ἁγίας μεταλήψεως*] solebat enim episcopus, postquam inunctus S. oleo erat, dignum eum declarare, qui S. Eucharistiæ particeps fieret: atque ita se ipse ad celebrationem sacrorum conferebat; & S. Eucharistiam baptizato offerebat. Ita Dionysius Areop. ad quem Pachymeres notat, alium in Ecclesia suo tempore, & multo exactiorem, observatum fuisse ritum. Contra Tertullianus ætate sua nullos istiusmodi ritus agnovit. Ita enim ille de Baptismo cap. 11; *Nil adeo est, quod obduret mentes hominum quam simplicitas divinorum operum, quæ in actu videtur, & magnificentia, quæ in effectu repromittitur. Ut hic quoque, (in baptismo) quoniam tanta simplicitate, sine apparatu novo aliquo, denique sine sumtu, homo in aquam demissus, & inter pauca verba tinctus, non multo vel nihilo mundior resurgit, eo incredibilis existimatur consecutio æternitatis.* Vide & Justinum Mart. Apol. 11. Ceterum in hac prima communione baptizati statim dicere solebant, ut D. Hieronymus testatur, *Et remitte nobis debita nostra.*

55. λύει

μεταλήψεως. τῇ δὲ η ἡμέρᾳ [55] λύει τὸ σάβανον, [56] τὸ κουκούλ. [57] καὶ τὴν ζώνην, καὶ λέγει τὴν εὐχήν:

Ὁ λύτρωσιν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῖς δούλοις σου δωρησάμενος, καὶ ἀναγεννήσεως ζωὴν αὐτοῖς χαρισάμενος, αὐτὸς καὶ νῦν δέσποτα κύριε τὸν φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου ἐναύγασον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν διὰ παντός. τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως αὐτῶν ἐπὶ τῇ σῇ πέτρᾳ θεμελίωσον. τὸ ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας παντὸς ῥύπου ἁμαρτημάτων ἀμόλυντον διατήρησον. καὶ τὴν πνευματικὴν σφραγῖδα τῆς φοβερᾶς χείρος ἀνεξάρπαστον διατήρησον. ἵλεως γενόμενος αὐτοῖς τε καὶ ἡμῖν κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου:

Ἐκφώνησις.

Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν.

Εἶθ' οὕτως λαμβάνων ὁ ἱερεὺς [58] βαμβάκιον, καὶ ὕδωρ ἐν σκεύει, [59] ἀπολύει τὰς πέντε αἰσθήσεις αὐτοῦ, ἃς διὰ τοῦ μύρου ἔχρισε, λέγων,

55. *λύει τὸ σάβανον*] a baptiſmo ſtola candida indui ſolita vid. Photium epiſt. LXXIV, Lactantium in carm. de Paſchate circa finem, Pontium Paulinum, &c. Unde ea *ſeptimana in albis* olim dicta, quæ proxime feſtum Paſchatis ſequebatur. Paſchatis enim tempus baptizandis olim conſtitutum, ob reſurrectionem Chriſti. Explicat hoc accurate Tertullianus cap. XIX de Baptiſmo: duravitque ea conſuetudo uſque ad tempora Caroli M. Poſtea & toto Pentecoſtes tempore, ac tandem quovis. Recte vero Tertullianus loco memorato: *Ceterum omnis dies Domini eſt, omnis hora, omne tempus habile baptiſmo. Si de ſollemnitate intereſt, de gratia nihil refert.* Hic vero *σάβανον* veſtem linteam ſignificat, qua poſt balneum corpus deſiccari ſolitum. Hierocles *ἱππιατρ.* lib. I, cap. XXXIV: *Εἰσαγαγόντες εἰς βαλανεῖον, καὶ ποιήσαντες ἱδρῶσαι, καταμάσσουσιν ἔνδον ξηροῖς σαβάνοις.* Victor de Perſecutione Vandalica, lib. III: *Illa, quibus eum ſuſcipiens de fonte dudum texerat, ſabana bajulabat.* Gregorius Papa l. III Dialog. *Quem ex more lotum, veſtimentis indutum, & ſabano conſtrictum ſuperveniente veſpere ſepelire nequiverunt.* Hinc liquet cingulo ſabana corpori adſtricta fuiſſe: eaque de cauſſa hic legimus *λύει τὸ σάβανον.* Apud eundem lib. IV Dialog. *Sabana*, ut ſupra, veſtes ſunt, quæ balneo exeuntibus oblata.

56. *τὸ κουκούλλιον*] *Galeam* hic intelligi puto *myſticam*, qua baptizati induti, ut eſt apud Nicephorum Calliſti lib. III, cap. XXXVII. Alias *κουκούλλιον σκέπασμα τῆς κεφαλῆς*, integumentum capitis, ut Sozomenus illud interpretatur lib. III. Hiſt. Eccleſ. cap. XIV. Certe myſticum fuit, &, ſicut baptiſmo regenerari dicti, ita velut infantes ac puelli, cucullo induti fuere baptizati. Hinc & poſtea Monachi cucullati, eodem intuitu. Dorotheus doctrina I. *λαμβάνομεν δὲ καὶ κουκούλλιον. τοῦτο δ' ἐστὶ σύμβολον τῆς ταπεινώσεως. τὰ νήπια γάρ,*

τὰ

munionem. Octava vero die solvit sabanum, cucullum, & cingulum, & has dicit preces:

Domine, Deus noster, qui peccatorum solutionem per baptismum servis tuis largitus es, vitamque ipsis regenerationis benigne concessisti, nunc quoque illuminationem, quæsumus, vultus tui in cordibus eorum in perpetuum infunde: & ostiarium fidei ipsorum lapidem petra tua firmiter inædifica. Indumentum incorruptionis ab omni peccatorum macula intaminatum conserva; & hoc tremendæ unctionis spirituale signaculum indelebile custodi, & ipsis & nobis propitius factus secundum multitudinem miserationum tuarum.

Exclamatio:

Benignus enim & hominum amans Deus es, & tibi gloriam.

Deinde Episcopus vasculum capit, & aquam infundit pelvi: & abluit quinque sensus ejus, quos oleo inunxerat, dicens: * * * *.

τὰ μικρά, τὰ ἄκακα, φοροῦσι κουκούλια. ἄνθρωπος δὲ τέλειος κουκούλιον οὐ φορεῖ. Ἡμεῖς οὖν διὰ τοῦτο φοροῦμεν, ἵνα νηπιάζωμεν τῇ κακίᾳ, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος: *Sumimus & cucullum. Hoc enim submissionis animi symbolum est. Infantium enim parvulorum, & innoxiorum, id gestamen. Homo autem adultæ ætatis cucullum non gestat. Nos igitur ea de caussa eo utimur, ut in re malitia infantium repræsentemus innocentiam, quemadmodum Apostolus præcipit.* Ab hac voce deductum est verbum ἀποκουκουλίζειν. Sic in Euchologio Græcorum: Εὐχὴ εἰς τὸ ἀποκουκουλίσαι: *Preces, quum cucullus exuitur.* Ex his, quæ allata, satis liquere puto, cur Telesphorus, infans cucullatus, Æsculapio & Hygiæ adjungi soleat: nimirum, quod hi, qui e morbo pristinæ restituuntur valetudini, instar infantium sint recens natorum, & quasi regeneratorum: non secus ac serpens iis addita, renovatæ vitæ symbolum est, quotannis veterem pellem abjiciens. Multi vero sunt, qui hanc ignorant facti rationem. Confer, quæ supra de regeneratione, & *mellis ac lactis* prægustata concordia dicta sunt.

57. τὴν ζώνην] respectum ad Apostoli monitum, Ephes. VI. 14; sic ut, quod ad *galeam*, ad vers. 17. Consulatur super his Dionysius Areopagita, sæpiuscule memorato loco.

58. βαμβάκιον] vestis bombycina, qua abstersum oleum. βάμβαξ, *bombyx*, in glossariis. Achmetes Onirocrit. cap. 222: Ἐὰν ἴδῃ τις, ὅτι φορεῖ ἱμάτιον ἔχον ἀντὶ βάμβακος μετάξιν, πλουτήσει πλοῦτον ἰσχυρὸν ἀναλόγως τοῦ πλήθους: *Si quis se vestem sericam pro gossypina gestare viderit, pro ratione copiæ serici magnas acquiret divitias.*

59. ἀπολύει τὰς πέντε αἰσθήσεις] Ea propter ne sacrum oleum, sive unguentum, ante hanc sollemnem ablutionem detergeretur, recens baptizati lavacro quotidiano per totam hebdomadam abstinebant. Ita Tertullian. de Corona mil. cap. III.

Hactenus MS. Codex Viennensis, & capite, & calce mutilus: sed postrema facile ex Euchologio ac Rituali Græcorum suppleri poterunt.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ,

Ἡ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ

ΔΙΑΘΗΚΗ.

Ἀκούων τοῦ θείου Δαβὶδ λέγοντος, ἡτοιμάσθην, καὶ οὐκ ἐταράχθην. καὶ πάλιν φάσκοντος, ἑτοίμη ἡ καρδία μου, ὁ Θεός, ἑτοίμη ἡ καρδία μου. ἐπειδήπερ εἰς συνεχῆ ἀσθένειαν τὴν τοῦ δυστήνου μου σώματος ἐμπεπτωκώς, οὐχ οἷός τε εἰμι πάντας ὑμᾶς, τέκνα μου, καὶ ἀδελφοί, καὶ πατέρες, κατὰ πρόσωπον μου ἀγαγεῖν ἐν ἡμέρᾳ ἐξόδου. διὰ τὸ ἐν διαφόροις τόποις καθεστάναι τὰ μοναστήρια, ἄλλως τε καὶ ἀποδημίαις χρήσασθαί τινας, ὡς ἤδη ἐληλυθυίας τῆς ὥρας τῆς ἀπὸ τοῦδε βίου μεταστάσεώς μου, προφθάνω διαθέσθαι ἡμῖν ταύτην τὴν διαθήκην, ἁρμόδιον καὶ ἀσφαλὲς τοῦτο ἡγησάμενος πρὸς τὸ ἀκούσαντάς μου τῆς τελευταίας φωνῆς, διεγνωκέναι, ὅπως τε πιστεύω καὶ φρονῶ, καὶ οἷον ἀφίημι τὸν καθηγησόμενον μετ' ἐμέ. ἵνα ἐντεῦθεν συμφωνίαν ἄγοιτε καὶ εἰρήνην τὴν ἐν Χριστῷ, ἣν εἰς οὐρανοὺς μέλλων ἀναφοιτᾷν ἀφῆκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ἀποστόλοις, αὐτὸς ὁ κύριος.

1 Πιστεύω τοιγαροῦν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. τὴν ἁγίαν, καὶ ὁμοούσιον, καὶ ἀρχικὴν Τριάδα. καθὼς βεβάπτισμαι, καὶ ἀναγεγέννημαι, καὶ τετελείωμαι. Θεὸν τὸν πατέρα ὁμολογῶν. Θεὸν τὸν Υἱόν. Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἓν τὰ τρία τῇ Θεότητι. ὡς καὶ ἔμπαλιν τρία τὸ ἓν ταῖς ὑποστάσεσι. εἷς γὰρ Θεὸς ἡ τριὰς διὰ τὸ ὁμοούσιον. εἰ καὶ διῄρηται διὰ τὸ ἑτεροϋπόστατον.

2 Αὖθίς τε ὁμολογῶ τὸν ἕνα τῆς τριάδος τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν διὰ φιλανθρωπίαν ἄμετρον ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς γένους. δηλονότι ἐκ τῆς ἁγίας καὶ παναμώμου Θεοτόκου τὴν σάρκα ἀνειληφότα δίχα σπορᾶς ἀνθρωπίνης. καὶ ἐκ γαστρὸς αὐτῆς κατὰ τὸ Θεῖον λόγιον νόμῳ φύσεως γεγεννημένον. διπλοῦν τε ὄντα τὸν αὐτόν, ὅλον τέλειον τῇ Θεότητι, καθ' ὃ οὐκ ἐτέτραπτο τοῦθ', ὅπερ ἦν. καὶ ὅλον τέλειον τῇ ἀνθρωπότητι. καθ' ὃ οὐκ ἐλέλειπτό τι τοῦθ', ὅπερ προσείληφε. τὸν αὐτὸν ἕνα καθ' ὑπόστασιν. ὥσπερ ἐν δύο φύσεσι γνωριζόμενον, οὕτω θελήσεσί τε καὶ ἐνεργείαις, ἐν αἷς ἔδρασε καταλλήλως τά τε θεῖα καὶ ἀνθρώπινα.

Πρὸς

THEODORI

Ad Discipulos suos

TESTAMENTUM,

Interprete JACOBO SIRMONDO.

DIum Davidem audiens dicentem, *Paratus sum, & non sum turbatus*; iterumque, *Paratum cor meum, Deus, Paratum cor meum*, postquam in continuam miseri mei corporis ægritudinem illapsus, cunctos, filii, ac fratres, patresque, coram nequeo sub exitum adducere, quod variis in locis posita Monasteria sint, & alioquin abscesserint nonnulli, ceu præsente ex hac vita discessus hora, *Testamentum* hoc vobis præverti condere, tutum id, ac conveniens ratus, quo suprema audita mea voce, sciretis, quemadmodum credam, atque sentiam, & qualem post me præfectum relinquam: unde concordiam porro, ac pacem in Christo ageretis, quam in cœlos abiturus sanctis suis discipulis, & Apostolis, Dominus dimisit.

Igitur credo in Patrem, ac Filium, Sanctumque Spiritum, 1
sacram, unius naturæ, præpotentem Trinitatem, proinde ut regeneratus, tinctus, instauratus sum, Deum confitens Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum, tria unum divinitate, ut unum tria vicissim personis. Una est enim Trinitas, pro uniusmodi natura, etsi personis discreta est.

Rursumque unum e Trinitate, Dominum nostrum Jesum 2
Christum, incomparabili liberalitate corporatum venisse, incolumitando generi nostro, corpore nimirum e sacra, & irreprehensa Deipara citra virilem satum contracto, legeque naturæ secundum oraculum divinum ex ejus alvo progenitum, qui & duplex idem fuerit; totus perfectus divinitate, quatenus haud mutavit, quod erat; totusque perfectus humanitate, quatenus indefectum, quod assumpsit, fuit, & unus idem persona, ut in duabus agnitus naturis, ita & voluntatibus, ac functionibus, in quibus divina competenter, humanaque gessit.

3 Πρὸς τούτοις ἀποστρέφομαι πᾶσαν αἱρετικῆς μεθοδείας πλάνην, ἑπόμενος ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς ἓξ συνόδοις. ἔτι τε καὶ τῇ ἔναγχος συναθροισθείσῃ ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον κατὰ τῶν χριστιανοκατηγόρων.

4 Προσκυνῶν καὶ ἀποδεχόμενος τὰς ἱερὰς, καὶ σεπτὰς εἰκόνας τοῦ τε κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, ἀποστόλων, προφητῶν τε, καὶ μαρτύρων, καὶ πάντων τῶν ὁσίων τε καὶ δικαίων. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς ἀχράντους αὐτῶν πρεσβείας ἐξαιτοῦμαι ἱλεωποιούμενος τὸ θεῖον. προσπτύσσομαί τε πίστει τε καὶ φόβῳ τὰ πανάγια αὐτῶν λείψανα, ὡς χάριτος θείας ἀνάπλεω. προσέτι καὶ πᾶσαν βίβλον θεόπνευστον παλαιᾶς τε καὶ νέας διαθήκης. ἀποδέχομαι ἔτι μὴν καὶ πάντων τῶν θεσπεσίων πατέρων, διδασκάλων τε, καὶ ἀσκητῶν, τοὺς βίους τε καὶ τὰ θεῖα συγγράμματα. Τοῦτο δὲ λέγω διὰ τὸν φρενοβλαβῆ Πάμφιλον, τὸν ἀπὸ ἀνατολῆς φοιτήσαντα, καὶ τούσδε τοὺς ὁσίους διαβαλόντα. λέγω δὴ Μάρκον, Ἡσαΐαν, Βαρσανούφιον, Δωρόθεόν τε, καὶ Ἡσύχιον. οὐ μὴν Βαρσανούφιον, καὶ Ἡσαΐαν καὶ Δωρόθεον, τοὺς τῶν ἀκεφάλων συνακεφάλους, καὶ τοὺς τῶν λεγομένων Δεκακεράτων συνομοκεράτους, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Σωφρονίου ἐν τῷ λιβέλλῳ αὐτοῦ ἀναθεματιζομένους. ἑτέρων δηλονότι παρὰ τούσδε ὄντων τῶν προειρημένων. οὓς ἐγὼ πατροπαραδότως ἀποδέχομαι δὲ ἐρωτήσεως τοῦ ἤδη ἀρχιερατεύσαντος Ταρασίου, τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου, ἑτέρων τε ἀξιοπίστων προσώπων, αὐτοχθόνων τε, καὶ ἀνατολικῶν, κατὰ τὸ καὶ τὴν εἰκόνα Βαρσανουφίου ἐν τῇ θείᾳ ἐνδυτῇ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας συνίστασθαι ἁγίοις πατράσιν Ἀντωνίῳ, Ἐφραὶμ, καὶ ἑτέροις. καὶ ὡς μή τι ἐν ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν εὑρηκὼς ἀσέβημα, τοὐναντίον δὲ καὶ πολλὴν ψυχικὴν λυσιτέλειαν. μέχρις ἂν καὶ ἐπὶ τούτων διὰ συνοδικῆς ἐπιζητήσεως ἀποδειχθείη τι ἔγκλημα. εἰ γὰρ αὐτοὶ ἐκεῖνοι φανείησαν οἱ ἀναθεματιζόμενοι, ἢ ἕτεροι παρ' αὐτοὺς αἱρέσει ὑποβληθέντες. ἀνάθεμα αὐτοῖς, καὶ καταναθέμα, καὶ παντανάθεμα, ἀπὸ Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ καὶ ἁγίου Πνεύματος.

5 Συνομολογῶ δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὑψηλόν τε εἶναι, καὶ ἐπηρμένον, καὶ ἀγγελικὸν, καθαρτικόν τε πάσης ἁμαρτίας δι' ἀπλείας ἐπιβιώσεως εὔδηλον κατὰ τὴν νομοθεσίαν τῶν ἀσκητικῶν τοῦ θείου καὶ μεγάλου Βασιλείου διεξαγόμενον, καὶ οὐκ ἐξ ἡμισείας, ὥσπερ τινες, τὰ μὲν αἱρούμενοι, τὰ δὲ ἐπαφιέντες. ὥστε μὴ εἶναι ἄνευ τῶν ἐν τῇ θείᾳ κλίμακι ἀποδεδειγμένων τριῶν καταστάσεων. Αἱρετὸν ἄλλως πῶς νομίμως ἐπιβιῶναι. οὐ μὴν οὔτε δοῦλον κεκτῆσθαι, οὔτε κτῆνος τῶν ἐκ τοῦ θήλεος γένους, διὰ τὸ ἀνοίκειον τοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ ἐπικίνδυνον ταῖς ψυχαῖς. καὶ ταῦτα δῆλον ἐν παραδρομῇ. οὐ γὰρ καιρὸς τὸ τῶν τοιού-

τῶν

Ad hæc fraudem omnem hæreticæ versutiæ detestor; sacra, 3
& œcumenica sex Concilia secutus, ac Nicææ nuper iterum coactum contra Christianorum accusatores.

Augustas atque venerandas Domini nostri Jesu Christi, Dei- 4
paræ, Apostolorum, Vatum, Martyrum, Sanctorum omnium, justorumque imagines adorans, & approbans, quorum sine macula preces expeto, Numinis propitias; fide, ac reverentia sacratissimas Reliquias amplexus, velut divinæ plenas gratiæ. Præterea cum sacros omnes novi, & antiqui fœderis libros recipio, tum illustrium Patrum, Doctorum, Monachorum vitas, diaque monumenta, quod ob Pamphilum dico, vecordem, ab Oriente profectum, qui eos sanctos insimulet: Marcum, inquam, Esaiam, Barsanuphium, Dorotheum, Hesychium. Nec Barsanuphium, Esaiam, Dorotheum sentio gregarios Acephalorum; ac Decicornium, qui vocatur, ejusque factionis socios, D. Sophronio in libello diris divinctos, aliis scilicet prædictis, quam sint isti. Quos Patrum traditione, sanctissimi Patriarchæ Tarasii, qui Pontificatum proxime gessit, rogatu, & aliorum fide dignorum, qua indigenarum, qua Orientalium, admitto, (tumque quod Barsanuphii in sacro Majoris Ecclesiæ vestiario simulacrum cum sanctis Patribus sit erectum, Antonio, Effraemo, aliisque, tumque in eorum doctrinis impium nihil, quin magnam contra animorum frugem deprenderim) dum in iis quoque per Synodi acquisitionem fraus aliqua detegatur. Nam si vel diris obligati, vel alii ab iis hæresi capti parebunt, diris etiam atque etiam multantor a Patre, & Filio, ac S. Spiritu.

Profiteor insuper & habitum Monasticum sublime quiddam, præstansque, & Angelicum haberi, quo accurate degendo, ac
mirum ni ad leges Monasticas divini magnique Basilii exigen- 5
do, non dimidiatim obeundo, quod plerique faciunt, quædam adsciscentes, quædam repudiantes, cunctæ expientur noxæ, ut citra terna ea, quæ in nobili Scala demonstrantur, laudabilia instituta, aliud quod ineamus, legitimum studium sit nullum. Quin nec mancipium parandum, nec jumentum * uterinum, ut a professione alienum, conjunctumque cum animorum periculo.

* *In Græco est*, feminei sexus. *Di boni! etiamne intuta tum a Monachorum libidine bestia, ut earum coëmtione interdicendum iis hoc Testamento fuerit? forte* veterinum Sirm. scriptum.

των ἐξαπλώσεως. ἀλλὰ διὰ τὸ μή τινας εἰς ἐμὲ τὴν χείρονα δόξαν ὑπολαμβάνειν παρ' ὃ φρονῶ ὀρθῶς, καὶ δοξάζω. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, δεύτερόν ἐστιν εἰπεῖν, καὶ περὶ τοῦ καθηγουμένου. ἀφίημι τοίνυν πρῶτον μὲν τὸν κύριον καὶ πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν, τὸν ὁσιώτατον Ἔγκλειστον, καὶ πατέρα, καὶ φωστῆρα, καὶ διδάσκαλον. αὐτὸς γὰρ κἀμοῦ, καὶ ὑμῶν προκαθέστηκεν ἐν κυρίῳ, καὶ καθίσταται κεφαλή. εἰ καὶ ὑπεξήγαγεν ἑαυτὸν διὰ Χριστομίμητον ταπείνωσιν τελῶν ἐν ἡσυχίᾳ. οὗ ταῖς ὁδηγίαις τε, καὶ προσευχαῖς πιστεύω ὑμᾶς συνθήσεσθαι. εἴπερ καὶ τὴν δέουσαν ἀντεισφέροιτε πρὸς αὐτὸν εὐπείθειάν τε, καὶ ὑπακοήν. ἔπειτα, ὃν ἐκ κοινῆς ψήφου θεοπρεπῶς προηγουμένης τῆς πατρικῆς βουλῆς προεστήσασθε. ἐφ' ᾧ γὰρ εὐδοκεῖ πᾶσα ἡ ἀδελφότης, ἑπόμενόν ἐστι καὶ τὸ ἐμὸν θέλημα. ἀλλὰ δεῦρο, ὦ πάτερ, καὶ ἀδελφὲ, ὅστις ἂν εἴης. ἰδοὺ παρατίθημί σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα, ὅπως αὐτὴν εἰσδέξῃ. Πῶς δὲ προσλάβοις; ἡλίκως δὲ ὁδηγήσαις; ποδαπῶς δὲ διαφυλάξαις; ὡς ἄρνας Χριστοῦ, ὡς μέλη σου φίλτατα, θάλπων, καὶ περιέπων, καὶ ὁμειρόμενος ἑνὸς ἑκάστου κατὰ τὸ ἴσον τῆς ἀγάπης μέτρον. ὅτι ἐπίσης ἡ στοργὴ τῶν μελῶν τοῦ σώματός ἐστιν ἐφ' ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ. διάνοιξόν σου τὰ σπλάγχνα ἐν συμπαθείᾳ. ἐστοίχισαι τοὺς πάντας ἐν ἐλεημοσύνῃ. τιθήνησαι αὐτοὺς, ἀναμόρφωσον αὐτοὺς, τελείωσον αὐτοὺς ἐν Χριστῷ. ὄξυνόν σου τὴν διάνοιαν ἐν φρονήσει. διέγειρόν σου τὸ πρόθυμον τῆς ψυχῆς ἐν ἀνδρείᾳ. στερέωσόν σου τὴν καρδίαν ἐν πίστει, καὶ ἐλπίδι. προπόρευσαι αὐτῶν ἐν πάσῃ ἀγαθοεργίᾳ. προπολέμησον κατὰ τῶν νοητῶν μαχομένων. ὑπεράσπισαι, διευθέτησον, εἰσάγαγε αὐτοὺς εἰς τὸν τῆς ἀρετῆς τόπον κληροδοτῆσαι τὴν γῆν τῆς ἀπαθείας. διὸ ἐντέλλομαί σοι τὰς ἐντολὰς ταύτας. ὥσπερ διακρατῆσαι ὀφείλεις κατὰ τὸ ἀναγκαῖον. οὐ διαλλάξεις οὖν, ὃν παρέλαβες τύπον, καὶ κανόνα, παρὰ τῆς ταπεινώσεώς μου ἐν ἅπασιν ἄνευ κατεπειγούσης ἀνάγκης.

1 Οὐ κτήσῃ τοῦ κόσμου τούτου τι, οὐδὲ ἀποθησαυρίσεις ἰδιοκτήτως εἰς ἑαυτὸν, μέχρι καὶ ἑνὸς ἀργυρίου.

2 Οὐ διαμερίσεις τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν καρδίαν σου, σχέσει καὶ φροντίδι περὶ τοὺς ὑπὸ Θεοῦ πεπιστευμένους, καὶ ὑπ' ἐμοῦ παραδεδομένους πνευματικοὺς υἱοὺς, καὶ ἀδελφοὺς, εἰς τοὺς ποτε κατὰ σάρκα ἰδίους ἢ συγγενεῖς, ἢ φίλους, ἢ συνεταίρους.

3 Οὐ δωρήσῃ τι τῆς οἰκείας σου μονῆς, οὔτε ζῶν, οὔτε μετὰ θάνατον ἐλεημονητικῶς, ἢ κληρονομικῶς εἰς τοὺς ἤδη προειρημένους. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ κόσμου εἶ, ἵνα μετέχῃς τῶν ἐκ τοῦ κόσμου. πλὴν εἰ μή που μεταβαῖεν τινες ἐκ

τοῦ

riculo. Atque hæc obiter dixi: neque enim eſt ea explicandi tempus; verum nequi ſiniſtram de me opinionem conciperent, nec conſentaneam iis, quæ ſentire arbitrer recte. His ſic habentibus, proximum eſt & de Præfecto diſſerere. Ergo inprimis, dum patremque meum juxta, ac veſtrum, ſanctiſſimum Cluſium relinquo patrem, illuſtratorem, magiſtrum, qui vobis mihique & in Domino præfuit, & nunc caput eſt, quamlibet ſe ſubduxit, pro Chriſtiana ſubmiſſione, deditus quieti, cujus vos auſpiciis, atque precibus ſervatum iri confido, ſi, quam oportet, obedientiam viciſſim, ac obſequium, conferetis. Deinde quem communi ſuffragio duce paterno conſilio diù præfeceritis. Nam, in quem univerſitas inclinat, eodem ſequitur & mea voluntas. Sed ades vero, ô Pater, fraterque, quicunque es futurus. En coram Deo, ejuſque Geniis electis, univerſam hanc Chriſtianam Rempublicam tibi committo, quam capeſſas. Atqui capeſſes? quemadmodum reges, & tuebere? ut agnos Chriſti, ut tuapte cariſſima membra, fovens, defenſans, procurans unumquemque pari benevolentiæ menſura, poſtquam par corporis membrorum ſtudium cuique eſt. Viſceribus pro affectione recluſis, cunctos liberaliter acceptos nutricator, fingito, perficito; ingenium prudentia deacuito, animi alacritatem fortitudine excitato: mentem fide, ſpeque firmato: probitate omnibus præito: tectos contra imaginarios hoſtes propugnato, mactos in virtutis tanquam latifundium immittito, quaſi quodam innocentiæ ſolo dividundo. Tibi hæc quidem præcepta ſciſco, quæ retinere neceſſitas cogat, neque ex omnibus, præter exemplum normamque, quam a me nihili acceperis, quicquam mutabis citra urgentem neceſſitatem.

Non mundanum aliquid parabis, aut in uſum proprium coges, nec teruncium ſolum. 1

Non ſtudio, ac ſolicitudine mentem, & ingenium diſtrahes præ iis, quos, creditos divinitus, atque a me commiſſos, ſpiritales quoſdam habeas natos, fratreſque, in privatos humaniter quondam ſeu cognatos, ſeu amicos, ſeu æquales. 2

Non monaſterii tui facultatibus utere nec vivus, nec poſt mortem, quas eroges, aut hereditario leges prædictis, poſtquam non es ex mundo, ut mundanis fruare: niſi qui tranſeant 3

inter-

τοῦ κοινωνικοῦ βίου εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς τάγμα. καὶ οὕτω φροντίσεις κατὰ μίμησιν τῶν ἁγίων πατέρων.

4 Οὐ κτήσῃ δοῦλον, οὔτε εἰς οἰκείαν χρείαν, οὔτε εἰς ἣν ἐπεπιστεύθης μονήν, οὔτε εἰς ἀγρούς, τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονότα ἄνθρωπον. Τοῦτο γὰρ μόνοις τοῖς ἐν τῷ βίῳ συγκεχώρηται, ὡς ὁ γάμος. σοὶ δὲ χρεὼν παρέχειν ἑαυτὸν δοῦλον τοῖς ὁμοψύχοις σου ἀδελφοῖς τῇ προθέσει, κἂν τῇ ἔξω ἐπιφανείᾳ ὡς δεσπότης λογίζῃ, καὶ διδάσκαλος.

5 Οὐ σχοίης ζῶον τῶν ἐκ τοῦ θήλεος γένους εἰς χρείαν ὑπουργικήν, ὡς τὸ θῆλυ παντάπασιν ἀποταξάμενος, οὔτε ἐν μονῇ, οὔτε ἐν τοῖς ἀγροῖς, καθὼς οὐδεὶς τῶν ὁσίων καὶ ἁγίων πατέρων ἡμῶν ἐχρήσατο, οὔτε ἡ φύσις αὐτὴ ἐπιτρέπει.

6 Οὐκ ἐποχούμενος ἔσῃ ἐπὶ ἵπποις, καὶ ἡμιόνοις, δίχα ἀνάγκης. ἀλλὰ Χριστομιμήτως πεζοπορήσεις. εἰ δ' οὖν πῶλός σοι τὸ ὑποζύγιον ἔστω.

7 Παραφυλάξεις πάντως τὸ πάντα τὰ ἐν τῇ ἀδελφότητι κοινὰ εἶναι, καὶ ἀμέριστα. καὶ μηδὲν κατὰ μέρος τοῦ καθέκαστον εἰς ἐξαυθέντησιν μέχρι καὶ ῥαφίδος. Σοῦ δὲ καὶ τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχή, μήτιγε ἄλλα, ἔστωσαν διαμεμερισμένα ἐν ἰσότητι ἀγάπης πᾶσι τοῖς πνευματικοῖς σου τέκνοις, καὶ ἀδελφοῖς.

8 Οὐ σχοίης μετὰ κοσμικῶν ἀδελφοποιΐας ἢ συντεκνίας, ὁ φυγὰς τοῦ κόσμου, καὶ τοῦ γάμου. οὐ γὰρ εὕρηται ἐν τοῖς πατράσιν. εἰ δὲ καὶ εὕρηται, σπανιάκις. καὶ τοῦτο οὐ νόμος.

Οὐ συνεσθιασθείσῃ μετὰ γυναικῶν, πλὴν τῆς κατὰ σάρκα μητρός, καὶ ἀδελφῆς, κἄν τε κανονικῆς, κἄν τε κοσμικῆς, εἰ μή τις βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ καλοίη, καθὼς παρακελεύονται οἱ ἅγιοι πατέρες.

10 Οὐ σχοίης τὸ πολυπρόσοδον καὶ πολυγύρευτον ἄνευ ἀνάγκης, ἐγκαταλιμπάνων τὸ οἰκεῖον ποίμνιον. ἀγαπητὸν γὰρ καὶ σχολάζοντα ἐν τῇ ποίμνῃ δυνηθῆναί σε διασῶσαι τὰ πολυτροπώτατα, καὶ πολυεξόδευτα λογικὰ πρόβατα.

11 Παραφυλάξεις πάντως τοῦ ποιεῖσθαι τρισάκις τὴν κατήχησιν τῇ ἑβδομάδι, καὶ καθ' ἑσπέραν, ἢ διὰ σαυτοῦ, ἢ δι' ἄλλου τῶν τεκνίων. ἐπειδὴ πατροπαράδοτον τοῦτο, καὶ σωτήριον.

12 Οὐ δοίης, ὅπερ λέγουσι, μικρὸν σχῆμα. ἔπειτα ὡς μέγα. ἓν γὰρ τὸ σχῆμα, ὥσπερ καὶ τὸ βάπτισμα. καθὼς οἱ ἅγιοι πατέρες ἐχρήσαντο.

13 Οὐ παραβῇς τοὺς νόμους καὶ κανόνας τῶν ἁγίων πατέρων, πρόγε πάντων τοῦ θείου καὶ μεγάλου Βασιλείου. ἀλλὰ πᾶν ὅτι ἂν ποιῇς, ἢ λέγῃς,

ὡς

interdum e communi vita ad hunc ordinem nostrum, ac tum curâ defungere, ad Sanctorum Patrum exemplum.

Non hominem, factum ad imaginem divinam, servum pa- 4
rabis, neque usui privato, nec Monasterii, quod administres, nec agrorum: id enim solis mundanis permittitur, uti nuptiæ. Te quidem benevolentia servum unanimis fratribus præbeas oportet, quamlibet foris, in superficiem, ut herus, ac magister habeare.

Non feminini generis animantem in jumentum habebis, qui 5
feminis prorsum valedixeris, neque in Monasterio, neque in agris, quemadmodum nec divorum Patrum usus est quisquam, nec patitur natura.

Non mulis, & equis vectabere, citra necessitatem; sed Chri- 6
stiane pedes obibis: sin usu veniat, pullus jungitor.

Plane operam dabis, quæ Collegii sint, communia teneri, at- 7
que indivisa cuncta, nihilque privatim a quoquam, ad licentiam, nec acum solam. Corpus quidem certe, animumque, præterea nihil, æquali amore in spiritales omnes filios, fratresque partitor.

Non mundanis utere fratribus, quasique consiliis habendis, 8
exul mundi ac nuptiarum. Neque enim reperitur in Patribus: sin repertum est, rarius certe; neque id lex est.

Non epulabere cum feminis, matre & sorore secundum 9
carnem exceptis, (regularibus an mundanis, nescio) nisi quæ vis ac necessitas vocet, ut jubent Patres.

Non frequens prodibis, palabundus, citra necessitatem, gre- 10
ge deserto, cui palmarium sit inprimis vel in caula vacanti flexiles, & errabundas, ut sic dixerim, oves catas sospitare.

Prorsum non omittes, quin ter hebdomadatim, atque ap- 11
petente vespera, Catechesim dictes, seu per te, seu per alium e filiis: quod a majoribus traditum est, nec fruge caret.

Non habitum parvum, quem appellant, ac sic deinde confe- 12
res magnum: nam unus habitus est, uti & Tinctio, auctoribus sanctis Patribus.

Non leges ac scita majorum, inprimisque magni, & divini Ba- 13
silii, migrabis: quin, quodcunque ages, dicesve, ceu testimo-

ὡς μαρτυρίαν ἔχων ἐκ τῶν γραφῶν, πράξοις, ἢ ἐκ πατρικῆς σου συνηθείας ἄνευ παραβάσεως ἐντολῆς Θεοῦ.

14 Οὐ καταλείψεις τὸ ποίμνιόν σου, καὶ εἰς ἕτερον μεταβῇς, ἢ πρὸς μείζονα ἀξίαν ἐπαναδράμοις ἄνευ συγκαταθέσεως τῆς οἰκείας σου ἀδελφότητος.

15 Οὐ φιλιάσεις μετὰ κανονικῆς. οὐδὲ παραβαλεῖς ἐν γυναικείῳ σεμνείῳ. οὐδὲ κατὰ μόνας ὁμιλήσεις μοναζούσῃ, ἢ κοσμικῇ, εἰ μή που ἀνάγκη ἕλκοι, καὶ τότε δύο παρόντων ἐξ ἑκατέρου μέρους προσώπων. τὸ γὰρ ἓν, ὥς φησιν, ἐπηρέαστον.

16 Οὐκ ἀνοίξεις τὴν θύραν τῆς μονῆς ἐπὶ εἰσόδῳ παντοίας γυναικὸς ἄνευ μεγάλης ἀνάγκης. εἰ δὲ δυνατὸς εἶ ἀσυμφανῶς δέχεσθαι, οὐδὲ τοῦτο ἀπόβλητον.

17 Οὐ ποιήσεις σαυτῷ καταγώγιον, ἢ τοῖς πνευματικοῖς σου τέκνοις οἶκον κοσμικῶν, ἐν ᾧ εἰσὶ γυναῖκες, ἐπὶ συχνῷ παραβάλλων. ἀλλ' ἐκλέξῃ εἰς ἀνδρῶν εὐλαβῶν τὰς παροδικὰς, καὶ ἀναγκαίας χρείας ποιεῖσθαι.

18 Οὐ κτήσῃ μαθητὴν εἰς τὸ κελλίον σου προσπαθῶς. ἀλλ' ἐκ προεστῶτος ἀνυπόπτου, καὶ ἐκ διαφόρων ἀδελφῶν τὴν ὑπηρεσίαν σου ποιήσεις.

19 Οὐ κτήσῃ ἱματισμὸν ἐξηλλαγμένον, καὶ πολύτιμον, ἄνευ τοῦ ἱερατικοῦ. ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς πατρομιμήτως καὶ ἐνδύσῃ, καὶ ὑποδήσῃ.

20 Οὐκ ἔσῃ ἁβροδίαιτος οὔτε ἐν τῇ οἰκείᾳ σου δαπάνῃ, οὔτε ἐν ταῖς ὑποδοχαῖς τῶν ξένων, ὡς κατὰ τοῦτο περισπώμενος. ἔστι γὰρ τῆς μερίδος τοῦ παρόντος βίου.

21 Οὐ θησαυρίσεις χρυσίον ἐν τῇ μονῇ σου, ἀλλὰ τὸ κατὰ περίσσειαν ἐπὶ παντὸς εἴδους μεταδώσεις τοῖς πενομένοις, ἐν ἀνοίξει τῆς αὐλῆς σου, καθὼς οἱ ἅγιοι πατέρες.

22 Οὐ κρατήσεις πᾶσαν ἠσφαλισμένον, καὶ τὴν οἰκονομικὴν φροντίδα. ἀλλ' ἔστω σου κλεὶς ἡ μεγίστη τῶν ψυχῶν φροντὶς τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν κατὰ τὰ λόγια. τὸ χρυσίον δὲ, καὶ τὰ κατὰ χρείαν, ἐγχειρίσεις τοῖς οἰκονόμοις, τοῖς κελλαρίταις, καὶ ὡς ἐπιβάλλοι καθ' ἑκάστην διακονίαν σου προδήλως τῆς πάντων ἐξουσίαν ἔχοντος, καὶ μεταφέροντος, ὡς ἂν βουλείῃ μετὰ τῶν προεχόντων ἐν τῷ τυχόντι προσώπῳ, ἀπολαμβάνων τὸν λόγον ἑκάστης διοικήσεως.

23 Οὐ προτιμήσεις τοῦ συμφέροντος τῇ ἀδελφότητι πρόσωπον παντὸς ἀνθρώπου ὑπερέχοντος, καὶ ἐξουσιάζοντος κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, οὔτε ὑποσταλεὶς μέχρις αἵματος ἐπὶ φυλακῇ τῶν θείων νόμων καὶ ἐντολῶν προτεῖναι τὴν ψυχήν σου.

Οὐ

nium habens e sacris litteris, aut paterna tua consuetudine geres, divino præcepto minime violando.

Non grege relicto ad alium te conferes, aut majorem digni- 14
tatem invades, citra consensum collegii.

Non consuesces cum regulari, neque in muliebre sacrarium 15
irrumpes, nec cum Monacha, aut mundana seorsim colloquere, ni necessitas trahat, duabus tum quidem utrimque præsentibus personis. *Tentabilis est enim solitudo*, ait ille.

Non intraturæ mulieri cuiquam Monasterii fores aperies, ci- 16
tra ingentem necessitatem: sin clam potes admittere, ne id quidem rejectaneum.

Non diversorium tibi, aut spiritalibus filiis, mundanas ædes 17
habebis, ubi frequentes sint mulieres, diversatus: quin usui, ac necessitati peregrinæ religiosorum, quam legeris, domi satisfacies.

Non discipulum ad cellam molliculum libidinose parabis: 18
sed nec suspectæ personæ, & diversorum fratrum servitiis utere.

Non multitium vestitum, ac sumptuosum tenebis, excepto 19
sacrifico, tenui, Patrum exemplo, & amictu, & calceamento adhibendo.

Non splendorem captabis neque in privatis expensis, neque 20
hospitibus invitandis, ceu occupatus in eo: nam hujus vitæ voluptariorum hæ sunt partes.

Non aurum in Monasterio coges, sed e quavis, specie su- 21
perfluum in pauperes erogabis, aula adaperta, proinde ut sancti Patres.

Non arces tenebis, ac procurationem mundanam: quin esto 22
hæc potissima clavis, animorum procuratio, ligandorum, & solvendorum, ex oraculis. Aurum quidem, ac necessaria trades œconomis, cellariis, atque, ut cujusque postulat munus, te arbitrio palam cunctorum, & in quodlibet caput, transferente, prout cum antecessoribus consultatis, ac rationem cujusque administrationis habituro.

Neminem potentem, & eximium in hoc seculo Collegii com- 23
modis præhabebis, nec vel in necem retrectabis, quin divinis tuendis legibus ac præceptis vitam projicias.

24 Οὐ ποιήσεις τι, ἢ πράξεις κατ' οἰκείαν γνώμην ἐν παντὶ πράγματι ἤ τι ψυχικῶν καὶ σωματικῶν, πρὸ πάντων μὲν ἄνευ βουλῆς καὶ εὐχῆς τοῦ κυρίου καὶ πατρός σου, ἔπειτα τῶν προεχόντων ἐν γνώσει καὶ εὐλαβείᾳ κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὑπόθεσιν. ἑνὸς γὰρ χρεία τυχὸν, ἢ δύο, καὶ τριῶν, ἢ καὶ πλειόνων. ὥσπερ ἐντετάλμεθα πατρικῶς, καὶ δεδέξαμεν. ταῦτα πάντα καὶ ὅσα ἕτερα ἐξελάβου, διαφυλάξεις, καὶ φρουρήσεις, ἵνα εὖ σοι γένηται. καὶ ἔσῃ κατευοδούμενος ἐν κυρίῳ. τὸ γὰρ ἐναντίον ἀπειθῆ καὶ λέγειν, καὶ εἶναι.

Δεῦρο καὶ ὑμεῖς, τέκνα μου καὶ ἀδελφοὶ, ἀκούσατέ μου τῆς οἰκτροτάτης φωνῆς. δέξασθε, καὶ ἀποδέξασθε τὸν κύριον τὸν ἡγούμενον, καθὼς ἐξελέξατε οἱ πάντες. Οὐδενὶ γὰρ ἔξεστι κατ' οὐδένα τρόπον εὑρήσασθαι ἄλλον τινὰ βίον, παρ' ὃ ὑπάρχει, καὶ οὗτος ὁ δεσμὸς ὑπὸ κυρίου. Ἀσπάσασθε αὐτὸν ὡς διάδοχόν μου δι' αἰδοῦς καὶ τιμῆς προσβλέποντες αὐτόν. καὶ τὸν τῆς ὑποταγῆς κανόνα νόμιμον ὡς ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν αὐτῷ διαφυλάξατε, μὴ καταφρονοῦντες τῆς ἐν κυρίῳ νεαρᾶς προβολῆς αὐτοῦ. μηδὲ ἐκζητοῦντες πλεῖόν τι τῶν δωρηθέντων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου χαρισμάτων. ἀρκετὸν αὐτῷ διακρατήσει, ἅπερ παρὰ τῆς ταπεινώσεώς μου ἐντέταλται. καὶ εἰ ἀγαπᾶτέ με τὰ τέκνα μου, τὰς ἐντολάς μου φυλάξατε. καὶ τὴν εἰρήνην ἐν ἑαυτοῖς ἕξετε, καὶ τὸ ἀγγελικὸν ὑμῶν ἐπάγγελμα ἀδιάψευστον τηρήσετε, οὐρανίως πορευόμενοι. Τὸν κόσμον μισήσαντες μὴ ἐπιστραφῆτε πρὸς τὰ τοῦ κόσμου ἔργα. λυθέντες τῶν δεσμῶν τῆς προσπαθείας μὴ ἐνδεθῆτε αὖθις πρὸς τὰς σαρκικὰς σχέσεις. ἀπαρνησάμενοι πάντα τὰ τερπνὰ καὶ ἐπίκηρα τοῦ παρόντος βίου, μὴ δι' ὀλιγωρίας ἀποπηδήσητε τῆς ἀθλητικῆς ὑμῶν ὑποταγῆς, γενόμενοι ἐπίχαρμα δαιμόνων. πρὸς τὸν δρόμον τῆς ὑπακοῆς μέχρι τέλους ἐγκαρτερήσατε, ἵνα τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀμαράντινον στέφανον κομίσησθε. τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀγόμενοι, ἀρνηταὶ τοῦ οἰκείου θελήματος γένησθε. πρὸς μόνα διατυπούμενοι τὰ παρὰ τοῦ καθηγουμένου ὑμῶν ἐγκελευόμενα. καὶ εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε, ἐὰν φυλάξατε αὐτὰ μέχρι τέλους. Ὁ γὰρ χορὸς τῶν μαρτύρων ὑμᾶς εἰσδέξεται, καὶ στεφανηφοροῦντες ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσοιτε, καὶ λοιπὸν τέκνα σώζεσθε. ἀποδημίαν γὰρ στέλλομαι ἀνεπίστροφον, ἣν πάντες οἱ ἀπ' αἰῶνος διώδευσαν, ἐφ' ἣν καὶ αὐτοὶ μικρὸν ὕστερον, λειτουργήσαντες τὰ τοῦ βίου, ἀποβιώσεσθε. Οὐκ οἶδα δὲ, ἀδελφοί μου, ποῦ ἀπέρχομαι, ἢ οἷον ἀπαντήσει μοι τὸ κρίμα. ἢ ὁποῖος ὑποδέξεταί με τόπος. ἔργον γὰρ ἀγαθὸν οὐκ εἰργασάμην ἐνώπιον Θεοῦ ἓν καὶ μόνον. πάσης δὲ ἁμαρτίας ὑπεύθυνος ὑπάρχω. πλὴν χαίρω, καὶ ἥδομαι, ὅτι ἀπὸ κόσμου εἰς οὐρανὸν πορεύομαι, ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν.

Nullo obeundo negotio, ceu animali, seu corporali, quicquam facies, agesve ex tua sententia, in primis citra domini, & patris consilium, ac voluntatem, deinde prudentia, pietateque præstantum pro argumento præsenti. Scilicet unus opus est forsan, aut duo, tresque, aut etiam plures, quemadmodum paterne sanximus, & statuimus. Cuncta hæc, inquam, quæque alia suscepisti, servabis, ac custodies, quo bene tibi sit, & in Domino prosperere: nam contrarium absit tum dicere, tum cogitare. 24

Adeste huc jam porro filii, fratresque, audienda tristissima mea voce. Excipitote, ac suscipitote Dominum Præfectum, quem frequentes elegistis, postquam nemini ullo modo aliam, quam quæ obeatur, vitam adsciscere licet, quod sub Deo vinculum est. Prensatorem, ut successorem meum, reverenter, & honorifice tuentes, ac, quam in me, in eoque legitimam obedientiæ regulam tenetote, haud despicati noviciam in Deo procurationem, nec plus tributis ab sancto Spiritu beneficiis exposcentes. Satis est retinere eum, quæ a nobis acceperit, mandata. Enimvero, si me amatis, filii, obitote mea præcepta, & inter vos pacem habetote. Angelicam vestram professionem genuinam servatote, vita ineunda cœlesti: neu mundum detestati, ad mundi opera reditote; neu vinculis soluti voluptatis, iterum carnis studiis ingenia revincitote, caducis omnibus præsentis vitæ deliciis abjuratis: neu per secordiam ab athletica secessione resilitote, triumphus futuri Dæmonum. Ad obedientiæ curriculum in metam duratote, quo probitatis lauream feratis, quæ minime marcescat. Ducti submissione, propriam quisque voluntatem abnegatote, solis deformati, quæ sanciat Præfectus. Hæc qui sciatis, felices eritis, si ad extremum conservabitis. Nam choro excepti Martyrum, ac coronis redimiti, in cœlesti regno æternis bonis fruemini. Quod superest, filii, valete, postquam irremeabile iter capesso, quod ab omni memoria cuncti peragrarunt, eoque postpaulo defuncti vitæ muneribus pervadetis. Equidem fratres, quo iturus sum, nescio, aut quam sententiam laturus, quive excepturus me locus: neque enim præclarum coram Deo opus exegi, vel unicum duntaxat, scelerum omnium damnas. Quanquam gaudeo, lætorque, qui e terra in cœlum proficiscar, e tenebris

θερίαν, ἀπὸ παροικίας εἰς ἀληθινὴν κατοικίαν, ἀπὸ τῆς ξένων καὶ ἀλλοτρίων (πάροικός εἰμι ἐγὼ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου) εἰς τὰ ἐμὰ οἰκεῖα. ἔτι τολμηρότερον φθέγξομαι, ὅτι πρὸς τὸν δεσπότην μου ἄπειμι, πρὸς τὸν κύριον καὶ Θεόν μου. ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. ὃν ἐγνώρισα πατέρα. εἰ καὶ οὐκ ἐθεράπευσα ὡς υἱός. ὃν ἐκτησάμην ἀντὶ πάντων, εἰ καὶ οὐκ ἐδούλευσα, ὡς δοῦλος γνήσιος. ταῦτα παραφρονῶν εἴρηκα. δι' ὑμᾶς δὲ λέλεχα, ἵνα προθυμεῖσθέ μου τῆς σωτηρίας. καὶ ἐὰν ἐπιτύχω ταύτης, ἰδοὺ λόγον δίδωμι ἐνώπιον τῆς ἀληθείας, ὅτι οὐ σιγήσω, τολμηρῶς δέεσθαι τοῦ κυρίου καὶ δεσπότου μου ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ἵνα σώζησθε, ἵνα εὐπραγῆτε, ἵνα πληθύνησθε, εἰς δόξαν αὐτοῦ, προσδεχόμενος ἕνα καθ' ἕνα διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ κοσμοῦ ἀναχωρήσεως θεωρεῖν, καὶ προσλαμβάνειν, καὶ προσκατασπάζεσθαι. πεποίθησιν γὰρ τοιαύτην ἔχω, ὅτι ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς ἐν ταῦτα διατηρήσει πάντας ἡμᾶς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τετηρηκότας πρὸς τὸ ἀνυμνεῖν τὸ πανάγιον αὐτοῦ κράτος. Μέμνησθέ μου τῶν ταπεινῶν λόγων, τεκνία, τὴν παρακαταθήκην φυλάξατε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

in lucem, e servitute ad pileum: quasi quidam indigena ex inquilino futurus, atque ex alieno & extraneo solo (nam advena sum & peregrinus, quemadmodum cuncti majores) in meum proprium discessurus, quin ut audacius loquar, qui ad herum commigrem, Deum Dominumque meum, quem deamavi, quem patrem agnovi, etsi non ut filius colui, quem præ omnibus paravi, etsi non ut servus genuinus servii. Hæc cum amens dixi; tum vestraque causa disserui: quo instigaremini, pro meaque precaremini salute. Quam si consequar, en recipio sancte, ut minime reticebo, quin herum pro vobis omnibus audacter obsecrem, salvis, felicibus, mactis ad ejus gloriam futuris, singulos exspectans per abscessum e mundo intueri, excipere, complecti. Quippe hanc habeo fiduciam, clementem Deum, æque ut hic congreges universos, in futuro sæculo servaturum sua præcepta functos, ter sancto & præpotente Spiritu celebrando. Mementote meorum nauci verborum, filii: depositum servatote per Christum Jesum Dominum nostrum, cui gloria & imperium cum Patre, ac S. Spiritu, nunc, & semper, in omnemque perpetuitatem. Amen.

Ε' Π Ι' Κ Ρ Ι Σ Ι Σ.

M*agni in literis nominis* Jacobus Sirmondus *fuit, magnaque apud me ab adolescentia, quum varia ejus legissem scripta, existimationis. Ea de caussa ne contuli quidem cum Græco contextu versionem ejus, cujus elegantiam confidebam esse maximam. Postquam vero typis excudi, & atque ita, uti fit, a me cum Græcis Latina ejus comparari cœperunt, tanta me cepit perturbatio, ut vix oculis, vix judicio meo crederem. Tantum valet præconcepta mentis opinio. Nam nec Græca illum intellexisse, nec Latina scisse, nunc nimis sero didici. Certe nihil hac versione putidius est, nihil puerilius. Nolui tamen quidquam mutare, nisi unam vocem, ubi Græcum nomen retinui* Acephalorum, *quod bonus ille Vir Latine* Incipitum *verterat. Ejusdem generis sunt* Clusius *pro* Enclisto, Decicornius, *pro* Decacerato, *&c. Quid multa? dum tam affectate scribit, Græca me intelligere profiteor, Latina quandoque ne conjectura quidem posse assequi. Tu tamen, lector Erudite, tuo utitor judicio, meumque, si displicet, contemnito.*

S. MA-

¹ Τοῦ ἁγίου ΜΑΚΑΡΙΟΥ τοῦ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ

Περὶ ἐξόδου ψυχῆς δικαίων καὶ ἁμαρτωλῶν.

² Τὸ πῶς χωρίζονται ἐκ τοῦ σώματος, καὶ πῶς εἰσίν.

E Codice MS. papyr. Bibliothecæ Acad. Lipziensis.

³ ΠΟτὲ διοδευόντων ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ⁴ εἶδον δύο ἀγγέλους συνακολουθοῦντας τῷ ἁγίῳ Μακαρίῳ, ἕνα ἐξ δεξιῶν, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων. ⁵ καὶ ἐν τῷ συμπορεύεσθαι ἡμᾶς, εὑρέθη θνησιμαῖον κείμενον καὶ ⁶ ὄζον πάνυ. καὶ αἰσθόμενος ⁷ ὁ ἅγιος Μακάριος τῆς δυσωδίας ⁸ συνέκλεισε μετὰ τῆς ἰδίας χειρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μυκτῆρας, ἕως οὗ παρῆλθεν. ἐποίησαν δὲ οἱ ἄγγελοι οὕτως. ⁹ καὶ ἰδὼν ὁ γέρων, ¹⁰ εἶπεν αὐτοῖς, καὶ ὑμεῖς οὕτως ὀσφραίνεσθε τὴν δυσωδίαν τοῦ κόσμου; ¹¹ οἱ δὲ εἶπον, οὐχί. ἀλλὰ σὲ ¹² ἰδόντες ἐποιήσαμεν καὶ ἡμεῖς οὕτως. ἡμεῖς γὰρ τῆς δυσωδίας τοῦ κόσμου οὐκ αἰσθανόμεθα, ἀλλὰ τῆς ¹³ ὀζομανίας ¹⁴ τῶν ψυχῶν τῶν ἁμαρτωλῶν ὀσφραινόμεθα ¹⁵ μόνον, ὃν τρόπον σὺ τὴν δυσωδίαν τοῦ θνησιμαίου τούτου ¹⁶ ἀπεστρέφη. καὶ ¹⁷ ὁ γέρων θαυμάσας λέγει αὐτοῖς, ¹⁸ γνωρίσατέ μοι, παρακαλῶ. τοῦτο τῆς δυσωδίας. ¹⁹ Τῶν ψυχῶν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ αἰσθάνεσθε, ἢ μετὰ θάνατον; καὶ πῶς τὰς ψυχὰς τῶν ἁμαρτωλῶν τῶν ἀσεβῶν, τῶν μὴ πεπιστευκότων, πῶς δὲ τῶν τῷ κυρίῳ πεπιστευκότων διακρίνεσθε; εἴπατέ μοι, εἰ εὗρον χάριν ἐνώπιον ὑμῶν. καὶ οἱ ἄγγελοι εἶπον, ἄκουσον ἐκλεκτὲ τοῦ θεοῦ Μακάριε. ²⁰ ἡ ἁμαρτωλὸς ψυχὴ καὶ ἔτι οὖσα ἐν τῷ σώματι τὴν τῶν κα-

κῶν

Variæ Lectiones Codicis Bibliothecæ Cæsareæ Viennensis.

1. Τοῦ ἁγίου Μακαρίου] Codex papyraceus Viennensis, quicum somnium hoc vigilantis Monachi contuli, habebat: Τοῦ Ἀββᾶ Μακαρίου. πῶς δεῖ χωρίζεται ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος. Εὐλόγησον δέσποτα. Alius Codex membr. ejusdem Bibliothecæ Cæsareæ hanc habebat inscriptionem: Διήγησις θαυμαστὴ περὶ τῶν ἐντεῦθεν μεθισταμένων ψυχῶν ἀγαθῶν καὶ φαύλων, καὶ πῶς εἰσὶν αἱ ψυχαὶ αὐτῶν, καὶ περὶ τοῦ ὁσίου Μακαρίου τοῦ μεγάλου, τοῦ Ἀλεξανδρείας. Τοῦ ἁγίου Μακαρίου τοῦ Ἀλεξανδρέως ὁ μαθητὴς διηγήσατο, ὅτι ποτὲ, &c.

2. τὸ πῶς] malim πῶς.

3. ποτὲ διοδευόντων] ποτε in c. v. deest.

4. Εἶδον] c. v. ἔμπροσθεν μὲν προάγοντα. ὄπισθεν δὲ ἀκολουθοῦντος διηγήσατο ἡμῖν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ τοῦ Ἀββᾶ Μακαρίου, ὅτι εἶδον δύο ἀγγέλους συνοδεύοντας αὐτῷ, ἕνα ἐξ δεξιῶν &c. pro αὐτῶν L. αὐτῷ.

5. Καὶ ἐν τῷ συμπ.] v. οὕτως πορευομένων αὐτῶν.

6. ὄζον

S. MACARII ALEXANDRINI
SERMO
De excessu justorum & peccatorum:

Quorsum scilicet eorum animæ e corpore demigrent, & quomodo se habeant.

QUum forte in deserto nostro obambularemus, angelos vidi duos Sanctum Macarium comitantes, a dexteris alterum, alterum a sinistris. Accidit autem, ut in cadaver incideremus jam fœtens. Cujus ubi fœtorem S. Macarius persensit, nares derepente digitis oppressit, donec transisset. Idem & ab angelis factum, animadversumque Macario. Ergo igitur rogavit eos, num & ipsi fœtore mundano tangerentur. Negarunt illi, dixeruntque, ad ipsius sese illud exemplum fecisse. Nos enim tetrum illum mundanum odorem nequaquam percipimus, illius tantum participes, quem peccatorum animæ exhalant. Hic enim ita nos afficit, quemadmodum ille e cadaveribus in putrorem euntibus vos male habet. Ad hæc, quæso, inquit noster senex, indicare ne gravemini, utrum hunc peccatricium animarum fœtorem in hac vita sentiatis, an post hanc vitam: quidque inter impiarum, & fidelium animarum odorem sit discriminis, quo utrasque inter se dignoscatis, atque ita pias ab infidelibus distinguatis? Obsecro, vos si gratiam apud vos inveni, molestum ne sit hoc exponere. Et angeli quidem lubenter, Accipe, responderunt, Electe Dei Macari, quid hujusce rei sit. Anima peccatrix, etiam quum corpori adhuc suo alligata est, malorum operum

6. ὄζον] v. ὄζον πάνυ.
7. ὁ ἅγιος] v. ὁ Ἀββᾶς.
8. συνέκλεισε usque ad ἐποίησαν] v. ἐσκέπασε τὴν ῥῖνα αὐτοῦ διὰ τῆς ὀσμῆς.
9. Καὶ ἰδὼν ὁ γέρων] v. ἰδὼν δὲ ὁ γέρων.
10. εἶπεν αὐτοῖς] v. αὐτοὺς λέγει. l. αὐτὸ, λέγει.
11. οἱ δὲ εἶπον] v. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ.
12. ἰδόντες] v. ἴδομεν καὶ ὅτι.
13. ἐξομωνίας] v. δυσωδίας.
15. μόνον] abest a Viennensi.
16. ἀπεστρέφη] v. hic recte avitior, addit: οὕτως καὶ ἡμεῖς τῶν ἁμαρτωλῶν τὰς ψυχὰς (lege τῶν ψυχῶν) τὴν δυσωδίαν.
17. ὁ γέρων] v. ὁ γέρων θαυμάσας.
18. γνωρίσατέ μοι,] v. παρακαλῶ ὑμᾶς. γνωρίσατέ μοι &c.
19. ψυχῆς] v. τῶν ψυχῶν.
20. ἡ ἁμαρτωλὸς] v. ἡ μὲν ἁμαρτ.

κῶν πράξεων ὀζωδίαν ἀποδίδωσι. μὲν δὲ [21] θάνατον πολὺ [22] πλέον. Τῶν γὰρ πράξεων φανερῶς ἐπικειμένων αὐτῇ [23] σκοτοῦσι καὶ μελανίαν δίκην αὐτὴν περισκέπουσι. ἡ γὰρ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν φωτεινὴ καὶ καθαρά ἐστιν, ὡς τοῦ ἀθανάτου φωτὸς ἐμφύσημα, ἀλλὰ ἐν τῷ σώματι [24] γινομένη καὶ μὴ καλῶς αὐτὸ κυβερνῶσα μολύνεται ἐκ τοῦ κατὰ μέρος ἐκ τῆς ἁμαρτίας, ἡ μὲν πλέον, ἡ δὲ ἔλαττον. τὸ δὲ πῶς αἱ ψυχαὶ ἐκ τῶν σωμάτων [25] λαμβάνονται πιστῶν τε καὶ ἀπίστων, ἄκουσον, [26] καὶ πάντων ὡς ἐπίγεια [27] ἢ κοινὰ ἐλαχίστων τῶν ἐπουρανίων νόμιζε εἶναι, Μακάριε. ὥσπερ γὰρ ἐκ τοῦ ἐπιγείου βασιλέως ἀποστελλόμενοι στρατιῶται ἐπὶ τῷ παραστῆσαί τινα ἐλθόντες συνέχουσιν αὐτὸν καὶ μὴ θέλοντα, ὁ δὲ καταπτήσσει μὲν τῷ φόβῳ, τρέμει δὲ καὶ τὴν παρουσίαν τῶν ἀσυμπαθῶς πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν ἑλκόντων, οὕτως καὶ ὅταν ἀποσταλῶσιν ἄγγελοι παραλαβεῖν τὴν ψυχὴν, εἴτε δικαίου, εἴτε ἁμαρτωλοῦ, καταπλήσσει τῷ φόβῳ, καὶ τρέμει τὴν παρουσίαν τῶν φοβερῶν καὶ ἀποτόμων ἀγγέλων. Καθορᾷ γὰρ τότε ἡ ψυχὴ ἄπορον, καὶ ἀσθενῆ, καὶ ἀνωφελῆ πάντοθεν τὴν τοῦ πλούτου, καὶ συγγενῶν, καὶ φίλων παρουσίαν, τὰ δάκρυα, καὶ τοὺς θρήνους τῶν παρεστώτων αἰσθάνεται. καὶ λαλῆσαι, καὶ ἀφιέναι φωνὴν οὐ δύναται, μηδέποτε πειρασθεῖσα τοιαύτῃ κλείσει. δέδοικε δὲ καὶ τὸ ἄπειρον τῆς ὁδοῦ, καὶ τὴν ἐναλλαγὴν τῆς διαγωγῆς. συνέχεται δὲ καὶ τῇ τῶν ὁρωμένων ἀρχόντων ἀσυμπαθείᾳ. προσπάσχει δὲ καὶ πρὸς πάντα, καὶ τῇ τοῦ σώματος συμβιώσει. καὶ θρηνεῖ τὴν τούτου ἀπόζευξιν, ὡς τοῦ ἐν συνηθείᾳ χωριζομένη. μίαν καὶ μόνην παραμυθίαν μὴ δυναμένη ἔχειν ἐκ τοῦ οἰκείου συνειδότος. εἰ μὴ ἐὰν καλῶν ἔργων πρᾶξιν ἑαυτῇ σύνοιδεν. ἡ τοιαύτη ψυχὴ καὶ περὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ κριτοῦ, ἀπὸ τοῦ συνειδότος ἀδιαλείπτως κρίνεται. καὶ ὁ Ἀββᾶς Μακάριος λέγει πάλιν. Τί οὖν, κύριοί μου, δέομαι ὑμῶν, καὶ τοῦτο ἑρμηνεύσατε. ἐπειδὴ ἐκ τῶν πατέρων παραδίδοται ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ τῇ θ', καὶ τῇ μ' προσφέρεσθαι τῷ Θεῷ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσφορὰν ὑπὲρ τοῦ τελευτήσαντος, τί τὸ ὄφελος ἐκ τούτου τῇ ἐν μεταστάσει ψυχῇ γίνεται; καὶ ὁ ἄγγελος ἔφη, Οὐδὲν ἀκαίρως, οὐδὲ ἀνωφελῶς, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς γίνεσθαι. ἀλλὰ

21. θάνατον] v. τοῦ θανάτου. L. τὸν θάνατον.
22. πλέον] v. πλείονος.
23. σκοτοῦσι καὶ μελανίαν δίκην αὐτῇ] v. σκότος μελανίας δίκην αὐτῇ, καὶ πλεῖστα. l. σκότος μελανίας δίκην αὐτῇ &c.
24 γινομένη] v. γινομένη.
25. λαμβάνονται] v. τῶν ἀνθρώπων χωρίζονται. lege, παραλαμβάνονται, ut mox infra.

rum fœdum odorem ſpargit: poſt mortem vero multo etiam fœdiorem. Opera namque mala incubant illi, tenebriſque illam velut atra veſte circumdant. Etenim anima natura ſua lucida eſt & pura, quippe quæ e divino afflatu ſuam traxerit originem. Verum quamdiu in corpore hæret, & ab eo male habetur potius, ac regitur, quam id habet, & regit, a peccato ex parte contaminatur; hæc illa plus minus. Quomodo vero animæ e corporibus diſcedant, abducanturque, tam fidelium quam infidelium, audiſis Macari, & de mundanis, quomodo cœleſtia tractentur, exemplum tibi capiundum exiſtima. Quemadmodum enim, qui a terreſtri rege mittuntur milites, uti quem ſiſtant, illum etiam invitum ac reluctantem comprehendunt, ac tenent; ille vero timore perculſus tremit, eorumque horretque præſentiam, a quibus abſque ulla miſericordia ad iter faciundum trahitur: ſic &, quum angeli mittuntur, ut animam aliquam excipiant, ſive illa probi hominis ſit, ſive improbi, pavet illa, & extimeſcit terribilium & ſeverorum angelorum conſortium. Tum enim demum, quam inutilis ſibi & infirma ſit, nulliuſque opis, divitiarum, cognatorumque & amicorum copia, animadvertit: & horum quidem circumſtantium undique lacrymas & lamenta audit, intelligitque: verum verbum proloqui nullum poteſt, nec vocem mittere: quippe quæ numquam iſtiuſmodi evocationem fuerit experta. Sed & ad immenſam vitæ prolixitatem exhorreſcit, ac commutatum vitæ genus: tum & eorum, quorum jam in poteſtate eſt, intuitu perterretur, quos nulla ſui tangi videt miſericordia. Adhæc & corporis eam afficit convictus, ab eoque ſe tamquam a familiari quodam contubernali divulſam, diſjunctamque dolet, atque lamentatur. Neque vero vel unicum illud ipſi adeſt, aut ſuccurrit ſolatium, quod a conſcientia ſuppeditari ſolet, niſi ſi forte animus bonorum ſibi operum conſcius fuerit. Iſtiuſmodi enim anima, etiam ante ſupremi judicis ſententiam, a conſcientia perpetim judicatur. Hic Abbas Macarius, Domini mei, inquit, rogo vos, ut & illud mihi exponere dignemini. Quandoquidem ita ſe res habet, quid commodi ad animam ex eo ritu redeat, qui a patribus noſtris inſtitutus eſt, uti tertia, & nona, atque item quadrageſima die oblatio Deo fiat in eccleſia pro defuncto? dicam, inquit angelus; Nihil omnino Deus in eccleſia ſua

26. καὶ παντων] v. αἰς.
27. ἢ κατὰ ἐλαχίςων] locus corruptus in utroque codice. legam, εἰκότα ἐλαχίςων, vel ἐλάχιςον adverbialiter.

ἀλλὰ τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰ ἐπίγεια αὐτοῦ μυστήρια ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς γίνεσθαι, καὶ ἐκέλευσε τελεῖσθαι. ἐν γὰρ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γινομένης προσφορᾶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παραμυθίαν τῆς θλίψεως, ὡς ἀπεχωρίσθη τοῦ σώματος, δέχεται ἡ ψυχὴ μὲν θανοῦσα παρὰ τοῦ συνέχοντος αὐτὴν ἀγγέλου. ὅτι εὐλόγησις καὶ προσφορὰ ὑπὲρ αὐτῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ προσκεκόμισται. καὶ εὐέλπις γίνεται ἐν τούτῳ. τὰς γὰρ δύο ἡμέρας συγχωρεῖται ἡ ψυχὴ ἅμα τοῖς σὺν οὖσιν αὐτῇ ἀγγέλοις πορεύεσθαι, ἔνθα βούλεται, ἐπὶ τῆς γῆς. ἡ οὖν φιλοσώματος ψυχὴ ἀπέρχεται, ποτὲ μὲν περὶ τὸν οἶκον, ἔνθα ἀπεζεύχθη, ποτὲ δὲ περὶ τὸ μνῆμα, ὅπου κατετέθη τὸ σῶμα. καὶ οὕτως ἐκτελεῖ τὰς δύο ἡμέρας, ζητοῦσα ὥσπερ ὀρνέον τὴν νοσσιὰν αὐτῆς. ἡ δὲ ἐνάρετος ψυχὴ ἀπέρχεται εἰς τόπους, ὅπου εἶχε συνήθειαν ἐργάζεσθαι τὴν δικαιοσύνην. τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνιέναι κελεύει πάσῃ ψυχῇ χριστιανῶν εἰς οὐρανοὺς ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ὁ πάντων Θεὸς, κατὰ μίμησιν τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, εἰς προσκύνησιν τοῦ Θεοῦ τῶν ἁπάντων. καλῶς οὖν κατέχει ἡ ἐκκλησία τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ προσφορὰν καὶ εὐχὴν ποιεῖσθαι ὑπὲρ τῆς ψυχῆς. μετὰ οὖν τὸ προσκυνῆσαι τὸν Θεὸν, γίνεται κέλευσις παρ' αὐτοῦ, ὥστε ἐπιδειχθῆναι αὐτῇ τὰς διαφορὰς καὶ τερπνὰς σκηνὰς τῶν ἁγίων, καὶ τὴν τοῦ παραδείσου ὡραιότητα. καὶ ταῦτα πάντα καταμανθάνει ἡ ψυχὴ ἐν ἓξ ἡμέραις, θαυμάζουσα καὶ δοξάζουσα τὸν εὐπρεπιστὴν τούτων Θεόν. καὶ ταῦτα πάντα θεωροῦσα ἡ ψυχὴ μεταβάλλεται, καὶ ἐπιλανθάνεται τῆς θλίψεως, ἥνπερ εἶχεν ἐν τῷ σώματι οὖσα. ἐὰν δέ ἐστι ἐν ἁμαρτίαις ὑπεύθυνος, θεωροῦσα τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἁγίων, ἄρχεται λυπεῖσθαι, καὶ καταγινώσκειν ἑαυτὴν, λέγουσα, Οἴμοι πῶς ἐματαιώθην ἐν τῷ κόσμῳ ἐκείνῳ, ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ βίου ἀσχοληθεῖσα. τὸ πλεῖστον τοῦ βίου μου ἐδαπάνησα ἐν ἀμελείᾳ, καὶ οὐκ ἐδούλευσα τῷ Θεῷ κατὰ τὸ πρέπον, ὅπως κἀγὼ ἠξιώθην τῆς χάριτος, καὶ τῆς δόξης ταύτης. οἴμοι τῇ ἀθλίᾳ. ἔτι μοι νῦν συμβάλλονται αἱ φροντίδες, καὶ ὁ ἄκαιρος περισπασμὸς, ὃν εἶχον ἐν τῷ κόσμῳ. ποῦ δέ μοι χρησιμεύουσιν οἱ ἀμπελῶνες, οὓς ἐφύτευσα, καὶ οἱ ἐλαιῶνες; ποίαν δέ μοι ὠφέλειαν παρέξεται ὃν ἐκτησάμην ἀγρόν; τί δέ μοι ὀφελεῖ [28] τὸ ἐσθίειν ἐκεῖ χρυσίον; ποῖον δέ μοι ὄφελος παρέχει ὁ πλοῦτος ὁ ἐκεῖσε; τί δέ μοι ὤνησε πᾶν τερπνὸν τοῦ βίου, καὶ τοῦ κόσμου ἐκείνου; οἴμοι, εἰς μάτην ἐκοπίασα. οἴμοι, ὅτι ἀφρόνως ἐβίωσα. οἴμοι, τὴν ἐν ὀλίγῳ καιρῷ δόξαν ἠγάπησα, τὴν δὲ αἰώνιον πλουσίαν ἐκτησάμην. οἴμοι, τί πέπονθα; οὐαί μοι, πῶς ἐσκοτίσθην οὐκ οἶδα. οὐαί μοι, οὐδεὶς δυνήσεται νῦν βοηθῆσαί

28. τὸ ἐσθίειν ἐκεῖ] v. τὸ ἐσθίειν ἐκεῖθεν.

ſua aut fruſtra fieri permiſit, aut inutiliter: verum cœleſtia ſua & terrena myſteria in eccleſia ſua adhiberi conceſſit; juſſitque peragi. Quum enim tertia die oblatio in eccleſia fit, levamen aliquod doloris, quem e corporis ſejunctione ſentit, anima defuncti ab angelo, cujus in poteſtate eſt, accipit; quandoquidem pro ea in eccleſia benedictio & oblatio Deo offeruntur. Ac tum ſpe etiam meliore impletur. Biduum enim illud animæ permittitur, ut una cum angelis, qui ei præſto ſunt, quocunque animus tulerit, in terras deſcendat. Quæcunque igitur corporis ſui amore ducitur, vel domum illam abit, ubi a corpore ſejuncta fuit, vel circa ſepulcrum verſatur, in quo corpus ſuum conditum jacet. Atque ita quidem biduum illud inſumit, haud ſecus ac avicula ſolet nidum requirens. At pia anima, ac virtutis amans, ad illa loca proficiſcitur, in quibus pietatem exercere ſolita fuit. Ceterum tertia die ille, qui a mortuis tertia die reſurrexit, Chriſtus, ille omnium Deus, omnes Chriſtianorum animas attolli in cœlos jubet, ad imitationem reſurrectionis ſuæ, ut omnium adorent Deum. Recte igitur mos ille ab Eccleſia obſervatur, ut tertia die pro anima defuncti oblatio, preceſque fiant. Ergo ubi Deum venerata eſt, jubet ille, ut animæ illi variæ jucundæque Sanctorum ſedes, totaque Paradiſi voluptas atque elegantia oſtendatur, & hæc ea omnia diebus ſex cognoſcit, admirans, laudibuſque concelebrans ordinatorem horum Deum. Quæ ubi contuetur, ac perluſtrat, immutatur, obliviſciturque ærumnarum omnium, & laborum, quos in corpore commorans fuerat perpeſſa. At ſi peccatorum rea fuerit ac affinis, voluptates conſpicata ſanctorum, contriſtari incipit, ſeque ipſa damnare, Hei mihi, inquiens, quam ego in terris deſipui, quæ vitæ voluptatibus tempora mea tribuens maximam vitæ partem incuriæ me tradidi, nec, ut factum oportuit, Deo ſervivi, ut & ipſa hujuſce gratiæ ac gloriæ eſſem particeps! Me miſeram! etiamnum me curæ & inconſulta ſollicitudo, queis in illo mundo tenebar, circumſtare, ac circumſultare non ceſſant! Quid nunc me juvant aut vineta, quæ plantavi, aut oliveta, quæ colui? quid nunc ad me commodi ex agro redit, quem coëmi? quæ ex auro utilitas, quod amavi? quid divitiæ proſunt, quas illic poſſedi? quid omnis vitæ voluptas, qua iſthic fruitus ſum? Hei mihi! quæ incaſſum me fatigavi! hei mihi, quæ inſipienter vitam perdidi! hei mihi, quæ exigui temporis, quam deperibam, gloria perennem ac æternam mihi infamiam comparavi!

θῆσαί μοι, ὅπως κἀγὼ ἄθλιος τύχω τῆς δόξης κυρίου. μετὰ δὲ τὸ θεωρῆσαι πᾶσαν τὴν χαρὰν τῶν δικαίων ἐν ταῖς ἓξ ἡμέραις πάλιν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς προσκύνησιν τοῦ Θεοῦ. Καλῶς οὖν προσφέρει ἐν τῇ θ' ἡμέρᾳ λειτουργίας καὶ προσφορὰν ἐκκλησία ὑπὲρ τοῦ τελευτήσαντος. μετὰ δὲ τὴν δευτέραν προσκύνησιν πάλιν γίνεται κέλευσις παρὰ τοῦ πάντων δεσπότου καταγαγεῖν αὐτὴν ἐν τῷ ἅδῃ, καὶ δεῖξαι αὐτῇ τὰ ἐκεῖσε κολαστήρια, καὶ διάφορα ταμεῖα τοῦ ἅδου, καὶ τὰς τῶν ἀσεβῶν διαφόρους κολάσεις, ἃς παρακαθεζόμεναι αἱ ψυχαὶ τῶν ἁμαρτωλῶν διηνεκῶς θρηνοῦσι, καὶ βρύχουσι [29] τοὺς ὀδόντας. καὶ ἐν ταῖς τοιαύταις διαφοραῖς τῶν κολάσεων περιφέρεται ἡ ψυχὴ ἡμέρας λ' τρέμουσα, μήπως ἄρα καὶ αὐτὴ ἐν τῷ τοιούτῳ τόπῳ κατακλεισθῇ φυλάττεσθαι. καὶ τῇ μ' ἡμέρᾳ ἀναφέρεται πάλιν προσκυνῆσαι [30] τῷ κυρίῳ. καὶ τότε λοιπὸν πρὸς τὰ ἔργα [31] αὐτῆς κελεύει ὁ κριτὴς [32] τὸν τόπον τῆς παραφυλακῆς. [33] καλῶς ἐκτελεῖται οὖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταῖς μνείαις τῶν μαθητευμένων, καὶ πεφωτισμένων. ἐπὶ δὲ τῶν ψυχῶν τῶν μὴ ἐχουσῶν βάπτισμα τὸ ἅγιον οὐχ οὕτως. ἀλλὰ [34] ἀπηνῶς ἄγγελοι ἀπότομοι λαμβάνουσι τὰς ἀφωτίστους ψυχὰς ἀπὸ τοῦ σώματος, τύπτοντες, καὶ λέγοντες, Δεῦρο [35] ἀσεβὴς ψυχή, [36] τίς ὁ δεσπότης σου καὶ πάντων [37] Χριστός. ὃν οὐκ ἐθέλησας γνῶναι, ἐν ἀνέσει διάγουσα ἐν τῷ κόσμῳ. Νῦν γνῶθι τιμωρουμένη αἰωνίως. καὶ μέχρι τοῦ πρώτου οὐρανοῦ ἀνάγοντες ἱστᾶσι καὶ δεικνύουσιν [38] αὐτῇ ἐκ μήκους τὴν δόξαν τῶν ἀγγέλων, καὶ πάντων τῶν οὐρανίων δυνάμεων, λέγοντες, Τούτων ἁπάντων κύριός ἐστιν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὃν οὐκ ἠθέλησας γνῶναι καὶ προσκυνῆσαι, ἀλλὰ [39] ἀπαχθεῖσα πρὸς τοὺς [40] ὁμοιουσίους ἀσεβεῖς, καὶ τὸν τούτων ἄρχοντα τὸν διάβολον, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, οὓς ἐν τῷ βίῳ σου ὡς θεοὺς προσεκύνησας. [41] Ταῦτα εἰπόντες οἱ ἄγγελοι ἀφανεῖς ἐγένοντο ἀφ' ἡμῶν. [42] ἡμεῖς δὲ δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Αμήν.

29. τοὺς ὀδόντας] v. addit: ὑπὸ τοῦ ἰδίου συνειδότος κατακρινόμεναι. Quod ab interprete, seu mala manu.

30. τῷ κυρίῳ] v. τῷ Θεῷ.

31. αὐτῆς κελεύει] v. τῆς ψυχῆς ἐκφέρει.

32. τὸν τόπον] v. τὴν ἀπόφασιν.

33. Καλῶς ἐκτελεῖται, usque ad ἐπὶ δὲ τῶν] pro his C. Viennensis habet: καὶ ἀποκλείεται τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ. καλῶς οὖν ἡ ἐκκλησία ἐκτελεῖ καὶ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν τοῦ τεθνεῶτος. μετὰ ταῦτα μέντοι ἐπὶ τῶν ψυχῶν τὸ βάπτισμα ἐχουσῶν ἐκτελεῖται. ἐπὶ δὲ τῶν, &c.

34. ἀπηνῶς] pro ἀπηνῶς v. μετὰ σφοδρᾶς ἀπειλῆς quod a scholiaste.

35. ἀσεβὴς] v. ἀσελγής.

36. τίς ὁ δεσπ.] v. γνῶθι, τίς ἐστιν ὁ δεσπ.

37. Χριστὸς] v. κύριος.

38. αὐτὴν ἐκ μήκοθεν.] ita noster codex. v. autem αὐτὴν μακρόθεν, restitui αὐτῇ ἐκ μήκους.

93. ἀπα-

ΤΕ'ΛΟΣ.

hei mihi, quæ mala mens me peſſum dedit! Væ mihi! quomodo ita excæcata fuerim, non capio. Væ mihi! nunc mihi auxilium ferre nemo poteſt, nec efficere quiſquam, ut & ego infelix gloriæ Domini fiam particeps. Poſtquam vero diebus illis omne piorum gaudium contemplata eſt, ſurſum rurſus ab angelis ad adorandum Deum evehitur. Recte igitur nona die Eccleſia pro vita functis preces & oblationes inſtituit. Poſt alteram vero adorationem, ille omnium arbiter Deus duci illam ad inferos jubet, ibique ipſi pœnas oſtendi, variaque impiorum ſupplicia, quæ deſidentes illic animæ jugiter lamentando deplorant, dentibuſque infrendunt. In his autem ſuppliciorum diverſis generibus perluſtrandis triginta dies anima occupatur, tremens ac metuens, ne & ipſa ad tam diram & horribilem cuſtodiam damnetur. Quadrageſima vero die iterum ſurſum tollitur, quo Dominum adoret. Exin, prout ejus merita, locus illi cuſtodiæ a judice aſſignatur. Præclare igitur in eccleſia commemoratio uſurpatur defunctorum & baptizatorum. Sed non par ratio eorum, quibus ſanctum baptiſma non contigit. Has enim non illuminatas animas, ubi e corpore diſceſſere, immites angeli duriter accipiunt, cædentes, ingerenteſque, Huc huc, anima impia, vide, quis tuus & omnium Dominus Chriſtus ſit, & quem cognoſcere in hac vita remiſſe ac negligenter agens noluiſti. Hunc tandem cognoſce perpetuis damnata ſuppliciis. Et ad primum uſque cœlum eam ſublevantes ſtatuunt ibidem, ut e longinquo angelorum, & omnium cœleſtium poteſtatum gloriam intueatur, dicentes: Horum omnium Dominus eſt Jeſus Chriſtus, filius Dei vivi, quem noſſe noluiſti, nec adorare. Vade igitur ad tui ſimiles impios, & ad eorum principem diabolum in ignem æternum, qui diabolo & angelis ejus præparatus eſt: quos, dum in vivis eras, tamquam Deos adoraſti. Hæc ubi dicta, evanuerunt angeli ex oculis noſtris. Nos autem laudes dicamus Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

39. ἀπαχθεῖσα] v. συναχθεῖσα. adde & ἴδε.

40. ὁμοιωσίες] malim, ὁμοίως σοι τοὺς ἀσεβεῖς.

41. ταῦτα εἰπόντες] Viennenſis Codex præmittit: καὶ λοιπὸν κατάγουσιν αὐτὴν εἰς τὰ κατώτερα τοῦ ᾅδου, ὅπου καὶ αἱ λοιπαὶ ψυχαὶ τῶν ἀπίστων.

42. Ἡμεῖς δὲ, uſque ad finem,] v. Ἡμεῖς ἐπισπεύσωμεν τὴν ὁδὸν ἡμῶν, δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἡμῶν, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις.

F I N I S.

Ad Gregor. Nazianz. e Lambecio l. III, p. 177, Bibl. Cæsar.

Titulus hic Ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ *exstat etiam alias in eodem codice, itidem ut hic, aureis literis studiose exaratus. Quamvis autem hic error adeo sit antiquus, ut non solum Ruffinus Hist. Eccles. l. 2, c. 9, Socrates lib. 3. c. 35, Sozomenus lib. 6, c. 17, & Suidas in Lexico sub voce* Γρηγόριος, *verum etiam ipse S. Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis cap. 17, S. Gregorium Nazianzenum appellet Episcopum Urbis Nazianzi in Cappadocia, ipse tamen S. Gregorius in scriptis suis expresse reclamat, & publice testatur, se numquam fuisse ordinatum Episcopum Nazianzi, sed tantummodo patrem suum, tamquam Episcopum jam decrepitum, in administranda istius urbis Ecclesia ad breve tempus adjuvisse. Qua de re videsis plura apud Card. Baronium Annal. Ecclesiast. tom. IV, an. 371, & 372, 304, 305, & 331 edit. Plantin.*

Operum Nazianzeni noviss. editioni Coloniensi, quatuor extremi versus desunt; quos hic addere visum.

Εἰκὼν κενοῦται, τίς βοηθήσει λόγος;
Εἰκὼν κενοῦται, δῶρον ἀχράντου Θεοῦ.
Ὑβρίζετ' εἰκὼν, αἴσθομ' ὦ φθόνε, φθόνε.
Ἀλλοτρίοις λόγοις τε καὶ νοήμασι.
Πηγὴ κακῶν μὴ βλύζε, μὴ μάταια φρήν.
Εἰ δ' οὖν, σὺ γλῶσσα μὴ δέχου τὸν βόρβορον.
Εἰ δ' οὖν, σὺ χεὶρ μὴ δέχου τὰ χείρονα.
Οὕτως ἂν ἡμῖν εἰκὼν ἄφθαρτος μένοι.

Philæ Epigramma in margine oper. Greg. exaratum,

Τὸν ἀστικὸν θόρυβον οὐ στέργων Πάτερ (male στέγων in Lambecio)
Εἰς πόντον ἐκπλεῖς, ἀλλ' ἐπιστρέφεις πάλιν
Ἐκεῖθεν ἡμῖν ὄλβον οὐ φαῦλον φέρων.

Codicis Gr. Naz. margini adscriptum:

Νοῦς πυρόεις καὶ μῦθος ἡ βίβλος ἥδε
Τοὺς ἀνόμους φλεγέθει, τοὺς περὶ θεσμὸν ὕει.

Carmen Tetrastichis editis Gregorii Naz. præfigendum:

Γρηγορίου πόνος εἰμί. τετραστίχων δὲ φυλάσσω
Γνώμαις πνευματικαῖς, μνημόσυνον σοφίης.

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

A.

F.

G.

— unde

S.

T.

F I N I S.

